

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09139

IDISHE GESHIKHT E IN
ROMANEN UN ERTSEHLUNGEN

Samson Erdberg

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אידישע געשיכטע

אין

ראמאנען און
ערצעהלונגען

זכרונות לבית דוד

לויט הערמאן רעקענדארף און א. ש. פרידבערג

פון ש. ערדבערג

ערשמער באנד

ניו יארק, תרפ"ד

1924

Copyright, 1924, by S. Erdberg.
All Rights Reserved.

אינהאלט :

הקדמה
ענדעקונג פון זכרונות
די קעלניע
דער לארבער קראנץ
דער צאפ
דאס קידושין פינגעריל

הקדמה

דער איד וואָס קען די געשיכטע פון זיין פאָלק, די טוין זענער יעהרונגע געשיכטע פון אזוי פיעל ליד און ווייניג פרייד, די געשיכטע פון אייביגען קאָמף, מאַרטירערטום און נרדף'עריי, איז זיכער, אז ער וועט בלייבען א איד, איז זיכער, אז ער וועט נישט פערראַמען זיין אין פיין געלייטערט פאָלק.

אַבער לערנען געשיכטע אָדער נאָר איבערלייענען איז נישט גרינג פאַר איטליכען. פאַראַן אַ סך וואָס ווערען פאַר רעכענט פאַר אייגעליגענמען, וואָס האָבען זיך נישט "גענוי" מען די מיה", האָבען נישט געהאַט קיין געדולד איבערצוֹ לייענען אַ אידישע געשיכטע. פון דעם געוועהנליכען מאַסען־מענש איז אָפּגערעדט. די דאָטעס, די קאָנדענסירטע פאַרם פון היסטאָריע שרױבעריי, וואו אַ גרויס געשעהעניש ווערט אָפּט איבערגעגעבן אין עטליכע שורות אָדער העכסטענס עטליכע זייטלעך, איז נישט גענוג צוציהענדיג פאַר דעם פשוט'ען לעזער.

די זכרונות לבית דוד זיינען דערפאַר געוואָרען געשאַפּען כדי צו בעקענען איטליכען מיט דער אידישער געשיכטע. די וויכטיגע עפאָכען פון אונזער געשיכטע ווערען היסטאָריש טריי איבערגעגעבן איינגעוויקעלט אין שעהנע אינטערעסאַנט מע ראַמאַנען און ערצעהלונגען, אויסגעגלייט אין אַ רייכע פאַנאַזיע, וואָס האַלטען געשאַפּט יעדען לעזער, אַ פּשוט'ען און פון אַ העכערער מדרגה. געשריבען ערנסט און שעהן גייסטיג, דורכגעזאַפּט מיט האַרציגע פאַעזיע.

דער אָריגינעלער שעפּער פון די זכרונות לבית דוד איז הערמאַן (היים צבי בן שלמה) רעקענדאָרף. הערמאַן רעקענדאָרף איז געבוירען געוואָרען אין טרעביטש, דייטשלאַנד, אין יאָהר 1825 און געשטאָרבן אין יאָהר 1876. זיין פאַטער שלמה איז געווען רב אין טרעביטש. הערמאַן רעקענדאָרף איז געווען אַ בעקאַנטער אידיש־דייטשער שריפטשטעלער און אָריענטאליסט. ער האָט געשריבען פיעל וויכטיגע ווערק אין האַט איבערזעצט דעם קאַראַן אויף העברעאיש. ער איז אויך געווען אַ לעקטאָר אין דער היידעלבערגער אוניווערזיטעט.

אונטער איינפלוס פון אייזשען סיו'ס LES MYSTERES DE PARIS האָט ער אָנגעשריבען אויף דייטש די ראַמאַנען און ערצעהלונגען פון דער אידישער געשיכטע אונטער'ן נאָמען "געהיימניסע דער יודען", וואָס זיינען ערשינען אין פינג

קליינע בענדער, געדרוקט אין לייפציג אין פערלויה פון די יאָהרען 1856 און 1857.

אַנהייבענדיג פון גלות בכל ביו צו זיין צייט האָט ער אין יעדער ערצעהלונג ארוינגעפיהרט אלס הויפט־העלד ארום וועמען עס דרעהן זיך די אלע פאָסירונגען, א בן דוד, איינער וואָס שטאַמט פון מלכות בית דוד.

יעדע ערצעהלונג איז אַ בעזונדערע זאַך, אָפּגעשיידט פון די אַנדערע. אין איטליכער אַ בעזונדערע עפּאַכע. דוד המלך'ס אייניקעל בינדט אָבער אַלעמען צוזאַמען. די דינאַסטיע פֿין מלכות בית דוד איז נישט אויסגעראַט און אידען האָפּען אַלץ צו גאָט אז ער וועט שיקען דעם אמת'ען גואַל.

הערמאַן רעקענדאַרף איז געווען אַ גרויסער קענער פון דער אַידישער געשיכטע. און זיין אַרבייט פאַר די דאָזיגע ערצעהלונגען איז געווען אַ ריזיגע. ער האָט זיך בענוצט מיט אַלע בעקאַנטע און פיעל אומבעקאַנטע קוועלען, תלמוד, מדרשים, כתב־יד און געשאַפּען דאָס וויכטיגע ווערק, וואָס איז שוין אַלט זיבען און זיבעציג יאָהר און איז נאָך פֿריש און אַנציהענדיג צום ליינענען.

די ערשיינונג פון רעקענדאַרף'ס "געהיימיסע דער יודען" אויף דייטש האָט געמאַכט אַ גרויסען רושם סיי צווישען די דייטשע אידען און אויך די אידען פון אַנדערע לענדער וואָס האָבען דאָס געלייענט.

די "אַלגעמיינע צייטונג דעם יודענטומס" פון יאָהר 1858 שרייבט דערוועגען מיט גרויס אַנערקענונג און ווייזט אויף וואָס פאַר אַ נוצען עס האָט געבראַכט פאַר די אידען בכלל און פאַר'ן יונגען דור בפרט. די ערצעהלונגען זענען געשריבען אין "איך" פאַרם, ווי מעמאָרען, מגלות־ווייס און דער "חכם", דער רב פון מאַראַקא לייענט יעדען שבת אַ מגלה אין שוהל. עס האָט געדויערט זעקס יאָהר ביז אַברהם בן שמואל הכהן קאַפּלאַן פון וואַרשא האָט איבערזעצט דעם ערשטען טייל אויף העברעאיש אונטער'ן נאָמען "מסתרי היהודים", אַ ווערטערליכע איבערזעצונג. דאָס איז געווען אָנהויב 1863. אַבער נאָך די ערשטע ערצעהלונג איז געדרוקט געוואָרען דעם זעלבען יאָהר. אין בוכפאַרם איז דער ערשטער טייל ערשט ערשינען אין 1865.

אַברהם קאַפּלאַן שרייבט אין זיין הקדמה אז עס איז איב־ריג ער זאָל דערצעהלען דעם שבת פון דעם ווערק, ווייל דאָס איז שוין גוט בעקאַנט. ער בעשולדיגט אויך זיין פערלעגער, וואָס האָט איהם בעשווינדעלט און דערפאַר האָט דאָס דרו־קען זיך פערשלעפט אויף צוויי יאָהר ביז ער האָט עס ענדליך ארויסגעראַטעוועט פון פערלעגערס הענד און בעקומען די שליטה איבער זיין אַרבייט און עס אָפּגעדרוקט אויף זיינע אייגענע הוצאות. אָבער מעהר ווי דעם ערשטען טייל האָט ער נישט געדרוקט. עס קען זיין, אז די טרוקענקייט פון זיין אַי־בערעצונג האָט נישט געצווינגען דעם עולם, אפשר אויך דאָס וואָס מען האָט דעמאָלט זעלמען געקויפט ביכער, האָט אָפּגע־האַקט זיין אַרבייט אינמיטען.

מיט עטליכע אין דרייסיג יאָהר צוריק, ווען דער פערלאַג

"אחיאספה" האָט אַרויסגעגעבען פֿיעל וויכטיגע ספרים און עס האָט זיך געפֿיהלט אַ גרויס בערערפֿניש אין ביכער פֿאר דער יונגער, האָט דער העברעאיש אידישער ירוּסמעלער אברהם שלום פֿירדבערג גענומען איבערזעצן אויפֿסניי אויף העברעאיש "די געהיימנישע דער יודען". און ער האָט דאָס געגעבען דעם נאָמען "זכרונות לבית דוד". א. ש. פֿריד בערג איז געבוירען געוואָרען י"ח חשוון תקצ"ט, אין גראָנא. ער איז געווען אַ בעריהמטער פעליעמאָניסט און איבערזעצער, פֿיערדיגער חובב ציון, און מאַפּו"ס א יודיד. ער איז געשטאָרן בען י"א אדר ב' תרס"ב אין וואַרשא.

א. ש. פֿירדבערג האָט נישט בלויס איבערזעצט, נאָר גע'טאָן אַ קרעאטיווע אַרבייט. כמעט קיין איין ערצעהלונג איז נישט אַרויס ווי אין רעקענדאָרף'ס פֿארם. ער האָט אלע איר בערגעיאָפֿען. צוגעגעבען מאַסען מאַטעריאַל, פֿערגרעסערט, פֿערברייטערט, זיי געמאַכט שפּאַנגענדער און גליהענדער.

ער האָט אויך אַ גרויסען טייל פֿון די "זכרונות לבית דוד" געשריבען אָריגינעל. ווייל פֿיעל עפּאָכען האָט רעקענדאָרף אויסגעלאָזט. אַן ערך צעהן יאָהר צייט האָט א. ש. פֿירדבערג געאַרבייט אויף די "זכרונות לבית דוד", זוכענדיג און פֿאַר'שענדיג אין אלע ווינקלען פֿון דער אַלטער העברעאישער ליטעראַטור, אין ספרות הרבנית צו געפינען דאָס נויטיגע היסטאָרישע מאַטעריאַל פֿאַר זיין גרויסע אַרבייט.

אין די זכרונות לבית דוד איז דאָ די געשיכטע פֿון אידיש'שען פּאָלק אָנהויבענדיג פֿון חורבן פֿון ערשטען בית המקדש ביז נאָך נאַפּאָלעאָנ'ס צייטען. נישט אין קאָלמע ווערטער און טרוקענט דאָטעס, נאָר אין לעבעדיג צאָפֿעלדיגע, געטריי גע'מאָלענע בילדער. אַלץ וואָס האָט זיך געטראָפֿען מיט די על'טערן און עלטערנס'לעמערן אין נאָהנט פֿון פינף און צוואַנציג יאָהר'הונדערטער, די גוטע צייטען און די ביזנע, די צרות און נחמות, די לייך און פֿרייד.

דער אייביגער אידישער קאַמף, דער קאַמף פֿאַר'ן גייסט, פֿאַר'ן אמת, פֿאַר גאָט און דער תּורה, וואָס אידען זענען תמיד געגאַנגען פֿאַר זיי אין פֿייער און וואַסער, דער דעהויבענער אידישער גייסט וואָס האָט בעזיעגט אלע שונאים — דאָס אַלץ געפינט זיך אין די אינטערעסאַנטע אנציהענדיגע ער'צעהלונגען, געשריבען הייס'אידיש מיט אַ פֿיערדיגע ליעבע צום אידישען פּאָלק און זיינע הייליגקייטען.

מיט דעם ליכט פֿון די פֿייערן וואָס האָבען פֿערברענט אונזערע קדושים ומהורים איז אונזער וועג בעלויכטען. און בעלויכטענע געהן מיר ווייטער אונזער וועג און האָפֿען אויף דערלייוונג. און דאָס ריזיגע ליכט ליכט אַרויס פֿון "זכרונות לבית דוד".

אין אָנהויב 1893 איז אין וואַרשאַ ערשינען דער ערשטע: באַנד "זכרונות לבית דוד". און די ערשיינונג איז געווען אַ וויכטיגע געשעהעניש אין יענער צייט אי די דער העברעאישער פּאָפּולערער ליטעראַטור. די וואָס געדען קען די צייט דערצעהלען, אז דער רויש איז דעמאָלט געווען

אונגעהייער. די לעזער, אָהן אונטערשיד, האָבען זיך נישט געקענט אָפּרייסען דערפון. די וואָס האָבען יונגערהייט געלייענט די "זכרונות לבית דוד" קענען נאָך ערהויב נישט פּערגעסען דעם רושם פון אמאָל.

אין אלע צייטונגען איז געשריבען געוואָרען וועגען "זכרונות לבית דוד" מיט גרויס בעגייסטערונג. אין "הצפירה" פון 3טע מאי 1893 געפינען מיר אין א גרעסערן ארטיקלעל די דאָזיגע שורות :

"פון אלע ספרים וואָס "אחיאסף" האָט ארויסגעגעבען איז "זכרונות לבית דוד" דאָס בעלעבטסטע. וויפיל צרות האָט דער איד וואָס וויל דערציהען זיינע קינדער מיט ליעבע צו דער תורה און זיין פאָלק און ער האָט נישט וואָס זיי צו געבען צום ליענען. יאָהרען לאַנג האָט מען געוואָרט און נעג האָפט אויף אזא ספר ווי "זכרונות לבית דוד", וואָס זאָל אויף א פּאָפּולערען וועג בעקענען אונזערע קינדער מיט דער געשיכטע פון אונזער פאָלק, עס זאָל זיין אנציהענדיג פאר זיי צו ליענען.

"עס איז א פּערגעניגען צו ליענען "זכרונות לבית דוד". עס רעדט צום האַרצען, בערייכערט דעם געדאַנק און דער-נעהנטערט דאָס האַרץ און דעם גייסט צום פאָלק און דער תורה.

"לייענדיג "זכרונות לבית דוד" זעהט מען בעשיינפער-ליך, לעבט מען איבער אלע צייטען, שווערע און גרינגע, וואָס אונזער פאָלק איז דורכגעגאַנגען ; פרייד און אומגליק ; צער און טרייסט ; מפלות און נצחונות. און עס ווערט איינגע-זאפט און אונזער בלוט. דער וואָס ליענט די פּרעכטיגע, ליעבע ערצעהלונגען פון "זכרונות לבית דוד", מוז בלייבען נאָהנט זיין פאָלק און אמונה און ער מוז זיך פּערטיפען אין אידישען לעבען."

אין "המליץ" פון 7טען אפריל, 1893, שרייבט מרדכי בן הלל הכהן, צווישען אנדערע זאכען, די דאָזיגע ווערטער :
"ווער ווערט נישט געריהרט זעהנדיג די הייליגע, ריינע, לויטערע טרערען, וואָס בלישמשען אין די אויגען פון די העלד-דען פון "זכרונות לבית דוד" ! ווער בלייבט גלייכגילטיג הע-רענדיג זייער כשר'ע ביטערע, תמימות'דיגע זיפצען. די ער-שיינגונג פון "זכרונות לבית דוד" איז א סימן פון אויפגעבונג און לייטערונג.

דאָס איז נאָר א קליינער טייל, פון דעם וואָס איז געשרי-בען איבער "זכרונות לבית דוד".
ס'איז געווען אזא ערפאָלג אז אין עטליכע יאָהר זענען ערשינען זעקס אויפלאגעס.

די "זכרונות לבית דוד" אינגאַנצען זענען ערשט ערשינען אין תר"ס, 1900. א. ש. פרידבערג האָט איינגעזעהן אז פאר דעם ברייטען אידישען עולם איז "זכרונות לבית דוד" נאָך אַלץ א פּערמאַנט בוך. די ברייטע מאַסען קענען נישט ליענען קיין העברעאיש. און ער האָט גענומען אין 1899 עס איבער-זעצען אויף אידיש. ער האָט אָבער נאר איבערזעצט די ערש-טע דריי ערצעהלונגען און זיי אָפּגערודקט אין "יוד".

איצט ערשיינט "זכרונות לבית דוד" אויף אידיש צום ערשטען מאל אין בוך-פארם. נומע דריי יאהר האָב איך אויף דעם געאַרבייט. אזוי ווי פרידבערג האָט זיך ערלויבט צו מאַך בען גרויסע ענדערונגען אין רעקענדאַרף'ס אַרזיגעלע ערצעה'ן לונגען, האָב איך געפונען אַז איך האָב אויך דאָס רעכט צו מאַכען ענדערונגען, כדי צו מאַכען זיי, לויט מיין איינזעהן, גרינגער און צוגענגליכער און אויך צוגעגעבען דאָס וואָס ער האָט איינגעלאָזט.

איך האָב איבערגעמאַכט די פארם פון די ערצעה'ן זונגען. אנשטאט די "איך" פארם, וואָס איז מעהר איינטיג און מאַכט שווערער צו געבען לענגערע, ברייטערע נאָמערן שילדערונגען און פון דער סביבה, האָב איך דאָס געמאַכט אין דער דריטער פערזאָן. דער דערצעהלער שטעהט אָן א זייט קוקט אלץ צו, בעאַבאכט אלסדינג און דערצעהלט, מאַהלט. וואָב אָבער צום סוף פון יעדער ערצעהלונג צוגעגעבען עמליך גע ווערטער אז "דאָס האָט אָנגעשריבען דער און דער פאר ויינע קינדער".

איך האָב אויך אויסגעזיפט די ערצעהלונגען פון אלע מליצות, וואָס זענען געווען גאַנץ געשמאַק מיט עטליכע און דרייסיג יאהר צוריק און היינט זענען זיי שוין אויסגעוועפט אפילו אין העברעאיש, ווער רעדט נאָך אין אידיש זענען אזעלכע מליצות אוראי דער גרעסטער שעמז.

איך האָב זיך אויך בענוצט מיט אנדות פון תלמוד, מדרשים, שבט יהודה, שארית ישראל, ר' מנשה בן ישראל'ס "מקוה ישראל" און דובנאָוו'ס היסטאָריע און מוסף געווען פיעל זאַכען וואָס א. ש. פרידבערג גאָר נישט אָדער בלויס גילווים בענוצט.

עס איז קיין ספק נישט, אז דעם עיקר פערדינסט האָט הערמאַן רעקענדאַרף, שאפענדיג דאָס וויכטיגע ווערק. נישט קלענער איז א. ש. פרידבערג'ס פערדינסט. ער האָט דאָס ווערק פיעל פערגרעסערט און פערשענערט און איז אמת'ן דעהויבען צו דער מדרגה, וואָס ס'איז געוואָרען בעוואונדער'דיג לונג פון די אלע וואָס האָבען עס געלייענט. אָבער עס איז דאָך געבליבען פערמאַכט פאר דעם ברייטען אידישען עולם, וואָס לייענט נישט קיין העברעאיש.

איך האָב זיך געמיהט דארויף עס זאָל ווערען אן אָפער' בוך פאר יעדען איד וואָס לייענט אידיש. יעדער מאַן, פרוי און קינד וואָס קען לייענען אידיש זאָל דורכדעם זיך בעקענען מיט דער געשיכטע פון אונזער פאָלק, און וויסען וויפיעל און פאָרוואָס מיר האָבען געלימען און ליידען, און ווי אומדער' שראַקען מיר האָבען געקעמפט קענען אונזערע שונאים אין אלע צייטען.

ניו-יאָרק, אדר א', תרפ"ד.

ש. ערדבערג.

די ענטדעקונג פון די
"זכרונות"

זוי די מגלות מיט די "זכרונות" זיינען געפונען געוואָרען

דאָס איז געווען אין דעם מאָנאַט סיון, אין יאָהר תקצ"ט, מיט דריי און אכציג יאָהר צוריק. עבר־אל קאדאר, דער סולטאַן פון אלזשיר, האָט געליטען א גרויסע מפלה אין דעם קריעג, וואָס ער האָט געפיהרט געגען די פראנצויזען, וואָס זענען זיין לאַנד בעפאלען.

ער האָט גערופען צו הילף דעם סולטאַן פון מאַראָקא, עבר־אל־ראכמאַן, צוזאמען מיט איהם צו געהן אין דעם "הייר ליגען קריעג" געגען די אונגלויביגע קריסטען. און דער סולטאַן פון מאַראָקא איז איהם געקומען צו הילף אויס מורא, אז שפעטער ווען די פראנצויזען וועלען בעזיענען אלזשיר וועלען זיי פערנעמען אויך מאַראָקא. די קריעג איז געווען א שיווערע, דער זומער איז געווען זעהר א הייסער און די ברעך גענדיגע זון האָט פערדאָרבען אלע תבואות. די אוצרות פון מאַראָקא זענען געווען אויסגעליידיגט. און אָהן געלד קען מען נישט פיהרען קיין קריעג. איז דער סולטאַן געפאלען אויף א פלאַן, ער וועט בעלאגערען דעם אידישען קווארטאַל, קיינעם נישט ארויסלאָזען און די אידען זאלען איהם מוזען געבען געלד.

צוויי טעג זענען די אידען געווען פערשלאָסען אין זייע-

דע הייזער. דער סולטאן האָט געפאָדערט הונדערט טויזענט גאָלדענע מטבעות. די אידען האָבען צוזאמענגענומען זייער גאנץ פערמעגען און עס האָט מעהר נישט בעמאָפּען ווי צוואַנציג טויזענד גאָלדענע מטבעות. דער סולטאן האָט אָבער פון ווייניגער פון הונדערט טויזענט נישט געוואָלט הערען.

עס איז שוין אריבער דער צווייטער טאָג פון בעלאגערונג און עס איז געקומען שבת. רב יהודה אברבנאל, דער גרעס־טער געלעהרטער איד און שטאָדט, דער רייכסטער און אנט־געזעהנסטער, איז געווען א זקן פון פינף און זיבעציג יאָהר. הויך, מיט אַ פנים וואָס האָט געלויכטען, מיט אַ לאנגע ווייסע באָרד און אויגען וואָס האָבען געבלישמשעט ווי עכטע די־מאנטען — האָט ער ארויסגערופען גרויס ליעבע און דרך־ארץ ביי יעדען וואָס האָט איהם געזעהן. ער איז אַרויסגעקור־מען פון דער אידישער פירשטליכער פּאַמיליע, פון דעם איר־דישען שר דאן יצחק אברבנאל, וואָס האָט נישט געוואָלט פערבלייבען אין שפּאַניען, ווען מען האָט די אידען אַרויס־געטריבען און בראש פון די אַרויסגעטריבענע איז ער געגאנגען אין גלות.

רב יהודה אברבנאל האָט געהאט פיער זיהן און צוויי טעכטער. זיין פרוי האָט שוין נישט געלעבט. די זיהן זענען שוין אלע געווען פּערהייראט. די עלטסטע טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט אַ רייכען אנגעזעהנעם אידען פון אל־זשיר. און מיט אַ וואָך פריהער איז זיין אינגסטע טאָכטער געוואָרען אַ כלה מיט אַ וואוילען בהור, פון די בעסטע קינדער אין מאַראָקא. אויף שבת זענען אלע זיך צוזאמענגעקומען פיערען די תנאים.

דערווייל האָט דעם סולטאן'ס מיליטער בעלאגערט דעם אידישען קוואַרטאַל. און דער שבת איז געווען פּערשטערט. אז רב יהודה איז אהיים געקומען פון שוהל זענען זיינע זיהן, שניד און טעכטער איהם אנטקעגען געגאנגען מיט גער־בויענע קעפּ און איהם געקושט די הענד. ער האָט אַרויפ־געלייגט די הענד אויף זייערע געבויענע קעפּ און זיי גע־בענטשט. דער יונגער חתן איז אויך צוגעגאנגען און געזאָגט :

-- דאן יהודה, וועט איהר מיך אויך בענטשען און האל-
טען ווי אייערס א זוהן ?
— מיט מיין נאנץ הארץ וועל איך דיך בענטשען, מיין
ליעבער בנימין — האָט דער אלטער געענטפערט מיט א קול
פול ליעבע — דאָס איז דאָך דאָס ערשטע מאָל און פיליכט
אויך דאָס לעצטע וואָס איך בענטש דיך...
— וואָס רעדסטו, טייערער טאָטע ! וואָס זעהסטו אזוי
שלעכט אויס ? — האָבען די קינדער זיך דערשראָקען.
— אַך, מיינע גוטע קינדער, דער סוף פון מיין טאָטען
זכרונן לברכה שטעהט מיר פאר די אויגען... ער איז געווען
אן עושר און א גוטער מענש. און אין מלחמה צייט, ווען דער
סולטאן האָט זיך גענויטיגט אין געלד האָט ער אויסגעטראַכט
אויף איהם א פאלשען כלכל און איהם פערפייניגט ביז טויט
און דאָס גאנצע פערמעגען האָט ער קאָנפּיסקירט. בין איך
דען בעסער פאר מיין טאָטען ? אין מאַראַקא איז נישטאָ
קיין גרעסערער פערברעכען פאר א אידען ווי ווען ער האָט
געלד. מיין פערמעגען האַלט איך שטענדיג אין אַנדערע,
זיכערע לענדער. מיין צוואה האָב איך שוין אָנגעשריבען און
איבערגעלאָזען ביים "חכם" (רב). איך האָב געקאנט אנט-
לויפּען. איך וויל אָבער נישט איבערלאָזען מיינע ברידער אין
אונגליק. און אזוי ווי דאן יצחק אברבנאל, אונזער גרויסער
פאָטער איז געגאנגען ליידען צוזאמען מיט זיינע ברידער,
וועל איך דאָ בלייבען און ליידען מיט זיי צוזאמען.
אלע האָבען דאָס געהערט און שטאַרק זיך צואווייגט.
רב יהודה האָט זיך אומגערעהט צום יונגען חתן און
געזאָגט :

— שווער מיר, זוהן מיינער, אז דו וועסט זיין א גע-
טרייער מאן און א פאָטער צו מיין טאָכטער. שווערט מיר,
אלע קינדער, אז באלד נאָך מיין טויט וועט איהר פערלאָזען
דאָס שלעכטע לאַנד.

זיי האָבען איהם געגעבען אויף דעם א שבועה.

— יעצט איז שבת — האָט דער אלטער אברבנאל גע-
זאָגט — לאָמיר זיך פּרעהען מיט דעם הייליגען שבת.
די גאנצע פאָמיליע האָט זיך אויסגעזעצט אַרום טיש.
עס איז א פראַכטפול אידיש בילד, דער שענהער זקן, די

בילד־שעהנע קינדער, די טייערע זילבערנע לייכטער מיט די ליכט האָבען א שבת־דיגע וואַרימקייט צושפּרייט איבער דעם הויז.

רב יהודה האָט געמאַכט קידוש אויפ'ן קול. די גאַנצע פאַמיליע האָט שטיל נאָכגעזאָגט. דער אלטער האָט זיך גע־שטאַרקט צו זיין רוהיג, דער טרויער האָט אָבער אַרויסגע־שריגען פון זיין פנים און די אויגען האָבען געגלאַנצט פון טרערען. און אזוי ווי ער האָט דערלאָנגט דעם קידוש־בעכער צו די קינדער האָט זיך געהערט א גערויש און גערודער אין דרויסען וואָס האָט זיך געהאַלטען אין דערנעהנטערן צו זייער הויז.

רב יהודה האָט זיך גלייך אויפגעהויבען און געזאָגט

רוהיג :

— הערט, מיינע ליבע קינדער ! דאָס האַרץ זאָגט מיר, אז מײן צײַט איז געקומען... מײן טאַטע אין הימעל ווײַנקט צו מיר און רופט מיך צו זיך... איך געה... טוט, קינד־דער, ווי איך האָב אײך געהײסען און נאָט זאָל זײן אין אײער הילף !

אין דער רגע האָט זיך געהערט א שטאַרקער קלאַפּ אין טיר. רב יהודה איז צוגעגאַנגען און געפרעגט :

— ווער איז ?

— אין נאָמען פון סולטאַן, עפען, איד, די טיר ! —

האָט ער דערהערט א בעפעהל.

ער האָט גלייך געעפּענט און עס איז אַרײן הײנאָ. דער הײפּט פון קעניג'ס בעדינטע צוזאַמען מיט צעהן עוואַ־פענטע סאָלדאַטען.

וואָס וויל "דער הערשער פון די גלויביגע" פון מיר ? —

האָט רב יהודה געפרעגט.

— וועסט באַלד געוואָהר ווערען אינווייניג — האָט

הײנאָי געענטפּערט.

זיי זײנען אַרײן אין זאָל. דאָס הײד־געזינד האָט דעם אלטען פּאָטער אַרומגערינגעלט און הײנאָי האָט געזאָגט :

— דער סולטאַן האָט געהײסען דיך ברענגען צו איהם און מיר זאָלען מאַכען א רעוויזיע אין דיין הויז. אָט איז דעם סולטאַן'ס בעפעהל.

— איך האָב דאָס פריהער געוואוסט — האָט רב יהודה געזאָגט.

ער איז צוגעגאנגען צו דער קליין ערשאפע, ארויסגע-
נומען דעם גריין-זיידענעם מאַנטעל, אַנגעטאָן און געזאָגט :
— מיר קענען נעהן.

— פערלאָז אונז נישט, טאטע — האָבען די זיהן גע-
שריגען — ווי לאנג מיר לעבען וועלען מיר דיך נישט לאָזען
אוועקנעהמען פון אונז.

— בערוהיגט אייך, קינדער — האָט דער אלטע גע-
זאָגט — עס איז גאָט'ס ווילען אזוי, אז איך זאָל האָבען עס
זעלבען גורל וואָס מיין פאָטער. געלויבט זאָל זיין אַנגער
גאָט, דער גאָט פון משפּט.

היינאָי האָט געהייסען דריי סאָלדאטען אוועקפיהרען דעם
אלטען אברבנאל צום סולטאן און ער איז פערבליבען מיט
די איבעריגע סאָלדאטען ארומזוכען דאָס הויז.

אייידער רב יהודה איז ארויס האָט ער אויפגעהויבען זיינע
הענד אין דער הויך און געבענטשט די קינדער, זאָגענדיג :
— מיר וועלען זיך ווידער זעהן אין הימעל...

אז מען האָט דעם ווירדיגען אלטען געפיהרט איבער דער
גאס זייגען אלע אידען ארויס אין א גרויס געוויין. א גרופע
יונגע לייט מיט העלדישען מוטח, האָבען געוואָלט בעפאלען
די סאָלדאטען און דעם אלטען בעפרייען. רב יהודה האָט
זיי אָבער אָנגעהאלטען דערפון.

— עס איז א גזרה פון הימעל, זאָל מיין טויט זיין א
כפרה פאר מיינע זינד און די זינד פון מיין פאָלק, האָפט צו
גאָט און איהר וועט האָבען בעסערע צייטען.

אלע אידען, גרויס און קליין, יונג און אלט זענען איהם
נאָכגעגאנגען מיט א גרויס געוויין. די סאָלדאטען האָבען
איהם אוועקגעפיהרט אין געפענגנים.

היינאָי מיט די סאָלדאטען האָבען געמאכט א רעוויזיע.
א סך טייערע זאכען האָבען זיי געפונען אָבער זעהר וועניג
געלד. זיי האָבען געזוכט אין אלע שאפעס און אין אלע ווינקל
לען. די ברעטער פון פאָרלאָגע האָבען זיי אָבגעריסען און
געזוכט. עס איז אָבער געווען אומזיסט, קיין געלד האָבען
זיי נישט געקענט געפינען. זיי זענען צוגעקומען צו א פער-

שלאסענע אייזענע טיר. דאָ האָבען זיי געמיינט, וועלען זיי געפינען די אוצרות. זיי האָבען די טיר אויפגעריסען און געפונען אַ ליידיג צימער, נאָר אַ לאַנגער טיש איז געשטאַנען און אויף דעם טיש איז געלעגען אָנגעלייגט אַ פּאַק מגלות.

בייז און אויפגערעגט האָבען זיי פּערלאָזען דאָס ליידיגע צימער און שוין געוואָלט אוועקגעהן. דאָ האָט היינאי דער זעהן די יונגע כלה און ער איז געפלעפט געוואָרען פון איהר שעהנקהייט. ער האָט געגעבען אַ בעפעהל די סאָלדאַטען זאָלען זי צונעמען און אוועקפיהרען אין סולטאַן'ס האַרעם.

היינאי האָט געמיינט אז אזוי גוט ווי די אידען האָבען איהם נישט געשטערט צונעמען אלע טייערע זאַכען, וועלען זיי איהם אויך נישט שטערען צו נעמען דאָס מיידעל. ער האָט אָבער נעמאכט אַ טעות. אין דער מינוט האָבען אלע זיך געשטעלט קעמפען געגען זיי און זיך געשלאָגען ווי לייבען. דער יונגער חתן האָט זיך געשלאָגען מיט די סאָלדאַטען ווי אַ צוואוילדעטער טינגער און האָט געשריגען :

— קיין לעבעדיגע וועט איהר זי נישט קריגען, זי איז מיין כלה...

לאַנג האָבען זיי זיך געשלאָגען און די סאָלדאַטען האָט בען זיי בעזעגט. אז דער יונגער חתן האָט געזעהן ווי זיי טראָגען אוועק זיין כלה, האָט ער ארויסגעכאַפט די שווערד פון אַ סאָלדאַט'ס האַנד און דערשטאַכען זיין טייערע געדליעבטע, זאָגענדיג :

— שטאַרב בעסער, דו קעניגליכע טאַכטער, אידער דו זאָלסט ווערען פּעראַונרײניגט.

באלד האָט ער זיך דערשטאַכען מיט דערזעלבער שווערד און אויסגענאַנגען מיט זיין געליעבטע אינאיינעם.

היינאי און די סאָלדאַטען זיינען צוטומעלט געוואָרען און זענען אוועק. ער איז גלייך אריין צום סולטאַן און איהם דערזעהלט די גאַנצע געשיכטע.

— פיהרט אריין דעם איד ! — האָט דער סולטאַן בע-פּוילען אין גרויס צאַרן.

רב יהודה איז אריינגעפיהרט געוואָרען און גאַנץ רוהיג געשטאַנען פאַר דעם סולטאַן.

— דו ווילסט לעבען. איד. זאַג, וואו האַסטו דיין געלד

בעהאלטען ! און זאָג מיר די נעמען פון די רייכע אירען אין שטאָדט.

— איך האָב קיין געלד נישט — האָט רב יהודה מיט א פעסטען טאָן געענטפערט.

— מיין גאָנץ פערמעגען ליגט אין געשעפטען אין אַנ־דערע לענדער. און איך קען נישט קיין רייכע אירען, ווייל זיי זיינען אלע ארים.

דער סולטאן האָט געגעבען א קלונג מיט א גלעקעל און א פאָרהאנג האָט זיך אויפגעהויבען. רב יהודה האָט דער־זעהן דעם הענקער שטעהן מיט זיינע פיינליכע אינסטרומענטען.

— ווייסט ווער דאָס איז ? — האָט דער סולטאן איהם געפרעגט.

— ער שרעקט מיך נישט. נאָר מיין קערפער וועסטו טוימען, מיין נשמה וועט געהן צום בעשעפער.

דער סולטאן האָט א וואונק נעמאָן און דער הענקער מיט זיינע העלפער האָבען געבונדען רב יהודה'ן און איהם אָנ־געהויבען פייניגען. לאַנג האָבען זיי איהם נישט געפייניגט. ער איז באלד אויסגעגאנגען אונטער זייערע הענד.

די שטאָדט האָט שטארק געקלאָגט אויף דעם גרויסען בראַך וואָס עס איז זיי געשעהן. רב יהודה אברבנאל מיט זיין יונגסטע טאָכטער און איהר חתן זענען געשטאָרבען א שרעקליכען טויט אין איין טאָג. די גאנצע שטאָדט איז גע־גאָנגען צו דער לוייה, די ערד האָט געציטערט פון זייער גע־שריי און געוויין. ביים אָפענעם קבר האָט דער "חכם" גע־האַלטען א הספד און פאָרגעלייענט די צוואה וואָס רב יהודה האָט איהם געלאָזען. אין דער צוואה איז געווען געשריבען אזוי :

נאָך דעם ווי דאָס ערשטע בית המקדש איז חרוב גע־וואָרען איז געוואָרען א חוק אין אונזער משפחה, אז יעדער עלטסטער פון א פאמיליע זאָל פערשרייבען זיין לעבענס־געשיכטע און דאָס איבערלאָזען צו זיין עלטסטען זוהן און איהם בעשווערען ער זאָל אויך אזוי טאָן. די אלע לעבענס־געשיכטען זענען פערצייענט אויף מגלות אין העברע־איש. די אלע מגלות זענען דאָ ביי מיר אין א פערשלאָסענעם

צימער. איך בין זיכער, אז ווען דער סולטאן וועט צונעמען
 מיין גאנץ פערמעגען וועט ער אָבער די מגלות נישט נעמען,
 מיינע עלטערען און עלטערנ'ס עלטערען האָבען די מגלות
 געהאלטען נאָר פאר אונזער משפּחה, בעט איך אָבער דעם
 "חכם", ער זאָל נאָך מיין טויט איבערשרייבען די מגלות
 און זיי אָברוקען, אלע אידען זאָלען זיי ליינען און וויסען
 אַלץ וואָס עס האָט געטראָפּען מיט די קינדער פון דוד המלך.
 נאָך דעם זאָל מיין עלטסטער זוהן, יואל, נעמען די מגלות
 און באַהאַלטען ביי זיך און ער זאָל ווייטער שרייבען זיין
 לעבענס געשיכטע אויף א מגלה.

פון מיר, יהודה, דער זוהן פון
 לוי, דער זוהן פון מאיר
 אברבנאל, א קינד פון שטאַם
 פון דאן יצחק אברבנאל, וואָס
 קומט אַרויס פון דער משפּחה
 פון דוד בן ישי דער מלך ישראל.

ד"ר קעלניע

די קעלניע

דאָס האָט פּאַסירט אין די לעצטע טעג פון ערשטען בית המקדש. יהויכין, דער קעניג פון יהודה, איז געזעסען אין געפענגנים אין בבל און צדקיהו איז געוואָרען קעניג אויף זיין אָרט און איז געווען אונטערטעניג צו נבוכדנצר, דעם קעניג פון בבל.

נאָך ניין יאָהר קעניגען האָט צדקיהו געמאַכט אַן אויפֿ־שטאַנד געגען בבל. נבוכדנצר האָט געשיקט אַ גרויסע אַר־מעע אויף ירושלים. צוויי יאָהר האָבען זיי בעלאַגערט ירושלים און נישט געקענט זי איינגעמען. דערווייל זענען אַ סך מענשען אין ירושלים אויסגעשטאָרבען פון הונגער און דורשט. דאָס אידישע מיליטער איז שטאַרק אָבגעשוואַכט געוואָרען און מעהר נישט געקענט ביישטעהן דעם שונא.

אז נבוכדנצר'ס ארמעע האָט זיך אַריינגעריסען אין ירושלים, איז דער קעניג צדקיהו מיט זיין גאַנצע פּאַמיליע אַנטלאָפּען דורך אַן אונטערערדישער הייל, וואָס האָט זיך געצויגען פון קעניגליכען גארטען ביז יריחו.

די קעניגליכע פּאַמיליע וואָלט זיך אויף דעם וועג גע־קענט ראַטעווען פון פּיינר'ס הענד. גאָט'ס ווילען איז אָבער געווען אַנדערש. האָט אין דער זעלבער צייט, ווען דער קעניג מיט זיין פּאַמיליע זענען געלאָפּען אין דער הייל אונטער דער ערד, אַ גרופּע פּיינדליכע סאָלדאַטען זיך געיאָגט נאָך אַן אַנטלויפּענדען הירש אויבען אויף דער ערד. אין דער מינוט ווען דער קעניג מיט זיין פּאַמיליע זענען לעבען יריחו אַרויס פון דער הייל, איז דער הירש אָנגעלאָפּען און די פּיינדליכע סאָלדאַטען נאָך איהם. דעם הירש האָבען זיי באַלד אָבגעלאָזט און געפּאַנגען דעם קעניג מיט זיינע פּרויען

און קינדער און אוועקגעפיהרט נאך רבלה צו נבוכדנצר'ן.
 זיין נאנצען ווילדען צאָרן האָט נבוכדנצר אויסגעלאָזט
 צו זיי מיט די אייגענע הענד האָט ער אויסגעקוילעט
 צדקיהו'ס זיהן פאר זייער פאָטער'ס אויגען. דערנאָך האָט
 ער אויסגעשטאָכען צדקיהו'ס אויגען, געשלאָסען איהם אין
 קייטען און אריינגעוואָרפען אין געפענגניש פון בבל.
 מען האָט אריינגעבראַכט צו איהם דעם כהן גדול שריה
 און צפניה דעם סגן, אלע פרינצען און די סנהדרין. און ער
 האָט בעפוילען זיינע קנעכט אָנצובינדען פאר די האָר צו
 די עקען פון פערד די אלע גרויסע לייט פון יהודה און מיט
 אלע קרעפטען צומרייבען די פערד.
 די פערטריבענע אידען האָט ער געצוואונגען שמעהן אין
 די גאַסען און צוקוקען ווי די פערד לויפען און נאָך זיי שלעג
 פען זיך איבער די שטיינער די גרעסטע לייט פון ירושלים.
 די פערד זענען אזוי לאנג געלאָפען ביז קיין גאַנץ גליעד
 איז פון די אונגליקליכע נישט איבערגעבליבען.
 דער קעניג יהויכין האָט געהאַט א זוהן שאלתיאל, וואָס
 איז געווען דער פאָטער פון זרובבל. אז שאלתיאל איז נאָך
 געווען א קליין אינגעל, האָט איהם נבוכדנצר גענומען אין
 זיין פאלאץ און איהם געמאַכט פאר דעם לייבדינער פון
 זיין זוהן, קרוינפרינץ אויל מרודך. ער איז דעם קרויןפרינץ
 שטאַרק געפעלען געוואָרען און געוואונען זיין ליעבע.
 אין דער צייט האָט גאָט געשטראָפט נבוכדנצר'ן פאר
 זיינע זינד. נבוכדנצר איז איבערנאַכט פערוואַנדעלט געוואָרן
 רען אין א חיה פון וואַלד, וואָס עסט גראָז. און ער איז פערט
 שוואונדען געוואָרען פון קעניגליכען פאלאץ. דעמאָלט איז
 אויל מרודך געוואָרען קעניג אויף זיין אָרט.
 אין בבל איז געווען א פלאץ וואָס האָט געהייסען "רער
 טאל פון דורא". דאָרט זענען אלע איינוואוינער געקומען מיט
 זייערע טעכטער און זיי פערקויפט צו די מענער וואָס האָבען
 געגעבען דעם גרעסטען פרייז פאר זיי. דאָרט זענען אויך
 פערקויפט געוואָרען די אלע געפאנגענע טעכטער פון די פעלד
 קער, וואָס בבל האָט בעייענט און אונטערטעניג געמאַכט.
 שאלתיאל איז געווען א יונגער אינגעל פון זיבעצעהן
 יאָהר, איז ער גענאַנגען שפּאַציערען אין "טאל פון דורא"

און צונעגאנגען צום פערקויף-פלאץ פון די פרויען. ער האָט דערזעהן אַ גרויסע צאָהל עגיפטישע יונגע פרויען, האַלב-נאַקט, וויינען און קלאָגען. לעבען זיי שטעהען זייערע פאַנ-גער און האַנדלען זיך מיט די קויפער וועגען פרייז. נאָר אין דער הויך האָט ער דערזעהן אַ וואונדער-שעהן איריש מיידעל. אַ מהנה קויפער האָבען דאָס מיידעל אַרומגעדרינגעלט און געהאַלטען, אין איין שטייגען די פרייזען פאַר איהר. זי האָט נישט געקלאָגט און נישט געאַמערט, נאָר שטיל האָבען זיך טייכען טרעדען געגאַסען פון איהרע אויגען און זי האָט געבעטען :

— גאָט, מיין גאָט, וואָס האָסטו מיך פערלאָזען ! ...

שאלתיאל האָט דערהערט אז זי רעדט זיין שפראך, איז ער צוגעלאָפען צו דעם סאַלדאַט, וואָס האָט זי געוואָלט פער-קויפען און פאַרגעשלאָגען איהם זעהר אַ הויבען פרייז. דער סאַלדאַט האָט שוין געוואָלט זי איהם געבען, זענען אנדערע אונטערנגעקומען און פאַרגעלייגט נאָך מעהר גאָלד. דאָ האָט שאלתיאל זיי געוויזען זיין רינג און געזאָגט :

— אוועק ! איך קום אין נאָמען פון קעניג !

האַבען זיך אלע אַבגערוקט מיט שרעק. שאלתיאל האָט גיך אָנגעטאָן דאָס מיידעל, זי אריינגעזעצט אין אַ קארעטע און מיט איהר שנעל אנטלאָפען פון דעם פערשאַלטענעם פלאַץ.

— שרעק זיך ניט, ביזט פריי ! — האָט ער זי געטרייסט

— איך האָב דיך נישט געקויפט פאַר אַ שקלאַפּין. דו ביזט פריי !

זי האָט גע'חלש'ט פאַר פרייד. ער האָט זי קוים דערמיני-טערט און געבראַכט צו זיין מוטער, די יונגסטע פרוי פון דעם קעניג יהויכין.

— ווי הייסטו, און ווער איז דיין פאָטער ? — האָט

שאלתיאל'ס מאַמע זי געפרעגט.

— איך הייס קציעה און מיין פאָטער איז דער אונגליקליך-

כער קעניג צדקיהו — האָט זי געענטפערט.

דאָ איז די פרייד געוועזען נאָך גרעסער. זיי זיינען נישט קיין פּרעמדע, אין דרייסיג טעג ארום איז די שמחה געווען פערפולט. שאלתיאל האָט גענומען קציעה'ן פאַר אַ ווייב

און צום יאָהר האָט זי איהם געבוירען א זוהן און זיי האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען זרובבל.
 פלוצלינג איז נבוכדנצר צוריק געקומען. אז ער האָט גע-
 פונען זיין זוהן קעניגען אויף זיין אָרט, איז ער אריין אין
 ווילדען צאָרן און ער האָט אויף מרודך'ן מיט זיין סוויטע
 אריינגעוואָרפען אין געפענגניש.
 שאלתיאל איז אָבגעריסען געוואָרען פון זיין געליעבט
 ווייב און קינד און אויך אריינגעשליידערט געוואָרען אין
 תפיסה.

ביז נאָט האָט זיך דערבארעמט און נבוכדנצר'ס סוף איז
 געקומען. ער איז געשטאָרבען און געוואָרען בעגראָבען.
 דאָס פאָלק פון בבל האָט באלד ארויסגענומען אויף
 מרודך'ן פון געפענגניש. בעפרייט די גאנצע סוויטע,
 שאלתיאל'ן און אויך זיין אלטען פאָטער יהויכין.
 די פרייד אין שאלתיאל'ס הויז איז געווען אונבעשרייב-
 ליך. שאלתיאל האָט שוין געפונען זרובבל'ן א אינגעל פון
 דרייצעהן יאָהר, א שעהנער און געזונטער בחור איז ער
 געווען.

ער האָט זיך גע'חבר'ט מיט יהושע, דער זוהן פון
 יהוצדק, וואָס איז געווען דער זוהן פון שריה כהן גדול.
 יהוצדק האָט געלערנט מיט ביידע אינגלעך. זיי האָבען גע-
 קענט די תורה פון משה און געזונגען די געזאנגען פון דוד
 המלך.

אז אויף מרודך איז ארויס פון געפענגניש האָט ער מורא
 געהאט אנצוטאָן די קרוין, טאָמער וועט זיין פאָטער זיך ווי-
 דער בעווייזען און איהם נאָך שטרענגער בעשטראפען, ווי
 דאָס ערשטע מאָל.

האָבען די פירשטען ארויסגעשלעפט נבוכדנצר'ן פון קבר
 ארויס און געוואָרפען פאר אויף מרודך'ן, ער זאָל זיך אי-
 בערצייגען, אז זיין פאָטער איז טויט. זרובבל און יהושע זע-
 נען געשטאָנען לעבען שאלתיאל'ן און געזעהן די גרויסע נקמה
 אָן דעם פיינד. וואָס נבוכדנצר האָט געטוהאָן מיט די כהנים
 אין רבלה איז יעצט מיט זיין טויטען קערפער געטאָן גע-
 וואָרען.

אויף מרודך האט זיך געלאזט קרוינען אלס קעניג. ער

האָט אָנגעגעבען גרויס עהרע צו יהויכין דעם קעניג פון יהודה. נאָך זיבען און דרייסיג יאָהר זיצען אין תפיסה אין יהויכין געזעסען אויבען־אָן לעבען קעניג. ער האָט איהם בער שטימט אַ געהאַלט פון דער קעניגליכער קאַסע אויף זיין גאַנץ לעבען. די קרוין פון לאַנד יהודה האָט ער אָבער נישט גע־וואָלט איהם צוריקגעבען.

שאלתיאל'ן האָט דער קעניג אויך נישט פּערגעסען. ער האָט איהם געמאַכט פאר דעם עלטסטען איבער אלע אידען אין גלות. זרובבל מיט שאלתיאל זענען אריינגענומען גע־וואָרען אין דער קעניגליכער לייב־גווארדיע. זיי האָבען אָבער דאָס הייליגע לאַנד נישט געקענט פּערגעסען. שטענדיג גע־בעטען דעם קעניג, ער זאָל ערלויבען די אידען זיך אומקערען אין הייליגען לאַנד. אויף מרודך האָט זיך אָבער איינגעשפּאַרט און נישט געוואָלט ערלויבען.

לאַנג האָט ער נישט געקעניגט. אין צוויי יאָהר ארום האָט איהם זיין שוואַגער נרגל אסיר ערמאָרדעט און געוואָרען קעניג אויף זיין אָרט. אין אַ קורצע צייט ארום איז ער אויך געפאלען אין שלאַכט, וואָס ער האָט געפיהרט גענען כורש דעם קעניג פון פּערסיען. בלשאַצר איז געוואָרען קעניג פון בבל.

אין די טעג פון בלשאַצר האָבען זיך געפונען א סך אידען וואָס האָבען זיך אויסגעמישט מיט די באבילאָניער און פּער־געסען דעם אידישען גאָט און דאָס אידישע לאַנד. זיי האָבן בען פּער־מסר'ט די געטרייע אידען אז זיי שילטען דעם קע־ניג און ווילען זיך אומקערען אין לאַנד פון זייערע עלטערן. בלשאַצר האָט גענומען געפאָנגען א סך פון די טרייע אידען און זיי געפייניגט און ער האָט שטארק אונטערדריקט אלע אידען.

זרובבל האָט דעמאָלט חתונה געהאַט מיט הירסה, די טאָכטער פון מדיה זיין פעטער. ווען זיי זענען קליינע קינדער גע־ווען זענען זיי שוין געוואָרען התנ־כלה. די חתונה איז געווען א שטילע אָהן גרויס פּאַראַד. קיין מוזיק האָט נישט גע־שפּילט, קיינער איז נישט געגאַנגען טאַנצען. א שלעכטע צייט האָבען די אידען געהאַט. דער חורבן נאָך פריש אין זכרון און בלשאַצר דריקט און שטיקט דאָס פּאָלק. יהושע

דער זוהן פון יהוצדק האָט געזונגען "על נהרות בבל" און אלע געסט האָבען געשוואוירען אז זיי וועלען ירושלים קיינ מאָל נישט פּערגעסען.

פלוצלינג האָבען סאָלדאַטען זיך אריינגעריסען און דעם חתן מיט אלע מענער אוועקגעפיהרט אין געפענגניס. די פרויען זענען געבליבען פּערוויינט אויף דעם גרויסען אונג-גליק וואָס עס האָט זיי געטראָפּען.

א פּאָר מאָנאַטען זענען אריבער און די ארעסטירטע זע-נען געבראכט געוואָרען פאר די ריכטער. אלע מענער זענען פּער'משפט געוואָרען צום טויט דורך הענגען. נאָר יהושע, דער זוהן פון יהוצדק, איז געווען אן אויסנאַהם, די ריכטער האָבען בעשטימט אז איהם קומט צו פּערכרענען.

א יאָמער און א געוויין האָט אויסגעבראַכען צווישען די פּערטריבענע אידען, ווען זיי האָבען זיך פון דעם ביטערען משפּט דערוואוסט. זרובבל'ס מוטער איז געלאָפּען צו די אל-טע קעניג, געפאלען איהר צו די פיס, געוויינט און גע-קלאַנט און געבעטען רחמים אויף איהר זוהן דעם חתן מיט אלע געסט.

די אלטע קעניגין האָט זיך דערבארימט אויף זיי און זי האָט געבעטען פאר זיי ביי בלשאצר'ן. ער האָט זיי געשאַנ-קען דאָס לעבען. און זיי געהייסען איינזעצען אין פעסטונג אויפ'ן גאַנצען לעבען. שאלתיאל'ן האָט ער ארויסגעיאָגט פון לאַנד און פּערטריבען נאָך פּערסיען.

געשלאָסען אין קייטען זענען זרובבל און יהושע מיט אלע געסט אוועקגעפיהרט געוואָרען אין פעסטונג ביים גרעניץ פון מדי, שפּעטער האָט דער קעניג ערלויבט זייערע פרויען אויך איינגעשלאָסען צו ווערען אין פעסטונג צוזאמען מיט די מענער. יעדער איינער האָט געקראָגען א קעלניע צו ארביי-טען מיט איהר אין ליים און צו פּערפעסטיגען די מויער, וואָס נבוכדנצר האָט נאָך אָנגעפאַנגען צו בויען.

זרובבל איז געשטאַנען מיט דער קעלניע אין האַנד און געארבייט אין ליים און ער האָט געשוואוירען : אז נאָט וועט זיך דערבארימען אויף זיין פּאַלק און עס צוריק ברענגען אין לאַנד פון זיינע עלטערען, וועט ער מיט דער זעלבער קעלניע בעפעסטיגען די מויער פון ירושלים...

דער נאָמען פון כורש, דער גרויסער און שטארקער קע-
ניג פון פערסיען, האָט זיך געמויאָנען איבער אלע לענדער.
דאָס איז דער קעניג כורש, וואָס דורך איהם זענען די אידען
געהאַלפּען געוואָרען. גרויסע זאַכען ווערען דערצעהלט וועגען
זיין געבורט.

ווען זיין זיידע אסטיאגעס, דער קעניג פון מדי איז נאָך
געווען אין די בעסטע יאָהרען האָט זיך איהם גע'חלום'ט, אַז
אַ גרויסער בוים איז אויסגעוואקסען פון זיין טאָכטער מאנ-
דאנע. און דער בוים פערשטעלט מיט זיין שאטען די גאנצע
ערד און מאַכט פינסטער זיין פאַלאַץ.

אַז ער איז אויפגעשטאַנען אין דער פריה, האָט ער זיך
שטאַרק געשראָקען און צוזאַמענגערופען אלע קלוגע לייט,
זיי זאָלען בעשיידען זיין חלום.

די קלוגע לייט האָבען איהם בעשיידען, אַז זיין טאָכטער
וועט האָבען א זוהן, וואָס וועט הערשען איבער דער גאנצער
וועלט און וועט איהם, דעם זיידען, טאָן שלעכטס.

דער קעניג אסטיאגעס האָט שטאַרק געציטערט און ער
האָט זיין טאָכטער אוועקגעשיקט אין א ווייט לאַנד און איהר
געגעבען אַ שטילען רוהיגען מענשען פאר א מאָן.

אין א יאָהר ארום האָט מאנדאנע געבוירען א יונגעל און
איהם א נאָמען געגעבען כורש. גלייך האָט דעם קעניג גע'ח-
לום'ט דער זעלבער חלום. האָט ער געלאָזען ברענגען דאָס
קינד צו זיך, און איהם איבערגעגעבען צו איינעם פון זיינע
גענעראַלען, ער זאָל איהם אוועקלייגען נאָקעט אויף די בערג,
ער זאָל דאָרט אויסגעהן פון הונגער און קעלט. דער גענעראַל
האָט אָבער רחמנות געהאַט אויף דעם קינד כורש און האָט
איהם אוועקגעגעבען צו א פּאסטוך ער זאָל איהם ערציהען.
כורש איז אויפגעוואקסען מיט די קינדער פון די פּאסט-
טוכער. ער איז געווען שענער און קליינער פון זיי. האָבען זיי

איהם געמאַכט פאר זייער עלטסטען. ווען די קינדער פון די
פּאסטוכער האָבען זיך געשפּיעלט איז כורש געווען זייער קע-
ניג. איינמאָל איז געקומען צו זיי א זוהן פון א פירשט. ער
האָט זיך געהאַלטען נרעסער פאר זיי און האָט נישט געוואָלט
פאַלגען דעם קעניג פון די פּאסטוכער. האָט כורש איהם
שטאַרק געשלאָגען. אַז דער קעניג אסטיאגעס האָט דעהערט

ווי א פאסטוך-יונג האָט געשלאָגען דעם זוהן פון א פירשט, איז ער שטארק ביז געוואָרען און געהייסען ברענגען כורש'ן צו זיך.

ווי אסטיאנעס האָט איהם דערזעהן, האָט ער גלייך דער-קענט, אז ער איז מאנדאנעס זוהן. ער האָט געשיקט רופען דעם גענעראל, וואָס ער האָט איהם געהייסען אוועקלייגען דאָס קינד אויף די בערג. דער גענעראל איז איהם געפאלען צו די פיס און האָט זיך מודה געווען פאר איהם, אז דאָס הארץ האָט איהם נישט דערלאָזט צו טויטען דאָס שעהנע קינד.

אסטיאנעס האָט געמאכט א מינע ווי ער איז צופרידען וואָס עס האָט זיך אזוי אויסגעלאָזט און געהייסען גרייטען א גרויסען באל פאר דעם אייניקעל. דעם גענעראל האָט ער בעפוילען צו שיקען זיין יונגסטען זוהן אלס חבר צום קע-ניגליכען אייניקעל.

אויפ'ן באל האָבען אלע זיך שטארק געפרייט און זיך לוסטיג געמאכט. נאָר'ן עסען האָט דער קעניג אסטיאנעס געפרעגט דעם גענעראל, צי עס האָט איהם גוט געשמעקט דאָס געבראטענס. באלד האָבען די קנעכט אריינגעבראכט א פערדעקטען קאָרב און אז דער גענעראל האָט אויף דעם קע-ניג'ס בעפעהל אָבגעדעקט דעם קאָרב, האָט ער צו זיין שווי-דערליכען שרעק דערזעהן דעם קאָפּ מיט די הענד און פיס פון זיין יונגסטען זוהן...

דאָס האָט דער קעניג זיך נוקם געווען אן גענעראל, ווייל ער האָט נישט געפאלגט זיין בעפעהל. ער האָט געטויט זיין קינד און איהם געגעבען צו עסען זיין פלייש... דער גענעראל איז שיער געשמאָרבען פאר גרויס צער און שרעקליכען וועהר טאָג. ער האָט אָבער מורא געהאט א וואָרט צו זאָגען דעם ווילדען קעניג. אין האַרצען האָט ער אָבער געשוואוירען צו נעמען נקמה פאר דעם פערנאָסענעם בלוט פון זיין יונג קינד...

דער ווילדער קעניג האָט זיך בעראטען מיט די קלוגע לייט וואָס צו טאָן מיט זיין אייניקעל כורש. זיי האָבען איהם בע-רוהיגט, אז דער חלום איז שוין מקוים געוואָרען, וואָס כורש איז געווען קעניג פון די פאסטוך-יונגען. האָט ער איהם גע-

לאָזט לעבען און אוועקגעשיקט נאָך פּערסיען.
 כּורש איז דאָרט געוואַקסען אַ העלד. אַלע האָבען
 געציטערט פאר איהם און ער האָט זיך פאר קיינעם נישט
 געשראָקען.

דער גענעראַל האָט דערהערט פון זיין העלדישקייט און
 ער האָט געמראַכט אז יעצט איז צייט ער זאָל נעמען נקמה
 אן דעם אַלטען ווילדען קעניג. שטילערהייט האָט ער געלאָזט
 וויסען כּורש'ען, אז זיין זיידע האָט איהם געוואַלט טוימען
 און נאָר איהם צו פּערדאנקען לעבט ער, זאָל ער יעצט מאַכען
 אן אויפשטאַנד געגען זיין מערדערישען זיידע.

כּורש האָט איהם געפּאָלנט און האָט זיך געלאָזט קרוינען
 אַלס קעניג פון פּערסיען און האָט געמאַכט אן אויפשטאַנד
 געגען זיין זיידען. האָט זיין זיידע גענומען אַ גרויסע אַרמעע
 מיט דעם גענעראַל האַרפּאנעס און געשיקט געגען כּורש'ן.
 די גאַנצע אַרמעע איז באַלד אַריבער אויף דער זייט פון
 כּורש.

אַסטיאַנעס איז געוואָרען שרעקליך בייז און געלאָזט
 אויס'הרג'ענען אַלע קלונע, וואָס האָבען איהם בערוהיגט און
 געזאָגט, אז די געפּאהר פון זיין אייניקעל איז אַריבער. ער
 האָט זיך אליין געשטעלט אן דער שפיץ פון אַ גרויסע אַרמעע
 און געגאַנגען האַלטען קריעג מיט כּורש'ן. דער אַלטער קעניג
 האָט געהאַט אַ שרעקליכע מפּלה. כּורש האָט איהם גענומען
 געפּאַנגען און געהאַלטען פּערשפּאַרט זיין גאַנץ לעבען און
 דאָס גאַנצע לאַנד האָט ער זיך צוגענומען.

פון דעמאָלט אָן האָט כּורש בעזיענט איין לאַנד נאָכ'ן
 אַנדערען און זיין נאָמען איז געווען בעריהמט אויף דער
 גאַנצער וועלט.

איין טאָג ווען כּורש האָט געהאַט געענדיגט אַ גרויסע
 שלאַכט מיט דעם קעניג פון לוד, און ער איז אַרויס דער העל'־
 דישער זיענער, איז צו איהם צוגעגאַנגען זיין פּעלדמאַרשאַל
 דרויש און איהם דערצעהלט, אז איינער פון די גרעסטע
 העלדען, וואָס האָט שטאַרק געקעמפט און זיך אויסגעציי-
 כּענט, איז שטערבליך פּערוואַנדעט. פּאַר'ן טויט בעט ער,
 דער קעניג כּורש זאָל איהם זעהן, ווייל ער האָט זעהר וויכ-
 טיגעס איהם איבערצוגעבען. כּורש איז גלייך מיטגעגאַנגען

מיט דעם פעלדמארשאל צום שטארבענדען העלד.
 דער שטארבענדער האָט צוזאמענגענומען אלע קרעפטען
 און זיך אויפגעזעצט און דערצהלט דעם קעניג, אז ער איז
 איינער פון די געפאנגענע פון לאַנד יהודה, פון דער אידישער
 קעניגליכער פאמיליע. און ווייל ער האָט געגלויבט אין דער
 נבואה, אז כורש וועט בעזיעגען בכל און וועט אומקערען די
 אידען אין לאַנד פון זייערע עלטערן, האָט איהם דער קעניג
 פון בכל פערטריבען מיט שאַנד. זיינע קינדער און די גאנצע
 פאמיליע זענען איינגעשפאָרט אין א פעסטונג אויף דער
 גרעניץ פון מדי.

פאַר כורש'ן איז דאָס געווען א ניעם. ער האָט נישט גע-
 הערט פון דער נבואה. דאָ האָט דער שטארבענדער ארויס-
 גענומען א מגלה פון הינטער'ן קישען און זי דערלאנגט דעם
 קעניג. די מגלה איז געווען אין העברעאיש און דאָרט איז גע-
 ווען פערשריבען די נבואה : אז כורש וועט פֿערוויסמען דאָס
 קעניגרייך פון בכל און אומקערען די אידען אין הייליגען
 לאַנד.

אז דער שטארבענדער האָט פֿערטייטשט דעם קעניג די
 ווערטער פון דער מגלה האָט ער דערפיהלט, אז זיינע קרעפֿ-
 טען געהן איהם אויס. ער האָט בעשוואוירען דעם קעניג און
 דעם פעלדמארשאַל זיי זאָלען איהם געדענקען זיין געטריי-
 שאַפט און איבערגעבענקייט צו זיי אין קריגע און גלייך איז
 איהם די נשמה אויסגעגאנגען.

דער געשטאָרבענער איז געווען שאלתיאל, זרובבל'ס פאָ-
 טער, וואָס איז אריינגעטרעטען אין כורש'ס ארמעע. כורש
 האָט בעהאַלטען ביי זיך די מגלה מיט דער נבואה.
 א גרויסע לוויה האָבען זיי געמאכט שאלתיאל'ן. דער
 קעניג מיט אלע גענעראלען און פירשטען האָבען איהם בע-
 גלייט ביז דעם אידישען בית-עלמין אין דער שטאָדט. און די
 גאנצע געמיינדע האָט איהם בעוויינט.

כורש האָט באַלד נאָכדעם געפיהרט זיין אַרמעע אויף בכל
 און איז אָנגעקומען צו דער גרעניץ פון מדי. אין דער ערשטער
 שלאכט האָט בכל געקראָגען גרויסע קלעפֿ און כורש האָט
 איינגענומען די גאנצע געגענד מיט דער פעסטונג. ער האָט

גלייך ארויסגעלאָזט פריי אלע פערשפארטע. און געהייסען זיין פעלדמארשאל דרויש ברענגען זרובבל'ן. דער קעניג האָט איהם דערלאָנגט די מגלה און איהם געהייסען פערטייטשען, וואָס אין איהר איז פערשריבען. זרובבל האָט איהם פער-טייטשט און ער האָט גלייך דערקענט, אז דאָס איז זיין פאָטער'ס.

— דאָס איז דאָך מיין פאָטער'ס ! — האָט זרובבל אויס-גערופען.

— יא, דיין פאָטער האָט זי מיר געגעבען — האָט כורש געענטפערט — ער איז מיר געווען זעהר נעטריי און העלדיש זיך געשלאָגען אין מיין מיליטער.

— און וואו איז מיין פאָטער יעצט ? — האָט זרובבל אויסגעשריגען מיט שרעק.

— ווי א העלד איז ער געשטאָרבען און געקומען צו קבר ישראל אין לוד.

זרובבל האָט זיך שטארק צוואווינט און זיך נישט גע-קענט בערוהיגען. כורש און דרויש האָבען געקוקט מיט רחמנות אויף דעם טרויערנדען זוהן און דערנאָך האָט דער קעניג איהם געטרייסט :

— וויין נישט, פאר א קעניגליכען פרינץ פאָסט נישט צו וויינען. טרעט אריין אין מיין מיליטער און פערנעם דאָס אָרט פון דיין העלדישען פאָטער. איך וועל צו דיר זיין ווי א פאָטער. און אויב גאָט וועט מקיים זיין די רייד פון זיין נביא און געבען גאנץ בבל אין מיינע הענד, וועל איך אומ-קערען די אידען אין הייליגען לאַנד.

זרובבל האָט זיך אָבער ענטזאגט דאָס צו טאָן, ווייל ער וויל נישט ווערען אונטריי צו בבל, וואו אזוי פיעל אידען וואוינען. כורש'ס צאָרן האָט זיך אָנגעצונדען ווי א פייער. נאָר דרויין, זיין פעלדמארשאל, האָט איהם בערוהיגט און געזאָגט :

— אויב די אידען זענען אזוי געטריי צו זייערע אונ-טערדיקער, ווי געטריי וועלען זיי זיין דיר, ווען דו וועסט זיי אומקערען זייער לאַנד ! זיי וועלען דיר, גרוסער קעניג, צונדן קומען...

זרובבל האָט געזאָגט, אז ער איז גרייט צו געהן אומע-

טום, וואו כורש וועט איהם הייסען, ער קען נאך נישט ווילן דערשפעניגען אין בבל. כורש האָט געזעהן זיין גוט האַרץ, זיין קלוגשאַפט און איבערגעבענקייט און ער האָט זיך געלאָזט איבערבעטען, און ער האָט איהם געמאכט פאר נאָך ווערנאָר פון ספרוים. די גאַנצע פאַמיליע האָט זיך דאָרט בעזעצט און געוואָרט אויף דער גרויסער בשורה — אומצור קערען זיך נאָך ירושלים ...

בלשאַצר האָט זיך שטאַרק בעפעסטיגט אין בבל. צעהנד ליגע מאָל האָט כורש געשטרעמט איהרע מויערען און ער האָט זי נישט געקענט אייננעמען. די בעלאַגערונג האָט אויך נישט געהאַלפּען, ווייל בלשאַצר האָט צוגעגרייט שפיזן אויף יאָהרען לאַנג.

אז בלשאַצר האָט געזעהן ווי כורש קען איהם גאָרנישט טאָן, האָט ער געמאכט א גרויסען באַל און געהייסען אלע זיינע ווייבער און קעפּס־ווייבער טאַנצען נאקעטערהייט פאר דעם אָבנאָט. שיכור'ערהייט האָט ער געגעבען א בעפעהל צו ברענגען אלע כלים פון בית המקדש און ער מיט זיינע געסט האָבען געטרונקען פון זיי. פּלוצלינג איז געקומען א גרויסע האַנד און האָט אָנגעשריבען אויף דער וואַנד א פּאָר אונטער פער־שטענדליכע ווערטער.

בלשאַצר האָט זיך דערשראָקען. א פינסטערע מורא איז איהם בעפאלען. קיינער האָט נישט געוואוסט, וואָס די ווערטער מיינען. בלשאַצר האָט געהייסען ברענגען דעם נביא דניאל און ער האָט די ווערטער איבערגעלייענט און פער־ט טשט :

— היינט קומט דער סוף פון בבל...

אין דער רגע האָט זיך געהערט א גרויסער קראַך און א שטורם. כורש מיט זיין ארמעע זענען אריין אין בבל. זיי זענען בעפאלען דעם קעניגליכען פּאַלאַץ. בלשאַצר מיט אלע זיינע גענעראַלען און סאָלדאַטען זיינען געפאלען אין שלאַכט און די שטאָרט האָט זיך איבערגעגעבען אין די הענד פון כירש'ן און זיין מיליטער.

דאָס זעלבע יאָהר האָט כורש צושיקט בריעף איבער זיין נאָמען קעניגרייך און ער האָט געלאָזט אויסרופען אזוי :

”דאָס זיינען די רייד פון כורש, דער קעניג פון פּערסיען.

אלע קעניגרייכען פון דער וועלט האָט גאָט, דער גאָט פון
דיס גל, איבערגעגעבען אין מיינע הענד, און ער האָט מיך
בענזילען צו בויען איהם א הויז אין ירושלים וואָס איז אין
יהודה. יעדער איד פון אייך זאָל גאָט זיין מיט איהם און זיך
אומקערען אַהיים!"

עס איז געקומען די גאולה. מען קען זיך אומקערען אין
הייליגען לאַנד! אָבער זעהר וועניג האָבען זיך אומגעקערט.
דער גרעסטער טייל אידען האָט זיך צוגעבונדען צום גלות און
זיי האָבען נישט געוואָלט צוריקגעהן אין וויסטען לאַנד אויפֿ-
בויען די הורבות. צוויי און פערציג טויזענד דריי הונדערט
און זעכציג מענשען אינגאנצען האָבען זיך צוריקגעקערט.
דערפאר האָבען אָבער די פערבליבענע זיך אונטערגענומען צו
נעבען גאָלד און זילבער, שאָף און דינדער פאר דעם הייליגען
לאַנד.

כורש האָט צוריקגעגעבען די כלים פון בית המקדש. ער
האָט בעשטימט זרובבל'ן פאר דעם נשיא פון יהודה. זרובבל
האָט בעשטימט זיין חבר יהושע דער זוהן פון יהוצרק און
נאָך צעהן ווירדיגע לייט, אלס געהילפען. זענען זיי געווען צו
זאמען צוועלף נשיאים אנטקעגען די צוועלף נשיאים פון די
צייטען פון משה רבנו. מיט זיי זיינען אויך מיטגעגאנגען די
כהנים און די לויים, די זינגער.

פריהלינג, אין ראש חדש ניסן, די צייט ווען די אידען
זענען ארויס פון מצרים, זענען אויך די אידען ארויסגעגאנגען
פון בבל אויפֿן וועג צום לאַנד פון זייערע עלטערן.

פאָראוים פאר דער מחנה זענען געגאנגען זינגער און
שפיעלער און געזונגען לויב־ליעדער צו גאָט. טויזענד בעוואַל
פענטע רייטער האָט כורש מיט זיי מיטגעשיקט אָבצוהיטען
פאר די פיינד, וואָס קענען זיי בעפאלען אויפֿן וועג. נאָך
פינף חדשים גאנג האָבען זיי געטראָטען אויף דער הייליגער
ערד. די גוי'שע איינוואוינער פון ארץ ישראל האָבען זיך אָב-
גערוקט, זיי האָבען מורא געהאט צו שטערען זיי, כורש זאָל
זיי נישט פערטיליגען. די ערד ארבייטער פון צווישען די צו-
ריקגעקומענע האָבען זיך באלד בעזעצט אויפֿן לאַנד. זרובבל
מיט די עלטסטע און די שטאַרטישע לייט זענען געגאנגען
נאָך ירושלים.

ווען זיי זענען צוגעקומען צו די טויערען פון ירושלים און דערזעהן די צושטערטע מויערן און די איינגעוואָרפענע פער-וויסטעטע הייזער, האָבען זיי די קליידער צוריסען, געפאָלען אויפ'ן פנים, געקושט די שטיינער און די ערד און שטאַרק געוויינט. זיי האָבען זיך גוט אויסגעוויינט. דערנאָך האָבען זיי זיך אויפגעהויבען און זרובל האָט גענומען די פידעל און אָנגעהויבען שפילען און אלע האָבען געזונגען א לויבגעזאנג צו גאָט, וואָס ער האָט זיי צוריקגעקעהרט אהיים. באַלד האָבען זיי אויפגעשטעלט געצעלטען צו וואוינען. און זיי האָבען גענומען אויפבויען די צושטערטע שטאָדט. עס איז געקומען דער חודש תשרי, די צייט פון די יום-טובים. דאָס בית המקדש איז נאָך נישט געווען אויפגעבויט, האָבען די אלטע כהנים אויסגעזוכט דאָס אָרט, וואו דער מזבח איז געשטאַנען, און באַלד איז געשטאַנען דער מזבח און ווידער האָבען זיי מקריב געווען קרבנות צו גאָט. מיכת האָבען זיי געפייערט מיט גרויס פרויד און פאָרראד. פאר דער גאנצער צייט וואָס זיי זענען געווען פערטריבען האָבען זיי אזא פרעהליכען יום טוב נישט געהאַט. נאָך יום-טוב האָבען זיי געבראכט צערערבוימער פון לבנון. די ארבייט צו בויען גאָט'ס הויז האָט זיך אָנגעפאַנגען. אז דער פונדאַמענט איז געשטאַנען האָבען די כהנים געשפילט אויף די טרומפייטען, די לויים האָבען געצימבעלט מיט די צימבלען און דאָס גאנצע פאָלק האָט געשאלט און געשטורעמט. די אלטע לייט וואָס האָבען נאָך געדענקט דאָס ערשטע בית המקדש האָבען זיך שטאַרק צוואוויינט און דאָס געווייזן פון די אלטע האָט זיך אויסגעמישט מיט די פריידער געשרייען פון די יונגע... דער נביא חגי האָט געזאָגט זיין טרייסט נביאות, אז דאָס צווייטע בית המקדש וועט נאָך זיין גרעסער און מיט מעהר כבוד ווי דאָס ערשטע, גאָט וועט בענטשען מיט פרידען ארץ ישראל און איהרע קינדער. דאָס גאנצע פאָלק, גרוים און קליין, אלט און יונג, פרויען און קינדער האָבען געשלעפט די שטיינער און ציגעל, געארבייט אין ליים און אויפגעבויעט די צושטערטע מויער פון ירושלים. זרובל האָט ארויסגענומען די קעלניע מיט וועל-כער ער האָט געארבייט אויף די מויער פון נבוכדנצר'ן און ער

האָט מקיים געווען זיין נדר. ער האָט מיט דערזעלבער קעלניע געארבייט צו בעפעסטיגען די מויער פון ירושלים...

די שומרונים האָבען געזעהן אז עס געהט גוט די אידען, האָבען זיי געוואָלט מיטהעלפען בויען, נאָך זרובבל און יהושע מיט די נשיאים האבען זיי נישט צוגעלאָזט.

כורש איז דערווייל געשטאַרבען און זיין זוהן קאמביועס איז געוואָרען קעניג אויף זיין אָרט, האָבען די שומרונים גע'שיקט אַ מסירה צו איהם אויף די אידען פון ירושלים. דער קעניג האָט פערבאָטען צו בויען דאָס בית המקדש.

פופצעהן יאָהר האָט קאמביועס געקעניגט. נאָך זיין טויט איז קיין יורש נישט געבליבען. האָבען די פירשטען און די גענעראלען אוימיעקליבען דעם פּעלדמאַרשאַל דרייש אלס קעניג.

זרובבל האט זיך דערמאַנט ווי גוט דרייש איז צו איהם געווען האָט ער פּערלאָזט ירושלים און גענאנגען נאָך בבל צו דריוש'ן. ער האָט איהם דערזעהן און שטאַרק געפרייט זיך מיט איהם און געהייסען מאכען אַ גרויסען באל פאר זיין כבוד וועגען.

ווען זיי האָבען זיך געלאָזען וואוילגעהן האָט דרייש גע'פרעגט זרובבל'ן :

— וואָס פּערלאַנגסטו, וועל איך דיר געבען.

זרובבל איז געפאלען אויף זיין פנים און איהם געבעטען בענייען די ערלויבניש, וואָס כורש האָט געגעבען צו בויען גאָט'ס הויז. דרייש האָט איהם געגעבען די ערלויבניש און נאָך אַ גרויסע סומע געלד פון זיינע שאַץ-קאמערען.

פּרעהליך און גליקליך האט זרובבל זיך אומגעקערט נאָך ירושלים. זכריה הנביא איז מיט איהם מיטגעגאנגען און זיי צוזאַמען מיט דעם נביא חגי און יהושע דער זוהן פון יהוצדק האָבען גענומען בויען דאָס בית המקדש. נאָך פיער יאָהר בויען איז גאָט'ס הויז געשטאַנען פארטיג. דעם דריטען טאָג אין אדר זענען אלע אידען פון גאַנצען לאַנד זיך צוזאַמען געקומען און געפויערט די שמחה מיט געזאַנג און פרייד און טענץ. און באַלד איז געקומען פּסח.

די בשורה האָט זיך צוטראָגען איבער אלע לענדער אז גאָט האָט געהאַלפען זיין פּאָלק און איהם אויסגעלויזט. זיי

טויבען צו זייערע נעסטען זענען די פערטריבענע און פער-
שטויסענע קינדער צוריקגעקומען פון אלע עקען וועלט צוריק
אין לאנד פון די עלטערן. די וויסטע הייזער האָבען זיי אויפ-
געבויט און די פערלאָזטע ערד בעארבייט מיט זייער שווייס
און מיה. דעמאָלט איז געוואָרען זיבעציג יאָהר פון דעם
טאָג ווען די אידען זענען גענאנגען אין גלות בבל. גאָט'ס
צוזאָג איז געווארען מקוים.

עס זענען אריבער עטליכע יאהר האט דאס פאָלק
פערלאנגט, זרובבל זאָל זיך זעצען אויפ'ן טראָהן פון דוד
המלך. זרובבל האָט אָבער פערשטאָנען, אז ער טאָר דאָס
נישט טאָן, ווייל דאָס וועט ווידער געבען א געלענענהייט די
שונאים, זיי זאָלען פער'מסר'ען די אידען ביים פערסישען
קעניג. און אום עס זאָל קיין פערדאכט נישט זיין, אז ער וויל
דעם טראָהן, האָט ער בעשטימט זיין חבר יהושע דער זוהן
פון יהוצדק אלס נשיא אויף זיין ארט און ער אליין איז אוועק
נאָך בבל. דאָרט האָט איהם דער קעניג בעשטימט פאר דעם
הויפט פון אלע אידען אין גלות.

די מגלה מיט זיין לעבענסבעשרייבונג און די געשיכטע
פון זיין פאמיליע האָט זרובבל איבערגעלאָזט צוזאמען מיט
דער קעלניע צו זיין זוהן משולם און ער האָט איהם אזוי אָנ-
געזאָגט :

זוהן מיינער, איך לאָז דיר איבער די מגלה מיט דער
קעלניע, וואס איך האָב געארבייט מיט איהר אין פעסטונג
אין גלות און אויף דער מויער אין דער הייליגער שטאָדט
ירושלים. קוק אויף זיי און געדנק, וואס דיין פאטער האט
געטאָן פאר זיין פאָלק און זיין לאַנד. צוליעב זיי בין איך
אוועק פון בבל צוריק אהיים און צוליעב זיי בין איך אוועק
צוריק נאָך בבל.

אויב גאָט וועט דיך זעצען אויף דעם טראָהן פון אונזער
פאטער דוד המלך, זאָלסטו לייענען די מגלה און זעהן צו זיין
געטריי גאָט, זיין פאָלק און זיין לאַנד. און אויב עס וועט
אין דיין צייט נאָך נישט קומען דאס גליק דו זאָלסט אנטאָן
די קרוין פון דוד, זאָלסטו זי נישט וועלען נעמען מיט
געוואָלד. זאָלסט נישט מאַכען קיין אויפשטאַנד, ווייל נישט
דורך אן אויפשטאַנד וועט זיך אומקערען דאס קעניגרייך צו

דוד'ס הוז, נאָר מיט דעם ווילען פון גאָט. האַלט די מנלה
 און דו שרייב צו דיינע איבערלעבונגען. זאָלסט הייסען דאָס
 זעלבע מאָן דיין זוהן ביז עס וועט קומען די צייט, און גאָט
 וועט ברענגען די ריכטיגע גאולה אויף זיין פאָלק און די איי-
 דישע מלוכה וועט זיך אומקערען צו דוד'ס קינדער.

דאָס זיינען די רייד פון דיין פאטער,

ז ר ו ב ב אַ

דער לארבער קראנץ

דער 'ארבער קראנץ

דאס איז געווען אין די צייטען פון צווייטען בית המקדש. דאס שלעכטע בבל, וואס האָט חרוב געמאכט ארץ ישראל, איז שוין אליין געווען צושמעטערט און פערניכטעט. דרויש און ארתחשסתא, די פערסישע מלכים, האָבען זייער גאנצען כעס אויסגעלאזט צו בבל. און עס איז מקיים גע' וואָרען די נבואה פון אונזערע גרויסע נביאים, אז אזוי ווי בבל האָט געטאָן מיט ארץ ישראל אזוי וועט מיט איהר געטאָן ייערען. בבל איז געווארען צושטערט און פערוויסט.

אַבער ארץ ישראל איז נאָך אלץ נישט געווען געהאַל' פען. א סך אידען האָבען זיך שוין אומגעקערט און צוריק אויפגעבויט די פערוויסטע שטעדט און דערפער. די אמת'ע ישועה איז אבער נאָך נישט געקומען. דאס הייליגע לאַנד איז נאָך געווען אונטערטעניג דעם סירישען גאַווערנאָר.

און דער ביזער גאווערנאָר האָט געדריקט און געשטיקט די אידען אין הייליגען לאַנד, זיי האָבען איהם שווערע צינען געמוזט צאהלען און ער האָט אין אלע שטעדט אריינגעזעצט זיינע פערטרעטער, וואס האָבען אויסגעזויגען דעם מאַרד און דאָס בלוט פון הייליגען לאַנד.

די זרובבל פאמיליע, די אור אייניקלעך פון דוד המלך האָבען זיך נישט געטאַרט מישען אין די געשעפטען פון לאַנד. דער שלעכטער סירישער גאווערנאָר האָט מורא גע' האט, אז איינער פון זיי זאָל זיך נישט וועלען זעצען אויפ'ן אידישען טראָהן, האָט ער זיי געצוואונגען וואוינען אין א זאַרף, וואו יעדער האָט געקריגען א שטיקעל לאַנד און זיי

האָבען אליין די ערד געמוזט בעארביימען. דוד המלך'ס קינדער האָבען שטארק ליעב געהאט דאָס הייליגע לאַנד און מיט זייער גאנצען האַרצען זיינען זיי צוגעבליבען געווען צו זייער ערד.

אין יענער צייט האָט א גרויס אומגליק געטראָפֿען דעם פּאָלק ישראל. יודיה דער אלטער כהן גדול אין ירושלים איז געשטאָרבען, און זיין בכור, יוחנן, איז געוואָרען כהן גדול אויף זיין פאטער'ס אָרט. האָט ער געהאַט אַ אינגערען ברודער ישוע וואָס האָט איהם מקנא געווען און נישט פֿער־גינען די גרויסע זכיה צו זיין כהן גדול, ער אליין, ישוע, האָט געוואָלט ווערען כהן גדול. ער האָט נישט גערוהט און געהאַלטען אין איין קריגען אויף זיין עלטערען ברודער יוחנן כהן גדול.

אין טאָג ווען דאָס גאנצע פּאָלק איז געווען פֿערזאָ-מעלט אין בית המקדש און ישוע האָט גערעדט א סך בייען רייד צו זיין ברודער דעם כהן גדול, איז יוחנן שטאַרק בייז געוואָרען און האָט איהם אין בית המקדש דער'הרג'עט. גרויס טרויער האָט געהערשט אין ירושלים. אין ברך דער האָט גע'הרג'עט זיין צווייטען ברודער. און דער מאָרד איז געשעהן אין בית המקדש. גאָט'ס הויז איז פֿארשוועכט געוואָרען פֿון אַ ברודער מערדער. ווער עס האָט דאָס געהערט האָט אַש אויף זיין קאָפּ געשאַטען און געטרויערט.

און ווען די געשיכטע פֿון דעם מאָרד איז דערנאָנגען צו די אויערען פֿון דעם פֿערסישען פֿעלדמאַרשאַל דאָנאָזיס, וואָס איז געווען גאָווערנאָר אין סיריען, איז זיין צאָרן זעהר גרויס געווען. דאָנאָזיס איז געווען אַ גוטער פֿריינד פֿון דעם ערמאָרדעטען ישוע, און ער האָט צוזאַמענגענומען אַ גרויסע אַרמעע און איז געגאַנגען אויף ירושלים. דאָנאָזיס האָט גע-זאָגט, אַז ער געהט נעמען נקמה פֿאַר דעם ערמאָרדעטען און פֿאַר דעם כבוד פֿון בית המקדש וואָס איז פֿערשוועכט געוואָרען. ער איז מיט זיין גאַנץ מיליטער צוגעקומען צום בית המקדש און געוואָלט אַרײַן אינווייניג.

די כהנים און דאָס פֿערזאַמעלטע פּאָלק האָבען איהם נישט אַרײַנגעלאָזט. אין אונזער תורה שטעהט געשריבען, האָבען

זיי איהם ערקלערט, אז א פרעמדער טאָר נישט אריינגעהן אין בית המקדש.

דאָ איז דאנאזיס נאָך מעהר ביז געוואָרען, און ער האָט אויסגעשריגען:

—בין איך דען מעהר טמא פון דעם טויטען ישוע וואָס איז געטויטעט געוואָרען אין אייער הייליג הויז?

ער האָט זיך איבערגעוואַלד אַריינגעריסען אין בית המקדש און אַרויפגעלייגט זעהר שווערע צינזען אויף די אידען. יעדען טאָג האָט מען איהם געמוזט צאָהלען פופציג נאָלדענע שקלים, אַז ניט האָט ער די כהנים נישט געלאָזט מקריב זיין דעם קרבן תמיד. זיבען יאָהר כסדר האָט מען איהם געמוזט צאָהלען די שווערע צינזען.

דעמאָלט האָט עזריה דער זוהן פון טוביה, אַ קינד פון דער זרובבל פאַמיליע, פערקויפט זיין חלק לאַנד און זיך אַוועקגעלאָזט רייזען איבער דער וועלט.

עזריה איז נאָך גאַנץ יונג געווען. ס'איז איהם מיאוס געוואָרען צו וואוינען אין דאָרף. איך בין אַ בן מלכים, האָט ער זיך געטראכט, און בין געבוירען צו גרעסערע זאכען ווי צו בעאַרבייטען די ערד. וועל איך פאָהרען זוכען מיין גליק אַני דערשוואַן.

ער איז אויסגעווען אין אַראַביען, אין פערסיען און אין אינדיען; ער האָט געזעהן רייכע פאַלאַצען און אַרימע שטיב־לעך; גרויסע העררען און קעניגען און ווילדע מענשען וואָס זיינען גלייך צו חיות אין וואַלד. און שפעטער נאָך דער גרוי־סער רייזע איבער די לענדער האָט עזריה אַזוי געזאָגט:

—די אלע אונטערשיידען זיך נאָר אין אויסווייניגסטען אויסזעהן, איינעם'ס געזיכט איז אַנדערש פון צווייטענס. אָבער הערצער האָבען זיי אַלע גלייך. אין זייערע גלוסטונגען זיינען דיזעלבע. זיי האָבען איין פרייד און איין לייד. די אַרימע שלאָגען זיך איבער אַ שאָל פון אַ נוס און די רייכע שלאָגען זיך איבער פּעלדער און לענדער. אין אמת'ען זיינען אַלע גלייך.

עזריה איז אָנגעקומען אין מאַלאַבאר וואָס געפינט זיך אין דרום אינדיען. עס איז געווען אַנפאַנג אַווענד. אַ קיחל ווינטעל האָט געבלאָזען און דערקוויקט דאָס האַרץ נאָך דעם

שרעקליכען הייסען טאָג, וואָס האָט מיט זיין היץ געברענט ווי אַ קאַלץ אויווען. ער איז אַריין אין אַ דאָרף וואָס איז געווען פֿול מיט פייגען בוימער, גרויסע ווי די צעדערן, פעל־דער בעדעקט מיט תבואה און פראַכטפולע גערטנער. אויף רעכטס און אויף לינקס האָט ער געזעהן גאָט'ס ברכה. זיינע אויגען האבען זיך נישט געקענט זאָט אַנקוקען אין דער גרוי־סער שעהנקייט וואָס איז געווען אַרום און אַרום. פֿול מיט פרייד האָט ער געזונגען צו גאָט דאָס געזאַנג וואָס זיין עלטער זיידע, דוד המלך, האָט געזונגען: "ווי גרויס זיינען דייע שטאַפונגען, אַ גאָט, אלץ האָסטו גאָט מיט חכמה בעשאַפֿען". וואויל איז דעם פֿאַלץ וואָס האָט אַזאַ גוטס, און גוט איז צו די וואָס וואוינען דאָ!

עזריה איז געגאַנגען טיעפער אין דאָרף און אַ וואונדער־שעהן בילד האָבען זיינע אויגען געזעהן. די גאַסען זיינען ברייט און בעקוועם און זעהר ריין. שעהנע הייזער מיט געשמאַק געבויט און מיט טייערע מאַלערייען אויסגעמאַלען. און פאר יעדען הויז געפינט זיך אַ גרינע טעראַסע, און אויף יעדער טיהר איז דאָ אַן אויפֿשריפט:

ברוך הבא!

אַז ער האָט דערזעהן די ווערטער ברוך הבא וואָס זיי נען אויף יעדער טיר אויף העברעאיש געווען אויפגעשריבען איז איהם זיין האַרץ פון פרייד שיער אויסגעגאַנגען. — בין איך דאָך צווישען מיינע ברידער! — האָט ער מיט שמחה זיך געט־אַכט.

אויף די גלייכע דעכער מיט אַ גאַנצע אַיימגערינגעלט האָט ער געטראָפֿען יעדע פאַמיליע זיצען. דער פֿאָטער פון דער פאַמיליע זיצט אינמיטען און דערצעהלט אַלע געשיכ־טעס און די קינדער רינגלען איהם אַרום און שליינגען זיינע רייד.

מיעד איז עזריה געווען פון דעם גאַנצען טאָג וואונדערן, האָט ער זיך גלייך ביים ערשטען הויז אַראָפֿגעלאָזט אויף דער גרינער טעראַסע און זיך אוועקגעזעצט אַברוהען. אויף'ן דאָך איז דער בעל הבית פון הויז געזעסען. ער איז געווען אַ מאַן אין די בעסטע יאָהרען מיט גוטע און קלוגע אויגען, אַן אידעל צאָרט געזיכט און אַ לאַנגע שוואַרצע באָרד וואָס

האָט איהם אזוי פיעל קראַפט און שעהנקייט צוגעגעבען. אַ קליין אינגעלע מיט בלויע אויגען און בלאַנדע לאַקען איז געזעסען ביי דעם מאַן אויף'ן שויס און זיך געשפיעלט מיט זיין שוואַרצע באָרד. רעכטס פון בעל הבית איז געזעסען זיין שעהנע פרוי און געהאַלטען אויף זיך אַ פראַכטפול מיידעלע און קעגען זיי איז רוהיג געזעסען זייער עלטסטע טאָכטער. אַ וואונדערבאַר שעהן מיידעל וואָס איז געבענטשט געוואָרען פון גאָט מיט די שעהנסטע מתנות פון הימעל'ס אוצר. אַ שעהנער געטאָקטער קאָפּ מיט לאַנגע שוואַרצע לאַקען מיט אויגען ווי ביי אַ יונגע טויב און באַקען ווי בליהענדע רויזען. אַ שעהן געפאַרמטער שטערן און וואונדערליך געשניצטע נאָז, אַ קליין מויל מיט רויטע ליפעלעך מיט אַזאַ זיסען לייע-בען שמייעלעל אויף זיי. איהר האַלז און נאַקען ווי העלפאנט-ביין און יעדעס גליד אויסגעפילט ווי אַ יונגער איילבירט בוים. און פון איהר האָט אַרויסגעקוקט אַזאַ גוטע נשמה, אַזאַ איידעלקייט און אזויפיעל צניעות אז עס האָט עזריה'ן איבעראַשט און בעצויבערט. ווי אַ הימלישע טאָכטער האָט זי אויסגעזעהן אינטער דעם ליכט פון דער שעהנער לכּנה. זי האָט די ערשטע דערזעהן עזריה'ן און זי האָט אַ וואונק געגעבען צו איהר פאָטער. האָט ער זיך אויסגערדעהט צו עזריה'ן און אין אַ שעהנעם העברעאיש געזאָגט:

— שלום עליכם, גוטער נאַסט, זייט געבענטשט מיט אייער קומען צו אונז.

— איך דאַנק אייך—האָט עזריה געענטפערט—איך קום פון הייליגען לאַנד. מיין האַרץ האָט געגלוסט צו רייזען איר בער דער וועלט. דריי יאָהר בין איך שוין אונטערוועגס און איך בין אזוי גליקליך וואָס איך האָב דאָ געטראָפּען מייער ברידער. זאָגט מיר, איך בעט אייך, איז דאָ ביי אייך אַן אָרט פאַר מיר צו נעכטיגען?

און ווי יענער האָט דאָס געהערט איז ער פאַר פרייד אויפגעשפרונגען און אויסגעשריגען:

— איהר קומט פון הייליגען לאַנד? אוי, ווי גרויס איז מיין פרייד! באַלד פיער הונדערט יאָהר ווי מיר האָבען גאָר נישט געהערט פון אונזערע ברידער אין הייליגען לאַנד. יעצט וועלען מיר דאָג פון אייך אזוי פיעל הערען וועגען זיי.

ער איז גלייך אַרונטער פון דאך, גענומען עזריה'ן פאר'ן האַנד און איהם ארויפגעפיהרט אויף'ן דאך. יעדער איינער פון דער פאמיליע האָט איהם זיין פלאץ געוואָלט אוועקגע- בען פאר גרויס פרייד און ליבע, און אלע האָבען איהם זעהר נייגעריג בעטראַכט.

—רבקה, מיין טאָכטער—האָט דער בעל הבית געזאָגט צו זיין עלטסטע טאָכטער—געה גרייט צו עסען פאר אונזער טייערען גאָסט און ער וועט דאָ זיצען דערווייל מיט אינו און זיך אַברוהען.

רבקה איז גלייך אוועק. פערבייגעהענדיג עזריה'ן האָט זי זיך פעררויטעלט און באלד האָט עזריה'ס פנים אויך אָנגע- הויבען רויטלען זיך. ניט וויסענדיג פארוואָס האָבען ביידע שעמענדיג אַראָפגעלאָזט די אויגען.

—איך נעם איך נישט אין הויז אריין יעצט—האט דער בעל הבית געזאָגט עזריה'ן—ווייל דאָ איז קיהל און לופטיג, און איהר וועט דאָ האָבען גרויס פערנעניגען נאָך דעם הייסען טאָג. יעצט דערצעהלט מיר ווי עס לעבט זיך אונזערע ווייטע ברידער און צי זייט איהר זיכער מיט אייער לעבען אין היי- ליגען לאַנד?

—זייט מיר האבען זיך אומגעקערט אהיים לאָזט מען אונז צורוה—האָט עזריה געענטפערט.

—וואס מיינט איהר אומגעקערט אהיים — איז דער בעל הבית אויפגעשפרונגען פערוואונדערט—האָט מען דען אייך געהאַט פערטריבען?

—מיך וואונדערט שטאַרק צו זעהן אַ איד וואָס זויס ניט וואָס מיט זיין פאָלק האָט געטראָפּען—האָט עזריה גע- זאגט—האט איהר גאָר נישט געהערט אז מיר זיינען געווען אין גלות אין בבל?

—מיר זענען נישט קיין יהודים, מיר שטאמען נישט פון יהודה, מיר זענען די בני ישראל — האט דער בעל הבית געענטפערט— מיר קומען ארויס פון די עשרת השבטים וואָס שלמנאסר, דער קעניג פון אשור האָט פערטריבען. זייט מיר זענען פערטריבען געוואָרען פון אונזער לאַנד האבען מיר גאָר נישט געהערט פון שבט יהודה און מיר ווייסען נישט וואס מיט איהם איז געשען.

—דערצעהלט מיר, ווי קומט איהר אהער אין דעם לאַנד
מאלאבאר?—האָט עזריה געפרעגט.

—איהר האָט דאָך מסתמא געהערט אַז שלמנאסר האָט
בעזעצט אונזערע עלטערען אין חלח און אין חבור, ביים טייך
גוזן אין די שטעדט פון מדי—האָט דער בעל הבית דער-
צעהלט—דאָרט האָבען זיי זעהר שטאַרק געליטען פון די
פעלקער, די בערג איינוואוינער, אַזעלכע צרות זיינען אונזערע
עלטערען פון די גוים אויסגעשטאַנען אַז דאָס לעבען איז זיי
פער'מיאוס'ט געוואָרען. נאָר אַז סנחריב האָט געליטען זיין
גרויסע מפלה ווען ער האָט בעלאַנגערט ירושלים, און שפעטער
ווען זיינע זיהן האָבען איהם ערמאָרדעט, האָבען אונזערע
עלטערען פערלאָזען זייערע ערטער. צוריקערען זיך אין
הייליגען לאַנד האבען זיי נישט געוואלט ווייל זיי האבען מורא
געהאַט פאר די פרעמדע פעלקער וואָס דער קעניג פון אשור
האט דארט בעזעצט זיי זיינען נישט גענוג שטאַרק געווען מיט
זיי מלחמה צו האַלטען, האָבען זיי זיך פערשפרייט אין די
נאָהנטע און ווייטע לענדער, ביז זיי זיינען אנגעקומען אין
מאלאבאר. דאָ וואוינען מיר שוין דריי הונדערט יאָהר, ווייט
פון דעם טומעל און רייסעריי פון די פעלקער. מיר האָבען דאָ
שלום און לעבען רוהיג.

—יא, זעהר אַ גוט לאַנד דאָ—האָט עזריה געזאָגט—די

ערד איז דאָ אַ גן עדן פון נאָט.

—אַזוי זעהט איהר דאָס לאַנד יעצט—האָט דער בעל
הבית געזאָגט מיט אַ שמייכעל—אַמאָל איז עס אבער נישט
אַזוי געווען. ווען אונזערע עלטערען זיינען דאָ אָנגעקומען
איז דאָס לאַנד געווען בלוז וועלדער מיט ווילדע געוויקסען
און חיות, שלאַנגען און עקדיסען זיינען דאָ געווען אָהן אַ
שיעור. און ווי שלעכט דאָס לאַנד איז געווען, זיינען די אייני-
וואוינער נאָך ערגער געווען. ווילדע מענשען, ווילדער ווי די
חיות אין וואַלד. און גענוג האָבען אונזערע עלטערען געלי-
טען ביז זיי האָבען דאָס לאַנד געמאַכט פאר אַ גן עדן. די
וועלדער האָבען זיי אויסגעהאַקט און אויסגעשניטען. זיי
האָבען געמאַכט וועגען אויף פאַהרען און געהן. די ווילדע
חיות האָבען זיי אויסגע'הרג'עט און פּעריאָגט. נאָר וועגען די
ווילדע מענשען האט מען זיך נישט געקענט אויסגלייכען.

דער כהן וואָס איז מיט אונזערע עלטערען מיטגעקומען, איז געווען א כהן פון גאָט, האט אין גרויס קנאה בעפולען צו טאָן מיט זיי דאסזעלבע וואס יהושע האט געטאן מיט די כנענים: זיי אינגאנצען צו פארטיליגען, זיי זאָלען שפעטער אונז נישט קענען טאָן קיין ביז. אן אנדערער האט ווידער גע' הייסען טאָן מיט זיי ווי יהושע מיט די גבעונים—זיי צו מאַכען פאר אונזערע קנעכט. דאָ איז אַרויסגעטרעטען אן אַלטער געהערטער מאן און אויסגערופען:

איהר זאָלט זיי נישט פארטיליגען און אויך נישט מאכען פאר קנעכט. זיי זיינען בעשאפען געוואָרען מיט דעם צלם אלהים אזוי ווי מיר. מיר זאלע זיינען גאָט'ס קינדער. און אויב זיי זיינען ווילד געוואָרען, לאָמיר זיי אומקערען דאס מענש' ליבע געשטאַלט. מיר וועלען זיי לערנען גאָט'ס וועג. מיר וועלען זיי געבען צו פערשטעהן אז עס איז בעסער צו דינען גאָט אין הימעל איידער די חיות אין וואַלד; מיר וועלען זיי אויפקלערען אז עס איז בעסער צו וואוינען אין א שטוב ווי צו זיצען אויף די צווייגען פון א בוים און אז עס איז בעסער צו עסען געבאָקען ברויט איידער רויהע ביטערע גראָזען. און דאָס אַלץ וועט מען קענען טאָן ווען מיר וועלען זיי בעהאַנדל' לען מיט ליעבע און רחמנות. וועלען מיר מיט זיי מלחמה האַל' טען, וועלען זיי בלייבען אונזערע אייביגע שונאים, און פון זייערע בעהעלטעניסען וועלען זיי לוייערען אויף אונז און אונז טאָן ביז. וועט מען אָבער פיהרען זיך מיט זיי אויף'ן וועג פון שלום, וועלען זיי נאָך אונז העלפען אין אונזער אַרבייט. די רייד פון דעם געהערטען אַלטען זיינען אַלעמען גע' פעלען געוואָרען. אבער דער כהן האָט זיך אָנגערופען וויי' טער:

—אויב איהר ווילט מיט זיי מאַכען שלום, מוזען זיי זיך

מגיר זיין און ווערען ווי מיר.

—ניין—האָט דער געהערטער אַלטער אָבגעענטפערט—

פריהער לאָמיר זיי מאַכען פאר מענשען, וועלען מיר שפעטער זעהן צי מען זאָל זיי אויך מאַכען פאר עברים. אז מיר וועלען זיין גוט און עהרליך צו זיי, וועלען זיי אליין זיך מגיר זיין.

אז דער כהן האָט דאָס דערהערט איז ער שטאַרק ביז געוואָרען און געזידעלט דעם אַלטען, אז ער פערשוועכט די

שבועה פון הייליגען בונד וואָס גאָט האָט געשלאָסען מיט אברהם אבינו. און צו דעם פאָלק האָט ער געזאָגט אז ער וועט זיי פערלאָזען אויב זיי וועלען פאָלגען דעם אלטען. און רעמאָלט וועלען זיי קיין כהן נישט האָבען מקריב צו זיין די קרבנות און רויבען ווירויך פאר גאָט.

דאָס פאָלק האָט אָבער בעסער געפאָלגט דעם אלטען מאַן און קיינער האָט נישט געטרויערט ווען דער כהן איז אוועק פון זיי אויף אייביג.

אונזערע עלטערען האָבען געבראַכט מתנות צו די אלטע איינוואוינער פון לאַנד, גערעדט מיט זיי נומע ברידערליכע רייד און די ווילדע האָבען זיך דערנעהנטערט צו אונז און אָנגעהויבען געהען אויף אונזער וועג. זיי האָבען פערביטען זייער ווילדע שפראַך אויף אונזער שעהנעם לשון און נאָך געוואָלפען אונז אין דער אַרבייט.

און גאָט האָט געבענטשט אונזערע עלטערן און אין צעהן יאהר צייט איז דאָס ווילדע לאַנד געוואָרען אַ גן עדן. אין קוים פופציג זיינען אַרבער, האָט מען די ווילדע נישט געזעהן. זיי האָבען זיך אויסגעמישט מיט אונזערע עלטערען און געוואָרען איין פאָלק.

עזריה האָט דאָס געהערט און זיין האַרץ האָט געציטערט פאר גרויס פרייד. ער האָט עפעס געוואָלט פרעגען איז אָבער רבקה אָנגעקומען און געזאָגט:
—דאָס עמען איז גרייט.

—יעצט לאָמיר אַרונטערגעהן אין הויז—האָט דער בעל הבית געזאָגט—אז איהר וועט האָבען גענעסען וועט איהר מיר דערצעהלען פון הייליגען לאַנד. מיין האַרץ געהט אויס צו הערען וואָס עס האָט געטראָפען מיט אונזערע ברידער די בני יהודה.

זיי זיינען אלע אַרונטער פון דאָך און אריינגעקומען אין זעהר אַ ריינע ציכטיגע שטוב. קיין טייערע זאַכען זיינען דאָרט נישט געווען, אָבער אלץ איז געווען זעהר געשמאַקפול און פול מיט חן. עזריה האָט שטאַרק הנאה געהאַט פון דעם נסען. די גאַנצע פאַמיליע איז געזעסען און געקומט, און ייערע געזיכטער האָבען געלויכטען פאר פרייד. נאָכ'ן עסען האָט דער בעל הבית געזאָגט:

— מיר וועלען נישט געהן פריהער שלאָפּען ביז איהר וועט
אַלץ דערצעהלען וועגען מיינע ברידער, די קינדער פון שבט
יהודה.

עזריה האָט זיי דערצעהלט אַלצדינג. די בעלאַגערונג
אויף ירושלים, דעם גלות אין בבל, דאָס אומקערען זיך צוריק
און אויך וועגען דעם ברודער מאָרד אין בית-המקדש וואָס
יוחנן כהן גדול איז בעגאַנגען.

—האָט איהר נאָך כהנים וואָס טוען די עבודה אין בית
המקדש?—האָט דער בעל הבית געפרעגט.
—יא—האָט עזריה געענטפערט מיט אַ זיפּן.

האָבען מיר שוין געטאָן קליגער — האָט דער בעל-
הבית געזאָגט — אז דער כהן איז אוועק פון אונז, האָבען מיר
איהם נישט געבעטען בלייבען, ער איז אונז געווען איבריג.
ארבייט האָבען מיר געהאט איבער'ן קאַפּ, די וועלדער אויס-
צוהאַקען, וועגען צו שניידען, די ערד צו בעארבייטען זי זאָל
געבען געזונטע פרוכט. און אז מיר זענען פארטיג געוואָרען
מיט דער שווערער ארבייט האָבען מיר זיך געמאַכט געזעצען
לויט דער תורה פון משה, וואָס איז דער קוואַל פון אונזער לע-
בען. דערנאָך האָבען מיר געטראַכט וועגען אונזער אמונה.
אַ סך האָבען געוואָלט שיקען שלוחים נאָך ירושלים און
ברענגען כהנים. נאָר דער אלטער מאַן וואָס האָט בעזיעגט
דעם כהן, האָט געזאָגט: "וואָס דאַרף ישראל כהנים? גאָט
האָט געזאָגט, אז מיר וועלען זיין אלע אַ קעניגרייך פון
כהנים און אַ הייליג פּאָלק. מיר דאַרפען נישט קיינעם וואָס
זאָל געטען גאָט פאר אונז, אונזערע גוטע מעשים און עהר-
ליך האַרץ וועלען אונז ביישטעהן, אז גאָט זאָל אונז שיקען
זיין ברכה. הערט מיין עצה: גאָט האָט אונז אויסגעלייזט
פון אונזערע פינד וואָס האָבען אונז געפאַנגען און פער-
שקלאַפּט, לאָמיר ווייטער בלייבען פריי און נישט קויפען זיך
העררען אין די כהנים.

— ווער וועט אָבער מקריב זיין קרבנות צו גאָט און
רויכערן קמרת צו איהם? — האָט איינער פון די פּראָסטע
לייט געפרעגט.

— שמואל הנביא האָט געזאָגט, אז גאָט וויל בעסער
מען זאָל היטען זיין געבאָט ווי צו ברענגען קרבנות — האָט

דער אַלטער דערקלערט — און ישעיה הנביא האָט אויך געזאָגט, אז גאָט וויל נישט קיין קרבנות און נישט קיין בלוט פון קיה און שעפסען און בעק און אויך דער נביא מיכה האָט אין זיין נביאות געזאָגט : גאָט וויל קיין קרבנות נישט.

— טאָ ווי וועלען מיר דינען אונזער גאָט? — האָט נאָך איינער געפרעגט.

— דאָס האָט אונז דער נביא געלערנט — האָט דער קלוגער אַלטער געענטפערט — גאָט וויל נאָר מען זאָל טאָן חסד איינער מיט דעם אנדערן און געהן שטיל אין גאָט'ס וועג. מיט דעם גאנצען הארצען וועלען מיר בעטען צו גאָט און מתפלל זיין. מיר וועלען אויך ליענען גאָט'ס תורה און זי לערנען.

אַלע האָבען געפאָלגט דעם געהערטען קלוגען אַלטען. און ביז דעם היינטיגען טאָג טוען מיר חסד איינער מיט דעם אנדערן און געהן שטיל אין גאָט'ס וועג, און גאָט איז מיט אונז און מיט אונזערע קינדער ווי ער איז געווען מיט אונז זעע עלטערן.

— איהר האָט געזאָגט, אז איהר לערנט די תורה — האָט עזריה געפרעגט — ווער לערנט מיט אייך, אז איהר האָט נישט די כהנים וואָס זאָלען לערנען ?

— מיר אַלע קענען די תורה — האָט דער בעל־הבית געענטפערט, — יעדער פאָטער לערנט מיט זיינע קינדער. יעדער זכר ביי אונז, אז ער ווערט צוועלף יאָהר אַלט קען די תורה פון אויסווייניג. און יעדער איינער פון אונז קען לערנען די תורה פאר דעם עולם. אַלע שבת און יום־טוב לערנט אן אנדערער לויט א גורל אין דער געמיינדע און האַלט אַ דרשה.

— וועגען וואָס דרשנ'ט איהר ? — איז עזריה געווען ניי־ געריג.

— מיר דרשנ'ען מוסר און גוטע מדות. מיר געפינען דאָס אַלץ אין די הייליגע ספרים.

— און וואָס פאר א תפלות האָט איהר ? — האָט עזריה ווייטער געפרעגט.

— מיר האָבען נישט קיין אָנגעשריבענע און צוגעגרייטע

תפלות. יעדער איינער טוט תפלה צו גאָט ווי זיין האַרץ פיהלט. אזוי איז ביי אונז דער מנהג: צוערשט לייענט מען די סדרה. איינער האַלט א דרשה איבער דער סדרה און לערנט אונז מורא האָבען פאר גאָט און איהם ליעב האָבען און היטען זיינע מצוות. און אז אונזערע הערצער זענען דערוואַרימט און אונזערע געמיטער דערהויבען, טוט יעדער תפלה פון טיפען האַרצען שטילערהייט, נאָר אונזערע ליפען בעוועגען זיך, קיין קול הערט מען נישט. דאָס טוט מען מיט מנין. אָבער אין הויז גרייט יעדער צו תפלות פאר דעם הויזגעזינד, וואָס ווערען געזאָגט אין פערשידענע צייטען פון לעבען.

— וואו דינט איהר גאָט ? — האָט עזריה געוואָלט וויסען.

— אז עס איז א שעהנער טאָג — האָט דער בעלה־הבית דערצעהלט, — דינען מיר גאָט אין די פעלדער ארום וואַלד. האָבען מיר דען נאָך א שענערן און הייליגערן אָרט ווי גאָט'ס ברייטע געבענטשטע פעלדער ? דער בלויער הימעל, דאָס גרינע גראַז און די פערשידענפארביגע בלומען דערמאָד נען אונז אן גאָט וואָס האָט דאָס אַלץ בעשאַפען. קען מען דען שענערע געזאנגען זינגען ווי די געזאנגען פון די פויגעל אונטערן פרייען הימעל ? נאָר אז עס איז א רעגענדיגער טאָג פערזאמלען מיר זיך אין א הויז וואָס מיר האָבען געבויט אַלס א הייליג הויז פאר גאָט.

— מיט וואָס פאַרנעמט איהר זיך ? — האָט עזריה געפרעגט.

— מיר בעארבייטען די ערד און האַדעווען שאַף. מיר פערקויפען דאָס וואָס בלייבט איבער נאָך אונזער עסען פון די תבואות און די סטאדעס. פאר דעם געלד קויפען מיר אַלץ וואָס איז נויטיג און דאָס וואָס בלייבט זאַמלען מיר אויף שפעטער.

— וואָס איז דער סדר פון אייער לאַנד רעגירונג ?

— אזוי ווי אונזער פאָלק האָט זיך געפיהרט אין די טעג פון די שופטים, יעדע געמיינדע גלייבט אויס דעם עלטסטען און קלוגסטען מאַן אַלס עלטסטער און ריכטער און ער קריגט קיין געהאַלט נישט זיין נאַנץ לעבען. יעדע געמיינדע קלייבט

אויס א פערטרעטער פאר דער אנפיהרונג פון דער מדינה און אזוי ווי די מערהייט בעשטימט, אזוי בלייבט עס.

— וואָס טוט איהר — האָט עזריה געפרעגט — ווען איהר רוהט פון אייער ארבייט און געשעפטען ?

— פאר נאכט ווען מיר ווערען פארטיג מיט דער אר-
בייט רופט צוזאמען יעדער פאָטער זיינע קינדער און לערנט
מיט זיי גאָט'ס תורה, זיי זאָלען וויסען גאָט'ס וועג און זיינע
מצוות. אין אווענד געהן מיר אלע ארויס אין פעלד. מיר
לערנען אונזערע יונגען ווי צו פעכטען און צו שלאָגען זיך, זיי
לערנען זיך לויפען, שיסען מיט פייל-און-בויגען, צו וואַרפען
שפיזען און פיקעס. אין קריענ-פיהרונג ווייזען מיר וואונדער.
יעדער איינער פון אונז קען גוט ציעלען און טרעפט שטענדיג
אין ציעל. און וועה וואָלט געווען דעם פאָלק וואָס וואָלט
געוואָלט מיט אונז מלחמה האַלטען ! עס וואָלט זיך שוין
נישט אומגעקערט אויף דעם וועג וואָס עס איז געקומען.

איצט איז אונז, א דאנק גאָט, גוט. מיר לעבען גאנץ
פרידליך מיט אונזערע שכנים און מיר זענען גאנץ רוהיג.
אז מיר ווערען מיער קערען מיר זיך אום אהיים, מיר עמען
נאכט-עסען און געהן ארויף אויף די דעכער, דערצעהלען
שעהנע געשיכטעס די קינדער. מיר זינגען אלטע און נייע
ליעדער. מיר האָבען א סך שעהנע לידער. אינזער געבענטשט
לאַנד דערפרעהט אונזער האַרץ און דערהויבט אונזערע גע-
מיטער און מיר זינגען זעהר שעהנע ליעדער. און עס איז ביי
אונז א געזעץ, אז יעדען סוכות פערזאמלען זיך אלע קינד-
ער אין פעלד, ווייזען גבורות און זינגען זייערע נייע ליעד-
ער איז די וואָס צייכענען זיך אויס טוט מען אָן לאַר-
בערקרענץ אויף די קעפּ. פאר-אָהרען סוכות האָט מיין
טאָכטער רבקה זיך אויסגעצייכענט מיט איהרע ליעדער. און
מיין גאנצע משפחה האָט זיך שטאַרק געפרעהט מיט איהר
נצחון.

— דער לאַרבערקראַנץ איז נאָך חשוב ביי אונז ביי אן
אנדער געלעגענהייט — האָט דער בעל-הבית ווייטער גע-
רעדט — אז עטליכע בחורים ווילען איין מיידעל פאר א
ווייב, טרעפען זיך די בחורים אין איין טאָג און יעדער זינגט
א ניי ליעד וואָס ער שאַפט און דער וואָס זינגט דאָס שענס-

טע ליעד, געהט דאָס מיידעל צו צו איהם און, אין געגענווארט פון דער גאנצער געמיינדע, טוט זי איהם אָן א לארבער-קראַנץ אויפ'ן קאָפּ און ער איז זי מקדש און זי ווערט זיין פרוי.

— גליקליך און וואונדערבאר איז אייער לאַנד — האָט מיט פרייד עזריה געזאָגט — גליקליך זענט איהר די אייני-וואוינער! הלואי וואָלט איך מיט אייך דאָ געקענט זיין, וואָלט איך אויך געווען גליקליך אין מיין לעבען.
— אויב איהר ווילט, מיין פריינד — האָט דער בעל-הבית איהם געענטפערט — מיין הויז איז אָפּען פאר אייך, וויפיעל הענר וואָס ארבייטען דאָ אזויפיעל ברכה איז דאָ. עס איז שוין שפעט, איהר זענט מיער פון ווען, קומט שלאָפּ-פען.

ער האָט גענומען עזריה'ן אונטער'ן האַנד און איהם אריינגעפיהרט אין אויבערצימער. ווי עזריה האָט זיך געלייגט איז ער גלייך איינגעשלאָפּען. יאָהרען-לאַנג האָט ער שוין נישט געהאט אזא זיסען שלאָפּ.

דוד המלך, עזריה'ס עלטער-זיידע איז געקומען אין דעם אויבערשטיבעל. זיין פידעל האָט ער געהאלטען אין איין האַנד און מיט דער צווייטער האָט ער א לארבער-קראַנץ אויף עזריה'ס קאָפּ אָנגעטאָן און געזאָגט אזוי :

— דער קראַנץ, מיין קינד, וועט דיר ברענגען גליק און פרייד, דורך איהם וועלען צוויי צווייגען זיך פּעראייניגען, א צווייג פון וואָרצל פון יהודה און א צווייג פון וואָרצל פון ישראל, זיי וועלען טראָגען פרוכט און ברענגען א ברכה אויף דער וועלט און זיין געבענטשט.

ווען די זון-שטראַהלען פון דעם פריהען מאָרגען האָבען עזריה'ן אויפגעוועקט האָט ער געזעהן אז דאָס איז נאָר גע-ווען אַ חלום.

ער האָט שוין מעהר נישט געקענט שלאָפּען. א וואונדער-ליך געזאנג פון טויזענדער פויגעל האָט זיך פון דער הויך אין זיין צימער אריינגעצויגען. אין גאַנצען הויז איז געוואָר-רען דער מאָרגען-טומעל, אלע זענען שוין אויף פון שלאָפּ. ער איז אראָפּ פון בעט און דאָס פענסטער געעפענט. א ברייט

פעלד ציהט זיך ווייט, ווייט, א פריש ווינטעל בלאָזט אין די פולע זאָנגען און זיי גלאַנצען גאָלדיג אונטער דעם ליכט פון דער זון. די זון האָט אלץ מיט איהר ליכט און שיינ אַרומ גענומען און איינגעהילט. א הייליגע מורא האָט עזריה'ס האַרץ אָנגעפילט און זיינע אויגען זענען פול געוואָרען מיט טרערען. מיט אַ ציטערנדיג האַרץ האָט ער זיך אויף די קניו געשטעלט און תפלה געטאָן פאר גאָט פון דער טיפּע-ניש פון זיין נשמה. אז ער האָט זיך געשטעלט אויף די פיס האָט ער געהערט ווי די טיר עפענט זיך און ער האָט דער-זעהן דאָס גאַנצע הויזגעזינד געהט אַרויס מיט שנייד-מעסערס אין די הענד.

— גוט מאָרגען אייך, טייערע פרוינד! — האָט ער זיי בעגריסט דורכ'ן פענסטער.

— גוט מאָרגען, מיין גאסט, זאָל גאָט אייך בענטשען — האָט דער בעלהבית געענטפערט — וואָס זענט איהר אָבער אזוי פריה אויפגעשטאנען? איז אייך נישט אנגענעם ביי מיר אין הויז?

עזריה האָט איהם געוויזען אויף דער פרעכטיגער זון און געזאָגט:

— ווער קען יעצט שלאָפען און נישט בעוואונדערען אייער זון! איהר שמעהט אויף אזוי פריה צו דער ארכיט? — היינט איז דער ערשטער טאָג פון שניט. און וואָס קען נאָך זיין בעסער פאר א מענשען, ווען ער שניידט די פרוכט, וואָס ער האָט פערזייהט? מיינע דינסטען האָב איך געהייסען אָנגרייטען פאר אייך עסען און אז איהר וועט שפעטער וועלען, קומט אַרויס אין פעלד זעהן ווי מיר שנייד-דען. מיינע דינסטען וועלען אייך ווייזען דעם וועג.

דער בעלהבית האָט געענדיגט רעדען און איז אוועק מיט דעם גאַנצען הויזגעזינד אין פעלד אריין.

אַ צייט לאַנג איז עזריה געשטאנען און זיי נאָכגעקוקט. זיינע אויגען האָט ער נישט געקענט אַראָפּנעמען פון רבקה'ן. זי איז געגאנגען אָנגעטאָן ווי א פויעריש מיידעל מיט א שנייד-מעסער אין האַנד. אַ שמאָלצע איז זי געגאַנגען און איהרע לאַנגע האַר זענען געפלויען אונטער דעם מאָרגען-ווינטעל. אז זי איז פערשוואונדען פון זיין בליק האָט ער

זיך אָנגעטאָן, אַרונטער געגאַנגען אין עס-צימער און געגען
סען. באַלד האָט ער זיך אויפגעהויבען געהן אין פעלד אַרײַן
און אַ דינסט האָט איהם געוויזען דעם וועג.

אַז עזריה איז אָנגעקומען אויפ'ן פעלד זענען אלע געווען
אין ברען פון דער אַרבייט. איינער האָט געוואָלט דעם
צווייטען איבעריאָגען אין געשיקטקייט און ניכקייט. עזריה
האָט זיך דערמאָנט, אז מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט ער
די זעלבע אַרבייט געטאָן אויף זיין פעלד אין הייליגען לאַנד.
ער האָט זיך פערבענקט נאָך'ן שנייד-מעסער, באַלד האָט ער
געבעטען אַ מעסער און גאַנץ געשיקט איז זיין מעסער גע-
לאָפּען איבער די זאַנגען.

— ווי איך זעה — האָט דער בעל-הבית זיך אָנגערופּען
צו איהם — איז נישט דאָס ערשטע מאָל וואָס איהר האַלט
אַ שנייד-מעסער אין האַנד ?

— פון קינדווייז אויף בין איך געוועהנט צו פעלד-אַר-
בייט — האָט עזריה איהם געענטפערט.

— הלואי, האָב איך אַ צעהן אועלכע פלינקע אַרבייטער
ווי איהר — האָט דער בעל-הבית געשמייכלעט.

עזריה האָט געאַרבייט מיט נאָך גרעסערען חשק, האָט-
פענדיג דערמיט רבקה'ן צו געפעלען...

פּלוצלינג זענען אלע אויפגעציטערט געוואָרען פאַר
שרעק. רבקה האָט געגעבען אַ שרעקליך געשריי. זי האָט אַ
פאַלשען דרעה געטאָהן מיט דעם מעסער און זיך טיעף
איינגעשניטען אין האַנד. בלייז-שנעל איז עזריה צו איהר
צוגעלאָפּען, אָבגערויסען אַ שטיק פון זיין אויבערהעמד און
אין קאַלט וואַסער איינגעטונקט און פאַרבונדען רבקה'ס
וואונד. אין אָנפאַנג האָבען זיינע הענד געציטערט אָנריה-
רענדיג רבקה'ס צאַרטע, איידעלע מיידעלישע האַנד, ער האָט
זיך אָבער בעהערשט און שנעל דאָס בלוט אָבגעשטעלט און
פעסט אַרומגעבונדען די האַנד. אַ שטילען בליק פון דאַנק
באַרקייט האָבען רבקה'ס טויבען-אויגען איהם געשאַנקען און
ער איז געווען אזוי גליקליך.

נאָך גליקליכער איז עזריה געווען ווען איהר פאַטער האָט
אַ צופרידענער צו איהם געזאָגט :

— איהר זענט נישט בלויז אַ גוטער שנייטער, נאָר אויך

א וואונדערליכער דאָקטאָר.

— איך וויל בעסער זיין איין גוטער דאָקטאָר פאר
רבקה'ן איידער צעהן גוטע שניטער אויף אייער פעלד...
— איהר מיינט עם ערנסט? — האָט דער פאָטער זיך
געוואונדערט — איהר ווילט אפשר טאָן דאָס זעלבע וואָס
יעקב אבינו... אָבער איך בין נישט לבן הארמי...

עזריה האָט געשוויגען. פאר גרויס גליק האָט ער קיין
וואָרט נישט געקענט אַרויסרעדען. און ער האָט ווייטער שטי-
לערהייט געלאָזט לויפען זיין מעסער. צעהן א זויגער האָט
מען געבראַכט ברויט מיט עסיג, אלע האָבען זיך געזעצט
עסען און גערוהט א האַלבע שעה.

מיטאָגנ-צייט האָט דער בעל-הבית געבעטען עזריה'ן ער
זאָל בלייבען ביי איהם אין הויז. מעהר האָט ער דאָך נישט
געוואָלט און מיט גרויס שמחה איז ער געבליבען אין דער
משפחה.

א פאָר וואָכען איז שוין עזריה געווען אין דעם הויז. ער
האָט געאַרבייט און איז צופריעדען געווען מיט דעם נייעם
לעבען.

איין אווענד איז עזריה אליין אוועק פון הויז בעקוקען די
געגענד ארום דאָרף. ער איז אריין אין וואַלד. די לבנה האָט
זיך ארויסגעהויבען פון אונטערן בארג און שוואַך אריינגע-
לויכטען אין געדיכטען וואַלד אריין. שטיל איז געווען ארום.
די וועלט האָט שטיל געשוויגען. די גאַנצע געגענד איז גע-
ווען פערזונקען אין א זיסען שלאָף. ער האָט זיך אוועקגעזעצט
אונטער א בויים און אָנגעהויבען חלום'ען אויף דער וואַך.
ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם חלום פון זיין ערשטער נאכט
אין דעם דאָרף. ווי דוד המלך איז געקומען צו איהם. מיט
רבקה'ן האָט ער נאָך דערווייל קיין וואָרט פון זיין ליבע
נישט אויסגערעדט. זייערע אויגען האָבען זיך שוין אָבער
דורכגערעדט באלד דעם ערשטען טאָג. און ווען זיי בעגע-
גען זיך, דערצעהלען זייערע אויגען, אז זיי האָבען זיך
ליעב... ער איז געלעגען און זיס געטראַכט פון רבקה'ן און
ווי לייעב ער האָט זי און ווי לייעב זי האָט איהם און זיין האַרץ
איז איהם שיער אויסגעגאַנגען פאר פרייד. פלוצלינג האָט
ער דערהערט די טענער פון א פידעל ציהען אין וואַלד און א

צויבערדיגע שטימע זינגט א זיס ליעד. ווי א מלאך פון הי-
מעל וואָלט אַראָפּ אין דער שטילקייט און געזונגען דאָס גע-
זאנג פון די הימלען.

ער האָט זיך אויפגעהויבען און אויף די שפיץ פינגער
נאָכגעגאָנגען דאָס געזאנג. ער איז ארויסגעקומען אויף'ן
פרייען פעלד און דערזעהן ווי רבקה זיצט און שפיעלט אויף'ן
פידעל און זינגט א ליעד פון ליעבע און בענקשאפט. זיין
הארץ האָט גענומען שטארק קלאַפען און ער האָט זיך גע-
וואָלט בעהאַלטען, נישט שטערען איהר דאָס געזאנג. ער האָט
געהערט ווי זי האָט מיט אַ שווערען זיפץ געזאָגט :

— אוי, איהר בייזער גאָסט, וואָס האָב איך אייך געטאָן
וואָס איהר האָט אוועקגערויבט מיין רוה? ...

ער האָט אָנגעהויבען שטארק ציטערן און האָט געוואָלט
צוגעהן צו איהר, איז איהם אָבער דער כח אָבענומען גע-
וואָרען און ער האָט קיין טריט נישט געקענט מאַכען.

— זייט איהר זענט געקומען צו אונז — האָט זי שטיל
גערעדט — קען איך מיר קיין רוה נישט געפינען און מיין
שלאָף איז אוועקגערויבט פון מיר...

עזריה האָט געזעהן אז זי האָט איהם נישט בעמערקט,
האָט ער זיך געשטארקט און צוגעגאָנגען צו איהר, און אום
זי זאָל מיינען אז ער איז ערשט יעצט צופעליג צוגעקומען
האָט ער זי געפרעגט :

— ליעבע מיידעל, וואָס זיצט איהר דאָ אזוי שפעט ?
אז זי האָט אויפגעהויבען די אויגען און איהם דערזעהן
האָט זי זיך שטארק דערשראָקען און גענומען אַנטלויפען. ער
האָט זי אָבער צוריקגעהאַלטען און געזאָגט :

— אַנטלויפט דאָך נישט. איך טראַכט דאָך קיין בייז נישט
פאר אייך. אין וואָלד האָב איך שפּאַצירט און געהערט זינג-
גען, בין איך געגאָנגען זעהן ווער עס זינגט.

— איך האָב מיין סוד ארויסגעגעבען... — האָט זי צו-
טומעלט צו זיך געזאָגט.

— דאָס איז מיין גליק — האָט עזריה געענטפערט מיט
פרייד, — מיר וועט יעצט גרינג זיין צו עפענען מיין הארץ
פאר אייך. איהר האָט דערצעהלט אייער ליעבע דעם פרייען
פעלד און מיין ליעבע וועל איך אַנטפּלעקען פאר אייך, מיין

איידעל מיידעל. איך האָב אייך ליעב, מיין טייערע, די ערשטע רגע וואָס איך האָב אייך דערזעהן בין איך צוגעבונדען געוואָרען צו אייך. אייער בילד שוועבט שטענדיג פאר מייע אויגען. אויב אייך פערדריסט וואָס איהר האָט אייער סוד אַרויסגעגעבן, הרגעט מיך גלייך און אייער סוד וועט מיט מיר צוזאַמען מיטגען אין קבר...

— איך פארשטעה אייך נישט — האָט רבקה געפרעגט אַ פּערוואַנדערטע.

ער האָט זי אָנגענומען פאר דער האַנד און געזאָגט :

— רבקה, איך האָב אַלץ געהערט...

אַ וויילע האָט זי געטראַכט און, נישט רעדענדיג קיין וואָרט האָט זי איהם דערלאָנגט די צווייטע האַנד. ער האָט זיי צום מויל גענומען און היים געקושט.

באַלד האָט זי זיך אַ כאַפּ געטאָן און געזאָגט :

— אוי, ס'איז דאָך שוין אזוי שפעט. מיר דאַרפֿען אַ היים געהן. מען וועט מיך נאָך געהן זוכען...

זיי זענען אוועק מיט דעם וואָלד. ביים ענד פון וואָלד האָט זי געזאָגט :

— מיר וועלען געהן אהיים בעזונדער. יעדער פון אַן אַנדער זייט, זאָלען מיר נישט ציהען אויף זיך לייטענ'ס אויך גען...

און זיי זיינען זיך צעגאַנגען אויף פּערשידענע זייטען. אַז רבקה איז אַריין אין שטוב האָט דער פּאָטער זי גע-

פּרעגט :

— טאָכטער מייע, וואו ביזטו געווען ?

— דו ווייסט דאָך, טאַטע, וואו איך געה — האָט זי געענטפּערט — איך בין געווען אין וואָלד און געטראַכט מיר מייע געדאַנקען.

— האָסטו עפעס טיעפע געדאַנקען ? — האָט דער פּאָטער זיך שטאַרק איינגעקוקט אין איהר און אָפּען געשמיירט בעלמ.

איהר פנים איז רויט געוואָרען ווי צונטער און דער פּאָטער האָט באַלד פּערדרעהט דעם שמועס וועגען אַן אַנדער ענין נאָכ'ן עסען זענען אלע אוועק אויפ'ן דאָך, עזריה האָט זיך דעם אווענד געוועזט ווייט פון רבקה'ן, ער האָט מורא געהאט

טאָמער טרעפט ער זיך מיט איהרע בליקען, וועלען ביידע שטאַרק צוטומעלט ווערען...

איין אווענד האָט דער בעל הבית, מנוח, אוועקגערופען עזריה'ן אן א זייט און איהם געפרעגט, צי עס איז איהם גוט אין זיין הויז.

עזריה האָט דאָ געקראָגען די געווינשטע געלעגענהייט און געזאָגט :

— אין אייך איז געווענדט צי אייער הויז זאָל זיין פאר מיר א גייערן אָדער א גיהנם...

— איך פערשטעה אייך נישט, רעדט קלאָרע ווערטער. עזריה האָט זיך געשטעלט פאר איהם אויף די קנייה און געזאָגט :

— וועט איהר אזוי גוט זיין און דערפילען מיין פער-לאַנג, וועל איך זיין דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט. און אויב נישט, הייסט מיך בעסער גלייך פערלאָזען אייער הויז.

— גאָסט מיינער, וואָס איז אייער פערלאַנג ?

— איך האָב לייעב אייער טאָכטער רבקה — האָט ער געזאָגט מיט טרערען אין די אויגען און אַרומגענומען זיינע קנייה.

— מיין פריינד, איהר איילט זיך. ערשט זענט איהר אָהער געקומען. איך קען אייך נאָך נישט גוט. צוויי היגע יונגע לייט, די בעסטע פון אונזער דאָרף האָבען לייעב מיין טאָכטער און זיי האָבען שוין בעשטימט צו געהן אויף פראַך בע היינטיגען סוכות. נאָר אויב אייער לייעב וועט געפּעלען מיין טאָכטער, וועל איך איינזאָלניגען. און כאָטש איהר זענט נאָך אַ פּרעמדער וועל איך ערלויבען צו געהן אויף פראַכע מיט די היגע יונגע לייט, אויב איהר זענט זיכער אין זיך און ווילט געהן אויף פראַכע, איז גוט, און אויב נישט איז בעסער איהר זאָלט מיין הויז פערלאָזען...

— אויב איהר ווילט וויסען ווער איך בין — האָט עזריה געענטפּערט מיט שטאַלץ — זאָג איך אייך, אז איך קום אַרויס פון דוד המלך'ס הויז... איך האָב נאָך אייערע פראַכע נישט געזעהן. מיין גרויסע לייעב צו רבקה'ן, האָף איך, וועט מיר אָבער ביישטעהן און איך וועל בעזיעגען אלע גענער...

— נומ, אָבער מעהר זאַלט איהר קיין וואָרט נישט רעדען
וועגען דעם ביז סוכות.

און עזריה האָט געפּאָלגט און געשוויגען.

פאר סוכות האָט מנוח אריינגערופען רבקה'ן צי זיך און
גערעדט מיט איהר וועגען עזריה'ן. ער האָט געזעהן, אז זי
האָט איהם אויך שטאַרק ליִעב, איז ער גלייך אוועק אין דער
געמיינדע און זיי געבעמען פּערשרייבען עזריה'ן אַלס אַיִר
נעם פון די קאַנדידאַטען.

עזריה'ס האַרץ האָט געציטערט פאר שרעק. ער האָט גע-
וואוסט אז די פּראָבע בעשמעהט פון לויפּען און זינגען ליִעדער
און ער האָט דאָס ביז איצט קיינמאָל נישט געמאָן. נאָר דער
חלום פון זיין ערשטער נאַכט האָט איהם געשטאַרקט און צו-
געגעבען מוטה. ער האָט אַלע טאָג איבערגעזונגען תהלים —
די געזאַנגען פון זיין עלטער־זיידע, דער קעניג דוד, די שעחנע
רייכע נאַטור און זיין הייסע ליִעבע צו רבקה'ן, איז ער זיכער
געווען וועלען איהם ביישמעהן און ער וועט אין טאָג פון דער
פּראָבע ארויס דער זיענער און ער וועט געווינען רבקה'ן, די
שענסטע פון אַלע טעכטער.

א פּאָר טאָג פאר סוכות האָט יעדער פּאַמיליִען־פּאָטער
אויפגעשמעלט א סוכה אויפ'ן דאָך. די בעסטע פּרוכטען און
די שענסטע בלומען האָבען זיי פון די גאָט־געבענע שטמע
פעלדער און גערטנער געבראַכט און אויסגעפּוצט און בע-
צירט מיט זיי די סוכות. זילבערנע הענגלייכטער אנגעהאַנג-
גען אינווייניג און אז די ליכט האָבען געברענגט די ערשטע
נאַכט פון סוכות איז דאס געווען איינס פון די שענסטע בילד-
דער וואָס א מענשליך אויג קען נישט זאַט ווערען דאָס צו
זעהן.

דעם ערשטען טאָג סוכות פארמיטאג זענען אַלע אייני-
וואוינער אוועק אין פעלד אריין. א ספּעציעלע בימה איז גע-
שטאַנען אין מיטען בעדעקט מיט גרין גראָז און די טייערסטע
רויזען. אויף יעדער פון די דריי זייטען פון דער בימה זענען
געשטאַנען א לולב, אן אתרוג, הדסים און הושענות. און ביי
דער פּירטער זייט איז געשטאַנען א מיטגליִעד פון דער גע-
מיינדע און געלייענט די פרשה פון דער תורה. נאָכ'ן לייענען
האָט ער געהאַלטען א דרישה וועגען דעם יום־טוב. באלד האָט

די גאנצע געמיינדע שטילערהייט געטאָן תפלה צו גאָט, זיך געזאָגט גוט-יום-טוב און יעדע פאמיליע איז אהיים געגאנגען און זיך געזעצט אין סוכה.

דער צווייטער טאָג יום-טוב איז בעשטימט געוואָרען פאר די פראָבע פון די יונגע לייט. אלע זענען פריה אויפגע-שטאנען און געדאווענט און אָבגעגעסען און דאָס גאנצע דאָרף איז אוועק אויף דעם פראָבע-פלאַץ.

א רונדיג ליידיג שטיק פּעלד איז דאָס געווען מיט ווייסען זאָמד בעדעקט. ארום און ארום זענען געשטאנען בענק פאר די צושויער. אין דער הויך זיינען געשטאנען דריי עהרעך שטוהלען פאר די עלטסטע וואָס זענען די ריכטער אין דער פראָבע. דאָס גאנצע דאָרף איז שטיל געזעסען אויף די בענק און געווארט. איינער פון די עלטסטע האָט זיך אויפגעשטעלט און אויסגערופען די נעמען פון די קאנדידאטען.

דריי זענען זיי געווען. אלעזר און ראובן, די היימישע און דער גאָסט עזריה. אז עזריה האָט דערהערט ווי דער עלטסטער רופט אויס זיין נאָמען, האָט זיין האַרץ אָנגעהויבען שטארק קלאַפען פאר שרעק. ער האָט אָבער דערזעהן ווי רבקה קוקט אויף איהם מיט אזויפיעל ליעבע און ער האָט געקראָגען מומה און צוזאמען מיט די אַנדערע צוויי איז ער אריין אינמיטען פון פראָבע-פלאַץ.

דאָס ערשטע האָבען זיי זיך געדארפט ראַנגלען און פרו-בירען די קרעפטען, ווער עס איז שטארקער. די ריכטער האָ-בען געוואָלט וואַרפען גורל, ווער עס זאָל דער ערשטער זיך ראַנגלען. האָט עזריה זיך באלד אָנגערופען און געזאָגט : — געעהרטע ריכטער, איך בין דאָך אַ פּרעמדער ראָ, זאָ-לען די היימישע זיך ראַנגלען פריהער.

די ריכטער האָבען מסכים געווען און עזריה איז צופרי-דען געווען. זאָלען זיי זיך גוט אנארבייטען פריהער, האָט ער זיך געטראַכט, וועל איך האָבען שפעטער לייכטער....

אלעזר און ראובן זענען אריין אין רינג און זיך גענומען ראַנגלען. אלעזר איז געווען זעהר הויך און פעסט ווי אַ דעמב. ראובן איז געווען אַ קליינער אָבער מיט אייזערנע מוסקולען און זעהר פלינג און געשיקט. אַ שטיק צייט האָבען זיי זיך געשלאָגען און איינער האָט דעם אַנדערען נישט געקענט ביי-

קומען. זיי זענען געשטאנען גלייך. די ריכטער האָבען געמאַכט אַ פּוּיזע און געוואָרפּען גורל ווער עס זאָל דער ערשטער זיך ראַנגלען מיט עזריה'ן. און עס איז אויסגעפאלען אויף דעם הויכען פעסטען אלעזר. עזריה האָט געוואוסט אז אלעזר איז שטאַרקער פון איהם. האָט ער זיך גענומען צו איהם מעהר מיט חכמה ווי מיט כח.

אלעזר האָט איהם ארומגענומען מיט זיינע אייזערנע הענד און קוועטשענדיג שטאַרק געדריקט איהם צו דער ערד, ארויפלייגענדיג זיך אויף איהם מיט זיין שווערען קערפער. איין אויגענבליק האָט געפעהלט און עזריה וואָלט געלעגען אויף דער ערד. רבקה האָט דאָס דערזעהן און פאר שרעק א געשריי געטאָן. אלעזר האָט זיך דערשראַקען און אויף א רגע איהם אָבגעלאָזט. עזריה האָט איהם גלייך דערלאנגט א פעס־טען זעץ אין די דיפּען און דער קלאַפּ איז געווען אזוי שטאַרק אז אין א מינוט ארום איז אלעזר געלעגען אזוי גרויס ווי ער איז אויסגעצויגען אויף דער ערד.

אַ שטורם פון הורא האָט אויסגעבראַכען צווישען די צושייער וואָס דער שוואַכערער עזריה האָט אוועקגעלייגט דעם ריעז אלעזר.

גלייך איז ראובן צוגעגאנגען צו עזריה'ן. אין קרעפטען האָבען זיי זיך גלייך געקענט מעסטען. ראובן איז אָבער געווען פלינקער און געשיקטער. א צייט־לאַנג האָבען זיי זיך געשלאָגען אָהן רעזולטאַט. צום סוף האָט עזריה געמאַכט זיך ווי ער האט שוין פערלויבען די קרעפטען. ראובן איז נישט געווען פאַרזיכטיג און עזריה האָט איהם אַ כאַפּ געטהאָן פאר די פיס און אַ וואָרף געטהאָן צו דער ערד. ווידער האָט דאס גאַנצע דאָרף געדונערט מיט אַ הורא פאר עזריה'ן.

אָבער דאָס איז נאָך געווען ווייניג. עס האָט נאָך געמוזט פאַרקומען א צרפּוס לויף וועט צווישען די דריי, אַ רייט געיען און אַ ליער פראָבע. דער לויף־וועט איז בעשטימט גע־וואָרען אויף פארנאַכט.

די זון איז שוין אונטערגעגאַנגען, טונקעלע שאַטענס האָבען זיך פערשפרייט אויפ'ן פעלד. מאסען מענשען האָבען זיך געשטעלט אויף ביידע זייטען פון אַ ברייטען וועג. דער וועג איז פינף טויזענט פוס לאַנג. אויפ'ן עק וועג איז געשטאַ־

נען א קליין טישעל מיט א זילבערנע שיסעל. דער זיענער אין לויף-וועט כאפט די שיסעל און ברענגט זי צו די ריכטער און דאָס איז א צייכען אז ער איז דער ערשטער דערלאָפּען. די ריכטער האָבען דערלאנגט א צייכען און אלע דריי קאנדידאטען האָבען גענומען לויפען. אלעזר און ראובן האָבן בען גלייך מיט דער ערשטער מינוט אָנגעהויבען לויפען מיט אַלע קרעפטען און ווי ווילדע. עזריה איז געלאָפּען גלייך און רוהיג. און נאָך העלפט וועג איז אלעזר מיט זיין שווערען גוף מיער געוואָרען און זיך געזעצט אָברוהען. ראובן איז ווייטער געלאָפּען, ער האָט אבער אויך נישט געקענט דערלאָיפּען, ווייל ער האָט זיינע כחות אויסגעניצט באלד אין אַנ-פאַנג. עזריה האָט געזעהן, אז ביידע זענען מיער, האָט דאָס איהם צוגעגעבען טאָפּעלמען כח און פלינג ווי אַ הירש איז ער צום טישעל צוגעלאָפּען, געכאַפט די זילבערנע שיסעל און זי אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ און אזוי צוגעגאַנגען צו די ריכטער. דאָס גאַנצע פּאַלק וואָס איז געשטאַנען ביי ביידע זייטען פון וועג האָט געהאַלטען אין איין שרייען און שטורמען הידר פון זיין כבוד וועגען.

דאָס רייטגעיעג איז אָבגעלייגט געוואָרען אויף צו-מאַרגענס אין דער פּריה, און די ליעדער-פּראָבע אויפ'ן אווענר. צומאַרגענס איז דאָס גאַנצע דאָרף זיך צוזאַמענגע-קומען אויף דעם רייט-פּלאַץ. פאר דעם בעסטען רייטער איז געלעגען א גאָלדענער רינג אַ מתנה. דער רינג איז געלעגען אויף דער ערד אויפ'ן ענד פון רייטוועג. דריי פון די בעסטע פּערד, פון איין גרויס, איין קאָליר און איין עלטער זענען געשטאַנען גרייט. די דריי קאנדידאטען האָבען זיך אויסגע-זעצט אויף די פּערד און אז דער עלטסטער ריכטער האָט געגעבען אַ סיגנאַל, האָבען זיי זיך אוועקגעלאָזט אין אַ גאַ-לאָפּ. ראובן'ס פּערד איז געלאָפּען ווייט פּאַראַויס. ער וואָלט זיכער געוואונען. האָט ער אָבער צו שטאַרק געשלאָגען זיין פּערד און עס איז ווילד געוואָרען און איהם אַ שליידער נע-טאָן אַראָפּ פון זיך. איידער ער האָט זיך אויפגעהויבען האָבען שוין אלעזר און עזריה איהם איבערגעיאָגט. אַ פּאַר טריט פאר דעם ציעל איז אלעזר געווען פּאַראַויס. דאָ האָט עזריה געגעבען אַ געשיקמען שפרונג, איז אַרויף אויף אַלעזר'ס

פערד און פון דאָרט איז ער מיט נאָך איין שפרונג געשטאַנען
לעבען רינג און עס גלייך געכאַפט אין האַנד.

— לאַנג לעבען זאָל אונזער גאַסט ! — האָט דאָס גאָר
צע פאָלק געשטורמט. ער האט נישט קיין גלייכען אין חכמה
און קראַפט.

אַז זיי זיינען אהיים געקומען האָט מנוח ארומגענומען
עזריה'ן און איהם בעגריסט און רבקה האָט געקוקט אויף
איהם מיט ליעבע און דאַנקבאַרקייט.

דאָך איז נאָך געבליבען גענוג שווערע ארבייט פאר
עזריה'ן. די הויפטשלאַכט, די ליעדער פראָבע איז געווען דער
עיקר. דאָ קען שוין נישט קיין גבורה און נישט חכמה העלפֿען.
מען מוז זיין א דיכטער און א פאָעט געבענטשט פון גאָט.
עזריה האָט געגלויבט אז אזוי ווי ער האָט געוואונען אין די
ערשטע דריי פראָבען וועט ער אויך יעצט געווינען.

אין אווענד זענען אלע ווידער ארויס אין פרייען פעלד.
אין מיטען איז געשטאַנען א בימה פאר די דיכטער און זינד
גער. לויט דעם גורל האָט אלעזר אָנגעהויבען דער ערשטער.
ער האָט געזונגען "דאָס ליעד פון שניטער". אז ער האָט גע-
ענדיגט האָבען אלע געשוויגען, די צוהערער זענען געבליבען
שטיל.

דערנאָך איז ראובן ארויף אויף דער בימה און געזונגען
"א קלאַנגליעד איבער די טאָכטער פון יפתח". דאָס ליעד
האָט אלעמען געריהרט ביז טרעהרען. מיט נצחון איז ראובן
אראָפּ פון בימה, ער האָט געזעהן אז ער האָט אלעמען בע-
זעגט. עזריה'ן איז אַ שוידער אריבער, זעהענדיג וואס פאר אַ
גוטען איינדרוק ראובן האָט געמאַכט אויף דעם פאָלק. ער
איז ארויף און אָנגעהויבען זינגען "דאָס ליעד פון פערנע-
בונג".

אז ער האָט געענדיגט איז דאָס פאָלק געשטאַנען פער-
כשוּפֿ'ט, באַלד האָבען זיי אויסגעבראָבען אין א שטורעם :
— ווי גוט ! ווי וואונדערבאר ! ווי זיס ! לאַנג לעבען זאָל
דער גאַסט ! לאַנג לעבען זאָל דער זיעגער !

אז ער איז אַרונטער פון בימה האָט מען איהם בעוואָר-
פען פון אלע זייטען מיט בלומען. ער איז צוגעגאַנגען צו די
עלטסטע זיי דאַנקען פאר דער גענאָד און גערעכטיגקייט

צו איהם. רבקה איז גלייך צו צו איהם און ארויפגעלייגט דעם לארבער-קראנץ אויף זיין קאפ. עזריה האָט זי אויך אָבגע-פיהרט אַהיים.

— יעצט ביזטו מיין זוהן, עזריה — האָט מנות איהם אַרומגענומען מיט ליבעשאַפט און צום האַרצען צוגעדריקט. אין דרייסיג טעג אַרום איז מיט גרויס פרייד געפיערט גע-וואָרען די חתונה פון עזריה'ן מיט רבקה'ן.

זעקס יאָהר האָט עזריה רוהיג געלעבט אין זיין שווער'ס הויז. די צייט האָט אויסגעזעהן ווי איין שעהנער פרייהלינג טאָג. בייטאָג האָט ער געאַרבייט אין פעלד, אין אווענד גע-לערענט תורה, דערצעהלט שעהנע געשיכטעס און געזונגען שענע ליעדער. רבקה האָט איהם אויך געבוירען צוויי שענע יונגלעך.

פון בלוזי גוטס איז אָבער עזריה'ן געוואָרען אומעטיג. דאָסזעלבע לעבען טאָג איין און טאָג אויס האָט איהם דער עסען און ער האָט אָנגהויבען אויסזעהן שלעכט. ער האָט געבענקט אַהיים, נאָך דעם הייליגען לאַנד. עס האָט נישט געהאַלפּען וואָס דער שווער מנחם האָט איהם געהאַלטען ווי אן אייגען קינד, די ליעבע פון זיין גוטער שעהנער רבקה און די צוויי טייערע קינדערלעך האָבען זיין אומעט נישט גע-קענט פערטרייבען. רבקה וואָס האָט איהם אזוי שטאַרק געליעבט האָט באלד בעמערקט ווי עזריה האָט זיך געענדערט און זי האָט איהם געבעטען ער זאָל איהר זאָגען פאַרוואָס ער איז אזוי טרויעריג.

— דאָס לעבען דאָ האָט מיר דערעסען — האָט ער איהר געזאָגט דעם אמת — איך בעג אַהיים. לאַמיר נעמען די קינדער און געהן אין מיין היים.

זי האָט זיך דערשראַקען. באלד האָט זי איהם אַרומגע-נומען און מיט ליעבע געזאָגט :

— וואו דו וועסט געהן וועל איך אויך געהן...

אז מנחם האָט דאָס דערהערט האָט ער נישט געוואָלט איינשטימען.

— וואָס פעהלט דיר דען ביי מיר, וואָס דו ווילסט אוועק-געהן ? גענוג האָסטו שוין געוואַנדערט. עס איז דיר דאָ גוט, בלייב מיט אונז.

עזריה האָט אָבער אַלץ געבענקט אַהיים. צום סוף האָט מנוח נאָכגעגעבען. אין אַנפאַנג פריהלינג האָט עזריה גענומען רבקה'ן און די צוויי קינדער און זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן. דאָס גאַנצע דאָרף האָט זיי באַגלייט אַ שטיק וועגס. עס איז זיי שווער געווען דאָס שווערן זיך, אַלע האָבען שטאַרק געוויינט. אויך עזריה און רבקה האָבען אַ סך טרען רען פּערגאַסען. זיי האָבען זיך געקושט און געהאַלט און געזעגענט, און מיט שווערע הערצער זיך צוריקגעקערט אין דאָרף אַרײַן.

עזריה איז מיט זיין הויזגעזינד געפאָהרען איבער אינדיע און פּערסיען און אַנגעקומען נאָך בבל, וואו דער פּערסישער קעניג האָט דעמאָלט פּערבראַכט מיט אַלע זיינע מיניסטערען און גענעראַלען.

אַלע וועגען זענען געווען פול מיט מיליטער. דרויש קאדיאמאנוס, דער פּערזישער קעניג, האָט זיך געגרייט האַל-טען מלחמה מיט אַלעכסאַנדער דעם גרויסען, דער מלך פון מאַקעדאָניען, וואָס האָט בעהערשט די וועלט.

בבל איז געווען איינע פון די שענסטע שטעט אויף דער וועלט, זי איז געשטאַנען לעבען טײַך פּרת. די אויסענוויי-ניגסטע מויערען זענען געווען צושטערט פון די צייטען פון דרויש דעם ערשטען. אָבער עס איז נאָך פּערבליבען אין דער שטאָרט אַ סך פון איהר אַמאָליגער שעהנקייט. די הענגענדע גערטער אין דער לופט האָבען געהאַט אַ צויבערליך אויס-זעהן. דער קעניגליכער פּאַלאַץ איז געווען דער וואונדערבאַרסטער אין זיין צייט. עזריה מיט רבקה'ן זענען אַ גאַנצען טאָג געגאַנגען איבער דער שטאָרט און בעוואונדערט איהר שעהנקייט און רייכקייט.

ווען זיי האבען זיך צוריק געקערט צו זייער גאסט-הויז האָבען זיי בעמערקט ווי אַ דינער פון קעניגליכען הויף געהט זיי נאָך. זיי האָבען איהם געוואָלט פּרעגען וואָס ער וויל, האָט ער זיך אָבער אוועקגעדרעהט פון זיי. און ווי זיי זענען געגאַנגען ווייטער האָט ער זיי ווידער נאָכגעפּאָלגט ווי אַ שאַטען.

בינאכט ווען זיי זענען געווען אין בעסטען שלאָף האָט מען פּלוצלונג שטאַרק געקלאַפּט אין זייער טיר.

— אין נאמען פון קעניג, עפענט אויף ! — האָט אַ שטימע בעפוילען.

עזריה האָט גלייך געעפענט די טיהר און האָט דערזעהן אַן עלטסטען מיט צעהן בעוואפענטע סאָלדאטען שטעהן. זיי זענען אריין אין צימער און דער עלטסטער האָט געפרעגט : — ביזטו דער פרעמדער וואָס ביזט היינט אָנגעקומען מיט דיין פאַמיליע ?

— יא.

— אונזער גרויסער ליכטיגער קעניג האָט געזעהן דיך און דיין פרוי פערבייגעהען זיין פאַלאַץ און זי איז איהם גע-פעלען, ער וויל איהר טאָן די גרויסע גענאָד און זי נעמען צו זיך אין האַרעם פאר א ווייב.

— גיט איבער מיין גרויסען דאנק צו אייער שטאַרקען און גרויסען קעניג פאר דער גרויסער עהרע וואָס ער וויל מיר טאָן. איך וויל אָבער נישט די גענאָד, וויל די פרוי וואָס גאָט האָט מיר בעשערט געהער צו מיר און מיט מיר וועט זי בלייבען און וועה וועט זיין דעם מענשען וואָס וועט זי וועלען אוועקרויבען פון מיר.

— הער אויף רעדען נאַרישקייטען, פרעמדער — האָט ז'ער עלטסטער זיך אָנגערופען — הער בעסער מיין עצה. ביי אונז איז אַ געזעץ אז דער מאַן וואָס קריגט די עהרע אז זיין פרוי געעפלט דעם קעניג און ער וויל זי נעמען אין זיין האַרעם, דאַנקט ער דעם קעניג פאר דער גענאָד. און אויב ער טוט דאס נישט ווערט ער מיט א קאַפּ קירצער. פער-שטעהסט מיר, פרעמדער ?

— איך בין נישט קיין פערסער און נישט קיין אונטער-טאן פון אייער קעניג. איך בין אַ איד, פון דער קעניגליכער פאַמיליע און שרעק זיך נישט פאר קיין שום קעניג. און איי-דער איך וועל ווערען מיט אַ קאַפּ קירצער וועט קיין איינער פון אייך נישט בלייבען מיט זיין קאַפּ אויף די אַקסלען, האָט איהר מיר פערשטאַנען ?

— אויב דו ווילסט נישט הערען אונזער גוטע עצה — האָט דער עלטסטער געזאָגט — וועסטו דערפיהלען אונזער מאַכט.

ער האָט אַ וואונק געגעבען צו די סאָלדאטען און זיי האָ-

בען זיך אַ וואָרף געמאָן אויף עזריה'ן און איהם געוואָלט
בינדען. מיט זיין גאַנצע קראַפט האָט ער געקעמפט געגען
זיי, זיי האָבען איהם אָבער בעזיענט און געבונדען.

ווען עזריה האָט גערעדט מיט דעם עלטסטען האָט רבקה
זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף. זי האָט אָבער נישט פערשטאַ-
נען פערסיש און נישט געוואוסט וואָס זיי רעדען. אז זיי
האָבען זיך אָנגעפאנגען שלאָגען איז רבקה אזוי צומישט
געוואָרען אז זי האט נישט געוואוסט וואס עס טוט זיך
מיט איהר. און באלד האָבען זיי זיך געוואָרפען אויף איהר.
זי האָט שוין אַלץ פערשטאַנען און זיך געוואָלט אַרויסשליי-
דערן דורכ'ן פענסטער. עזריה האט זי אבער דערמאַנט די
קינדער און איהר צוגעזאָגט מיט גאָט'ס הילף אין דריי טעג
צייט זי אויסצולייזען פון איהרע פאַנגער און זי איז געבליבען
אין צימער. ווי אַ לייב האָט זי געקעמפט געגען די רוי-
בער. איהר פייערדיגער צאָרן האָט איהר צוגעגעבען נאָך
מעהר שעהנקייט, אז עזריה האָט זי ביז איצט אזוי שעהן
נישט געזעהן. די רויבער האָבען זי ענדליך געבונדען און
אוועקגעפיהרט מיט זיך. איידער זיי זענען אוועקגעגאנגען
האָט דער עלטסטער געזאָגט צו עזריה'ן :

— דיין גליק איז וואָס דו ביזט אַ פרעמדער און ווייסט
נישט אונזערע געזעצען. וואָלסטו געווען א פערסער וואָלט
איך דיך ערמאָרדעט ווי אַ הונט. אָבער דו געפעלסט מיר
פאר דיין מוטא און קראַפט און איך לאָז דיך לעבען.

אַ געבונדענער איז עזריה געלעגען אויף דער ערד, האָט
געוויינט און געשריגען און געוואָלט די שטריק איבעררייסען,
ער האָט אָבער נישט געקענט. די צוויי קינדער האָבען זיך
דערשראָקענע אויפגעכאַפט, געזעהן דעם פאָטער אַ געבונ-
דענעם און די מוטער איז נישטאָ, האָבען זיי שטאַרק גע-
וויינט און געשריגען :

— מאַמע ! מאַמע ! וואו ביזטו, מאַמע ?

עזריה האָט געשריגען נאָך הילף און דער גאַלטהייזער
איז אריין און זיך געבייזערט וואָס ער וועקט אויף די געסט
אזוי שפעט ביינאַכט. אז עזריה האָט איהם דערצעהלט זיין
אונגליק, האָט ער איהם רוהיג געזאָגט :

— אוועלכע זאָכען זענען ביי אונז קיין נייעס נישט.

אלע טאָג טרעפט דאָס דאָ. דער סוף איז אין אזא פאל אז דער בערויבטער מאן ווערט נאך ערמאָרדעט, דאנקט נאָט, וואָס איהר זענט ארויס א לעבעדיגער.

דער גאסטהייזער האָט אָבגעבונדען די שטריק און עזריה האָט געזעהן אז ער איז א גוטער מענש האָט ער איהם גע־פרעגט אן עצה ווי צו ראַטעווען רבקה'ן. אָבער יענער האָט זיך געוואונדערט אויף זיינע נאַרישע רייד און געזאָגט :

— אומזיסט אייער זוכען עצות, פערפאלען. צום קעניג געהן טאָרט איהר נישט, ער וועט איך אומברענגען. ער האַלט דאָס פאר א גרויס גענאָד וואָס ער טוט מיט די מע־נער וואָס ער נעמט זייערע ווייבער צו זיך אין האַרעם. אונז־זער קעניג איז אויסער דעם שטאַרק פערנומען מיט די קריעגס־פאָרברייטונגען געגען אלעכסאָנדער פון מאַקעדאָני־יען. ער וועט איך אפילו נישט אויסהערען.

— פיליכט קען איך זי ארויס'גנב'ענען און אנטלויפען מיט איהר ? — האָט עזריה געפרעגט.

יענער האָט זיך צולאכט און געזאָגט :

— איהר קענט ארויס'גנב'ענען די זון פון הימעל ? אזוי גוט קענט איהר דאָס טאָן. צעהן פערשלאָסענע טויערען בע־וואַכט פון בעוואַפענטע סאָלדאטען רינגלען ארום די טירען פון דעם האַרעם. די פענסטער זיינע געהן ארויס אין א נאָר־טען וואָס איז ארומגעמויערט מיט צוויי הויכע פעסטע טויע־רען און שאַרפע אייזערנע געגעל זיינען אריינגעשטעקט אין דער הויך. אונטער דער אויסווייניגסטער טויער געהט דער טייך פרת און דאָס וואסער איז דאָרט זעהר טיעף. נו, קענט איהר האַפען זי ארויסצו'גנב'ענען ?

עזריה האָט אָבער זיין האַפנונג נישט פערלירען. א פונק האָט געטליעט אין דער טיעפעניש פון זיין האַרצען.

כאלד ווי דער מאָרגענשטערען איז אויפגעגאנגען האָט עזריה די קינדער איבערגעלאָזט ביי דעם גאסטהייזער, און איז אוועק אויף יענער זייט פון טייך וואָס איז קעגען איבער דעם האַרעם. ער איז אַרויף אויף דעם העכסטען באַרג וואָס אין שפיץ איז געווען א הויכער פעלזען און פון דאָרט האָט ער דערזעהן דעם גאַנצען האַרעם. פענסטער זענען דאָרט דאָ

אין די הונדערטער. ביי יעדען פענסטער א גארטען און אָב־געצוימט איז איין גאַרטען פון אַנדערן מיט אַ הויכער וואַנד. אין די גארטענס האָבען שפּאַציערט דעם קעניג'ס ווייבער יעדע בעזונדער אליין אין איהר גארטען. צוויי טעג איז עוריה געשטאַנען אויף דעם הויכען פעלזען און רבקה'ן נישט געזעהן. דעם דריטען טאָג האָט ער בעמערקט א פרוי געהט צו צו אַ פענסטער און קוקט אַרויס. ער האָט דערקענט זיין רבקה. זי האָט אויסגעזעהן זעהר שלעכט. די אויגען רויט פון געוויין. די האָר צולאָזען אָהן אָרדנונג און די קליידער הענט גען אויף איהר נאַכלעסיג. ער האָט אַרויסגעכאַפט זיין רויט טיכעל און געפאַכעט דערמיט. אז זי האָט איהם דערזעהן האָט זי אויפגעשוידערט און ווי זי וואָלט געוואָלט שרייען האָט זי דאָס מויל ברייט געעפענט. ער האָט אָבער גיך צור געלייגט די האַנד צום מויל זי זאָל שווייגען. ער האָט אַרויס־גענומען א שטיקעל פאַפיר און אויפגעשריבען א פאַר ווער־טער און אַרומגעוויקעלט אַרום אַ שטיינדעל. ער האָט נומ געציעלט, געוואָרפען עס גלייך אין איהר פענסטער און זי האָט עס געכאַפט.

זי האָט איבערגעלייענט די ווערטער און אַ שאַקעל גע־טאָן מיט דעם קאַפּ, אז זי איז גרייט צו טאָן וואס ער הייסט זי.

עזריה איז אוועק און געקויפט זעהר א סך שטריק, ווי־פיעל שטריק ער האָט געקענט קריגען, האָט ער איינגעקויפט. ער האָט זיי צוזאַמענגעבונדען און געמאַכט איין לאַנגען, לאַנגען שטריק. אויף דעם באַרג האָט ער זיך אוועקגעשטעלט און אַריינגעקלאַפט אַ גרויסען הילצערנעם סלופ און אָנגעד־בונדען איין עק שטריק. צום צווייטען עק שטריק האָט ער אנגעבונדען אַ שטיין און ער האָט געוואַרט רבקה זאָל איהם געבען אַ צייכען. רבקה האָט געעפענט דאָס פענסטער און געפאַכט צו איהם מיט איהר ווייס טיכעל און ער האָט גלייך געשליידערט צו איהר דעם שטיין מיט דעם שטריק. זי האָט געכאַפט דעם שטריק און אָנגעבונדען אַן די פיס פון אייזער־נעם בעט. מיט איהר טיכעל האָט זי איהר האַנד צוגעבונדען צום שטריק און אזוי האָט זי זיך געצויגען איבער דעם

שמריק ביז זי איז צוגעקומען צום בארג וואו עזריה איז געשטאנען.

— מיין געליעבטע, מיין טייערע, ביזט ווייטער מיין ! —
האָט עזריה זי אַרומגעכאַפּט אַ גליקליכער.

— דיינע, ריין און עהרליך ווי שטענדיג — האָט זי מיט
טרערען געענטפערט — איך האָב געזאָגט, אז איך בין
קראַנק און געהאַלטען אין איין וויינען, איז דער קעניג צו מיר
נישט געקומען, איך זאָב איהם אפילו נישט געזעהן.

עזריה האָט איהר באַלד אנגעטאָן מענערישע קליידער
וואָס ער האָט געהאַט אָנגעגרייט. ער איז מיט איהר אַרויס
פון שטאָדט און דאָרט זי איבערגעלאָזט אין אַ בעהעלמעניש.
ער איז גלייך אוועק אין גאַסט־הויז, אנגעטאָן די קינדער,
מיטגענומען די זאַכען און אוועק מיט זיי הינטער'ן שטאָדט.
גרויס איז געווען די פרייד פון דער מוטער מיט די קינדער,
אז זיי האָבען זיך בעגעגענט. און נאָך איידער דער מאָרגען
שטערן איז אַרויס זענען זיי אַנטלאָפּען אויף פלינקע פערד
וואָס זיי האָבען געהאַט גרייט.

דער אָנפאַנג איז געגאַנגען גאַנץ נוט. נאָר אַרום אַכט
א זיינער אין דער פריה איז זיי אַנטקעגען געקומען אַ גרופע
קעניגליכע געענראַלען וואס האבען זיך אומגעקערט פון
געיעג. צווישען זיי איז אויך געווען יענער קעניגליכער דינער
וואס האָט רבקה'ן צוגענומען צום קעניג. און ער האָט גלייך
דערקענט עזריה'ן. ער האָט זיך שטאַרק איינגעקוקט אין
רבקה'ן וואָס איז געגאַנגען אָנגעטאָן ווי אַ מאַן און פּלוצלינג
אַ געשרי: געטאָן :

— שמעחט, איך וויל אייך עפעס פרעגען.

עזריה האָט זיך געמאַכט נישט וויסענדיג און גערימען
זיינע קנעכט און זיי האָבען געכאַפּט די פערד פאַר די ציימען
און זיי אָבעשטעלט.

— וואָס לאָזטו אונז נישט געהן ? — האָט עזריה גע-
פרעגט.

— איך וויל וויסען ווער איז דער יונגלינג לעבען דיר ? —
האָט ער געפרעגט און געוויזען אויף רבקה'ן.

— האָסט קיין רעכט נישט אָבצושמעלען רייזענדר און

זיי געהט נישט אָן וואָס דו ווילסט — האָט עזריה ווייטער
פּראָטעסטירט.

דאָס האָט איהם נאָך מעהר נייגערדיג געמאַכט און ער איז
נעהנטער צוגעגאנגען צו רבקה'ן און שטאַרק איינקוקענדיג
זיך אין איהר האָט ער געשוואוירען :

— איך שווער ביי הורמיו אונזער גאָט, אז דאָס איז די
פרוי וואָס איך האָב מיט עטליכע טעג צוריק געבראַכט אין
קעניג'ס האַרעם !

א מינוט האָט ער געטראכט און געזאָגט אין צאָרן :

— יעצט קום צוריק אין שטאָדט און דער קעניג וועט דיך
משפּט'ען דערפאַר וואָס דו האָסט גע'גנב'עט איינע פון זיינע
פרויען פון זיין פּאַלאַץ...

אזוי ווי זיי האָבען גערעדט איז דער קעניג אליין אָנגע-
קומען פון געיעג. אז ער האָט דערהערט די געשיכטע האָט ער
זיי געהייסען צוריקפיהרען אין שטאָדט אריין.

א ראָטע סאָלדאַטען האָט גלייך אַרומגערינגעלט עזריה'ן
מיט זיין הויזגעזינד און זיי געפיהרט ווי קריעגס־געפאנגענע.
ווי זיי זענען נאָר אָנגעקומען אין בבל האָט מען זיי גלייך
פאַרנעפיהרט פאַר'ן קעניג.

— ווי האָסטו געוואָגט אוועק'גנב'ענען מיין פרוי ? —
האָט דער קעניג זיך געווענדעט אין גרויס כעס צו עזריה'ן.

עזריה האָט זיך אָנגענומען מיט מוטה און געזאָגט :

— איך האָב געטאָן דאָס זעלבע וואָס יעדער ווירדיגער
מאָן טוט ווען מען רויבט ביי איהם אַוועק זיין אייגענטום.

— ביי מיר אין לאַנד האָט קיינער קיין אייגענטום נישט,
נאָר איך. דער קעניג. דאָס לאַנד און דאָס לעבען פון מיינע
קנעכט די אונטערטאָנען און זייער אייגענטום געהערט צו
האָט דער קעניג שטרענג געזאָגט.

— יא, היינט ביזטו דער אויבערדערשער איבער דעם
גרויסען פּערסיען, ווער ווייס אָבער צי אין אַ מאָנאַט אַרום
וועט אין דיין גאַנץ לאַנד בלייבען פאַר דיר כאַמש פיער אייר
לען ערד אויף א קבר... ווער ווייס צי פון דייע אַלע גענע-
דאַלען העט דיר בלייבען איינער וואָס זאָל דיר געבען אַ
טרונק וואַסער פאַר דיין טויט, ציטער פאַר דעם באָק וואָס איז
אזוי שטאַרק און ריעזיג — האָט איהם עזריה געדראָהט.

— ווער איז דער באַק וואָס דו שרעקסט מיך מיט איהם?
— האָט דער קעניג געפרעגט.

— צווישען מיינע ברידער איז געווען אַ נביא דניאל. ער
האָט געזעהן אין זיין נבואה, דעמאָלט ווען בכל האָט איינ-
גענומען די וועלט, אז עס וועט אויפשטעהן אַ באַראַן מיט
גרויסע הערנער און וועט בעזיעגען בכל. און דערנאָך וועט
קומען אַ באַק פון מערב זייט און וועט אָנפאלען אויף דעם
באַראַן, וועט זיינע הערנער צוברעכען און איהם צוטרעמען.
דער באַראַן איז געווען — פערסיען און דער באַק איז דער
קעניג פון יון...

— צוויי מאָל פערדינסטו דעם טוידט — האָט דער
קעניג אין ברענענדיגן צאָרן געזאָגט — האָסט גע'גנב'עט
מיין פרוי און זאָגסט שלעכטע נביאות אויף מיר. איך וועל
דיך אָבער איצט ניט טוימען. אז איך וועל בעזיעגען מיין
פיינד, ווען די הערנער פון באַראַן וועלען צושמעטרען די
קראַפט פון באַק, וועל איך הייסען דיך מיט דיין ווייב אויס-
שמירען מיט פּעך און איך אָנצינדען און אַ גאַנצע נאָכט וועט
איהר ברענען ווי צוויי שטורקאצען פאר מיין פּאַלאַץ...

נאכדעם האָט דער קעניג געהייסען עזריה'ן מיט רבקה'ן
און די קינדער אריינוואַרפען אין געפענגניס.

צומאָרגענס אין דער פריה האָט מען זיי ארויסגענומען
פון געפענגניס און געשלאָסען זיי אין קייטען, איינער אָן
אַנדערען. געשלאָסענערהייט האָט מען זיי אריינגעזעצט אין
אַן אייזענער שטייג, אויף אַ וואַגען ארויפגעלייגט און זיי
מיטגעפיהרט מיט דער ארמע.

פון קעניגליכען פּאַלאַץ האָט זיך דערהערט דאָס בלאַץ-
זען פון אַ טרומיט. דאָס איז געווען אַ סיגנאַל די ארמע
זאָל זיך ריהרען פון אָרט. אויפ'ן דאָך פון פּאַלאַץ האָט גע-
גלאַנצט פון אַ קריסטאָלענער ראַהם אַ גאָלדענער באַל מיט
שטראַהלען. דאָס איז געווען די פּאָרם פון דער זון, צו וועמען
די פּערסיער האָבען געדינט. אין פּראָנט פון דער ארמע האָ-
בען די פריסטער געטראָגען אַ זילבערנעם אַלטאר און אויף
איהם האָט געברענט דאָס שטענדיג ברענענדע הייליג פייער.
אַנדערע פריסטער זיינען נאכגעגאַנגען און געזונגען קריענס-
ליעדער.

הינטער זיי זענען געגאנגען דריי הונדערט און פינף און זעכציג יונגען אין פורפערנע קליידער. באַלד נאָך זיי איז געפאָהרען דער געץ יופיטער אין א קארעטע געשפּאַנט מיט נויסע פּערד. און נאָך דער קארעטע איז שטאַלץ געטרעטען אַ גרויס פּערד, דאָס זון־פּערד. זיינע רייטער זענען אין ווייסע קליידער און מיט גאַלדענע בייטשען אין די הענד נאכגע־גאַנגען. הינטער זיי זענען אָבגערוקט אויף אַ שטרעקע גע־פּאָהרען צעהן קארעטעס בעדעקט מיט גאַלד און זילבער. ערשט נאָך די קארעטעס איז געגאנגען דאָס רייטער מיליטער. פון צעהן פּערשידענע פעלקער איז דאָס רייטער־מיליטער בע־שטאַנען. און יעדעס פּאַלק איז געגאנגען אין זיינע בעזונד־רערע קליידער און געהאַט בעזונדער געוועהר. צו־ערשט זענען געגאַנגען די צעהן טויזענד אונשטערבליכע ריזען, בעהאַנגען מיט גאַלדענע קיימען און זייערע קליידער זענען געשטיקט געווען מיט גאַלד און בעזעצט מיט טייערע איי־דעלשטיינער.

נאָך דער מחנה זענען געפּאָהרען די מיניסטאַרען, גענע־ראַלען און קריענ־פיהרער און מאַרשאַלען. זיי זענען געווען פּופּצען טויזענד מאַן אין צאָהל. און נאָך זיי זענען געגאַנגען דעם קעניג'ס לייבהיטער מיט גאַלדענע שפּיזען אין די הענד. גאָר צום סוף איז געפּאָהרען די קארעטע פון קעניג. די קארעטע איז געווען בעזעצט מיט די טייערסטע בריי־ליאַנטען און דימאַנטען און אויסגעמאַלט מיט די אלע אָב־געטער פון פּערסיען. דרייש איז געזעסען אויף א הויכען טייערען קעניגליכען שטוהל. ער איז געגאַנגען אָנגעטאָן אין אַ פּורפור קלייד, דורכגעוועבט מיט טייערע ליינען, און אויף דעם אַ ווייס זיידען מאַנטעל מיט גאַלד־געשטיקט. רעכטס און לינקס פון קעניג'ס רייטוואָגען זענען געריטען צוויי הונד־דערט בעוואפּענטע גענעראַלען. נאָך דעם רייטוואָגען זענען נאָכגעגאַנגען צעהן טויזענד שווערע אַרטילעריע און זייערע שפּיזען זענען בעדעקט געווען מיט זילבער.

דרייסיג טויזענד סאָלדאַטען פּוסעגער האָבען נאָכגע־צויגען נאָך זיי. און דעם קעניג'ס שטאַל־דינער האָבען גע־פיהרט די בעסטע פיער הונדערט פּערד פון קעניג'ס פּערד־שטאַלען.

טויזענד פום הינטער זיי זענען געפאָהרען צוויי קארע-
 טעס. אין איינער איז געזעסען דעם קעניג'ס מוטער און אין
 דער צווייטער — דעם קעניג'ס אויסגעוועהלטע פרוי. ערשט
 שפעטער זיינען געפאָהרען די הויף־פרייליכע און נאָך זיי אין
 פופצעהן קארעטעס דעם קעניג'ס קינדער מיט זייערע בע-
 דינטע און לעהרער. דריי הונדערט און זעכציג ווייבער פון
 קעניג זענען געפאָהרען צו לעצט. און דריי הונדערט אייזלען
 און זעקס הונדערט קעמלען זיינען געגאנגען נאָר צולעצט און
 געפיהרט שפיז און געוועהר און אלע קרוינעס בעדערפניסען.
 דאָ איז אויך געגאנגען דער וואָגען מיט דער אייזענער
 שטייג, וואו עזריה מיט רבקה'ן און די קינדער זענען געווען
 איינגעשפּאַרט אין קייטען געשלאָסען. ארום זיי איז
 געגאנגען אַ גרויסע ארמעע און אָבגעהיט זיי און דאָס גאנצע
 שפיז און געוועהר.

ווען די וואונדערדיגע מחנות זענען פּערבייגעגאנגען פאר
 דעם וואָגען מיט דער אייזענער שטייג זיינען זיי אזוי הינד-
 געריסען געוואָרען פון דעם פּראַכטפולען בילד און דאָס גרוי-
 סע רייכקייט, אז זיי האָבען אויף אַ מינוט פּערגעסען, וואס
 פאר אַ בימערער טויט עס דערוואָרט זיי, אויב די מחנה
 וועט געוויינען די מלחמה.

אז די מחנה איז אָנגעקומען צום טייך גארניקוס, אין
 קליין־אזיען, האָט זי זיך בעגעגענט מיט דער מאַקאדאנישער
 אַרמעע. ביי די מאַקאדאניער האָט מען נישט געזעהן נישט
 קיין גאָלד און נישט קיין זילבער, קיין שום רייכקייט נישט.
 בלויז אייזען האָט מען ביי זיי געזעהן. די מאַקעדאנישע אַר-
 מעע האָט פון ווייטענס אויסגעזעהן ווי אַן אונגעהויער גרוי-
 סער וואַלד מיט שפּיזען... אלעכטאנדער דער גרויסער איז
 געשטאנען אויף אַ הויכען באַרג, פון וואָנען ער האָט דאָס
 גאַנצע שלאַכטפּעלד געזעהן און מיט דעם מאַך פון זיין האַנד
 האָט די גאַנצע אַרמעע זיך בעוואויגען ווי איין מאַן. די
 שלאַכט האָט זיך אָנגעפּאַנגען און אין עטליכע שטונדען צייט
 האָט זי זיך געענדיגט. די פּערסער האָבען געקראָגען שרעקלי-
 כע קלעפּ און געהאַט אַ מיאוס'ע מפּלח. זיי זענען צוטומעלט
 צולאָפּען אויף אלע זייטען, וואו די אויגען האָבען זיי גע-
 טראָגען. אין דעם שרעק און טומעל איז דרויש אַראָפּגע-

שפרונגען פון זיין קארעטע און ארויפגעכאפט זיך אויף אן אנטלויפענדיג פערד. ער איז אנטלאָפּען און זיין גאנצע פּאַר מיליע מיט אלע אוצרות זענען אריינגעפאלען צום שונא אין די הענד אריין.

פאַרנאכט איז אלעכסאנדער דער גרויסער געקומען אין דעם פּערסישען לאַגער און מיט פרייד און שמאַלץ בעקוקט דאָס רייכטום וואָס ער האָט געקראָגען אין די הענד אריין. ער איז צוגעקומען צום וואָגען מיט דער אייזענער שטייג און זיך אָבגעשטעלט אַ פּערוואַנדערטער. עזריה האָט זיך געבוקט צו איהם און געזאָגט :

— גרויסער, דערהויבענער, שטאַרקער קעניג! דער גאָט פון הימעל און ערד איז געווען אין דיין הילף און דו האָסט בעזיענט דיינע פיינד. איך בין געפּאָהרען מיט מיין פּאַמיליע דורך בבל, איז מיין פרוי געפּעלען דריוש'ן און ער האָט זי אַוועקגערויבט פון מיר און אריינגעוואָרפען אין זיין האַרעפּ. אַז איך האָב זי געוואָלט ראַטעווען פון זיינע הענד האָט ער אונז געשלאָסען אין קייטען און איינגעשפּאַרט אין דער שטייג און ער האָט געזאָגט, אַז ווען ער וועט דיך בעזיענען וועט ער אונז טויטען מיט אַ שרעקליכען טויט. גרויסער קעניג, בעווייז דיין גענאָד און בעפריי אונז מיר זאָלען זיך קלנען אומקערען אין אונזער לאַנד. די וועלט וועט הערען פון דיין גוט האַרץ און זי וועט זאָגען, אַז ווי גרויס דיין קראַפּט אַזוי גרויס איז דיין רחמנות און גוט האַרץ.

אַז עזריה האָט גערעדט האָבען טייכען טרערען זיך גע- גאָסען פון זיינע אויגען. אלכסאנדער איז געווען געריהרט און ער האָט געפרעגט :

— פון וואַנען ביזטו, וואו איז דיין לאַנד ?

— פון לאַנד יהודה קומט דיין קנעכט.

— א, די יודען ! — האָט אלעכסאנדער אויסגערופען אונצופריערען — איך האָב זיי נישט לייעב, אויף מיין וועג איבער קליין־אַזיען האָבען אלע פעלקער געשיקט שלוחים צו מיר און דערקלערט זייער אונטערטעניגקייט צו מיר. נאָר די אידען האָבען מיך נישט געוואָלט אַנערקענען אַלס זייער אויבערהערשער. עס וועט לאַנג נישט דויערען און זיי וועלען דערפיהלען מיין מאַכט...

— שטארקער, מעכטיגער קעניג, גנעדיגער און עהרלינגער מלך, ערלויב מיר דיר זאגען א פאָר ווערטער. נישט ווייל דו ביזט קליין אין זייערע אויגען האָבען די אידען דיר דעם כבוד נישט אָנגעבען. נאָר אויס דאַנקבאַרקייט צו די אור־עלמערן פון דרויש וואָס האָבען אונזערע עלטערען געגעבען די ער־לויבניש אומצוקערען זיך אין הייליגען לאַנד ; און אויך געלד האָבען זיי אונזערע עלטערן געגעבען אויפצובויען גאָט'ס הויז. זיי האָבען געהאַלטען פאַר אַ זינד צו פערראַטען דאָס אייניקעל פון יענעם קעניג וואָס האָט זיי אזוי פיעל גוטס געטאָן. מיר אידען קריצען אויס דאָס גוטסקייט פון אנדערע מענשען אויף שטיינערנע טאוולען, אייביג צו געדענקען און דאָס ביזע פערשרויבען מיר אויף דעם זאַמד פון ים און מיר פערניכען שנעל. טו מיט אונז גוטס און מיר וועלען דיר דאָס געדענקען אויף אייביג.

אלעכסאנדער'ן זענען די ווערטער געפעלען און ער האָט זיך בערוהיגט. ער האָט געהייסען אויפשליסען די שטייג און אַראָפּנעמען די קיימען פון זיי. ווי זיי האָבען זיך דערפיהלט פריי האָבען זיי זיך געבוקט צו איהם און הייס געדאַנקט. ער האָט זיי געהייסען אויפשטעהן און נאָכגעהן נאָך איהם. אז זיי זענען געקומען אין פּאַלאַץ האָט אלעכסאנדער גע־הייסען עזריה'ן אוועקזעצען ביים קעניגליכען טיש. דער פּאַ־לאַץ איז געווען זעהר קליין. אַגעוועהנליכער פירשט אין פּער־סיען וואָלט זיך געשעמט וואוינען אין אַזאַ קליינעם פּאַ־לאַץ. עס איז נאָר נישט קענטיג געווען, אז דאָס איז דער פּאַלאַץ פון דעם מעכטיגען אלעכסאנדער. קיין זילבער, קיין גאָלד, קיין שום שטיקערייען איז נישט געווען צו זעהן, עס האָבען אפילו געפעהלט א סך נויטיגע זאכען אין הויז. אלעכסאנדער האָט צוגערוקט זיין שטוהל צו עזריה'ן און געזאָגט :

— דו האָסט פערטיידיגט דיין פּאַלק און דו ביזט גע־רעכט. איך מוז זיי אָבער מאַכען אונטערטעניג. איך קען זיי נישט מוהל זיין וואָס זיי האָבען מיך פערשעמט אין די אויגען פון דער גאַנצער וועלט. אן איינגעשפּאַרט פּאַלק איז גרינג צו בעזיעגען אָבער נישט לייכט איהם צו האַלטען אין אונטערטעניגקייט. דערצעהל מיר וואָס פאַר אַ פּאַלק עס זען

נען די אידען, ווייל איך וויל מיט שכל און קלוגשאפט מיט זיי אומגעהן. איז אייער מיליטער שטארק אין קריעג?
 — מיר זענען דאָס שטאַרקסטע און דאָס שוואַכסטע פּאָלק אויף דער וועלט — האָט עזריה געזאָגט.
 — וואָס מיינסטו ?

— ווען מיר פּעראַייניגען זיך אַלס איין פּאָלק וואָס די ענט דעם איינציגען גאָט איז נישטאָ קיין פּאָלק וואָס זאָל זיין שטאַרקער פּון אונז, ווען מיר זענען צוטיילט און זענען פּאַלש אונזער גאָט, קען דאָס קלענסטע פּאָלק אונז בעזיעגען.
 — און יעצט ווי אזוי זענט איהר ?
 — פּעראַייניגט.

— טאָ, וואָס זאָל איך יעצט טאָן ?

עזריה האָט איהם דערצעהלט אז נאָך אידער ער האָט איהם זיין גרויס גענאָד בעוויזען האָט ער שוין געהערט זיין נאָמען. ער האָט איהם איבערגעגעבען די נבואה פּון דניאל אויף איהם, אז ער וועט צושמעטערען פּערסיען און בעהעררשען די גאַנצע וועלט און ער האָט איהם געראַטען ער זאָל אָבגעבען עהרע דעם בית המקדש און דעם כהן גדול, וועט דאָס אידישע פּאָלק איהם ליעב קריגען.

אז עזריה האָט געענדיגט האָט אלעכסאנדער ארויפגע-
 לייגט די האַנד אויף זיין אַקסעל און צופרידען געזאָגט :

— דו קענסט צו יעדער צייט זיך אומקערען אין דיין לאַנד, נאָר אויב דו ווילסט מיך פּאַלגען, בלייב מיט מיר, וועסטו זיין זיכער און רוהיג און דו מיט דיין פּאַמיליע וועט זיין אָבגעהיט פּון ביין.

עזריה האָט איינגעווייליגט און געבליבען מיט אלעכ-
 סאַנדער'ן.

עטליכע טעג האָבען זיי זיך אָבגערופּהט. דערנאָך זענען זיי דורכגעגאַנגען גאַנץ סיריען, זיי האָבען איינגענומען דמשק, צידון, צור און עזה און געגאַנגען אויף ירושלים.

ווען די אידען פּון ירושלים האָבען דערהערט, אז אלעכ-
 סאַנדער מיט זיין ארמעע דערנעהנטערט זיך צו דער הויפט-
 שטאָדט זענען אלע צוטומעלט געוואָרען. אַ גרויס געשריי און אַ ביטערס האָט זיך געטראָגען ביז אונטער'ן הימעל. דער כהן גדול ידוע האָט בעשטימט אַ טאַג צום פּאַסטען. דאָס

גאנצע פאָלק האָט געפאָסט און געשריגען צו גאָט ער זאָל זיי צושיקען זיין הילף. איז א מלאך פון הימעל געקומען צום כהן גדול אין חלום און איהם געזאָגט ער און דאָס פאָלק זאָר לען זיך נישט שרעקען, זיי קענען זיין רוהיג. אלעכסאנדער וועט זיי קיין בייז נישט טאָן. אויף מאָרגען זאָל ער, דער כהן גדול, מיט אלע כהנים און דאָס גאנצע פאָלק ארויסגעהן אנטקעגען אלעכסאנדער'ן און אָבעבען כבוד דעם גרויסען קעניג וואָס גאָט האָט איהם געגעבען די מאַכט און ער וועט מיט זיי שליטען שלום.

אין דערפריה האָט דער כהן גדול צוזאמענגערופען די עלטסטע פון פאָלק און די ריכטער און מיט א פרעהליך האַרץ זיי דערצעהלט די רייד פון גאָט וואָס ער האָט געהערט אין חלום. ידוע האָט זיך אָנגעטאָן די הייליגע קליידער, די כהנים האָבען זיך אָנגעטאָן די בגדי כהונה און זענען ארויס אנטקע-גען. נאָך זיי איז נאכגעגאנגען דאָס גאנצע פאָלק אין וויי-סע קליידער אָנגעטאָן. אז זיי זיינען אָנגעקומען פאר'ן טויער פון שטאָרט האָבען זיי זיך בעגעגענט מיט אלעכסאנדער'ס ארמע. אז אלעכסאנדער האָט דערזעהן דעם כהן גדול, איז ער אראָפּ פון קארעטע און זיך געשטעלט פאר איהם אויף די קניה. פארמינע זיין פריינד און פעלד-מאַרשאַל האָט זיך שטאַרק פּערוואַנדערט און זיך אָנגערופען :

— ווי אזוי דערנידעריגסטו דיך, מיינ קעניג, און בוקסט

זיך צו א אידישען כהן ?

— נישט פאר איהם בוק איך זיך — האָט אלעכסאנדער געענטפערט — נאָר פאר דעם געמליכען מלאך, וואָס האָט זיך בעוויזען צו מיר, ווען איך בין געגאנגען אויף פּערסיען, און ער האָט מיך פּערזיכערט אז איך וועל געווינען די קריעג. דער כהן זעהט אויס אזוי ווי יענער מלאך פון גאָט.

מיט פרייד און געזאָנג האָט דאָס פאָלק געפיהרט אלעכ-סאנדער'ן אין שטאָרט אריין. דאָרט האָט ער געהייסען אין זיין נאָמען מקריב זיין קרבנות צו גאָט און ער האָט געבע-טען מען זאָל איהם פּאַרלייענען די נבואה פון דניאל'ן. ער האָט זיך שטאַרק געפרעהט מיט דער נבואה. צומאָרגענס האָבען די אידען אָנגענומען זיין אויבערהערשאַפט. ער האָט נישט אַרויפגלייגט קיין שווערע לאַסט. און אלע זיבען יאָהר,

דאָס יאָהר פון שמיטה, האָט ער זיי בעפרייט פון צינזען. ער האָט זיי אויך ערלויבט אריינטרעמען אין זיין ארמעע און נישט פערשוועכען דערביי די געזעצען פון זייער פאָלק און די געבאָט פון גאָט. אז ער איז אוועק פון ירושלים האָט איהם דאָס גאַנצע פאָלק געבענטשט און די כהנים האָבען איהם צוגעזאָגט, אז יעדעס אינגעל, וואָס וועט דאָס יאָהר ביי זיי געבוירען ווערען וועלען זיי איהם אַ נאָמען געבען אלעכסאנדער, און אזוי האָבען זיי טאקי געמאָן.

די שומרונים וואָס האָבען געוואוינט אין שומרון און זע-נען געווען די קינדער פון געמישטע חתונות צווישען די פרעמדע פעלקער וואָס האָבען געוואוינט אין ארץ ישראל און די רייכע אירישע אַריסטאָקראַטען, האָבען געהאט זייער בית המדרש אויף דעם בארג גרזים, לעבען שכם. זיי האָבען דאָס גאַנצע פאָלק געוואַלט אַריבערציהען צו זיך. די חכמים פון ירושלים, די היטער פון ציון, האָבען זייערע געדאַנקען פער-שמערט און דאָס פאָלק איז געבליבען מיט ירושלים. פון דע-מאָלט אָן האָבען די שומרונים זיך אזוי געפיהרט: איז געווען גוט די אידען, האָבען זיי געזאָגט, אז זיי זענען אידען, און אז די אידען האָבען געהאט שלעכטע צייטען, האָבען זיי גע-לייקענט אז זיי זענען אידען און נאָך געשלאָסען אַ בונד מיט דעם פיינט און געהאַלפען שלעכטס טאָן צו די אידען פון ירושלים.

ווען אלעכסאנדער דער גרויסער איז געגאַנגען אויף פער-סיען זענען די אידען טריי געבליבען דעם פערסישען קעניג דרויש און די שומרונים האָבען געשלאָסען אַ בונד מיט אלעכסאנדער'ן, האָבען איהם געגעבען אַכט הונדערט סאָל-דאַטען און אַ סך געוועהר און שפייז. אז אלעכסאנדער האָט געזיענט און געגאַנגען אויף ירושלים, האָבען די שומרונים זיך געפרעהט. יעצט וועט אלעכסאנדער די אידען פערטילי-גען און זיי וועט ער בעזעצען אין ירושלים. באַלד האָבען זיי איהם געשיקט אַ שליח אָנזאָגען אז זיי זיינען נישט קיין אידען. נאָר אז דער קעניג האָט נאָר אָנגעגעבען גרויס כבוד צו די אידען און געשלאָסען מיט זיי אַ פרידליכען בונד זענען זיי צומישט געוואָרען און געלאָזט וויסען דעם קעניג, אז זיי זענען יא אידען. ער האָט איינגעזעהן זייער פאלשקייט און

ער האָט מיט זיי נישט געוואָלט מעהר רעדען.
 דאָ זענען זיי שטאַרק ביז געוואָרען אויף איהם און אז
 דער גאָווערנאָר וואָס אלעכסאַנדער האָט געשיקט נאָך
 שומרון איז אָנגעקומען, האָבען זיי געמאַכט אן אויפשטאַנד
 און איהם צוזאַמען מיט זיין גאַנצן הויז געברענגט אין פייער.
 אלעכסאַנדער האָט דאָס דערהערט איז געגאַנגען אויף
 שומרון און שווער בעשטראַפּט די ווידערשפעניגער. א סך
 פון זיין מיליטער האָט ער איבערגעלאָזט אין שומרון און א
 גרויס שטיק לאַנד האָט ער אָבעריסען פון זיי און אוועקגע-
 געבען צו די אידען.

עזריה איז מעהר נישט מיטגעגאַנגען מיט אלעכסאַנדער'ן
 נאָר אוועק אין זיין געבורטס־שטאָדט, זיך געקויפט א פעלד
 און א גארטען און געבליבען מיט זיין הויזגעזינד און דער
 חשק צום וואַנדערען האָט זיך צו איהם מעהר נישט צוריק-
 געקעהרט.

אזוי לאַנג ווי אלעכסאַנדער דער גרויסער האָט געלעבט
 האָט דאָס הייליגע לאַנד נישט געוואוסט פון קיין ביזו. עס
 איז געווען שלום און רוה אין ארץ ישראל. די גוטע צייט האָט
 אָבער נישט געדויערט לאַנג.

דער קריעגערישער קעניג אלעכסאַנדער וואָס האָט אלעמאָל
 געהאַלטען זיך ווייט פון ווילדע פּערגעניגענס, האָט, נאָך
 זיין גרויסען זיעג איבער פּערסיען, זיך אריינגעוואָרפען אין
 א ווילד לעבען פון צעלאָזענקייט. זיין געזונד איז גיך רואי-
 נירט געוואָרען און ער איז געשטאַרבן יונגערהייט
 דריי און דרייסיג יאָהר איז ער אַלט געווען ווען ער איז
 געשטאַרבן און האָט נישט איבערגעלאָזט קיין קינד, וואָס
 זאָל ירש'נען די קרוין.

זיינע פעלדמארשאַלען האָבען זיך צוטיילט מיט זיין קע-
 ניגרייך. תלמי, איינער פון זיינע פעלדמארשאַלען, איז גע-
 וואָרען קעניג איבער מצרים. תלמי האָט איינגענומען דאָס
 אידישע לאַנד דורך א שווינדעל.

ער איז אָנגעקומען מיט זיין אַרמעע נאָך ירושלים אום
 שבת און געזאַגט, אז ער איז געקומען זעהן דאָס בית המקדש.
 די אידען האָבען איהם געגלויבט און אריינגעלאָזט. ער האָט
 גלייך אויסגעשטעלט זיין אַרמעע אין שטאָדט און זיך בע-

פעסטטיגט. אז די אידען האָבען זיך געכאַפט און דערזעהן דאָס אונגליק, איז שוין געווען צו שפעט.
 תלמי האָט זיך געהאַט בעפעסטיגט. פיעל בעריהמטע אידען האָט ער גענומען געפאַנגען און אוועקגעפיהרט נאָך מצרים און ארץ ישראל איז איהם געוואָרען אונטערטעניג און געמוזט צאָהלען צינזען.

עזריה האָט אָנגעשריבען די מגלה און זי איבערגעגעבען זיין עלטסטען זוהן אלישרב צוזאַמען מיט דעם לאַרבער-קראַנץ, וואָס זיין געטרייע רבקה האָט אָנגעטאָן אויף זיין קאָפּ און ער האָט איהם געזאָגט :
 "ליעבער זוהן !

איך גיב דיר איבער די מגלה צוזאַמען מיט דעם לאַר-בער-קראַנץ, וואָס דיין מאַמע האָט אָנגעטאָן אויף מיין קאָפּ איז טאָג פון פריוואונג. זאָלסט זיי האַלטען צוזאַמען מיט דער מגלה, וואָס אונזער עלטער-זיידע זרובבל האָט אונז איר בערנעלאָזט. זאָלען זיי זיין טייער פאר דיר און פאר דייע בערנער און קינדס-קינדער אויף אייביג.

דאָס זיינען די רייד פון דיין פאָטער,

עזריה בן טוביה, דער זוהן פון
 פדיה, אן אור-אייניקעל פון זרובבל
 פון מלכות בית-דוד".

“דער צאָפּ”

דאָס איז געשריבען געוואָרען אין יאָחר
דריי טויזענד, פינף הונדערט און זיבען
און ניינציג, לויט דעם אידישען רעכנונג.

אז אלכסנדר מוקדון איז געשטאַרבען האָבען זיינע פעלד־
מאַרשאַלען צוטיילט די מלוכה צווישען זיך. יעדער פעלד־
מאַרשאַל האָט זיך געלאָזט קרוינען אלס קעניג איבער אַן
אנדער לאַנד.

צוויי נייע קעניגרייכען זענען אויסגעוואַקסען לעבען די
גרעניצען פון ארץ ישראל. אויף צפון־זייט און אויף דרום־
זייט. סיריען און מצרים.

דאָס אידישע לאַנד האָט געליטען גרויסע צרות פון זיי
— די צוויי לענדער האָבען אָפט געהאַלטען מלחמות. און
זייערע ארמען זענען אלעמאַל דורכגעגאַנגען דאָס אידישע
לאַנד, האָבען בערויבט די איינוואוינער און זיי שטאַרק גע־
פייניגט.

שמעון הצדיק, דער זוהן פון יוחנן כהן גדול, וואָס איז
געווען דער לעצטער פון די כנסת הגדולה, האָט רעגירט
דאָס פאָלק אין גאַט'ס גייסט. אין דער צייט האָבען רעגירט
די כהנים. די פרינצען פון מלכות בית דוד האָבען אָבגעטראָג־
טען די הערשאַפט צו די כהנים און לעהרער. ביז דעם טאָג
ווען גאָט וועט שיקען די אמת'ע גאולה און די קרוין וועט זיך
אומקערען צו דוד'ס קינדער.

שמעון הצדיק האָט חתונה געמאַכט זיין טאָכטער פאר
א רייכען, אנגעזעהנעם כהן מיט'ן נאָמען טוביה. און זיין
זוהן יוחנן איז נאָך שמעון'ס טויט געוואָרען כהן גדול אונז־
טער'ן נאָמען חוניו דער צווייטער.

דעמאָלט האָט דאָס הייליגע לאַנד געצאָהלט צינזען צו

תלמי דעם דריטען, דעם קעניג פון מצרים. סעליקוס דער צווייטער, דער קעניג פון סיריען האָט אָבער געוואָלט פער- נעמען דאָס הייליגע לאַנד פאר זיך. האָט ער שטילערהייט אָנגערעדט דעם כהן גדול חוניו, ער זאָל אויפהערען צאָהלען צינזען צו תלמי, דער קעניג פון מצרים. חוניו האָט איהם געפאָלגט.

אז תלמי האָט נישט געקראָגען די אירישע צינזען אין צייט, האָט ער געשיקט אַ גענעראַל צו חוניו'ען און איהם גע- וואָרענט גלייך צו צאָהלען די צינזען, אז נישט וועט ער זיך נוקם זיין אָן איהם און אָן גאַנצען פאָלק.

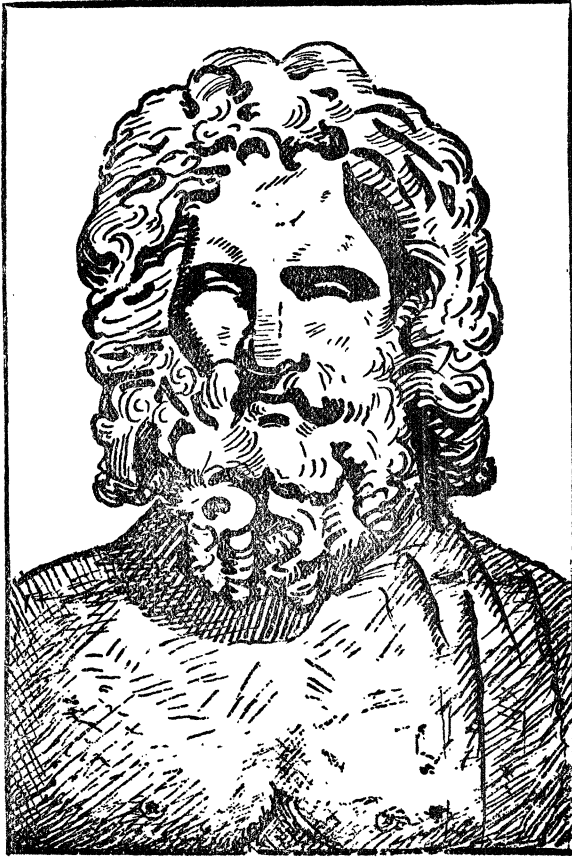
חוניו האָט זיך איינגעשפּאַרט און נישט געוואָלט צאָה- לען. האָט זיך אויפגעהויבען זיין שוועסטער'ס זעהן, יוסף, דער זעהן פון טוביה, פאר די אויגען פון די עלטסטע האָט ער גערעדט זעהר שאַרפע רייד צו חוניו'ען און זיך אונטערגע- נומען צו געהן צום קעניג פון מצרים און איהם בערוהיגען.

די עלטסטע האָבען איינגעשטימט. יוסף איז געפאָהרען נאָך אלעקסאנדריען. מיט זיין קלוגשאַפט און כיטרעקייט האָט ער אויסגענומען ביים קעניג. ער האָט געקראָגען אין ארענדע די צינזען פון אלע שטערט צווישען סיריען און מצרים. דער קעניג האָט איהם איבערגעגעבן צוויי טויזענד סאָלדאַטען, ער זאָל מיט זייער הילף קענען איינמאָהנען די צינזען פון אלע איינוואוינער.

צוויי און צוואַנציג יאָהר איז יוסף געווען אויף דעם אַמט. ער איז די גאַנצע צייט געווען דער ריכטיגער הערשער אין לאַנד. ער האָט אָנגעזאַמעלט אַ גרויס פערמענען. זיינע אָנגע- שטעלטע און מיטהעלפער האָבען אויך געמאַכט אַ סך געלד.

וואָס רייכער זיי זענען געוואָרען האָבען זיי זיך אַלץ מעהר דערווייטערט פון אירישען וועג. זיי האָבען אָנגעהויבען זינדיגען און זיך אויפגעהיירט ווי די גריכען. זיי האָבען גע- רעדט גריכיש, געהאַלטען די גריכישע פייערטעג. מענער און ווייבער און יונגע קינדער האָבען געזונקען אין זינד. מיט זייערע שלעכטע מעשים האָבען זיי פּעראומרייניגט דאָס אירישע לאַנד.

צוויי פּאַרטייען זענען אויסגעוואַקסען ביי אידען. די ”פרושים”. וואָס האַבען זיך געהאַלטען ביי די לעהרען פון

דער גריכישער אַבגאַט צעאום

שמעון הצדיק. און די "העלעניסטען", מיט זייערע פיהרער צדוק און ביתוס, די שלעכטע תלמידים פון אנטיגנוס איש סוכו. די העלעניסטען האָבען פערלייקענט די אידישע תורה און אָנגענומען די לעהרען פון די גריכען.

דאָס שלעכטס האָט זיך אָנגעהויבען פון טוביה הכהן'ס הויז. די אייניקלעך פון שמעון הצדיק זענען געווען די ערשטע וואָס האָבען אָבגעקערט פון גאָמ'ס וועג.

פאר צוויי דורות האָט אָנגעהאלטען דער קריעג צווישען די אידישע פארטייען, ביז עס איז געקומען אנטיוכוס דער גרויסער, דער קעניג פון סיריען, און האָט איינגענומען דאָס הייליגע לאַנד.

אז אנטיוכוס דער גרויסער איז געשטאנען פאר די טויערן פון ירושלים זענען איהם אנטקעגען געגאנגען דער כהן גדול און די עלטסטע. זיי האָבען געפונען חן אין זיינע אויגען. האָט ער געגעבען גרויסע מתנות פאר'ן בית המקדש. די כהנים און די געלעהרטע האָט ער בעפרייט פון ציגזען. ער האָט פער- באַטען נישט-אידען אריינצוגעהן אין בית המקדש. א שטרענג- גען בעפעהל האָט ער ארויסגעגעבען צו די גוים זיי זאָלען נישט אריינגיפהרען טמא זאכען אין ירושלים. און נאָך א סך גוטס האָט ער געמאָן צו די אידען אזוי לאַנג ווי ער האָט געלעבט.

דרייצעהן יאָהר שפעטער האָט אנטיוכוס געהאט א גרויסע מפלה אין זיין מלחמה מיט די רוימער, לעבען דער שטאָרט מאַנגעזיא.

די רוימער האָבען פערנומען אלע זיינע שטערט און לעג- דער און זיינע שיפען, פופצעהן טויזנד צענטער גאָלד האָט ער געמוזט צאָהלען צו די רוימער א יעהרליכען צינז. נאָר ארץ ישראל האָבען זיי ביי איהם נישט אוועקגענומען.

אנטיוכוס דער גרויסער וואָלט נישט געווען בעפאלען דאָס הייליגע לאַנד, ווען יוסף'ס קינדער וואָלטען איהם נישט גע- ווען גערופען דאָס צו מאָן. זיי האָבען זיך געקריגט צווישען זיך יאָהרען-לאַנג ביז זיי האָבען גערופען דעם פרעמדען קע- ניג מיט זיין ארמעזע אין אידישען לאַנד.

דער קריעג האָט אויסגעבראָכען איבער יוסף'ס יונגסטען זוהן, הורקנוס. די עלטערע ברודער האָבען איהם שטאַרק

פיינט געהאט, ווייל דער פאָטער האָט איהם ליעבער געהאט פון אלעמען.

די געבורט פון הורקנוס בעווייזט ווי געזונקען אין זינד יוסף איז געווען.

יוסף איז דעמאָלט געווען אין קעניגליכען הויף אין אלעקסאנדריען. האָט ער זיך פערליעבט אין איינע פון די הויף־טענצערקעס. ער איז שוין געווען אן אלטער מאן. און דאָך האָט ער געוואָלט זינדיגען מיט דעם קעניג'ס טענצערין. שלום, יוסף'ס ברודער, האָט דאָס בעמערקט און ער האָט געוואוסט, אז דער קעניג וועט דערפאר יוסף'ן ערמאָרדען, האָט ער איינגערעדט דעם שכור'ען יוסף'ן ער זאָל איצט נאָר נישט טאָן. שפעט ביינאכט וועט ער איהם אין צימער אריינ־ברענגען די טענצערין.

ביינאכט האָט שלום איהם אנשטאט די טענצערין אריינ־געבראכט זיין יונגסטע טאָכטער, און איידער עס איז ליכטיג געוואָרען איז זי ארויס פון זיין צימער.

צומאָרגענס אז יוסף האָט זיך אויסגעניכטערט פון וויין האָט ער געציטערט פאר שרעק, דער קעניג זאָל איהם נישט טויטען. שלום, זיין ברודער, האָט געזעהן יוסף'ס שרעק און ער האָט איהם בערוהיגט. דערפאר האָט ער מיט זיין ברו־דער'ס טאָכטער התונה געהאט און זי האָט איהם געשאַנקען אַ זוהן אויף זיינע עלטערע יאָהרען. דאָס איז געווען הורקנוס. ער איז געווען זעהר אַ גראַמען קינד און יוסף האָט איהם ליעבער געהאט פון אלע קינדער.

האָבען דערפאר יוסף'ס קינדער שטארק פיינט געהאט הורקנוס'ען. נאָך גרעסער איז געוואָרען זייער שנאה צו איהם, ווען יוסף האָט איהם געשיקט נאָך אלעקסאנדריען צו בעגרי־סען דעם קעניג מיט די קעניגין צום געבורט פון זייער זוהן.

הורקנוס איז געפאָהרען מיט גרויס פאָראַד נאָך אלעק־סאנדריען. א גרויס פערמעגען האָט ער אויסגעגעבען אויף דער רייזע. ער האָט געקויפט הונדערט קנעכט און הונדערט דינסטמען. איטליכער קנעכט און איטליכע דינסט האָבען גע־טראָגען א צענטער גאָלד. די הונדערט קנעכט מיט די הונ־דערט צענטער גאָלד זענען געווען זיין מתנה צום קעניג

תלמי און די הונדערט דינסטען מיט די הונדערט צענטער גאלד זענען געווען א מתנה צו דער קעניגין.

מיט דער וואונדערליכער מתנה האָט הורקנוס שטארק אויסגענומען אין קעניגליכען הויף. זיין מתנה איז געווען די שענסטע פון די מתנות, וואָס אלע אנדערע פעלקער האָבען געבראכט.

מיט זיין חכמה און שענקייט האָט ער בעצויבערט דעם קעניג און די קעניגין און זיי האָבען איהם אָבגעשיקט אהיים מיט גרויס כבוד.

אויפ'ן וועג האָבען זיינע ברידער איהם אָבגעווארט און געוואָלט טויטען. ער האָט זיי אָבער בעזיעגט. צוויי ברידער האָט ער דערשטאַכען מיט זיין אייגענער שווערד און די אייבעריגע זענען אין גרויס שרעק זיך צולאָפען.

אז יוסף איז געשטאַרבען האָט דער קעניג פון מצרים געמאַכט הורקנוס'ן פאר צינזען־מייסטער און הורקנוס איז געוואָרען דרייכער און בעריהמטער פון זיי אלע.

אזוי לאנג ווי תלמי האָט געלעבט האָבען הורקנוס'ן ברידער געמוזט שווייגען. אז תלמי איז געשטאַרבען און איבערנעלאָך זען א פינף־יעהריג יונגעל אויפ'ן טראָהן, זענען דעמאָלט יוסף'ס קינדער אוועק צו אנטיוכוס דעם גרויסען, ער זאָל בעפאלען דאָס אידישע לאַנד.

ער האָט זיי געפאלגט. מיט א גרויסער ארמעע איז ער בעפאלען ארץ ישראל און עס איינגענומען. ער האָט אַראָפֿ־געזעצט הורקנוס'ען פון זיין אַמט. צו די אידען איז ער אָבער געווען א גוטער מלך.

לאַנג האָט נישט געדויערט און הורקנוס איז געוואָרען צוריק צינזען־מייסטער. אנטיוכוס דער גרויסער האָט גענומען דעם יונגען קעניג פון מצרים, תלמי דער פינף־טער פאר אן איידים, ער האָט איהם געגעבען זיין טאָכטער קלעאָפּאַטראַ פאר א ווייב. ער האָט איהם געגעבען א גרויסען נדן. די צינזען פון אלע זיינע לענדער.

תלמי דער פינפטער האָט צוריק גערופען הורקנוס'ן און איהם בעשטימט אלס צינזען־מייסטער פון אלע זיינע לענדער. הורקנוס האָט זיך בעזעצט אין דער פעסטונג תירס, לע־בען דער שטאָדט חיבון. ער האָט צוזאַמענגעשטעלט א אירי־

שע ארמעע און אונטערטעניג געמאכט די איינוואוינער פון חשבון און מירבא, וואָס האָבען פריהער נישט געוואָלט ליי- דען א איד זאָל הערשען איבער זיי.

פון טאָג צו טאָג איז ער געוואָרען רייכער און שטאַר- קען. ער האָט אויסגעהאַלטען זיין אַרמעע און אַלע גוטע פריינד. דאָס איבעריגע געלד האָט ער געשיקט צו בעהאַלטען אין די שאַצקאַמערען פון בית המקדש. הורקנוס איז געווען אן עהרליכער און פרומער איד און געהיט די געבאָט פון גאָט.

די שטאַדט תירס איז געווען אַ פעסטונג און אַ גרענעץ- דער פאַלאַץ איז געווען פון מאַרמאָרשטיין זעהר קינסטלעריש געבויט. טייערע גערטנער מיט אַלערליי פרוכט-בויער און בלוֹמען האָבען אַרומגערינגעלט די שטאַדט. פאַנטאַנען וואָס האָבען געשפּריצט פריש קיהל וואַסער זענען געווען אין אַלע גאַסען פון תירס. די מויער פון פעסטונג איז געווען אַרומגערינגעלט מיט אַ ברייט טיעף וואַסער און דער אַרײַנ- גאַנג אין פעסטונג איז געווען אזוי שמאַל, אז צוויי מענשען אין דער ברייט האָבען נישט געקענט געהן.

הורקנוס האָט געמוזט זיך אויפהאַלטען אין אזא שטאַר- קע פעסטונג, ווייל ער האָט געהאַט א סך שונאים צווישען די פעלקער, וואָס האָבען איהם געמוזט צאָהלען די צינזען פאַר'ן קעניג פון מצרים. זיינע ברידער און די העלעניסטען האָבען איהם אויך שטאַרק געהאַסט.

ער האָט אָבער גוט געלעבט מיט די גאָטספאַרכטיגע אידען, מיט זייער אנפיהרער דעם כהן גדול, חוניו דער דרי- טער.

שלוֹמית הורקנוס' ווייב, איז אויך געווען אַ פרומע און גאָטספאַרכטיגע. זי איז געווען די טאָכטער פון דעם גרויסען ירושלים'ער מיליאָנער רציץ און אן אייניקעל פון דעם רייכען כהן אַלעזר בן חרסם.

דער רייכער כהן אַלעזר בן חרסם האָט זיין גאַנץ פער- מעגען איבערגעלאָזט אויף הפקר. בלוויז א זעקעל מעהל האָט ער מיטגענומען מיט זיך און איז אַוועק צווישען פאַלק, צו לערנען זיי גאָט'ס תורה.

שלוֹמית איז געגאַנגען אין וועג פון איהר גרויסען זיידע.

פון איהר קאסע האָט זי אויסגעהאַלטען אלע תלמידים פון יוסי בן יועזר, פון צרדה, און יוסי בן יוחנן, פון ירושלים.

רציץ, שלומית'עס פאָטער און הורקנוס' שווער האָט דע-מאָלט געגרינדעט די פארטיי פון "חסידים" צו בעקעמפען די אויסגעלאָסענע העלעניסטען, די פערדאָרבענע אידען, וואָס האָבען געוואָלט זיין גריבען.

אין דער חסידים פארטיי זענען געווען מתתיהו דער חשמונאי, די תנאים יוסי בן יועזר און יוסי בן יוחנן, מתתיהו'ס פינף זיהן, צווישען זיי יהודה המכבי און זיין חבר עמיהוד דער זוהן פון אלידע, פון מלכות בית דוד.

עמיהוד האָט געהאַט א גוט אין עין-גדי. ער האָט אָבער זיין גוט איבערגעלאָזט און אוועק נאָך ירושלים לערנען אין ישיבה. ער האָט זיך בעקענט מיט יהודה המכבי, זיי זענען געוואָרען גוטע חברים און האָבען זיך זעהר לייעב געהאַט.

עמיהוד איז נאָך געווען אונפערהייראַט. די רייכע לייט פון ירושלים האָבען זיך געיאָגט נאָך איהם. יעדער האָט גע-וואָלט זיך משדך זיין מיט דוד המלך'ס משפחה, קריגען דעם אידישען פרינץ פאר אן איידים.

יהודה המכבי האט איהם אבער אריינגעפיהרט אין הויז פון רציץ, וועמעס קינדער עס האָבען געלערענט אין דער זעל-בער ישיבה.

די טעכטער פון יהודה זענען זעהר שעהן און די טעכ-טער פון ירושלים זענען נאָך שענער. נאָר שענקייט אליין איז ווייניג. די גריכישע טעכטער זיינען אויך שעהן. זיי זיי-נען אבער אויסגעלאָסען. די טעכטער פון ירושלים זיינען אָבער שעהן און פרום און צניעות'דיג. געלויבט זאָלען זיין ירושלים'ס טעכטער פאר זייער שעהנקייט אין פרומקייט און צניעות!

דער רייכער "חסיד" רציץ האט געהאט א יונגע מאָכטער שושנה, איז זי געווען אזוי שעהן ווי די רויז פון די מאָלען. די רייכסטע בחורים, פון גרעסטען יחוס אין ירושלים זיינען איהר נאָכגעלאָפען. עמיהוד פון מלכות בית דוד האט זיך אויך שטאַרק פערלייעבט אין איהר. ער האָט אָבער געשוויגען און דעם סוד פון זיין הייליגער לייעבע טיעף אין האַרצען גע-

טראָגען און געווארט אויף דעם טאָג פון גרויסען גליק. צי שושנה האָט איהם אויך ליעב — האָט ער נישט געוואוסט. אנטויכום דער גרויסער איז געשטאַרבען. זיין עלטסטער זוהן סעלייקוס דער פערטער איז געוואָרען קעניג. אז סעלייקוס האָט געהערט ווי די אידישע פארטייען קריגען זיך און רייסען זיך ארום, האָט ער אריינגעשיקט נאָך ירושלים אַ סקאַדראָן סאַלדאַטען, אַנצוהאַלטען אָרדנונג אין שטאָדט. די סאַלדאַטען זיינען געשטאַנען אין פעסטונג אקרא, האַ-בען די אידישע פעררעטער, די העלעניסטען, זיך צוגע'הנפ'עט צו די מיליטער פיהרער, געשלאָסען גוט־פריינדשאפט מיט זיי און ווי די מאלפּעס זיי אלץ נאָכגעטהאָן אבי צו זיין גלייך מיט זיי.

ישוע דער ברודער פון חוניו כהן גדול האָט פערביטען זיין נאָמען אויף "יאָזאָן", אליקום, א פלימעניק פון דעם תנא יוסי בן יועזר האט זיך א נאָמען געגעבען "אלקימוס". יוחנן, דער ברודער פון שמעון, דער אויפזעהער פון בית המדרש, האט זיך א נאָמען געגעבען "מענעלאַס", נאָך א יונישען קעניג, וואָס זיין ווייב האָט איהם אוועקגעוואָרפען און אנטלאָפּען מיט א געליעבטען.

נישט בלויז די מענער האָבען אבגעקערט פון אידישען זוּעג, נאָר אויך די פרויען. מרים די טאָכטער פון בלנה, א כהן פון דער בלגיששפחה, האָט זיך געשעמט מיט דעם נאָמען פון מרים הנביאה און האָט זיך א נאָמען געגעבען "פרייני", א נאָמען פון א בעקאנטע אויסגעלאסענע פרוי אין אטחען, וואס האט זיך אויסגעטאָן נאקעט פאר די אויגען פון אלע גריכען.

די אלע פעררעטער האָבען אָנגעהויבען זייער פערראַט וואס זיי האבען געביטען זייערע נעמען און געענדיגט האבען זיי, וואס זיי האבען פערראטען דאס אידישע פאָלק און דעם אידישען נאָט.

די "חסידים" פארטיי, די געטרייע אידען, האָבען געזעהן ווי די פעררעטער דערנעהנטערן זיך צופיעל מיט די פרעמ־דע מיליטערישע פיהרער, האָבען זיי מורא געהאט, די פער־רעטער זאלען נישט געווינען דאס מיליטער אויף זייער זייט און טאָן שלעכטס צו די געטרייע אידען.

האבען זיי בעשלאָסען זיך אויך צו דערנעהנטערן צו די בעאמטע, איבער שלום וועגען, זיי איינלאדען אין די אידישע הייזער און אויסמיידען דורכדעם דאס שלעכטס.

ווען עס איז געווען דער געבורטסמאָג פון קעניג סעליי-קוס, האָט דער רייכער "חסיד" רציץ געמאכט א גרויסען באָל און איינגעלאדען אלע מיליטער בעאמטע, א סך פיהרער פון דער "חסידים" פארטיי און אויך פון די "העלעניסטען".

דער באָל איז געווען אין רציץ'ס זומער פאלאץ לעבען טייך גיהון. אלע זיינען געקומען צום באָל. די בעריהמטע מיליטער פיהרער : אפאָלאָניוס, פיליפוס, סיראָן, גארגיאַש, קלעסמענס און אפאלעס מיט זייערע געהילפּען.

זיי האבען גענעסען און געטרונקען און זיך געלאָזט וואויל געהן. וויין האָט זיך געגאָסען ווי וואַסער. די סירישע גענע-ראלען האבען אריינגעגאָסען א סך וויין אין זיך. די צונג איז ביי זיי געוואָרען פריי און וואס זיי האבען געהאט אויף דער לונג האבען זיי געבראכט אויף דער צונג.

דער ערשטער האָט אָנגעהויבען אפאָלאָניוס.

— מיינע העררען—האט ער געזאָגט — אייער ירושלים דערמאָנט מיך אָן א טויטען־שטאָרט. ביי אייך איז טויט. קיין פרייד איז דאָ נישטאָ. אייער אמונה האָט אייך געמאכט אַנ־דערש פון אלע פעלקער אויף דער וועלט. איהר האט א גאָט וואָס איז פערבאָרגען, קיינער זעהט איהם נישט, איהר האָט שטאַרק מורא פאר איהם, און איהר געניסט נישט די פרייד פון לעבען.

ווי לאנג לעבט דען דער מענש? אויב דער מענש געניסט נישט ביים לעבען, ווען וועט ער געניסען? נאָכ'ן טויט? קומט נאָר אין אונזערע שטעדט וועט איהר זעהן. איך רעד נישט פון אנטיוכא און אלעכסאנדריען. די הויפט־שטעדט האָבען צופיעל לעבען און גענוס פאר אייך. נאָר אפילו די קליינע סירישע שטעדט לעבען אייער גרענעץ שטורמען פון לעבענס פרייד. אומעטום איז פאראן פערנגיגען פלעצער פאר גרויס און קליין. מעצטערן און צירקוסען אין יעדען דאָרף. אלע טאָג בעלער און אזוי פיעל לעבען! אינגלאך קושען מיידל־לעך, מענער האלזען פרויען. פריי פאר די אויגען פון דער

גאנצער וועלט. איהר זינדיגט וואָס איהר געניסט נישט די פרייד פון לעבען.

ער איז א וויילע שטיל געבליבען. די העלעניסטען זיינען אויפגעשפרונגען און זיך טיעף פערנייגט פאר איהם. די פער-רעטער האבען איהם בעוויזען אז זיי האלטען מיט איהם.

פרייני, די פעררעטערישע כהן־טאָכטער, איז געזעסען קע-גענאיבער עמיהודען, דער פריניץ פון מלכות בית דוד, איהרע אויגען האָבען געברענט מיט אן אויסגעלאסען פייער. איהרע פייעריגע בליקען האט זי אנגעשמעלט אויף עמיהודען, ער האָט אָבער גיך די אויגען אָבגעקערט פון איהר און נאָכגע-קוקט שושנה'ן, די שעחנע, פרומע טאָכטער פון בעל הבית, וואס האט זיך אין דער רגע אויפגעהויבען צוזאמען מיט איהר מוטער און שטיל ארויס אין גארטען.

די חסידים־געסט זיינען געוואָרען אויפגערעגט פון דעם גענעראל'ס רייד, עמיהוד האָט איהם געוואָלט אויסזידלען, נאָר יהודה המכבי האט איהם א וואונק געגעבען, ער זאל שווייגען. דער גענעראל האט ווייטער אנגעהויבען רעדען און געשפריצט מיט פייער:

— ווען איך קוק אויף אייך, איינוואוינער פון יהודה און ירושלים, טוט מיך שטארק וואונדערן. די נאטור האָט אייך לייער פון אלע שם'ס קינדער. איהר זענט אייזען שטארק און פעסט געבויט. אייערע יונגע לייט זיינען ווי די צעדער-בוימער פון לבנון, אייערע טעכטער ווי די שעחנע שלאנקע טיימעל־בוימער. איהר האָט דאָך א סך אפּאָלאָנס און אפּי ראדימעס, אזוי פיעל גראציעס זעה איך צווישען אייערע טעכטער.

פארוואָס פערבאָרגט איהר אייער שעחנקייט אין קלוי-דער ? ווי וואונדערליך איז דאָס בילד ווען אונזערע יונגע לייט און מיידלאך ראנגלען זיך נאקעטע אין די גאסען פון אונזערע שטעט. זיי געהען נאקעט ווי אונזערע אבגעטער. אלע זעהען זייערע שעחנע קערפער. דאס בלוט קאָכט, די אויגען ברענען ווי פלאקערן און דאָס הארץ קלאפט אזוי שטארק, ווי א ארויסשפרינגען ווי א פויגעל פון שטייג. מיר האבען די פרייד פון לעבען, אונזערע אלטע לייט ווערען יונג,

ווען זיי זעהען אונזערע ליעבע שפילערייען, זיי ווערען יונג און קרעפטיג.

די פערעטערישע העלעניסמען זיינען אויפגעשפרונגען און געשמורעמט פאר פרייד. זיי האָבען געשלאנגען זיינע רייד. די אָויסגעלאָסענע פרייני האָט געפאַטשט בראווא ווי א שכוּר'ע און געברענט מיט אויסגעלאָסען פייער צו עמיהוד'ן.

ער האט אבער נישט געוואָלט קוקען אויף איהר, איז זי צוגעגאנגען צו מענעלאָסען און איהם ארומגענומען. ער האט זיך אבער ארויסגעדריעהט פון איהרע ארעמס און געהאלטען אין איין נאָכקוקען שושנה'ן ווי זי האט שפאַצירט אין דרוי-סען מיט איהר מוטער.

איצט האט רצי"ן זיך אויפגעהויבען און געזאגט צו דעם גריכישען גענעראל:

— גוטער מענש, איהר ווילט אונז טאָן גרויס גענאָד, וואָס איהר ווילט אונז פיהרען אויף דעם וועג פון אייער פּאָלק. אייערע זיסע רייד זיינען אבער אומזיסט. אזוי ווי אייער פּאָלק וויל נישט פּערלאָזען די געטער, וואס זיי האבען געמאכט מיט זייערע הענד, אזוי וועלען מיר נישט פּערלאָזען אונזער גאָט וואס האט אונז בעשאַמען און אונז אויסגעקליבען אלס זיין געליעבט פּאָלק.

גאָט האָט אייך געשאַנקען די מתנה פון קונסט, איהר זענט גרויסע קינסטלער, מיט אייער קונסט זענט איהר בע-ריהמט אויף דער וועלט. מיר האבען פון גאָט אן אנדער מתנה, די מתנה פון גייסט. גאָט האט אונז בעשאַנקען מיט זיין היי-ליגען גייסט און ער פיהרט אונז, די נאנצע וועלט וועט שפּע-טער אויסגעפינען אז אונזער גאָט איז דער איינציגער גאָט.

אויזערע עלטערן האָבען שוין געדינט צו אָבגעטער און געזעהן אז זיי זיינען נאריש, ווילט איהר אז מיר זאלען ווידער פּערראטען אונזער גאָט? דאס וועט נישט זיין. פּרעהט איהר זיך מיט אייערע געטער, וואס איהר האט געמאכט און לאָזט אונז דינען אונזער גאָט, וואָס האָט אונז געוויזען זיינע גרויסע וואונדער.

די העלעניסמען האבען געמאכט ס'געשפּעט פון זיינע רייד. די יונים האבען שפּאַטיש געשמייכעלט און אפּאלאניום האט מיט א געלעכטער געפּרעגט:

— קיין מענשליך אויג האָט נאָך נישט געזעהן אייער גאָט, ווי זויסט איהר וואס ער וויל?
 — אונזערע נביאים האָבען אונז געלערנט גאָט'ס תורה, די תורה פון גאָט איז פערשריבען אין אונזערע הייליגע ספרים—האָט רציין געענטפערט.
 — אלע פעלקער האבען הייליגע ספרים און זיי זאגען דאָס פערקערטע וואָס ביי אייך אין די ספרים איז פערשריבען.

דאָ האָט עמיהוד נישט געקענט אינהאלטען זיין פריני צישען שטאַליץ און ער האָט זיך אריינגעמישט און ער האָט געזאגט:

— דער בעל הבית וועט מיר ענטשולדיגען, וואס איך דענק נישט ווי איהר, און איהר, גענעראל, זייט נישט ביז, אויב איך וועל רעדען שאַרף. מיר קענען נישט אוועקשמעלען אונזער אמונה גלייך מיט אייערע. איך וועל אייך ווייזען אז אונזער אמונה איז העכער פון אייערע.

אייער הויכער באַרג אלימפוס, וואו עס וואוינען איירערע געטער, קען זיך נישט פערגלייכען מיט דעם שטויב פון באַרג סיני, וואו אונזער גאָט האָט זיך נאָר איינמאָל בעווייזען. איהר קענט נישט גלייכען אייערע לעהרער צו אונזערע נביאים. משה רבנו, אונזער לעהרער האָט אונז געמאכט א פאָלק מיט די רייד פון גאָט. אייער לעהרער האָמער האָט אייך געשאפען א גאָט לויט דעם ווילען פון אייער פאלק.

מיר מאַכען אונטערמעניג דעם גוף צום גייסט און ביי אייך דינט דער גייסט צום פראָסטען קערפער. מיר בעהעפֿט מען זיך אין די מדות פון אונזער הייליגען גאָט צו טאָן גוטס ווי גאָט. אייערע געטער בעהעפטען זיך אין די זיטען פון די מענשען און לויט אייער לעהרע זיינען זיי פערזונקען אין תאוה נאָכמעהר ווי די מענשען.

אייערע געטער עסען און טרינקען, שלאָפען און זיני דינען און שטארבען. אונזער גאָט איז אייביג און העכער פון מענשענס געדאנק. אָט וועל איך אייך דערצעהלען די היסטאָריע פון אייערע געטער:

— אויפ'ן באַרג אלימפוס האָט כאַאס געבארען זיין טאָכטער געיא. געיא זיין טאָכטער איז געוואָרען כאַאסעס

ווייב, און געבוירען איהם דעם זוהן אוראנוס, אוראנוס האט חתונה געהאט מיט זיין מאמע און זי האט איהם געבוירען זיהן און טעכטער.

דער אינגסטער זוהן קראנאס האט מסרס געווען זיין פאך-טער, אראפגעוואָרפען איהם פון טראָהן און געקעניגט אויף זיין אָרט. ער האט חתונה געהאט מיט זיין שוועסטער רעזא און זי האט איהם געבוירען זיהן און טעכטער. דער אינגסט-טער, צעאוס, האָט מלחמה געהאַלטען מיט זיין פאטער ביז ער האָט איהם אראָבגעוואָרפען פון טראָהן און געקעניגט אנשטאט איהם.

אָט דער צעאוס, אייער הויפט נאט, דער גאָט פון אַלע אייערע געטער, האט חתונה געהאט מיט זיין שוועסטער הערא. זי האט איהם געבוירען צוויי זיחן און איין טאכטער. ער איז אבער געוואָרען אומטריי זיין שוועסטער-ווייב הערא און האט געלעבט מיט נאָך א שוועסטער און מיט דריי מוהד-מעס און פיער קווינעס.

דאס איז אייער אויבער גאָט צעאוס נאָך געווען וועניג, האט ער גע'ננב'עט און גע'נזל'ט און גערויבט, אנגערעדט צו זינד פינף מענשען-טעכטער און געלעבט מיט זיי. זיין באנך-דע ווייבער האבען איהם געבוירען קינדער. זיינע קינדער זיי-נען דאס אייערע געטער.

אפילו צעאוס אליין איז געלעגען אין קימפעט. אטענא איז געבוירען געוואָרען פון זיין קאָפּ און דיאניסעס פון זיינע לענדען. ער איז דער פאטער פון שכרות און תאוה.

אָט דאס איז די געשיכטע פון אייער אויבער-גאָט צעאוס. ווילט איהר איך זאָל אייך נאָך דערצעהלען די געשיכטע פון אייער געטין אפראָדיטא, די געטין וואס פערפלייצט די וועלט מיט זנות און אויסגעלאסענהייט? שעמט איהר זיך גאָר נישט מיט אזעלכע געצען?!

די פרומע האבען געשוויגען און זיי האבען מורא געהאט די גענעראלען זאָלען נישט ווערען ביז, וואס ער בעשמוצט אזוי זייערע געטער. די אידישע פעררעטער האבען געקוקט ביז, עטליכע גענעראלען האבען פאר כעס געקריצט מיט די ציידן, נאָר אפאלאניוס האָט זיך געמאַכט ווי עס ארט איהם נישט און ער האט געזאגט:

— איך זעה אז דו ווייסט די געשיכטע פון אונזערע גע-
טער, עס איז אבער נישט פראָסט אזוי, ווי דו רעדסט. עס איז
נאָר אַ ביישפּיל אויף דער נאָטור און איהרע איבערוואַנד-
לויגען.

— יא, — האט עמיהוד ווייטער גערעדט—ווען אייערע
פּילאָזאָפּען און געלעהרטע האָבען געוואָלט לערנען אייער
פּאָלק אז די גאַנצע געשיכטע פון אייערע געטער-געבורט איז
נאָר אַ ביישפּיל און זיי געוואָלט פיהרען אויף אַ בעסערען
וועג, האָט איהר זיי ערמאָרדעט. אַט וואָס איהר האָט געמאָגן
מיט אייערע לעהרער:

סאקראטעסען האט איהר פערניפטעט, פראדיקוסען האט
איהר געקוילעט מיט אַ שווערד. אנאקסאגארעס און דיאנא-
רעס האבען געמוזט אנטלויפען פון אטהען, פראטאגאראסען
האט איהר ארויסגעטריבען און זיינע בעלעהרענדע ביכער
האט איהר פערברענט.

— גענוג! הער אויף!—האָט רציץ געשריגען צו עמיהוד'ן.
עמיהוד האט אבער דערקענט אז נישט נאָר איז רציץ נישט
ביז אויף איהם, נאָר נאָך שטאַרק צופרידען מיט זיינע קלוגע
און שארפע רייד.

— זאָל זיין גענוג!—האט רציץ געזאגט—מיר ווילען
זיך פערטידיגען און דו אטאקירסט נאָר זיי! וואס דארפען
מיר דאס?

עמיהוד האט געקוקט צו רציץ'ען און איז געבליבען צו-
מישט פאר פרייד. הינטער רציץ'ן זיינען געשטאַנען שושנה
און איהר מוטער און ביידע האָבען געקוקט אויף איהם מיט
אויגען פול אכטונג און ליבע.

— ער פערדינט דעם טויט, דער עמיהוד!—האט מענע-
לאַס, דער אידישער פעררעטער אויסגעשריגען בייז—ער האט
געלעסטערט די געטער פון אלימפוס, די שטארקע גריכישע
געטער, וואָס זייער עהרע איז פול די גאַנצע וועלט.

— זייט רוהיג, מיין הערר, וואָס איהר נעמט זיך אָן די
קריוודע פון פרעמדע געטער—האט מתתיהו דער חשמינאי
געזאָגט צו מענעלאַס'ן — עמיהוד איז ביי זיך אין דער היים,
צווישען זיין פּאָלק, עי שטעלט זיך איין פאר זיין אמונה.
די סירישע הערשער האבען מיט אונז געשלאָסען א בונד צו

בעשיצען אונזער פאָלק און אונזער אמונה.
 — זאל זיין גענוג!—האט רציז אבגעשטעלט די דיסקור
 סיעס—עס איז שוין שפעט אין אבענד. די גענעראלען ווילען
 אהיים פאָהרען און זיי האבען א ווייטען וועג.
 אלע געסט האבען זיך אויפגעהויבען און פריינדליך גע-
 זעגענט. די יונישע גענעראלען זענען אוועק אונצופרידען.
 ביים ארויסגעהן האָבען זיי געזעהן אז קלעסטענעס פעהלט.
 נאָך א לאנגען ארומזוכען האט מען איהם געפונען ליגען אין
 א בעהאלטען ווינקעל מיט פרויניץ, די פעררעטערישע כהן'ס
 טאָכטער.

אפאלאניוס האט איהם שטארק אויסגעזידעלט. פרויני
 האָט איהם אָבער שטארק געבעטען ער זאָל קלעסטענעסען
 ערלויבען זי אָבצופיהרען אַהיים. ער האָט איהם געגעבען די
 ערלויבניש.

די פרומע האבען זיך שטארק פערשעמט. דאס הארץ
 האט זיי וועה געטהאָן אויף דער כהן'טאָכטער, וואס פער-
 שוועכט דעם כבוד פון איהרע עלטערן.
 אז פרויני האט זיך געזעגענט מיט חנה'ן די בעל-הבית'טע
 און מיט שושנה'ן האבען זיי איהר געענטפערט מיט'ן האל-
 בען מויל.

מיט די גענעראלען זיינען מיטגעגאנגען אלע אידישע פער-
 רעטער, נאָר מענעלאם איז געבליבען. עמיהוד און יהודה
 המכבי זיינען געזעסען מיט שושנה'ן און איהר מוטער און
 שושנה האָט געזאָגט:

— עמיהוד, איך דאנק אייך פאר דעם קלוגען, שטאָלצען
 ענטפער וואס איהר האט די פרעמדע געגעבען.
 דאָ איז מענעלאם אונטערגעקומען און זיך געווענדעט צו
 שושנה'ן:

— אויב איך האב געפונען חן אין דייע אויגען, איידעלע
 טאָכטער, הער מיך אויס, איך האב דיר צו זאגען עפעס וויכ-
 טיגעס. עס איז א סוד.

— הערר העלעניסט—האט שושנה איהם אבגעהאקט—
 אויב איהר האָט א סוד, דערצעהלט איהם די גריכישע גענעראל-
 לען, אייערע פריינד, מיך לאָז צורוק, איך וויל נישט וויסען
 אייערע סוד'ן.

-- וואס האב איך געזיכריגט, וואס די ביזט אזוי בייז
אויף מיר?

-- זייט איהר שוין אזוי געזונקען אז איהר ווייסט שוין
נישט אייערע זינד?-- האט שושנה געזאגט בייז -- ערשט
האָט איהר זיך דאָך געשטעלט אויף דער זייט פון אונזערע
פיינד. ווען מען פאָלגט אייך, וואָלט איהר דאָך בעשטראַפּט
אונזער פריינד....

זי האט געוויזען אויף עמיהוד'ען און שטארק רויט גע-
ווארען.

-- ווייסט איהר נישט אז איך האב דאס געזאגט פון
שלום ווענען?-- האט מענעלאס געפרובט טענה'ן.

-- פאר רשעים איז נישטאָ קיין שלום, זאגט נאָט-- האט
זיך אנגערופען איהר מוטער חנה-- איידער איהר ווילט זאגען
א סוד מיין טאָכטער, וויל איך אייך זאגען אפען דאָ פאר אלע
פריינד אונזערע: גענוג, העלעניסטען, פעררעטער, צו קומען
אין אונזער געזעלשאַפּט, איהר זענט אונזערע פיינד!

שושנה האט זיך געוואָרפען צו דער מיטער און זי שטארק
געקושט פאר דאָנקבאַרקייט. מענעלאס איז ארויסגעלאָפּען
בעליידיגט און דער צאָרן האט געברענגט אין איהם ווי פיער.
דאס איז געווען אין די ערשטע טעג פון חודש תמוז. באלד
זיינען געקומען די "דריי וואכען", די טעג בוז טרויער אויפ'ן
חירבן פון בית המקדש.

די נבואה פון נביא אז שבעה עשר בתמוז און תשעה
באב וועלען ווערען טעג פון פרייד, איז נאָך נישט מקוים
געוואָרען.

די אידען זיינען צוריקגעקומען נאָך ארץ ישראל. דאס
בית המקדש איז ווידער אויפגעבויט. אבער די אידען זיינען
נאָך אונטער א פרעמדען יאָך, מוזען צאָהלען צינזען צו פרעמד
דע הערשער.

גאנץ ירושלים האט געקלאנגט און געטרויערט אין די דריי
וואכען ביז עס זיינען געקומען די טעג פון טרייסט. בעזונדער
המשה עשר באָב, דער פופצעהנטער טאָג אין אָב, דער גר-
טער און ליבער טאָג פאר דער אידישער יוגענד.

דעם טאָג געהען די אידישע מעכטער ארום אין די ווייני-
גערטנער און טאנצען ארום די וויינטרויכען. די בחורים קו-

מען צו די וויינגערטנער און קלייבען זיך אויס זייערע בער
שערטע.

אלע שרוכים ווערען געשלאָסען דעם טאָג. יעדער שדוך
איז מיט דעם ווילען פון די עלטערן. דעם טאָג ווערען געבויט
נייע פאמיליען הייזער אין אידישען לאַנד.

אן אלטער מנהג איז אז אלע מיידלאך געהען דעם טאָג
אין איינפאכע ווייסע לייווענטענע קליידער. אָהן צירונג,
נישט אין זיידענס, נאָר איינפאך. די ארעמע מיידלעך זאלען
נישט פערשעמט ווערען פאר די רייכע.

קיין מיידעל טאָר אויך די פראָסטע קליידער נישט מאַ-
כען זיך פאר אייגען געלד, נאָר זי מוז לייהען די קליידער
פון אַ חבר'טע. עס זאלען נישט פערשעמט ווערען די וואס
האבען אפילו נישט אויף פראסטע לייווענטענע קליידער.

די רייכע אידען לאָזען זיך קאָסטען דעם טאָג א סך געלד.
זיי עפענען זייערע וויינגערטנער פריי פאר אלעמען. זיי
ברענגען בערימטע זינגער און מוזיקאנטען. גרויסע טישען
געדעקט מיט אלדאסגוטס פאר די טאנצענדע מיידלאך און
פאר די בחורים וואס קומען צוקוקען.

דעם המשה עשר באב איז צום גרויסען יום טוב געקומען
נאָך ירושלים הורקנוס מיט זיין ווייב שלומית. צוואנציג סאָל-
דאטען האט ער מיטגענומען פון זיין פעסטונג תירס, זיי זא-
לען איהם היטען פון אן אנפאל אויף זיין לעבען.

אין רצי"ם גרויסען גארטען לעבען זיין זומער פאלאץ,
נישט ווייט פון טייך גיהון, זענען זיך די פרומע בחורים
צוזאמענגעקומען קוקען אויפ'ן טאנץ פון די שעהנע אידישע
מעכטער.

עס איז געווען א פּרעכטיג-בילד. אלע שעהנע ציון'ס מעכ-
טער זענען זיך צוזאמענגעקומען אין די וויינגערטנער. אלע
זיינען געגאנגען אין ווייסע לייווענטענע קליידער. די לייווענט
איז געווען זעהר דין, דאס קלייד איז ווי א ברייט העמד גע-
נעהט און פערשפילעט זיך אויף דער לינקער פלייצע. א שטי-
קעל פון די ווייסע בלענדענדע מיידעלשע שולטערן האָט זיך
ארויסגעזעהן.

די ארבעל האבען געגרייכט ביז'ן עלענבויען. א לייווענ-
טענער גארטעל פעסט ארום דער טאליע און דאס קלייד איז

פונקט געפאסט צום לייב. א בלויער דינער שלייער, ווי א בלויער נעפעל, האָט אראָפּגעהאַנגען פון די שעהן געשניצטע שולטערן ביז צו דער ערד. קליינע שיכעלעך פון דינעם רוי-טען לעדער מיט בלויע בענדלעך פעסט פערבונדען. אזוי זענען די ציון טעכטער געגאַנגען אָנגעמאַן דעם פופצעהנטען טאָג אין אָב.

אַלע ציון'ס טעכטער זענען געווען שעהן און ליעב. די הויט פון פנים ווייס ווי די ווייסע ליווענט פון זייערע קליין-דער. די באקען רויטלען זיך ווי די רויז פון טאָל. די אויגען גרויס און ברענענדיג ווי ביי אן אינד. טונקעלע ברעמען און וויהעם וואס גיבען דעם פנים גענוג שאטען, די ווייסלען, וואס רינגלען ארום זייערע שווארצאפלען זאלען זיין נאָך ווייסער, א דינע נאָז, לענגליך מיט א קליין הארבעלע פון אויבען, דער בעווייז אויף דער ריינקייט פון סעמיזישען שטאם.

א הויכער שטערן, טיעף און קלוג. קעפ שווארצע האָר ווי ראָבען, פערפלאַכטען אין צוויי לאנגע שווערע צעפ, פער-שלייפט אונטען מיט צוויי בלויע שלייסלעך.

קיין שום צירונג, נישט פון זלבער, נישט פון גאָלד, קיין פעריל האט קיין איינע נישט געטראָגען, נאָר א רויטע רויז האט יעדע ציון טאָכטער געטראגען אויף דער ברוסט, רעכטס.

ווי לעבעדיגע ליליעס האבען זיך די אידישע טעכטער געטראגען אויף זייער גאנג אין די וויינגערטנער און אז זיי זיינען אוועק אין טאנץ, זיינען זייערע שלייערען געפלויענען הויך אויפ'ן ווינד, האט זיך געדאכט אז א מחנה פויגעל טראגט זיך, שפרייטען די פליגעל צו פליהען צום הימעל...

אז עמיהוד מיט זיינע חברים זיינען צוגעקומען צום טאנץ בעלד, האבען זיי קיין מיידעל נישט דערקענט. אלע האבען גלייך אויסגעזעהן. באַלד איז צוגעקומען שושנה, רציץ'ס טאָכטער און זי האט געלויבטען מעהר פון אלע. ווי דער מאָר-גן שטערן לייכט צווישען די שטערען אין הימעל האָט שושנה געשיינט און געלויבטען.

זי האט זיי בעגרייכט און פארגעלייגט זיי זאָלען זיך בע-טייליגען אין די שפילערייען.

די בחורים האָבען זיך געשטעלט אין איין רייה, די מייד-

לעך — אין א צווייטע און זיי האבען געשפילט אין באלעם. עם זיינען געווען ”ריכטער” וואס האבען אכטונג געגעבען עם זאל געשפילט ווערען ריכטיג. דער וואָס איז געווען אַ שלעכטער שפּילער איז בעשטראַפּט געוואָרען.

נאָך דעם באלעם שפּיל האָבען זיי זיך אָבגערוהט און גענומען שפּילען אין רייפּען־שפּיל. יעדער קריגט א קליין שטעקעלע אין האַנד. א רייף ווערט געוואָרפּען אין דער הויך און עמיצער מוז די רייף כאַפּען מיט’ן שטעקעלע און איבער־געבען צום שכן. מאַכט איינער א פּעהלער ווערט ער בע־שטראַפּט.

אין רייפּען־שפּיל איז שושנה געשטאַנען לעבען עמיהוד’ן. ביידע זיינען שטאַרק אויפגערעגט געווען און ביידע האַבען געמאַכט פּעהלער אין שפּילען.

האַט מען ביידע, שושנה און עמיהוד’ען געבראַכט צו די ”ריכטער”, און זיי זיינען בעשטראַפּט געוואָרען צו שפּילען דעם ”שפּאַרבּער און די טויב”.

די בחורים און די מיידלאַך האַבען זיך אויסגעשטעלט אין אַ ראָד, מיט די פּנים/ער צום דרויסען, אין ראָד שטעהט שושנה די טויב, אין דרויסען עמיהוד דער שפּאַרבּער. דער שפּאַרבּער מוז זיך אַריינגרייסען אין ראַד צו כאַפּען די טויב. לאָזט איהם אבער קיינער נישט דורך. און אויב ער רייסט זיך שוין אַריין, לויפט דערווייל די טויב אַרויס פון ראַד. לויפט דער שפּאַרבּער זעהר לאַנג ביז עם געלינגט איהם צו כאַפּען די טויב.

די שפּילערייען דערנעהנטערן די הערצער פון די יונגע לייט און עם לאַזט זיך אויס—מיט א ברכה פון די עלטערן און א חופּה.

די בחורים און מיידלאַך זיינען געשטאַנען אין אַ ראַד. שושנה איז געווען אינווייניג און עמיהוד אין דרויסען. קיינער האַט איהם נישט געוואָלט דורכלאָזען אין ראָד אַריין. ענדליך האַט ער זיך אַריינגערייסען.

האַט דאָך יעצט די טויב—שושנה—געדאַרפּט אַרויסלוי־פּען. איז זי געבליבען שטעהן און גליקליך געשמייכעלט. עמיר הוד איז צו איהר צוגעלאָפּען. זי האַט איהם אנגענומען פאַר’ן האַנד און לייעב געקוקט אין די אויגען. ער האַט זי גענומען

אונטער'ן ארעם, ארויסגעפיהרט פון ראָד און אוועק אין די ווינגערטנער שפאצירען.

א זיס ציטערן איז דורכגעלאָפֿען עמיהוד'ען. פאר פרייד און איבערראשונג האט ער נישט געקענט עפענען דאס מויל. אין שושנה'ס הארץ איז אויך געווען אַ גרויסער שטורם. זי האט זיך אבער בעהערשט און מיט אראפגעלאזטע אויגען האט זי געמורמעלט:

— וואס וועט זיין מיט דער טויב וואס האט זיך אליין איבערגעגעבען אין די הענד פון שפארבער, וואס האט זי געוואלט פאנגען?... —

— יעדעס עוף ציהט צו זיין מין — האָט עמיהוד געזאָגט — אויב ער האָט געבענקט נאָך דער טויב איז ער איהר פאָר...

מיט אַמאָל האָט די מוזיק אָנגעהויבען שפילען. די עלטער טע זענען שוין אָנגעקומען. עס הויבען זיך אָן די צערעמאָניעס פון שליסען שדוכים.

די פייפלען האָבען אָנגעהויבען פייפען; די צימבלען צו צימבלען. די מוזיק האָט געשפילט דאָס נאַציאָנאַלע געזאַנג און די מיידלעך האָבען צוגעזונגען:

בחור, בחור, הויב אויף דייע אויגען,
זעה וואָס דו קלייבסט, זאָל גוט טויגען.
בחור, בחור, הויב אויף דייע אויגען,
זעה וואָס דו קלייבסט, זאָל גוט טויגען.

עמיהוד'ס הארץ האָט געצאָפֿעלט פאר אויפֿרעגונג און ער האָט געזאָגט מיט געבעט:

— נאָט! ווי גליקליך וואָלט איך געווען צו הערען דאס פון מיין געליבטע, די שענסטע פון אלע טעכטער!
שושנה האָט גליקליך געשמייכעלט. א קוואַל פון ליבע האָבען איהרע אויגען גענאָסען אויף איהם. מיט דעם זעלבען נגון האָט זי איהר זיסע שטימע אויפֿעהויבען און געזונגען:
— קוק נישט, בחור, אויף שעהנקייט!...

— ווי זאָל איך נישט קוקען אויף שעהנקייט, אז די שענסטע שטעהט פאר מיר — האָט עמיהוד אָבגעענט-

פערט — דו ביזט די שענסטע פון אלע ציונ'ס טעכטער. דיין משפחה איז די גרעסטע. דער רוהם פון דיין פאָטער'ס הויז געהט איבער'ן גאַנצען לאַנד. און פרום ביזטו — ווער נאָך ווי איך ווייס דיין פרומקייט און דיין גרויסע ליעבע צו דיין גאָט און דיין פאָלק.

— אין איין רגע האָסטו מיך שוין אזוי פיעל אנגעלויבט — האָט שושנה איהם געענטפערט — און דאָס איז שטענדיג מיט אייך מענער. דו האָסט אזוי גוט אויסגערעכענט אז איך בין פאר דיר. איך, מיין פאָמיליע, — אלץ איז פאָר סיג פאָר דיר. איך האָב גאָרנישט אויסגערעכענט. דאָס ערשייט מע מאַל וואָס איך האָב דרך דערזעהן האָב איך דרך ליעב בעקומען.

— גרויס איז דיין חסד, גאָט — האָט עמיהוד פון טיער פען האַרצען אויסגעשריגען — האָסט מיך געפיהרט אין ריכטיגען וועג און מיר באשערט אַ גליק, וואס איך האָב גאָר נישט דערוואַרט.

— ווייסטו אז דעם סוד פון מיין ליעבע צו דיר האָב איך נישט פערבאָרגען אין האַרצען — האָט שושנה איהם דערצעהלט — איך האָב עם אויסגעזאָגט מיין מאַמע. מיין מאַמע האט עם דערצעהלט דעם טאָטען. זיי זענען צופרידען דו געפעלסט זיי. זיי האָבען דרך אויך ליעב. לאָמיר געהן צו זיי נעמען זיער ברכה. זיי זיצען צווישען די עלטסטע. לאָך מיר געהן צו זיי אין דער גוטער שעה און זיי וועלען אונז בענטשען אין נאָמען פון גאָט.

שנעל ווי די אינדען זענען זיי געלאָפּען אין גארטען צו דער גרויסער סוכה. דאָרט זענען געזעסען די עלטסטע לייט פון ירושלים. די צוויי תנאים יוסי, דער אלטער כהן אלעזר בן חרסם. זיין איידעם רציץ, חוניו, דער כהן גדול. מתתיהו הכהן, דער חשמונאי מיט זיינע דריי עלטערע זיהן. הורקנוס און שמעון דער אויפזעהער איבער'ן בית המקדש.

חנה, רציץ'ס ווייב און איהר יונגערע שוועסטער שלומית, הורקנוס' ווייב, האָבען זיך געפאָרעט ביי די טישען און אָנגעוויזען די דינער ווי שענער און ריינער צו גריימען פאר די געסט.

אז עמיהוד מיט שושנה'ן זענען צוגעקומען זענען שוין

געשטאנען פאָרלעך און געוואַרט צו קריגען די ברכה פון די עלטסטע. עמיהוד און שושנה זענען צוערשט צוגעגאנגען צו איהרע עלטערן. רציץ און חנה האָבען זיי אַרומגענומען און געדריקט צום האַרצען און זיי געגעבען זייער הייסע ברכה. חנה האָט זיך געוואָרפען אויף איהר טאָכטער'ס האַלז און שטאַרק געוויינט. שושנה האָט אויך געוויינט. דאָס איז אָבער געווען טרערען פון פרייד און גרויס גליק.

די צוויי תנאים, עמיהוד'ס רבי'ס, האָבען איהם אויך געבענטשט. יוסי בן יעזר האָט איהם געוואונשען אז דאס הויז וואָס ער בויט זאָל זיין אַ "פּערזאָמלונגס-הויז פאר קלוגע און געלערנטע". יוסי בן יוחנן האָט איהם געוואונשען זיין הויז זאָל זיין "ברייט אָפּען פאר אַרימע לייט". ער האָט איהם אויך אָנגעזאָגט, ער זאָל נישט רעדען צופיעל מיט'ן ווייב...

דער עולם האָט געגעסען און געטרונקען און זיך געלאָזט וואוילינגען. נייע פאָרלעך זיינען געקומען זיך לאָזען בענטשען.

די מוזיק האָט געשפּילט און די פרייד איז געווען גרויס. פּלוצלינג האָט זיך דערהערט אַ שטורם פון טרומפּייטען און פּויקען. עס האָט זיך געטראָגען דאָס קול פון אַ גריכישען מיליטער-מאַרש. די אידישע מוזיק איז אַנטשוויגען געוואָר דען. אַ גרויסער טומעל האָט זיך אויפגעהויבען.

אַלע זענען דערשראָקענע ארויסגעלאָפּען פון סוכה און זיי האָבען דערזעהן ווי די איזישע טעכטער צולויפען זיך אין גרויס שרעק. עס האָט אויגעזעהן ווי טויבען לויפען צוריק אין טויבענשלאַק.

וואָס איז דאָ געשעהן? וואָס איז דאָס געלויף?

באַלד איז קלאָר געוואָרען. אַ מחנה גריכישע מיליטער-פיהרער מיט העלעניסטען, אידישע פּעררעטער, זענען אַנגעלאָפּען אויף דעם טאַנץ-פּילד, האָבען אַראָפּגעוואָרפען פון זיך די קליידער און געבליבען שמעהן נאַקעט. די העלעניסטען האָבען זיך אויך אויסגעטאָן נאַקעט, נאָר אויף די געזוכטער האָבען זיי געטראָגען מאַסקעס, מען זאָל זיי נישט דערקענען. זיי האָבען זיך נאַקעטערהייט אוועקגעשטעלט פאר די אויגען פון די אידישע טעכטער און אָנגעהויבען שפּילען אַ גריכיש שפּיעל.

די צניעות'דיגע אידישע מיידלעך האָבען זיך פּערשעמט

און דערשראָקען און זיינען זולאָפּען אויף אלע זיימען. זענען די אונפערשעמטע העלעניסטען זיי נאָכגעלאָפּען און גע- וואָלט זיי צוריקטרייבען אויפ'ן טאָני-פעלד. העכער פון אלע האט געשריגען די אויסגעלאסענע פרויני, די פעררעמטערישע כהן-טאָכטער, זי האָט גערונען די אידישע טעכטער און זיי אָנגערעדט צוריקצוגעהן צו ימקען ווי די נאָקעמע גריכען און העלעניסטען שפּילען.

די עלטסטע זענען דערציטערט געוואָרען פון דעם שרעק- ליכען אונווירדיגען בילד. זיי האָבען צוריסען זייערע קלייד- דער און געשריגען :

— אוי, וועה, וואָס פאַ אַן אונווירדיגקייט עס איז צו ירושלים געמאָן געוואָרען !

הורקנוס האָט געברענגט ווי פייער פאַר צאָרן. די אויגען זיינע זיינען געווען ווי שטורקאָצען אין אַ פינסטערער נאַכט. ער האָט אַ שטאַרקען פּייה געמאָן. עס איז צוגעשפרונג- גען צו איהם איינער פון זיינע בעגלייטער און אויך אָנגע- הויבען פּייפען.

אַ מחנה סאָלדאַטען מיט פּערדבייטשען אין די הענד האָט בען איהם ארוםגערינגעלט און זיך געלאָזט לויפען צווישען די קוסטעס. הורקנוס האָט בעפוילען אלע בחורים צו שמעלען זיך אין רייהען, ער, רציץ און מתתיהו דער השמונאי זענען געוואָרען די אנפיהרער און זיי זענען אוועק צום טאָני-פעלד, וואו די גריכישע מיליטער מיהרער האָבען געהוילעט.

— ארויס פון מיין פעלד ! — האָט רציץ צו זיי געשריגען — נאָקעמע קענט איהר דאָ רישט זיין. וועט איהר גלייך דאָס אָרט נישט פּערלאָזען וועט בלוט פּערגאָסען ווערען. איהר וועט מוזען אָבגעבען דין והשקון דעם קעניג. דער קעניג האָט אויך געשיקט צו האַלטען אָרדנונג, נישט צו בעליידיגען אונז.

די מיליטער פיהרער האָבען זיך דערשראָקען. זיי האָבען געזעהן אז רציץ איז גערעכט. האַבען זיי זיך שנעל אנגעטאָן און ווי אויסגעפאַטשמע גיך אַזיעס.

הורקנוס האָט צוריקגעפיהרט די בחורים צו דער סוכה. און פּלוצלינג איז אָנגעלאָפּען אַ מחנה העלעניסטען, וואָס הורקנוס' סאָלדאַטען האָבען צוזאַמענגעטרייבען אַהער. ווי

מלחמה געפאנגענע זענען זיי געווען ארומגערינגעלט פון הורקנוס' סאָלדאטען פון איין זייט און פון די בהורים פון דער צווייטער זייט.

— בלייבט דאָ ! — האָט הורקנוס בעפוילען — ביז די עלטסטע וועלען בעשטימען אייער שטראַף פאר דער גרויסער שאַנד וואָס איהר האָט געמאָן צו ירושלים. שושנה מיט איהר מוטער און די אנדערע געהרטע פרויען זענען גיך אוועק אין זומער-פאַלאַץ, זיי זאָלען נישט זעהן די שטראַף, וואָס די העלעניסטען וועלען קריגען.

איינציגווייז זענען די געפאָנגענע פעררעטער ארוינגעפיהרט געוואָרען אין סוכה. מען האָט אַראָבגעריסען פון זיי די מאַסקעס און מען האָט דערזעהן אז אַ סך פון זיי זיינען קרובים פון די עלטסטע, וואָס זיצען צווישען די ריכטער.

דאָ איז געווען יאזאן, דעם כהן גדול'ס ברודער. אַלקימוס יוס'ס פלימעניק, מענעלאַס, דער ברודער פון שמעון דער אויפזעהער איבער'ן בית המקדש, זיין אינגערער ברודער ליסימכאס. נאָך אַ סך כהנים און אנגעזעהענע לייט. אויך אַן אַלטער מאַן איז געווען צווישען זיי. חורן, הורקנוס'עס עלטסטער ברודער און די אויסגעלאסענע פרויני.

די עלטסטע האָבען ארויסגעגעבען זייער אורטייל : די וואָס האָבען זיך נישט אויסגעטאָן נאָקעט, זאָל מען שטאַרק אויסזידלען. און די נאָקעטע זאָל מען שלאָגען "מלקות", פערציג שמיץ זאָל יעדער פון זיי בעקומן.

דעם כהן גדול'ס ברודער יאזאן און דער אַלטער חורן זע-נען נישט געווען נאָקעט, זענען זיי אָבגעקומען גרינג, אַלקיר מאס, יוס'ס פלימעניק, האָט געקראָגען די שמיץ. דער פער-טער אליין האָט געהייסען איהם שמייסען. מענעלאַס און ליי-סימכאס האָבען אויך געקראָגען געשמיסען, כאַטש זייער ברודער שמעון, דער בית המקדש אויפזעהער האָט זיך שטאַרק אוינגעשטעלט פאר זיי.

ער האָט זיך שטאַרק געקריגט מיט דעם כהן גדול חוניו. אז שמעון האָט געזעהן אז זיינע רייד העלפֿען נישט, האָט ער אַלעמען געזידעלט און געשאַלטען און איז ארויסגעלאָפֿען בייז.

די עלטסטע האָבען געזעהן אין דעם אַ צייכען, אז ער

האלט מיט די העלעניסטען און זייער הארץ האָט זיך גע-
שראָקען, ער זאָל נישט פּערשוועכען דעם כבוד פון בית
המקדש, וואָס ער איז זיין אויפזעהער.

אויף דער כהנים־פּאַמיליע בלגי, וואס האָט אזא מאַכטער
ווי פרייני זענען די עלטסטע אויך געוואָרען ביז. די עלטסטע
האָבען געזאָגט, אז איהרע עלטערען זענען שולדיג, וואָס זי
איז אראָפּ פון גוטען וועג. וואָלטען זיי געווען פרומע, וואָלט
זי נישט געקענט זינדיגען. ווי זאָגט מען: "וואָס די אלטע
ברומען, זינגען די יונגע".

די פרומע האָבען זיך נישט בערוהיגט און געשיקט אָנ-
זאָגען דעם קעניג סעליוקוס פון דער שאַנד, וואָס זיינע מיר-
ליטערבעאַמטע האָבען געמאָן צו די אידען. דער קעניג איז
שטאַרק ביז געוואָרען. ער האָט אראָפּגעזעצט די אלע מילי-
טער־בעאַמטע פון זייערע שטעלעס און דאָס מיליטער האָט
ער ארויסגעצויגען פון ירושלים און אוועקגעפיהרט אין די
גרעניד־שטערט.

ער האָט בעפאָלמעכטיגט דעם כהן גדול צו הערשען אין
קעניג'ס נאָמען אין ירושלים און אָבצוהימען די אידישע
אמונה לויט די לעהרען פון גאָט'ס תורה.

אין זי הייזער פון די פרומע איז די שמחה געווען גרויס.
און די העלעניסטען האָבען זיך שטאַרק געשעמט. זיי האָבען
געהאַט אַ גרויכע מפּלה.

דעמאָלט איז מיט גרויס פאַרדאָ געפייערט געוואָרען די
זתונה פון עמיהוד מיט שושנה'ן. נאָך דער חתונה זענען זיי
געפאָהרען מיט זייען שוואַגער הורקנוס אין זיין פעסטונג
תירס און זיך דאָרט בעזעצט.

אז דאָס סירישע מיליטיר איז אוועק פון ירושלים, איז
פרייני פּערשוואונדען געוואָרען. מען האָט געזאָגט, אז זי איז
נאכגעלאָפּען איהר גרויכישען געליעבטען. זי האָט געבראַכט
גרויס שאַנד אויף איהר פאטער'ס הויז און איהר כהנים־פאַר-
מיליע, וואס איז געווען פון די פיער אין צוואַנציג כהנים־
אבטיילונגען אין בית המקדש.

דער כהן גדול חוניו איז געוואָרען זעהר שטרענג. ער האָט
שטאַרק גע'רודפ'ט די העלעניסטען און אלע אידישע פּער-
רעמער. דעם אויפזעהער שמעון, מענעלאַס'עס ברודער, האָט

ער ארויסגעטריבען פון הייליגען לאַנד. הורקנוס'עס ברודער חורן און די אנדערע טוביה'ס קינדער, וואָס זענען געווען העלעניסטישע פיהרער, האָט ער אויך פערטריבען. ער האָט געוואָרפֿען אַ שרעק אויף די אויסגעלאָסענע. און זיי האָבען מורא געהאַט צו טאָן זייערע ווילדע מעשים אין דער אָפֿענ־קייט.

נאָך וואָס שטאַרקער די פרומע זענען געווען און געדריקט די פאררעטער און אויסגעלאָסענע אַלץ איינגעשפּאַרטער אין זייער שלעכטס און פּערדאַט זיינען די העלעניסמען געוואָרען. און שטילערהייט האָבען זיי געזוכט עצות אויסצופיהרען זייער בייזען ווילען.

אַזוי לאַנג ווי סעלייקוס דער פּערטער האָט געלעבט אין די רעגירונגס־מאַכט געווען אין די הענד פון די פרומע. דער כּהן גדול חוניו און דער מיליאָנער רציץ זענען געווען די אנפיהרער. עמיהוד איז אויך געווען זעהר רייך. פינף יאָהר נאָך דער חתונה האָט איהם זיין ליעבע און געטרייע פרוי שושנה געבוירען אַ אינגעל — אלעזר. עמיהוד האָט ארויס־געהאַלפֿען דעם שווער און דעם כּהן גדול אין דער אידישער פיהרערשאַפֿט. די אידען האָבען געהאַט צעהן נוטע, רוהיגע יאָהרען.

פּלוצלונג איז ווידער געקומען אַ שווערע צייט פאר אידען. אַפּאָלאָניוס, דער אַראָפּגעזעצטער סירישער גענעראַל איז צו־ריק דערהויבען געוואָרען און ער איז בעשטימט געוואָרען גר בערנאַטאָר איבער ארם און צור. דער ארויסגעטריבענער בית המקדש אויפזעהער, שמעון, איז אוועק צו איהם און איהם דערזעהלט אז אין די שאַצקאַמערען פון בית המקדש איז דאָ אַ גרויס פּערמענען. דאָס גאָלד זאַמלען די אידען צו קויפֿען געוועהר, זיי זאָלען קענען מאַכען אַן אויפשטאַנד גען זייערע סירישע אויבערהערשער.

מיט זיין מסירה האָט שמעון געוואָלט אויפרייצען סיריען זענען די פרומע אידען. אַפּאָלאָניוס האָט זיך דערמאָנט אַז דורך די פרומע אידען האָט ער געלימען גרויסע חרפות, ער איז אַראָפּגעזעצט געוואָרען פון זיין אַמט, האָט ער פּער־

מסר'ט די אידען פאר סעלייקוס'ען. דער קעניג איז דעמאָלט געווען זעהר געדריקט. ער האָט נישט געהאט צו צאָהלען דעם יערהרליכען ציגו צו רויס, האָט ער געשיקט זיין גענעראַל היי ליאדאראס נאָך ירושלים, ער זאָל צוגעמען דאָס נאנצע נאָלד וואָס ליגט אין די שאַצקאמערען פון בית המקדש און עס ברענגען אין זיין הויפטשטאָרט אַנטיוכא.

אז דער גענעראַל איז געקומען מיט זיין ארמעע נאָך ירושלים און איבערגעגעבען דעם קעניגליכען בעפעהל צום כהן גדול חוניו, האָט חוניו זיך דערשראָקען און געבעטען דעם גענעראַל ער זאָל נישט טאָן דאָס פערברעכען.
— גענעראַל, דאָס געלד איז פאר יתומים און אלמנות, מיר שפייזען דערמיט די אַרומע, נעמט דאָס נישט, עס איז א פערברעכען צו בערויבען גאָט'ס אוצרות!

היליאדאראס האָט איהם נישט געוואָלט פאָלגען. ער מוז אויספיהרען דעם קעניגליכען בעפעהל. האָט ער געזאָגט, און זיך געוואָלט מיט געוואָלט אריינברעכען אין גאָט'ס הויז.

א גרויסער טומעל איז געוואָרען אין בית המיחזש. גרויס טרויער האָט זיך פערשפרייט אין שטאָרט. מענשען זענען געגאנגען אין די נאָסען און געוויינט. פּרעפּרע געהען פער-שוועכען גאָט'ס חייליגקייט. דער כהן גדול האָט אויסגע-שטרעקט די הענד צום הימעל און גערופען צו גאָט נאָך הילף. אז היליאדאראס איז צוגעקומען צום היכל האָט ער דער-זעהן א שרעקליך בילד. א ריזיגער רייטער אויף א פייערדיג פערד לויפט-אן נאלאָפּ אויף איהם. צוויי יונגע לייט אָננע-טאָן אין ווייסען, זעהען אויס ווי געטליכע מלאכים, בעפאלען איהם פון אלע זייטען און שלאָגען איהם מיט גרויס צאָרן.

היליאדאראס איז פאר גרויס שרעק געפאלען אין חלשות. אז ער האָט זיך אויפגעכאַפט, האָבען די צוויי כהודים זיך ווידער בעוויזען צו איהם אין שטרענג בעפוילען, ער זאָל איבערבעטען דעם כהן גדול.

— מיר וואָלטען דיך געווען געטויט, ווען נישט דער כהן גדול, וואס האט געבעטען פאר דיין לעבען.—האבען זיי איהם געזאָגט.

היליאדאראס האט זיי געפאָלנט. ער האט געלאָזט מקריב זיין א קרבן און געדאַנקט חוניו'ן. ער האָט גענומען זיין אַר-

מען און זיך אומגעקערט צום קעניג סעלייקום און איהם אזוי געזאגט:

— הערר קעניג, אייב דו האָסט א פיינד, וואס דו ווילסט איהם אומברענגען, שיק איהם נאָך ירושלים צו פערשוועכען גאָט'ס הויז, דער גאָט פון ירושלים איז א פורכטבארער, ווער עס בעליידיגט איהם, געהט נישט ארויס ריין.

שמעון האָט אָבער נישט גערוהט. ער איז ווידער געגאנגען צו אפאלאניוס'ען און איהם געזאָגט אז דער כהן גדול האָט געטאָן כּשוף אָבצושרעקען היליאָדאָראָס'. אפאלאניוס האָט געפרובט ווירקען אויף סעלייקום', ער זאָל שיקען א נייע אר-מען נאָך ירושלים צו נעמען דאָס גאָלד פון בית המקדש. דער קעניג האט אבער מורא געהאט דאס צו טהאָן און דערוועקען אויף זיך דעם צאָרן פון אידישען גאָט. ער האט זיך אבער גע-לאָזט צורעדען צוריקצוגעבען דעם ארויסגעטריבענעם שמעון זיין אמט אין בית המקדש. אפאלאניוס האט איהם געהאָלפּען. שמעון האט גלייך צוריקגעבראכט טוביה'ס ארויסגעטריבענע קינדער נאָך ירושלים.

די פעררעטערישע העלעניסטען האבען צוריק אויפגעהוי-בען דעם קאָפּ, און די קריגערייען און רייסערייען צווישען די אידישע פארטייען האָבען זיך פערשטאַרקט מיט נאָך גרע-סערן פייער.

דער כהן גדול חוניו האָט געזעהן אז די העלעניסטען פיה-רען זיך זעהר פרעך פאר אלעמענס אויגען, און דער גובער-נאטאָר אפאלאניוס העלפט זיי, האט ער מורא געהאט זיי זאָלען נישט געווינען אויף זייער זייט אויך דעם קעניג, האט ער אויסגעקליבען עטליכע בעריהמטע לייט פון דער פרומער פארטיי און ער איז מיט זיי אוועק נאָך אַנטיוכא רעדען מיט'ן קעניג און איהם בעטען, צו האַלטען טריי דעם בונד, וואָס זיין פאטער אַנטיוכוס דער גרויסער האט געשלאָסען מיט די אידען.

איידער חוניו האָט פערלאָזט ירושלים האָט ער איבערגע-לאָזט זיין ברודער יאזאן אלס זיין שטעלפערטרעטער. חוניו איז געווען ביים קעניג און איהם דערצעהלט די וויל-דע זאכען, וואס שמעון מיט זיינע מענשען טוען אין ירושלים.

דער קעניג איז געוואָרען זעהר ביזו און בעפוילען צו ברענגן פאר איהם שמעון'ען געשלאָסען אין קייטען.

עס האט איהם אויך פערדראסען אויף אפאלאניוס'ן און ער האָט געשיקט נאָך איהם, ער זאָל קומען דערקלערען, פארר וואָס ער העלפט די באנדע רוה'שטערער צו העצען די אידען איינעם אויפ'ן אנדערן.

אז די סאָלדאטען זיינען געקומען ארעסטירען שמעון'ען, האָט ער געוואוסט אז ער וועט קריגען ביים קעניג זיין פער דינמע שטראף, האָט ער זיך אויף א מינוט אָבגעבעמען ביי די סאלדאטען, איז ארויס אין נאָרטען און האט זיך אויפ' געהאנגען.

אפאלאניוס איז געפאָהרען זיך צו פערענטפערן פאר'ן קעניג. איז אבער א גרויס אונגליק געשעהן. איינער פון דעם קעניג'ען ניג'ס גענעראלען איז געוואָרען אין בעס אויפ'ן קעניג און ער האָט איהם פער'סמ'ט. דער נומער קעניג סעליוקוס איז געווען טויט און זיין אינגערער ברודער אנטיוכוס איז געוואָרען קעניג.

צוליעב דעם איבערבייט, איז חוניו נאָך פערבליבען אין אנטיוכא. ער האָט געוואָלט רעדען מיט דעם נייעם קעניג און איהם געווינען אויף זיין זייט. אפאלאניוס האָט זיך אָבער געפעדערט, געווען פריהער ביים נייען קעניג און אויסגעערדט שלעכטס אויף חוניו'ן און די פרומע אידען.

— זיי שפעטען פון אלע געמער פון אַנדערע פעלקער — האט ער געזאגט דעם קעניג—זיי אונטערדיקען יעדען אידען, דען, וואס וויל זיך פיהרען אנדערש.

אפאלאניוס האט געשטעלט אלס עדות די מיליטער פיהרער וואס זיינען מיט איהם געשטאנען אין ירושלים, און זיי האבען אויך אנגערעדט פיעל ביזו אויף די אידען.

אנטיוכוס, דער נייער קעניג, האט גערופען צו זיך דעם כהן גדול חוניו און שטרענג פערזאָגט :

— פערבלייב אין דער הויפט שטאָרט מיינער, זאָלסט נישט ארויסטרעטען פון איהרע גרעניצען ביז איך וועל אלץ אויספאָרשען.

אז די טרויריגע נייעם איז אָנגעקומען אין ירושלים, זיינען די פרומע געוואָרען שטארק פערזאָרגט. די העלענסיסטען

האבען זיך שטארק געפרעהט און געטאנצט אין די גאסען. זיי האָבען שטילערהייד געשיקט שלוחים נאָך אַנטיוכא, זיי זאָלען צוזאמען מיט זייערע בעקאנטע גענעראלען איבעררעדען דעם קעניג און איהם געווינען אויף זייער זייט.

הונדערט האָט געזעהן אז די ארמעע פון זיינע פיינד ווערט אַלץ גרעסער. ער האט מורא געהאט זיי זאלען איהם נישט טויטען און איז אנטלאָפּען נאָך דאפּנא, א גריכישע עיר מקלט, וואס יעדער אנטלאָפּענער איז דארט געווען זיכער מיט זיין לעבען.

אויף אן אונגעהויליכען וועג איז אַנטיוכוס געוואָרען קעניג. דער טאָהן האט גאָר געהערט צו זיין עלטערן ברודער די מיטרויס. איז זיין עלטערער ברודער געווען אין רוים ווען סעלייטוס איז ערמאָרדעט געוואָרען, האָט ער פּערכאפט די מלוכה. ווי אונגעהויליך ער האט פּערכאפט די קרוין אזוי דום, נאָר איז און שלעכט האט ער געפיהרט זיין הערשאפט. ער איז געווען א ווילדער און האַלבי־מושגע.

אין די הענד פון א האַלבי־מושגענעם קעניג איז איבערגע־ענטפּערט געוואָרען דאָס שיקזאַל פון אידישען פּאַלק. און זייט אירען זיינען געוואָרען א פּאַלק האבען זיי נישט געהאט אזא עת צרה, אַזא שרעקליכע צייט ווי אין זיינע טעג.

אַנטיוכוס האט גלייך געוואָרפּען אן אויג אויף מצרים. ער האָט זי געוואָלט איינגעמען. אָנגעהויבען האָט ער מיט די לענדער פון יענער זייט ירדן, וואָס זיין פּאַטער האָט געגעבען נדן צו זיין טאָכטער קלעאָפּאטרא. די אידישע פּעריעטער האָבען איהם אויסגעזאָגט אז לעבען חשבון אין דער פּעסמונג תירס וואוינט הורקנוס דער צינזען־מייסטער. ער האט מיט זיך א שטארקע ארמעע, און אזוי לאנג הורקנוס לעבט וועט אַנטיוכוס נישט קענען איינגעמען די לענדער, ער וועט אויך נישט קענען בעזיגען מצרים.

האט אַנטיוכוס גלייך געשיקט זיין גענעראל אפּאלאניוס מיט א גרויסע ארמעע אויף הורקנוס'ן.

אפּאלאניוס האָט געטראָגען אן אַלטען האָס אויף הורקנוס'ן איז ער ווילד בעפּאלען די פּעסמונג תירס. די העלעניסטען טוביה'ס קינדער האָבען איהם איבערגעגעבען די געהוימנישע פון דער פּעסמונג, האט ער זי באַלד איינגענומען. אז הורקנוס

האט געזעהן אז ער איז פערלירען, האט ער זיך דערשטאָכען מיט זיין אייגענע שווערד.

אפאלאניוס האט אויסגעקוילעט אלע איינוואוינער פון תירס. קיין איין לעבעדיגען נפש האט ער נישט איבערגעלאָזט. דאָס גאנצע פערמעגען האָט ער פערנומען פאר זיין קעניג. ער האט פערניכטעט די פעסטונג און דעם פאלאץ. אין איין טאָג האט זיך אויסגעגאָסען דאס גאנצע אונגליק אויף הורקנוס'ן און זיין הויזגעזינד.

אז די טרויעריגע נאכריכט איז געקומען נאָך ירושלים האבען אלע פרומע לויט געוויינט און געקלאגט. הורקנוס איז געווען אן עהרליכער און פרומער איד און האט געטהאָן א סך צדיקה.

נאָך די העלעניסטען האבען זיך געפרעהט, זיי האבען דערלעבט נקמה. יאזאן דעם כהן גדול'ס שטעלפערטרעטער האט גענומען דאס גאנצע גאָלד פון בית המקדש, וואס הורקנוס האט דארט בעהאלטען און געשיקט א מתנה צום קעניג אנטיוכוס און איהם געבעטען, ער זאָל אַראָפּזעצען חנוני'ן פון דעם הייליגען אָמט און איהם, יאזאנ'ען, בעשטעטיגען אלס כהן גדול אויף זיין גאַנץ לעבען.

אנטיוכוס האט אזוי געטהאָן. יאזאן איז געוואָרען כהן גדול. באַלד האָט ער איינגעפיהרט די גריכישע שפילע-הייזער אין ירושלים. ער האָט אריינגעבראַכט די גריכישע אויסגעלאַ-סענהייט אין דער הייליגער שטאָרט.

און צו זיין זיכער אז די פרומע וועלען זיי נישט שטערען אין זייער אויסגעלאַסענקייט, האבען זיי זיך בעפעסטיגט אין דער פעסטונג אקרא, געגענאיבער דעם בית המקדש.

דארט זיינען זייערע יונגען געגאנגען נאקעט ביים שפילען די אויסגעלאַסענע גריכישע שפילערייען. דאס אויסגעלאַסענ-הייט האָט זיך פערשפרייט. א סך כהנים האָבען פערנאַכט לעסיגט דאס הייליגע דיענסט אין גאָט'ס הויז און בעסער גע-שפילעט מיט די העלעניסטען.

א סך העלעניסטען האָבען אויפגעהערט מל זיין זייערע קינדער, מען זאל שפעטער נישט דערקענען אז זיי זיינען איר דען. א גרויסער טייל פון פאָלק האָט זיך בלינד נאָכגעשלעפט נאָך די פארפיהרער. די פרומע האבען דאס געזעהן און זייערע

הערצער זיינען צוגאנגען פאר וועהטאָג. זיי האָבען אָבער מורא געהאַט ארויסצוגעהן אין אַ קאמף מיט זיי, ווייל דער קעניג האט געהאַלטען מיט די פּעררעטער.

די העלעניסטען האבען זיך נאָכמעהר צוגע'הנפ'עט צו די גריכען. זיי האָבען געהערט אז אין צור וועט געפייערט ווערען א גרויסער יום טוב פאר דעם אָבנאָט "העראקלעס" און אז דער קעניג וועט זיין דארט. האבען זיי צוגערעדט יאזאנען, דעם כהן גדול, ער זאל שיקען פּערטרעטער צו דעם יום טוב און זיי מיטגעבען דריי הונדערט גאָלדשטיק, זיי זאָלען קענען מקריב זיין א קרבן צום אָבנאָט און בעווייזען, אז די אידען גיבען אָב עהרע דעם גריכישען אָבנאָט.

יאזאן איז אבער אזוי פּערדאָרבען נאָך נישט געווען. ער האט נישט געוואָלט פּערשוועכען זיין הייליגען אמט און שיי קען קרבנות צו פרעמדע אָבגעטער. האָט ער געהייסען זיינע פּערטרעטער וואס ער האט געשיקט, זיי זאלען דאס געלד שענקען אויף דעם קעניג'ס פּלאָט.

דאס האט פּערדראָסען די אידישע פּעררעטער. זיי האבען בעשלאָסען אַראָפּצואוואַרפען יאזאנ'ען פון אמט און בעשטיי מען א כהן גדול פון זייערע לייט, וואס שטאַמט נישט פון אהרן הכהן.

די גריכישע פּריסטער, האבען זיי געזאגט, ירשנ'ען נישט דעם אמט, נאָר יעדער ווערט אויסגעקליבען צו זיין א פּריסטער. וועלען זיי אויך אזוי טהאָן.

די פּעררעטער האָבען אויסגעקליבען מענעלאַס'ען, יאזאנ'ען און אנטיוכוס'ן, האט מענעלאַס פארגעלייגט דעם שלעכטען קעניג אראפּצוועצען יאזאנ'ען און איהם בעשטימען אלס כהן גדול. וועט ער איהם צאָהלען מעהר מיט דריי הונדערט צענטער גאָלד א יאהר און ער וועט אין גאנץ יהודה איינפיהרען דאס גריכישע דיענסט.

דער ווילדער קעניג האט זיך לייכט געלאָזט איבעררעדען. ער האט מיט איהם מיטגעשיקט אן ארמעע סאלדאטען צו פּערטרייבען דעם אראפּגעזעצטען יאזאן און העלפען איינמאָגען די צינזען.

יאזאן האָט געהאַט אַ בייזען סוף. ער האָט פּערארטען זיין

ברודער חוניו, איז געקומען זיין חבר מענעלאס און איהם פערראטען, ער האט איהם פעריאגט פון אירישען לאנד. יאזאן האָט זיך בעזעצט אין עמון.

דאס פאלק אין ירושלים און יהודה איז שטארק פערביי טערט געוואָרען. אזא שאַנד איז נאָך ביי אידען נישט געשעהן. אַ פרעמדער, נישט פון אהרן'ס קינדער, זאָל ווערן א כהן. מער נעלאס האָט געשטאַמט פון שבט בנימין. ער האָט פערשוועכט דאס הייליגע הויז. דאס פאלק האט אבער געשוויגען אויס מורא פאר דער סירישער ארמעע, וואָס מענעלאס האָט מיט געבראַכט.

מענעלאס האָט אָבער נישט געקענט צונויפזאַמלען די שווערע צעהרליכע צינוען, וואס ער האט צוגעזאגט דעם קעניג. האט ער ארויסגענומען די זילבערנע און גאלדענע כלים פון בית המקדש און זיי פערקויפט און איז אוועק צום קעניג מיט'ן געלד.

אַלס שטעלפערטרעטער האט ער איבערגעלאָזט זיין ברודער ליסימכאס. דער קעניג איז דעמאָלט נישט געווען אין דער הויפט־שטאָרט, ווייל ער האָט דעמאָלט בעלאַגערט קיליר־קיא, אין קליין־אַזיען. האָט אויף זיין אָרט רעגירט דער מיר־ניסטער אנדראניקאָס.

דער אַראָפּגעזעצטער כהן גדול איז נאָך אַלץ געווען אין דאפנא. ווען ער איז געוואָהר געוואָרען פון דער שענד־ליכער טהאַט, וואס מענעלאס האט געטהאָן מיט די הייליגע כלים פון בית המקדש, האט ער אויפגעהויבען א שטאַרקען שטורם געגען דעם רויבען הייליגקייטען. אזא זאך איז אויך ביי די גריכען אַ גרויס פערברעכען.

מענעלאס האָט זיך דערשראָקען אז דאָס וועט ברענגען זיין מַפְלָה, האט ער אוועקגעגעבען דאס געלד פון די הייליגע כלים צום רעגענט אנדראניקאס און איהם אנגערעדט, ער זאל טויטען חוניו'ן.

אנדראניקאס האָט געלאָזט רופען צו זיך חוניו'ן און איהם צוגעשוואוירען אז קיין ביזו וועט איהם נישט געשעהן. חוניו האָט זיך געלאָזט אָבנאַרען, און ווי ער איז נאָר ארויס פון די גרענעצען פון דאפנא, האָט אנדראניקאס איהם גלייך ער־מאַרדעמ.

דער שענדליכער מאָרד האט אויפגערעגט די גריכען. אלע האָבען געשריגען צום קעניג, ער זאָל נישט שווייגען דאָס אונז שולדיג פערנגאָסענע בלוט פון חונו'ן. דער קעניג האָט זיך ניט געקענט העלפען. האט ער געהייסען אוועקפיהרען אנדראני-קאס'ן צום פלאץ וואו חונוי איז געטויטעט געוואָרען און איהם געלאזט ערמאָרדען.

מענעלאַס האָט געוואוסט אז נאָר מיט גאָלד וועט ער געווינען גענאָד ביים קעניג. האָט ער געהייסען זיין ברודער ליסימכאס, ער זאָל נעמען נאָך טייערע כלים פון בית המקדש און שיקען צו איהם.

דאס האט שוין אנגעצונדען דעם צאָרן פון גאנצען פּאָלס. דאס לאַנד יהודה האט פּערלאָרען דעם געדולד. און פון אלע שטעטט און דערפער זיינען מאַסען אידען געקומען נאָך ירושלים זיך נוקט זיין פאר דעם פּערשוועכטען בית המקדש. ליסימכאס האָט צוזאַמענגערופען די העלעניסטען. דער אַלטער פּעררעטער, חוראן, הורקנוס'עס ברודער האָט זיך געשטעלט אן דער שפיץ. דאָס סירישע מיליטער וואָס איז געווען אין ירושלים איז צוגעשטאַנען צו זיי. און עס האָט אויסגעבראָהען אַ שלאַכט אין די גאַסען פון ירושלים.

דאָס אויפגערעגטע פּאָלס האָט זיך נישט דערשראָקען פאר די סאָלדאַטען מיט זייער געוועהר. מיט שטורם זענען זיי בעפּאַלען די אידישע פיינדליכע פּעררעטער, מיט שמע-קענס און שטיינער האָבען זיי אויסגע'הרג'עט די פּעררעטער און זיי צוטריבען. ליסימכאס'ען האָבען זיי געפאַנגען און אומגעבראַכט מיט אַ שרעקליכען טויט.

דעם גאַנצען אויפשטאַנד האָט דאָס פּאָלס אליין גע-פיהרט. די געלעהרטע און די פרומע פּאַרטיי האָבען זיך נישט געמישט, ווייל זיי האָבען געוואוסט, אז דאָס וועט ברענגען אַ גרויס אונגליק אויפ'ן אידישען לאַנד.

די פרומע האָבען געוואוסט אז מענעלאַס וועט נישט שווייגען, ער וועט זיי פּער'מסר'ען פאר'ן קעניג, האָבען זיי געשיקט דריי פּערטרעטער פון די אנגעזעהענסטע לייט פון ירושלים, צו דערצעהלען דעם קעניג דעם גאַנצען אמת און בעווייזען זייער גערעכטיגקייט און איבערצייגען דעם קעניג אז די גאַנצע שולד פּאַלט אויף מענעלאַס'ען.

דער קעניג האָט אָבער געגלויבט מענעלאַס'ען און ער האָט די דריי אירישישע פערטרעטער געהייסען אומברענגען. אַנטיוכוס איז נאכדעם געגאַנגען מיט אַ גרויסע אַרמעע אויף מצרים און זי בעזיעגט. איהרע אַרמעען האָט ער צו-שלאָגען און איינגענומען איהרע פעסטונגען. נאָך די הויפט-שטאָרט אלעקסאַנדריען איז איהם נישט געלונגען איינצו-נעמען. האָט ער בעשלאָסען אוועקצוגעהן אַהיים און אָנזאַמלען נאָך אַ גרעסערע און שטאַרקערע אַרמעע און געהן אויפס-ניי אויף דער הויפט-שטאָרט פון מצרים.

דערווייל איז אָנגעקומען אַ פאַלשע נאַכריכט נאָך ירושלים. מען האָט דערצעהלט אז אַנטיוכוס האָט פערלירען די מלחמה און ער איז געפאַלען אין שלאַכט. דאָס פאַלק האָט זיך גע-פרעהט. יאזאַן האָט פערלאָזט עמון און צוזאַמענגעשטעלט אַ קליינע אַרמעע פון טויענד מאַן און געגאַנגען אויף ירושלים.

מענעלאַס האָט זיך בעפעסטיגט אין שטאָרט. עס איז אָנגעגאַנגען אַ שטאַרקע קריג צוושען די צוויי רשעים. מענעלאַס האט געהאַט ווייניג אנהענגער, האָט יאזאַן גע-זיעגט. איז מענעלאַס אַנטלאָפּען אין פעסטונג אַקרא און זיך דאָרט בעפעסטיגט.

אַנטיוכוס האָט דערהערט וואָס אין ירושלים איז פאָר-געקומען, האָט אַ בייזער צאָרן צוברענט זיך אין איהם. און ער איז געגאַנגען מיט זיין אַרמעע אויף ירושלים. ער האָט איינגענומען די הייליגע שטאָרט און געלאָזט אויסקוילען אַ סך איינוואוינער. אין דער צייט וואָס זיין מיליטער האָט געקוילעט דאָס פאַלק און גערויבט מענשען און פערמעגענס, האָט ער אַליין זיך אַריינגעריסען אין בית המקדש און אַרויסגענומען אַלע טייערע הייליגע כלים, וואָס מענעלאַס און ליסימכאַס האָבען נישט בעוויזען צו רויבען. ער האָט צוגענומען דעם שלחן, די מנורה, דעם גאָלדענעם מזבח און אַלדאָסגאָלד וואָס איז נאָך געווען בעהאַלטען אין די שאַצקאַמערן.

דער בייזער קעניג האָט געוואָלט זיך גערעכט מאַכען אין די אויגען פון די פּעלקער פאַר דעם שענדליכען פערברעכען, וואָס ער האָט געטאָן צו די אירען, האָט ער געזאָגט אַז אויס-

רייד, אז ער האָט אין "קדשי קדשים" געפונען אן אייזעל־קאָפּ אויסגעגאַסען פון גאַלד. און די אידען בוקען זיך צו דעם אייזעלקאָפּ.

ער האָט אויך געזאָגט, אז ער האָט געפונען אין בית המקדש א געפאנגענעם גרעק, וואָס די אידען האָבען געוואָלט מקריב זיין פאר א קרבן. יעדעס יאָהר מוזען די אידען קוילען פאר א קרבן א גרעק, האָט ער געזאָגט, זיי פאשען אויס דעם גרעק, און נאָך'ן קוילען, שווערען זיי אויף זיין בלוט אייביגע פיינדשאפט און פערניכטונג צו אלע פעלקער.

אין די אלע בלבוים האָט מענעלאס ארויסגעהאַלפּען דעם ווילדען קעניג. אנטיוכוס האָט שטאַרק פערפאָלגט יאזאנ'ען. יאזאן איז געווען יאָהרען לאנג גע־תּד ביו ער איז געקומען נאָך ספּאַרטא און דאָרט איז ער געשטאַרבען אין גרויס אַרומקייט.

אויפ'ן אנדערן יאָהר איז אנטיוכוס ווידער געגאנגען אויף מצרים. און רוים האָט דאָס געוואָהר געוואָרען און איהם געלאָזט וויסען דורך דריי רוימישע קאָנסולען, יד זאָל לאָזען מצרים צורוח. ער האָט דאָס נישט געוואָלט טאָן, נאָר די מורא פאר רוים האָט איהם געצוואונגען דאָס צו טאָן. מיט פערבאַרגענעם האָט און גרויס חרפה האָט ער זיך אומגע־קערט אַהיים.

ווי ער איז אָנגעקומען אין זיין הויפט־שטאָרט האָט איהם מענעלאס געלאָזט זאָגען, אז די אידען ווילען נישט צאָהלען די צינזען און ער האָט נישט גענוג קראפט איינצומאָהנען.

דער פערדאַרבענער פעררעטער האָט נישט געזאָגט דעם אמת צום קעניג, אז די אידען זענען שטאַרק פעראַרימט גע־וואָרען פון דעם אָנפאל, וואָס דאָס סירישע מיליטער האָט פאַר־אַיִגאַהרען אויף זיי געמאַכט און אלעמען בעראבעוועט. ער האָט נישט דערצעהלט, אז דאָס פאָלק קען נישט צאָהלען די שווערע צינזען, נאָר גע'מסר'ט, אז זיי ווילען נישט צאָהלען.

דאָס איז פאר אנטיוכוס'ען געווען ווי אויף אויפ'ן פּיער פון האָס וואָס האָט געברענט אין זיין פערדאַרבען האַרץ. ער האָט גלייך בעשטימט דעם גענעראַל אפּאָלאַניוס אלס צינזען־

מייסטער פון לאַנד יהודה און איהם געשיקט אויף ירושלים מיט אַ גרויסע און שטאַרקע אַרמעע.

אַפּפּאָלָאָניוס איז געקומען נאָך ירושלים און געמאַכט דעם אָנשטעל ווי ער איז געקומען צוליב פּריעדליכע צוועקען. עס איז געקומען שבת האָט ער אויסגעשטעלט די אַרמעע אין די גאַסען פון ירושלים. דאָס רוהיגע פּאָלק האָט נאָרנישט פּער־דעכטיגט און געקומען אין גרויסע מאַסען צוקוקען ווי ער וועט מושטרען די אַרמעע.

פּלוצלינג האָט אַפּפּאָלָאָניוס געגעבען אַ סיגנאַל און די סאָלדאַטען זענען בעפּאַלען דאָס רוהיגע פּאָלק, אַ סך אויס־געקוילעט אויפ'ן אָרט. זיי האָבען זיך צושפּרייט איבער אַלע הייזער, געקוילעט און געשאַכטען און גענומען אַ סך רויב. פּרויען און קינדער האָבען זיי געפּאַנגען און אַוועקגעפיהרט אין די גריכישע שטעדט צו פּערקויפּען פאַר שקלאַפּען.

אַ גרויסער בראַך איז יענעם טאָג געשעהן צו דער שטאָדט ירושלים. אכער דער פּערדאַרבענער קעניג איז נאָך נישט געווען צופּרידען. ער האָט אַרויסגעגעבען אַ שטרענגען בע־פּעהל, אַז די אידען מוזען זיך שמד'ען. זיי מוזען פּערלאָזען דעם נאָט פון זייערע עלטערען. זיי טאָרען נישט מל זיין די קינדער, מוזען אַרבייטען אום שבת, עסען חזיר און דינען צו די גריכישע אָבגעטער. דער וואָס וועט נישט פּאַלגען דעם קעניג'ס בעפּעהל זאָל געטויט ווערען אויפ'ן אָרט.

אין דער שרעקליכער עת צרה איז ירושלים פּערלאָזט גע־וואָרען פון איהרע בעסטע קינדער. די פרומע זענען אנטלאָך־פּען פון שטאָדט און זיך פּערבאָרגען אין די הייהלען פון די בערג. אַרום זיי האָבען זיך פּערזאַמעלט אַלע טרייע, גאָטס־פּאַרכטיגע אידען. און זיי האָבען זיך אַוועקגעלאָזט אין די שטעדט און דערפּער און געשטאַרקט דעם מוטה פון פּאָלק צו בלייבען געטריי דעם נאָט פון די עלטערן.

דער כהן מתתיהו, דער חשמונאי און זייגע זיין זענען אנטלאָפּען נאָך מודיעין, אַ קליין פּראָווינץ־שטעדטעל. יוסי בן יעזר און יוסי בן יוחנן, די צוויי תנאים, זענען געגאנגען פון שטאָדט צו שטאָדט און פון דאָרף צו דאָרף און געמונד־טערט דאָס פּאָלק און געשטאַרקט זיין מוטה צו זיין געטריי דעם אידישען נאָט.

דאָסזעלבבע האָט געטאָן רציין און אנדערע פרומע. זיי האָבען זיך מיאש געווען פון ירושלים. די הייליגע שטאָרט איז געווען צופיל פערשוועכט פון די אידישע פעררעמער. עס איז נאָר געבליבען אין ירושלים דער אלטער כהן אלעזר בן חרסם. ער איז געווען צו אלט צו לאָזען זיך אין וועג אריין. עמיהוד האָט אויך געוואָלט פערלאָזען ירושלים און זיך אומקעהרען אויף זיין גוט אין עין גדי. נאָר איידער שושנה האָט געמאכט אלע פאָרברעייטונגען צו אנטלויפען, איז געקומען אויף זיי דאָס אונגליק אומגעריכט. אַנטיוכום האָט געוואָלט אויספיהרען שטרענג זיין שמד-בעפעהל, האָט ער געשיקט נאָך ירושלים נאָך אן ארמעע אָנגעפיהרט פון גענעראַל טיליפאס, צו העלפען אפאלאניוס'ן אומברענגען די אידען. צו זיי זענען צוגעשטאנען די אלע מיר ליטערפיהרער וואָס דער פערשטאָרבענער קעניג סעליוקוס דער פירטער האָט אראָפגעזעצט אויפ'ן נעבעט פון די פרומע. אן אלטער גריכישער פריסטער אפאסטאמאס איז מיט זיי מיטגעקומען איינצופיהרען דאס גריכישע געצענדיענסט אין גאָט'ס הויז.

דאָס ערשטע האָט ער דעם בית המקדש אַ נאָמען געגען- בען: "דער טעמפעל פון צעאוס אלימפוס" — דער אויבער-געזי פון די גריכען. ער האָט געקוילעט אַ חזיר אויפ'ן הייליגען מזבח און דאָס חזיר'ישע בלוט געשפריצט אויפ'ן "היכל" און "קרשי קרשים". דאָס פלייש פון חזיר האָט ער געגעבען צו עסען צו מענעלאס'ען און זיינע פריינד. מיט דעם שמאלץ פון חזיר האָבען זיי בעשמירט דאָס ספר תורה און שפעטער עס אריינגעוואָרפען אין פייער און פערברענט. אפאסטאמאס האָט דעם זעלבען טאָג אריינגעשטעלט אן אַכנאָט אין היכל פון אידישען גאָט.

די אלע שענדליכקייטען זענען אָבגעטאָן געוואָרען דעם זיבעצענטען טאָג אין תמוז, דער טאָג פון אומגליק פאר אידען.

ווען דער אלטער גריכישער פריסטער אפאסטאמאס האָט פערשוועכט דאָס בית המקדש איז לעבען איהם געשטאנען די פעררעמערין פרייני, די אויסגעלאסענע כהן-טאָכטער, וואָס האָט זיך גע'שמד'ט און חתונה געהאט מיט איהר גע-

ליעבמען קלעסמענעם. איהר מאן איז געווען אן אנפיהרער פון מיליטער. אז זי האָט געזעהן די שאַנד, וואָס ווערט גע- מאַן צום הייליגען מזבח, האָט זי געבריקעט אויפ'ן מזבח מיט איהרע פיס און מיט שפּאַט געזאָגט :

— אוי, דו לוקוס (וואָלף), אזוי פיעל אידיש געלד האָסטו אויפגעפרעסען און דו שטעהסט זיי נישט ביי אין זייער נויט! מענעלאַס האָט אנגעהעצט די גענערלאַען אפאלאניוס און פיליפּאַס, אויפצוזוכען די פרומע אידען און זיי צווינגען צו שמוד.

— אז די פרומע פיהרער וועלען זיך שמד'ען — האָט מענעלאַס זיי אויפגעקלערט — וועט דאָס פאָלק זיי נאָכ- מאַן. און אויב נישט, דאַרף מען זיי אויסראַטען פון דער וועלט, וועלען זיי נישט שטערען דאָס פאָלק אָבצוקערען פון אידישען גאָט.

די עצה איז געפעלען געווען אין די אויגען פון די גרייכישע גענעראַלען. יעדען מאָג האָבען זיי געפאָנגען פרומע אידען און געקוילעט אין מיטען גאָס. גרויס טרויער האָט געהערשט אין גאַנצען לאַנד. אַ יאָמער-געשריי האָט זיך גע- טראָגען אין אלע שטעט און דערפער פון יהודה.

גרעסער איז דער טרויער און דער יאָמער געווען אין ירושלים, דאָ האָבען די אידישע פעררעטער פער'מסר'ט די פרומע מעהר ווי אומעטום.

אין איינעם פון די דאָזיגע שרעקליכע טעג האָט עמיהוד זיך געגרייט צו פערלאָזען ירושלים און זיך אומקערען מיט זיין הויזגעזינד אויף זיין נוט אין עין-גדי. איז ער אַוועק אין דער פריה צו דער מאָל-גאַס, וואו עס האָט געוואוינט דער אַלטער אלעזר בן חרסם, זיין ווייב'ס זיידע. ער האָט זיך גע- וואָלט געזעגענען מיט דעם אַלטען פאַר'ן פערלאָזען ירושלים. ווי עמיהוד איז צוגעקומען צו דעם אַלטענ'ס הויז, האָט ער דאָרטען געפונען אַ גרויסען עולם. אַ מחנה סאָלדאטען האָט ארוימגערינגעלט דעם אַלטען אלעזר און איהם אוועקגעפיהרט אין פעסטונג אקראַ צו די גריכישע גענעראַלען. ער האָט זיך שטאַרק דערשראָקען, דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט אז עס רוקט זיך אויף זיי אַ גרויס אונגליק.

דאָס פּאָלק איז נאָכגעגאַנגען די סאָלדאַטען. עמיהוד האָט זיך אויסגעמישט מיט'ן עולם און אויך נאָכגעגאַנגען. דער גענעראַל פּיליפּאָס איז אַרויסגעגאַנגען אַנטקעגען דעם אַלמען. אַלעזר בן חרסם איז געווען אין גאַנצען ווייס, ווייס ווי שניי. דער גענעראַל האָט אָנגעהויבען רעדען צו איהם ווייך :

— עסט, אַלמער, אַ שטיקעל חויר, דאָס איז דעם קער-ניב'ס בעפעהל. איהר וועט ראַטעווען אייער לעבען.
— טו, גענעראַל, וואָס דו ווילסט — האָט דער אַלמער אַלעזר פעסט געענטפערט — איך וועל גאָט'ס געבאָט נישט איבערטעמען.

דער גענעראַל האָט איהם עפעס איינגערוימט אויפ'ן אויער, האָט דער אַלמער צדיק הויך אויפגעהויבען זיין שטיי-מע און געשריגען :

— דו הייסט מיר עמען אַ שטיקעל כשר פלייש, וואס דו וועסט מיר ברענגען, דו ווילסט נאָר אז דאָס פּאָלק זאָל דאָס נישט וויסען און מיינען, אז איך עס חויר ! דו ווילסט איך זאָל אָבנאַרען מיין פּאָלק. עס וועט זעהן, וועט עס זאָגען, אז איך, דער ניינציג יאָהריגער, עס חויר בפרהסיא, מעג עס אויך עסען. ניין. דו קענסט מיך טוימען, איך וועל נישט טאָן דיין בעפעהל !

פּיליפּאָס איז געוואָרען שטאַרק ביזו און ער האָט געהייר-סען זיינע סאָלדאַטען שלאָגען דעם פרומען אַלמען. ווילד האָבען זיי זיך געוואָרפען אויף איהם און מערדערליך געשלאָג-גען. די האָר פון זיין גרויער באָרד האָבען זיי איינציגווייז אויסגעריסען, דאָס גאַנצע לייב זיינס בעדעקט מיט טיעפע וואונדען.

דער אַלמער צדיק האָט שטיל צוגענומען די יסורים און פּיין. ער האָט געזעהן אז די לעצטע כחות געהן איהם אויס, האָט ער זיך געשטאַרקט און הויך געזאָגט :

— שמע ישראל ד' אלהינו, ד' אחד !

און זיין הייליגע נשמה איז אויסגעגאַנגען אונטער די קלעפּ פון די גריכישע סאָלדאַטען.

אַ צובראָכענער און דערשלאָגענער איז עמיהוד אַוועק פון דער גרויזאָמער סצענע. עס האָט געקאָכט אין איהם. ער

האָט זיך געוואָלט וואַרפֿען אויף דעם גענעראַל און זיך נוקם זיין אין איהם פֿאַר דעם פֿערגאַסענעם בלוט פֿון אַלמען צדיק. ער האָט זיך אָבער דערמאַנט אָן זיין ווייב שושנה און זיין קינד אלעזר. ער האָט געוואוסט אז דעם גענעראַל קען ער נישט טוימען. ער איז אַרומגערינגעלט מיט אַ סך סאָל־דאַמען. ער וועט נאָר ברענגען דעם טויט אויף זיך און אַ גרויס אונגליק אויף שושנה'ן מיט'ן קינד.

ער האָט זיך געכאַפּט אז עס איז שוין שפעט, שוין מיטאג־צייט, און ער האָט די שטאַרט געוואָלט פֿערלאָזען נאָך אין דער פֿרייה. ער איז נאָר אַרויס אויף אַ מינוט פֿון הויז, דאָ זוימט ער זיך אזוי לאַנג, שושנה שרעקט זיך געוויס. האָט ער זיך געאייילט אַ היים. לויפֿען האָט ער אָבער מורא גע'האַט פֿאַר די גריבישע סאָלדאַמען, זיי קענען איהם פֿערדעכ־טיגען און פֿאַנגען.

אַז עמיהוד איז צוגעקומען צום הויז האָט ער געזעהן ווי עס איז בעלאַגערט מיט מענשען. זיין האַרץ איז שיער צר־שפרונגען פֿאַר שרעק. ווילד האָט ער זיך געוואַרפֿען צו דער טהיר און ווי ער האָט זי געעפֿענט, האָט ער געזעהן אין קאָר־רידאָר שטעהט אַ קליינע אַבטיילונג בעוואַפֿענטע סאָלדאַמען אויף דער וואַך.

פֿון זאַל האָט ער געהערט שושנה'ן וויינען און אַ מאַן רעדט צו איהר אויף העברעאיש:

— דאָס איז דער איינציגער וועג ווי דו קענסט ראַטעווען דיך און דיין קינד נישט פֿערקויפט צו ווערען פֿאַר שקלאַפֿען. וועסטו מיך נישט פֿאַלגען, וועל איך דיך נאָך מעהר פֿייניגען. דיך וועל איך פֿערקויפען בעזונדער און דיין קינד בעזונדער און דיינע אויגען וועלען איהם שוין נישט זעהן דיין נאַנץ לעבען.

עמיהוד איז צוגעשפרונגען צו אַ סאָלדאַט און אַרויסגע'כאַפּט זיין שווערד און געוואָלט אַריינלויפֿען אין זאַל. די סאָלדאַמען האָבען איהם אָבער אַרומגערינגעלט, אַרויסגע'ריסען ביי איהם די שווערד און איהם פֿערהאַלטען.

אויף דעם טומעל אין קאָרידאָר איז אַרויסגעקומן דער מאַן פֿון אינווייניג און עמיהוד האָט געזעהן אז ס'איז דער פֿערדאַבענער פֿערעמטערישער מענעלאַס!

עמיהוד האָט געקריצט מיט די צייהן פאר גרויס כעס. ער האָט זיך געוואָלט וואַרפֿען אויף מענעלאַס'ען, די סאָלדאַטען האָבען איהם אָבער פעסט געהאַלטען און פון גרויס וועהר טאָג און מאַכטלאַזיגקייט האָט ער זיך צוואוויינט ווי אַ קליין קינד.

—עס פערדריסט דיר, יא ? — האָט מענעלאַס געזאָגט צו איהם שפּאַטיש — מיך אַרט נישט. איך וויל דיר נישט טאָן קיין ביין. איך קען דאָך דיר גלייך טויטען, נאָר עס איז מיר אַ שאָד. דיין לעבען איז מיר טייער. דו ביזט שעהן און ריזיג. דו וועסט זיין אַ גוטער שקלאַף פאר מיר. עס וועט מיר זיין זעהר אנגענעהם, ווען דו וועסט מיך בעדינען און דערלאנגען וויין מיר און שושנה'ן דיין ווייב...

עמיהוד'ס אויגען זענען פערנאָסען געוואָרען מיט בלוט. פון טיפען האַס האָט ער אזש קיין וואָרט נישט געקענט אַרויסרעדען. און דער פערדאַרבענער מענעלאַס האָט איהם געשאַטען זאַלץ אויף די וואונדען :

— דיין ווייב האָב איך לייעב געהאַט ווען זי איז נאָך געווען אַ מיידעל. זי האָט מיך אָבער נישט געוואָלט און גענומען דיר. איצט וועט זי שוין זיין קלוג און פערריכטען דעם פעהלער וואָס זי איז בעגאַנגען. די אירישע אַמונה איז שוין בטל געוואָרען. אייער חתונה איז צונישט געוואָרען. זי איז איצט פריי חתונה צו האָבען מיט דעם מאַן, וואָס וועט איהר געבען גרויס כבוד. איהר זוהן וועט אין מיר אויך האָבען אַ קלוגען טאַטען און פעהיגען לעהרער, וואָס וועט איהם געבען אַ וועלטליכע ערציהונג און ער וועט נישט אויסוואַקסען אַזאַ דומער, נאַרישער פרומער ווי דו...

אין דעם איז געוואָרען אַ נייער טומעל. נאָך אַן אַבטיילונג סאָלדאַטען האָט זיך אַריינגעריסען אין הויז. די נייע סאָלדאַטען זענען אָנגעפיהרט געוואָרען פון קלעסמענעס'ען און פרייני'ן. פרייני האָט נאָך דערהערט מענעלאַס'עם לעצטע ווערטער, האָט זי זיך ביין צושריגען אויף איהם :

— אַוועק, דו נאַרישער אייזעל ! דאָס הויזגעזינד געהער צו אונז. זיי זיינען אין אונזערע הענד. גענעראַל אַפּאַלאַניוס האָט אזוי בעפוילען, איך זאָל קענען נעמען נקמה אין מיינע פיינד.

מענעלאס האָט נישט געוואָלט אָבלאָזן זיינע געפאנגענע.
האָט קלעסמענעס ארויסגעצויגען זיין שווערד און געגעבען א
בעפעהל צו מענעלאס'עם סאָלדאטען :
— געהט אַהיים !

די סאָלדאטען זענען אוועק און מענעלאס איז געבליבען
אַליין און געברענט פון האָס.

די נייע אָבטיילונג סאָלדאטען האָט איבערגענומען
עמיהוד'ען און זיי האָבען איהם נישט געלאָזט ריהרען פון
אָרט. שושנה איז ארויסגעקומען אין קאָרידאָר. געגאנגען איז
זי ווי מיט אונטערגעהאַקטע פיס. דאָס פנים ווייס ווי די
וואַנט און די אויגען פול שרעק. לעבען איהר איז געשטאַנען
איהר פינהייעהריג אינגעלע אלעזר, זייער בן-יחיד, דאָס דער-
שראָקענע קינד האָט פעסט אָנגעהאַלטען די שווער און זיך
געטוליעט צו איהר.

אַז שושנה האָט דערזעהן עמיהוד'ען, האָט זי אויסגע-
שטרעקט די הענד און געוואָלט וואַרפען זיך אויף זיין האַלז.
די סאָלדאטען האָבען זי גראָב געשטויסען צוריק און זי איז
שיער אומגעפאלען.

פרייני האָט געוואַרפען אַ בליק אויף שושנה'ן און עמיהוד'ן
און אויף העברעאיש געזאָגט צו מענעלאס'ען :

— אַרײַם פון דאַנען, שענדליכער מענש ! די מענשען
פון דעם הויז געהערען צו אונז. די פרוי וועל איך צונעמען
פאַר אַ שקלאַפּין, זי וועט מיך בעדינען און אויך איהר מאַן,
אַײַב ער וועט האָבען שכל...

אַז זי האָט דאָס געזאָגט, האָט זי עמיהוד'ען געגעסען
מיט איהרע ליידענשאפטליכע בליקען און געשמיכלט צו
איהם.

עמיהוד און שושנה האָבען צוטומעלט געשוויגען.
קלעסמענעס איז געוואָרען ביז וואָס פרייני רעדט העב-
רעאיש מיט מענעלאס'ן און ער האָט שטרענג געזאָגט :
— וואָס רעדט איהר העברעאיש ? איהר ווייסט דאָך, אַז
דער קעניג האָט פערבאָטען צו רעדען העברעאיש !
— עס איז פערבאָטען פאַר די אידען, מיר אָבער, וואָס
העלפּען אויספיהרען דעם קעניגליכען בעפעהל, מעגען יא —
האָט פרייני געזאָגט צו איהם אויף גריכיש.

מענעלאס האָט זיך אריינגעמישט און געזאָגט :
 — זי רעדט העברעאיש, ווייל דאָס וואָס זי האָט געזאָגט
 וואָלט דיר, איהר מאַן, נישט געשמעקט. זי איז פערליעבט
 אין דעם מאַן — האָט ער אָנגעוויזען אויף עמיהוד'ען.
 קלעסמענעס איז אויפגעשפרונגען ווי אן אונטערנגעשאַ-
 סענער און געפרעגט פריינין'ן אויפגערעגט :
 — איז אמת וואָס דער איד זאָגט ?
 פרייני איז רויט געוואָרען און געשוויגען, עמיהוד האָט
 זיך געשטארקט און געזאָגט צו קלעסמענעס'ען :
 — אויב דו ביזט געקומען אונז בעשטראפען, שטראף
 אונז, גריך, מיר זענען געטריי אונזער גאָט און וועלען זיין
 טריי ביז'ן לעצטען אָמעס. פאַרוואָס אָכער זאָלען אונז פיי-
 גענע די אירישע פעררעטער, וואָס מאכען זיך ווי זיי פיה-
 רען אויס דעם קעניג'ס בעפעהל און זייער בעהאַלטענער
 צוועק איז אויסגעלאָסעננקייט.
 — רעד נישט קיין שלעכטס אויף פריינין'ן — האָט
 שושנה זיך געבעטען ביי עמיהוד'ען — דו זעהסט דאָך זי
 איז רויט געוואָרען, זי פערמאָגט נאָך א ביסעל בושע...
 — שווייג, אידן — האָט פרייני א צוקאכטע געשריגען
 אויף גריכיש — איך וויל נישט הערען ווי דו פערטיידיגסט
 מיך, וואָס מיין האַרץ פיהלט וועל איך נישט פערבאָרגען פון
 מיין מאַן. איך שרעק זיך נישט פאר איהם. איהר האָט מיר
 גענוג בייז געטאָן, נאָר מענעלאָס מעהר פון אלע. איך בין
 געווען פרום און עהרליך, האָט ער מיך איבערגערעדט און
 געשענדעט. שפעטער האָט ער מיך אוועקגעוואָרפען און פער-
 ליעבט זיך אין שושנה'ן. האָב איך זיך פערליעבט אין
 עמיהוד'ען, האָט איהם שושנה צוגענומען. נאָך דעמאָלט איז
 מיין האַרץ פול געוואָרען מיט האַס צו אייך. איך האָב גע-
 ווארט אויף דעם טאָג פון נקמה. און איך האָב דערלעבט.
 היינט איז דער טאָג, וואָס איך האָב אזוי לאַנג געהאַפט אויף
 איהם.
 — דאָס מיינסטו ! — האָט מענעלאָס געזאָגט איהר אויף
 העברעאיש — איז גוט. פאָלג מיך. מיר ביידע וועלען נעמען
 נקמה. איך וועל צונעמען שושנה'ן און דו נעם דיר
 עמיהוד'ען...

פרייני האָט געטראכט א וויילע, געקוקט אויף די אונ-
גליקליכע עמיהוד, שושנה און זייער קינד און זי האָט איהם
אַבגענעמפערט אויף גריכיש :

— דיין עצה קומט פון שטן. אזוי פערדאַרבען ווי דו בין
איך נאָך נישט. נאָר איידער איך געה זיך נוקם זיין אין זיי,
וועל איך זיך אַברעכענען מיט דיר, אונווירדיגער, נידערטרעכ-
טיגער מענש. קלעסמענעס מייערער, אויב דו האָסט מיך ליב,
דערשמעך איהם מיט דיין שווערד. וועסט טאָן א גוטע זאַך,
וועסט אַברוימען דעם ערנסטען מענש פון דער וועלט.

— איך טו נאָר וואָס דער קעניג הייסט — האָט קלעס-
טענעס געענטפערט — דער קעניג האָט מיך נישט בעפּוילען
איהם צו טויטען.

— וועל איך איהם טויטען! — האָט פרייני דערהיצט
אויסגעשריגען. זי האָט פון אונטער'ן מאַנטעל ארויסגעצויגען
א שאַרף מעסער און ווי א טיגער א שפרונג געטאָן אויף מע-
נעלאס'ען. ער האָט זיך אַבער געשיקט אויסגעדריעהט און
ארויס פון הויז.

פרייני איז געווען שטארק צוקאָכט. אין פנים האָבען זיך
געביטען די קאָלירען. און זי האָט שטיל געבעטען איהר מאַן :
— האָסט מיר פריהער נישט געוואָלט צוליעב טאָן, בעט
איך דיך, טו מיר איצט צוליעב, לאָז צורוח די מענשען פון
דעם הויז. זיי זענען אונשולדיג. שיק אהיים די סאָלדאַטען.
— איך קען נישט, איך מוז זיי ארעסטירען — האָט ער
זיך איינגעשפּאַרט.

— טאָ ארעסטיר מיך צוזאַמען מיט זיי — איך בין נישט
בעסער פון זיי.

— דאָס וועל איך דיר אויך נישט צוליעב טאָן, איך האָב
אויף דעם נישט בעקומען קיין בעפעהל — האָט דער גריך
געזאָגט רוהיג.

— געצענדיגער ! פאַרוואָס ווילסטו זיי ארעסטירען, ווייל
זיי זענען טריי זייער גאָט ? איך בין פונקט ווי זיי. איך האָב
הרטה אויף מיינע זינד. איך בין געווען נאַריש און פערפיהרט.
איך בלייב איצט טריי דעם גאָט פון מיין פאָלק ! — האָט
פרייני געשריגען.

די טיר האָט זיך געעפענט. א מיליטערישער קוריער איז

אריין און געזאגט צו קלעסעטענעס'ן :
 —גענעראל אפאלאניוס לאָזט דיר זאָגען אז ס'איז אָנגע-
 קומען אַ בעפעהל פון קעניג צו שליסען אין קייטען דעם אי-
 דישען פיהרער רציץ'ס הויזגעזינד און זיי ברענגען אין דער
 הויפט־שטאָרט אַנטי־כאַ. דער קעניג וועט זיי האַלטען דאָרט
 ביז זיין געבורט־טאָג. און איינס פון די צוויי : אָדער זיי
 וועלען מקריב זיין קרבנות צו צעאוס'ען אונזער אָבנאָט, אָדער
 זיי וועלען זיין די קרבנות.

די אונגליקליכע געפאָנגענע זענען שיער אויסגעגאָנגען
 פאר דערעק פון דעם נייעם אונגליק, וואָס דערנעהנטערט זיך
 אויף זיי, איז מענעלאַס אריין אין טיר און שפּאַטיש געזאָגט :
 — איך וועל אייך ברענגען די גוטע בשורה, אייער זיידע
 אַלעזר איז שוין אויסגעגאָנגען אונטער די קלעפּ פון די גרי-
 כישע סאָלדאַטען. אייער מאַמע חנה מיט איהרע זיבען זיהן
 האָט מען שוין געבונדען און אוועקגעשיקט צום קעניג. איצט
 זוכט מען אייער פאָטער רציץ, ער בעהאַלט זיך אויס אין די
 יהודה־בערג. אַן אָבטיילונג סאָלדאַטען און שפּיאָנען זענען
 שוין אוועק איהם זוכען און פאָנגען אַ לעבעדיגען...
 — ס'איז אמת — האָט דער מיליטערישער קוריער בע-

שמעטיגט

מענעלאַס האָט זיך שפּאַטיש צולאָכט און פערשוואַנדען.
 — אוי ! — האָט שושנה גטעבען א געשריי. איהרע גע-
 שרייען זענען געוואָרען אַלץ העכער און העכער. דאָס פנים
 איז געוואָרען בלייך און טויט. זי האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן
 פאר'ן האַרצען און אומגעפאלען.

דאָס אינגעלע האָט זיך ביטער צושריגען. עמיהוד האָט
 זיך ארויסגעריסען פון די סאָלדאַטען און צוגעלאָפען צו איהר.
 פרייני איז אויך געקומען צו הילף. זיי האָבען זי געוואָלט
 דערמינטערען. עס איז אָבער געווען אומזיסט. זי איז געווען
 טויט. דאָס האַרץ איהר'ס האָט געפלאַצט.

עמיהוד האָט אָנגעהויבען שרייען יי א פערואַונדעטער
 לויב. דאָס קינד האָט שטארק געוויינט. פרייני האָט זיך
 אראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, לעבען איהר אַמאָליגער חבר'טע,
 האָט זי געקושט און געוויינט.
 קלעסעטענעס און די סאָלדאַטען האָבען זיי נישט גע-

שטערט, זיי זענען געריהרט געוואָרען, די ווילדע גריכען פון דעם שוידערליכען בילד. פּלוצלינג האָט בלוט אָנגעהויבען שטראָמען איבער דער פּאָדלאָגע. פּרייני איז געלעגען אויס-געצויגען לעבען שושנה'ן און מיט אַ שוואַך קול האָט זי גע-מורמעלט :

— נאָט פון מיינע עלטערן ! זאָל מיין טויט זיין אַ כּפּרה פאר מיינע זינד. זאָל די ריינע נשמה פון מיין חבר'טע מיך בעשיצען פאר דיין משפּט...

אַז קלעסמענעס איז צוגעלאָפּען צו איהר האָט ער גע-פונען דאָס שאַרפע מעסער שטעקען אין פּרייני'ס האַרץ... אין עטליכע מינוט ארום איז זי אויסגעגאַנגען.

עמיהוד איז צוגעשפרונגען און געכאַפּט דאָס מעסער. ער האָט געוואָלט דערשטעכען זיך און זיין קינד, זיי זאָלען נישט אַריינפאַלען אין פיינד'ס הענד. קלעסמענעס האָט אָבער גיך אַרויסגעריסען דאָס מעסער און דערלאָנגט צו אַ סאָלדאַט.

אַ מינוט האָט קלעסמענעס געקוקט אויף דער טויטער פּרייני, וואָס איז אַ צייט געווען זיין פרוי. פּלוצלינג האָט ער איהר אָנגעשפּיגען אין טויטען פנים און בעפוילען די סאָלדאַטען, זיי זאָלען אויסליידיגען דאָס הויז און אלץ מיטנעמען. — געה ! — האָט ער גראָב אַ שטופּ געגעבען עמיהוד'ען

— ביזט מיין געפאַנגענער, געם מיט דיין זוהן. ער האָט עמיהוד'ען ערלויבט צו געזעגענען זיך מיט דער טויטער שושנה. ער האָט איהם אויך צוליעב געטהאָן און מיט זיין שווערד אָבגעהאַקט איינעם פון איהרע וואונדערליכע צעפּ און איהם דערלאָנגט, ער זאָל עס האַלטען פאר אן אנדענקען.

עמיהוד האָט גענומען זיין קינד און ארומגערינגעלט פון די סאָלדאַטען ארויס אין דרויסען.

אַ מחנה אידען זענען געשטאַנען ארום דאָס הויז און הייך געוויינט. עמיהוד האָט זיך געשטאַרקט און געזאָגט צו זיי :

— זייט געזונד, ברידער ! שטאַרקט אייך אין אייער אמונה. טוט מיר די גענאָד און ברענגט צו קבורה מיין ווייב און די אידישע פרוי, וואָס ליגט לעבען איהר. איך געה

אוועק און נאָט ווייס אויב איך וועל צוריק קומען.
 דאָס פּאַלס האָט זיך שטאַרק צואווייגט. עמיהוד האָט גע-
 וואָרפען דעם לעצטען בליק אויף זיין הויז, וואו ער האָט

געוועהר פון אמאליגע צייטען

צעהן יאָהר געלעבט גליקליך מיט שושנה'ן. די סאָלדאטען
 האָבען איהם געבראַכט אין פעסטונג אקרא. דאָ האָט מען
 איהם געשמידט אין קייטען און מיט בעוואַפענטע סאָלדאטען
 אוועקגעפיהרט דורך שער שכם אויפ'ן וועג נאָך גבעה. אין
 גבעה האָבען שוין געווארט נאָך געפאנגענע אוועקגעפיהרט
 צו ווערען צו קעניג אנטיוכוס.

עמיהוד איז געגאנגען ארומגערינגעלט מיט די בעווא-
 פענטע סאָלדאטען. דאָס קינד האָט ער געטראָגען אויף די
 פלייצעס. די קייטען אויף די פיס האָבען איהם שטאַרק וועה
 געמאָן. זיי זענען געגאנגען און געגאנגען ביז זיי זענען צו-
 געקומען צו א שמאָלען וועג, וואָס ציהט זיך דורך הויכע בערג.
 די סאָלדאטען האָבען זיך געזעצט אַברוהען און גענעסען.
 אַ נאַנצען טאָג האָט עמיהוד גאָר ניט געהאַט אין מויל. ער
 האָט זיך אָבער נישט צוגעריהרט צום ברויט, וואָס די סאָל-

דאטען האָבען איהם דערלאנגט. ער איז געווען זאמ פון די צרות.

מיט אַמאָל האָט א שטורם־געשריי זיך געטראָגען פון די בערג. ווי עס וואָלט שטאַרק געדונערט :

— ל'ד' הישועה ! ביי גאָט איז די הילף ! העלף גאָט !
גאָט העלף ! — האָט געדונערט פון די בערג — ביי גאָט איז די הילף ! און פּיילען האָבען ווי אַ האָגעל אָנגעהויבען פליהען פון אלע זייטען. אלע רגע איז אן אנדער סאָלדאט גע־פאלען פון אַ פּייל. אין איין אויגענבליק זענען ארויסגעשפרונג־גען אירען פון די בעהעלטניסען און מיט זייער שווערדען זיך געוואָרפען אויף די סאָלדאטען און זיי צוהאַקט אויף שטיק קער.

עמיהוד איז געוואָרען צוטומעלט און צומישט. פלוצלינג האָט ער דערהערט אַ בעקאנטע שטימע :

— עמיהוד, מיר האָבען דיך געראטעוועט !

דאָס איז געווען זיין חבר יהודה המכבי. די חברים האָבען זיך ארומגענומען און צוקושט. עמיהוד איז געווען פריי, אראַבגעוואָרפען די קייטען פון די פיס. איינער פון יהודה המכבי'ס אנהענגער האָט גענומען דאָס קינד אויף די הענר. זיי האָבען צוגענומען דאָס געוועהר פון די דערמאָרדעטע סאָלדאטען, בעהאַלטען די טויטע קערפער אין די שפּאַלטען פון די פעלזען. און גיך אוועק דורך פערבאָרגענע וועגען אין אַ הייהל. דאָרט אין הייהל האָבען זיך אויפגעהאַלטען אַ הונד־דערט נפשות. מענער, פרויען און קינדער.

עמיהוד האָט געמיינט אז ער חלום'ט. קיין פרייד איז איהם אָבער נישט איינגעגאנגען. וואָס טויג איהם זיין לעבען אז שושנה איז טויט !

יהודה המכבי האָט געהאַט זיינע מענשען אין שטאָרט און זיי האָבען איהם אַליץ געלאָזט וויסען. ער האָט געוואוסט ווען עמיהוד וועט אוועקגעהירט ווערען, האָט ער זיין לעבען איינגעשטעלט צו ראטעווען איהם.

יהודה המכבי האָט איהם געטרייסט און דערצעהלט אז זיין גוט אין "עין גדי" איז צורויבט געוואָרען. די גריכען האַבען אַלעמען אויסגע'הרג'ט. וואָלט עמיהוד געווען פרייהער

דאָרט אַרויסגעפאַהרען, וואָלט ער און זיין קינד שוין אויך
נישט געלעבט.

— שטאַרק דיך, חבר מיינער, גאָט'ס הילף וועט קומען,
שמעה צו צו אונז, מיר וועלען אין נאָמען פון גאָט בעזיגען
דעם פיינד — האָט יהודה המכבי איהם געטרויסט און בע-
רוהיגט — ל'ד' הישועה! ביי גאָט איז די הילף!

חנה און איהרע זיכען זיהן

רצינ'ס ווייב חנה מיט איהרע זיבען זיהן, אין קייטען
געשלאָסען, זענען געבראכט געוואָרען פאר אנטיוכוס'ען. ער
האָט צוגערופען דעם עלטסטען זוהן און איהם געזאָגט :

— בוק דיך צו צעאוס'ען.

— גאָט האָט געזאָגט אויפ'ן באָרג סיני : "אנכי ד'
אלהיך", וועל איך זיך נישט בוקען צו אַן אָפגאָט — האָט ער
דעם קעניג געענטפערט.

— האָט איהם אָב דעם קאָפּ! — האָט דער קעניג
בעפולען די סאָלדאטען.

— בוק דו זיך! — האָט דער קעניג געזאָגט צום צווייטען

זוהן.

— "זאָלסט נישט האָבען קיין אנדערע געטער", האָט
גאָט אונז געבאָממען" — האָט דער צווייטער זוהן געענטפערט
— איך וועל זיך צו דיין אָפגאָט נישט בוקען.

— דערשמעכט איהם מיט אַ שווערד! — איז געווען
דעם ווילדען קעניג'ס בעפעהל.

— וועסטו מקריב זיין אַ חזיר צעאוס'ען? — האָט דער
קעניג געפרעגט דעם דריטען זוהן.

— ניין. די תורה זאָגט : "דער וואָס שעכט אַ קרבן צו
אין אָפגאָט זאָל ווערען פּערוויסט".

— הענגט איהם!

— וועסטו מיך פאַלגען — זאָגט אנטיוכוס צום פּיערסטען

זוהן — און זיך בוקען צו צעאוס'ען?

— ווי קען איך דיך פאַלגען, אַז אין דער תורה איז גע-
שריבען : "זאָלסט זיך נישט בוקען צו אַ פרעמדען גאָט?"

— צוהאַקט איהם! — האָט אנטיוכוס אויסגעשריגען.

דער פינפטער זוהן איז צוגעפיהרט געוואָרען צום קעניג
און ער האָט איהם געבעטען :

— פּאָלג מיך, בוך זיך, וועסט בלייבען לעבען.

און דער פינפטער האָט זיך נישט געבוקט. נאָר געזאָגט :
”שמע ישראל ד’ אלהינו, ד’ אחד.” און איידער ער האָט נאָך
געענדיגט, האָט דער מערדער איהם אָבגעהאַקט דעם קאָפּ.

דער הויף איז פּערפלייצט געוואָרען פון זייער בלוט און
דער מערדער האָט דעם זעקסטען זוהן בעפוילען :

— בוך זיך, אז נישט וועסטו שטאַרבען ווי דייע
ברידער.

— טו וואָס דו ווילסט. איך קען נישט. אין דער תורה איז
געשריבען : ”דו זאָלסט דאָס וויסען און געדענקען אז גאָט
איז גאָט אויף הימעל און ערד.”

אין אן אויגענבליק האָט זיין בלוט זיך געגאָסען און אויס-
געמישט מיט דעם פּערגאָסענעם בלוט פון זיינע ברידער.

דער זיבעטער איז נאָך געווען אַ קליין אינגעל. שעהן
איז ער געווען ווי זיבען זונען און דער מערדערישער אנטיוכוס
האט זיך געבעטען ביי איהם:

— בוך זיך, וועסטו בלייבען איין קינד ביי דיין מאמע.

— גאָט איז אונזער גאָט און מיר זיינען זיין פּאָלק. גאָט
וועט אונז נישט פּערבייטען מיט אן אנדער פּאָלק און מיר
וועלען אונזער גאָט נישט פּאַרבייטען—האט דאָס יונגע קינד
איהם געענטפּערט.

דעם מערדערישען קעניג האט פּערדראסען, וואס אלע
זיבען זיהן זענען איהם ווידערשפעניג. אַ וועלט ציטערט פאר
איהם, און דאס קינד שרעקט זיך גאָרנישט. עס האָט איהם
נישט געפּאַסט פאר די מיניסטאַרען און ער האָט שטיף גע-
זאגט צום קינד:

— איך וועל אראפּלאָזען מיין רינג. דו וועסט זיך אייני-
בויען איהם אויפצוהויבען, וועלען מענשען מיינען, אז דו
פּאָלגסט מיך און בוקסט זיך.

— דו ווילסט נישט לאָזען פּאַרשוועבען דיין כבוד, זאל
איך פּערשוועכען דעם כבוד פון גאָט?—האט דאָס קינד זיך
איינגעשפּאַרט.

אנטיוכוס האט געזעהן אז ער וועט נישט פועל'ען, האט ער א געשריי געמאָן:

— פיהרט איהם צום טויט!

אז מען האט איהם ארויסגעפיהרט צו טויטען, האט חנת, זייער מוטער, זיי נאָכגעשריען:

— קינדער, געהט צו אברהם אבינו און זאגט איהם, אז ער האט נאָר געבויט איין מזבח פאר זיין זוהן יצחק, איך האב געבויט זיבען מזבחות פאר מיינע זיבען זיהן און זיי מקריב געווען פאר גאָט.

זי איז ארויף אויף א דאָך און זיך אראפגעוואָרפען צום טויט, און עס איז ארויס א בת קול פון הימעל:

— וואויל איז צו דער מאַמע, וואס האט אזעלכע זיבען זיהן!

דריי טעג איז עמיהוד געווען אין די הייהל און זיין שווער רציץ איז אויך אהין געקומען. ער האָט שוין געוואוסט פון דעם גרויסען בראַך, וואס איז געקומען אויף זיין גאנצע פאָמיליע. ער האט אבער נישט געוויינט און נישט געטרויערט. ער האָט זיך געהאלטען זעהר מוטיג. עמיהוד האָט איהם בער-וואונדערט, און דער בעטריבטער רציץ האָט נאָך דער-מוטיגט זיין איידים און איהם געזאָגט:

— גאָט פרובט אונז אויס. איך און מיין פרוי און מיינע קינדער ווייזען די וואונדער פון גאָט'ס פאָלק. איצט מוזען מיר בעקעמפען דעם שונא. דאָס קינד אלעזר קען נישט זיין דאָ מיט אונז. ער וועט אונז שטערען.

אין דער שטיל איז דאס קינד אוועקגעפיהרט געוואָרען נאָך מצרים. דער כהן חוניו, דער פיערטער, דער זוהן פון ער-מאָרדעמען כהן גדול חוניו, וואָס האָט געוואוינט אין מצרים האט דאס קינד גענומען צו זיך אין הויז.

אפאלאניוס האט זיך דערוואוסט וואס די אידען האבען געמאָן צו זיין אבטיילונג סאָלדאטען און אז עמיהוד איז בער-פרייט, האָט ער בעפוילען פיליפאס'ן אויפצונוכען די פער-באָרגענע אידען, וואס געפינען זיך אין די בערג, און זיי ברענגען טויט אָדער לעבעדיג.

פיליפאָס האט זיך אוועקגעלאָזט אין די בערג. העלעניס-

מישע שפיאָנען האָבען איהם געוווּזען דעם וועג. נישט ווייט פון ירושלים האבען זיי געפונען א הייהל, וואו טויוזענד פרוי מע מיט ווייבער און קינדער זיינען געווען בעהאלטען. פיליפאָס איז אנגעקומען פרייטאג נאָך זון־אונטערנאנג. ער איז צוגעגאנגען צו דער הייזל און אויפגעפאָדערט די איר דען אַרויסצוגעהן צו איהם און זיך בוקען צו צעאוס'ען. — מיר וועלען דיך נישט פאלגען— האבען איהם טויוזענד שטימען געענטפערט פון דער הייהל ארויס. וואָלטען די טויוזענד פרומע אַרויסגעטראטען געגען איהם, וואָלטען זיי איהם געווען בעזיעגט. האָבען זיי אָבער נישט געוואלט פארשוועכען דעם הייליגען שבת און זיך נישט אנטקעגען געשטעלט.

פיליפאָס מיט די סאלדאטען האבען מורא געהאט אריינגעצוגעהן אין הייהל, האבען זיי געבראכט טרוקענע צווייגען פון וואלד און אוועקגעלייגט ביים אריינגאנג פון דער הייהל. די צווייגען האבען זיי אונטערגעצונדען. עס איז געווארען א גרויס פייער. די הייהל איז געווארען פול רויך, און די טור זענד פרומע מענער, פרויען און קינדער זענען דערשטיקט געוואָרען פון רויך, שרייענדיג ביז זייער לעצטען אטעם : — שמע ישראל, ד' אלחינו, ד' אחד !

דאס גריכישע מיליטער האט זיך ווי א היישעריק צו שפרייט איבער די שמעדיט און דערפער פון הייליגען לאנד. אומעמוס האבען זיי געצוואונגען די אידען צו בויען א מזבח פאר די אָפגעטער, מקריב זיין חזירים און עסען דאָס פלייש, טרינקען יין נסך. זיי האָבען אומעמוס פערברענט די אידישע שוהלען, צוריסען די ספר תורה'ס און בעשמירט מיט חזיר־שמאלץ.

די אידען האָבען זיך אבער נישט אונטערגעגעבען. פיעל אידען האבען זיך בעסער געלאָזט קוילען איידער אבטרעטען פון גאָט. א סך זיינען אנטלאָפֿען אין דער מדבר אדער אין די בערג און זיך בעהאלטען אין די הייהלען און די שפאלטען פון פעלזען.

אפילו די שרעקעדיגע, וואָס האָבען זיך יא אונטערגעגעבען און געטאָן וואָס די סאלדאטען האָבען זיי געהייסען זיינען גלייך נאָך'ן אוועקגעהן פון די סאלדאטען צוריק גע-

וואָרען פרום און געדינט נאָט מיט'ן גאַנצען האַרצען.
פיליפּאָס האט דאָס געוואָהר געוואָרען איז ער אליין אוועק
אין די זעלבע ערטער און צוזאמען מיט זיינע סאלדאמען גע-
נאַנגען אין די הייזער און געזוכט די גאָטספּאַרכטיגע אידען.
די קימפעטאָרינס, וואָס האָבען געלאָזט מל' זיין זייערע
קינדער האָט ער קראַנקערהייט פון די בעמען ארויסגעשלעפט,
אויפגעהאַנגען די יונגע עופ'עלעך אויף זייערע מוטער'ס
העלזער, געפיהרט אזוי איבער די גאַסען אָבצושרעקען אלע-
מען. שפעטער האָט ער די מאַמעס מיט די קינדער געהייסען
אַראָפּוואַרפען פון דער הויכער מויער. דאָס בלוט פון דער
מאַמע האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם בלוט פון איהר ערשט
געבוירען קינד און עס האָט פערפלייצט די גאַסען און גע-
שרינען צו גאָט.

די פּיין זיינען שוין געווען צו גרויס אויסצוהאַלטען. ער
גער האָט שוין נישט געקענט זיין. א סך אידען האָבען שוין
פערלירען דעם געדולד און געפאָדערט אלעמען ארויסצו-
טרעטען אין אן אָפּענעם קריעג געגען שיגא.

דערווייל איז מען געקומען אָנזאָגען יהודה המכבי', אז
דער מיליטערי־פיהרער אפּיילעס געהט מיט זיין אבטיילונג
אויף מודיעין, וואו זיין פאָטער מתתיהו און זיין גאַנצע פא-
מיליע וואוינען. אפּיילעס וויל דאָרט אויפבויען א מזבח פאר
צעאוס'ען און צווינגען די אידען מקריב זיין קרבנות אויף
איהם.

ווי א צורייצטער לייב איז יהודה המכבי אויפגעשפרונגען,
רציץ און עמיהוד זענען צוגעשטאַנען צו איהם. מיט א זעכ-
ציג העלדען מוטיגע וואָס זענען געווען גרייט צו געהן אין
פייער און וואַסער מיט די שווערדען אונטער די קליידער
זאָבען זיי זיך אוועקגעלאָזט דורך א בעהאַלטענעם וועג נאָך
מודיעין.

זיי זענען אָנגעקומען שפעט ביינאַכט. א גאַנצע נאַכט
האָבען זיי נישט געשלאָפּען, געוועסען ביי מתתיהו'ן אין הויז
און געוואַרט אויפ'ן פיינד.

ווי עס איז טאָג געוואָרען האָבען זיי דערהערט טרומי-
טען און פויקען־קלאַפּען פון הינטערן שטאָרט. אפּיילעס איז
אַנגעקומען מיט זיינע סאָלדאטען זיי האָבען זיך אָבגע-

שמעלט לעבען דער שוהל און דאָרט אויפגעבויט א מוזבח פון שטיינער. א חזיר האָט ער אָנגעגרייט פאר א קרבן. ער האָט צוזאמענגערופען אלע אידען און מתתיהו'ן דעם עלטסטען און אנגעזעהענסטען פון דער געמיינדע, האָט ער געהייסען דער ערשטער מקריב זיין דעם קרבן. — אז דו וועסט פאָלגען דעם קעניג, וועלען אלע אידען דיר נאָכטאָן.

— איך וועל דאָס קיינמאָל נישט טאָן ! — האָט מתתיהו פעסט געענטפערט.

פֿלוצלינג איז דער אלטער פעררעטהער האראן, דער ירושלים'ער העלעניסטען־פיהרער צוגעלאָפּען צום מוזבח און מיט זיין שווערד געקוילעט דאָס חזיר.

דער אלטער מתתיהו האָט דאָס נישט געקענט אויסהאַל־טען. ער האָט אַרויסגעכאַפּט זיין שווערד און מיט איין שפרונג איז ער געווען לעבען דעם אלטען פעררעטער און דורכגעשטאָכען זיין פערדאָרבען האַרץ. און דאָס בלוט פון דעם רשע האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם בלוט פון חזיר... אין דער רגע האָבען די זעכציג העלדען און מתתיהו'ס פינף זיהן אַרויסגעכאַפּט זייערע שווערדען און מיט דעם גע־שריי : "ביי גאָט איז די הילף !" האָבען זיי זיך געוואָרפען אויף אפּוילעס'ן און זיינע סאָלדאַטען און זיי געטויט ביז אַיינעם.

אין דער צייט ווען די העלדען האָבען אויסגע'הרג'עט די פיינד, האָבען די אנדערע אידען צואוואָרפען דאָס מוזבח און קיין שטיין נישט געלאָזט אויפ'ן אָרט.

מתתיהו האָט זיך אוועקגעשטעלט איבער די טויטע קערפערס פון די פיינד און מיט געטליך פייער אין די אוי־גען אויסגערופען :

— יוער ס'איז פאר גאָט זאָל קומען צו מיר !

פון אלע זייטען, פון די שמעדת און דערפער ארום ; פון די הייהלען און די פעלזען־שפּאַלטען זענען אָנגעקומען איר דען און פערזאַמעלט זיך אַרום דעם אלטען מתתיהו. עס איז צוזאמענגעשטעלט געוואָרען אַ היבשע אַרמעע. אלע מאָל האָבען אָבטיילונגען זיך אַריינגעריסען אין אן אנדער שטאָרט אָדער דאָרף און אויסגעקוילעט די גריכישע וואַך־

סאָלדאַטען. די געצען־דינערישע מזבחות צושטערט, מל געווען די אידישע קינדער און אויסגע'הרג'עט די אידישע פעררעטער

מתתיהו איז אָבער געווען אַלט און שוואַך צו פיהרען די אַרמעע. האָט ער בעשטימט זיין זוהן יהודה המכבי אַלט פעלדמאַרשאַל אויף זיין אָרט. אז מתתיהו דער חשמונאי איז געשטאָרבען האָט מען איהם בעגראָבען אין באַרג פון מודיעין און אַלע אידען האָבען איהם בעוויינט און בע־קלאַנט.

א געמליכער כּח האָט בעהערשט יהודה המכבי'ן. די אידישע אַרמעע איז פון טאָג צו טאָג געוואָרען גרעסער און שטאַרקער אונטער זיין אנפיהרונג. א סך העלעניסמען האָבען געזעהן די שטאַרקייט פון דער אידישער אַרמעע און אז נאָט דערבאַרעמט זיך ווידער אויף זיין פּאָלק, האָבען זיי תשובה געמאָן מיט'ן גאַנצען האַרצען און אויך צוגעשטאַנען צו יהודה'ס אַרמעע.

יהודה האָט אויסגע'הרג'עט די גריכישע וואַך־סאָלדאַטען פון אַלע שטעט און דערפער און זיך געגרייט אַרויסצוטרייבן **טען גענען אפּאָלאָניוס'ען אויפ'ן אָפענעם שלאכטפּעלד.** אַפּאָלאָניוס האָט דערהערט וואָס די חשמונאים ארמעע האָט געמאָן צו זיינע סאָלדאַטען, האָט ער זיין ארמעע איר בערגעלאָזט אין ירושלים צו היטען די שטאָרט. מיט זיך האָט ער גענומען די סאָלדאַטען פון שומרון און די גוי'שע שטעט און געגאַנגען אויף מודיעין.

יהודה מיט זיין ארמעע האָבען געלויערט אויף איהם און פּלוצלינג איהם בעפּאלען.

— ביי נאָט איז די הילף ! — האָבען די אידישע סאָל־דאַטען אויסגעשריגען און זיך געוואָרפען אויפ'ן שונא. די גריכישע ארמעע האָט געהאַט אַ גרויסע מפּלה. א סך זענען געפאלען אין שלאכט. אפּאָלאָניוס, דער אַלטער אידישער שונא, איז אַנטלאָפּען. עמיהוד האָט איהם נאָכגעיאָנט און דערשאָסען. רציין איז איהם געקומען העלפען אָבציהען זיינע קליידער, דעם פּאַנצער און די שווערד. ביידע האָבען דער־לעבט נקמה אין דעם פיינד, וואָס האָט זיי און זייער פּאָלק צווי פיעל שלעכטס געמאָן. יהודה המכבי האָט זיך אָנגע־

טאָן אפּפּאָלָאָניוס'עס שווערד : די שווערד וואָס האָט זיך אזוי געזעטיגט מיט אידיש בלוט האָט אין יהודה המכבי'ס האַנד זיך געזעטיגט מיט גריכיש בלוט און געוואָרען די שווערד פון דער אידישער נקמה.

סיראז, דער ארמישער פעלדמארשאַל, האָט דערהערט פון אפּפּאָלָאָניוס'עכ מפּלה, האָט ער גענומען מיט זיך אַ סך מיליטער און געגאַנגען זיך נוקם זיין אן יהודה המכבי'ן מיט זיין אַרמעע. יהודה האָט זיך אָבער נישט געשראָקען פאר איהם. מיט דעם ביסעל אידיש מיליטער איז ער פּלוצלינג איהם בעפאלען לעבען אויבער־בית חורון און דערשלאָגען איהם מיט זיינע סאָלדאַטען.

אנטיוכוס איז דאָס געוואָהר געוואָרען, האָט זיך זיין ווילדער צאָרן אָנגעצונדען אין איהם און ער האָט געשוואויר רען צו פּערטיליגען אלע אידען. "איך וועל אָבווישען דאָס אידישע פּאָלק פון דער ערד און זיין לאַנד וועל איך אוועק־געבען צו אַנדערע פעלקער", האָט ער געשוואוירען ביי זיין אָפּגאָט. ער האָט אַליין געוואָלט געהן אויפ'ן הייליגען לאַנד. זיין בייזע מחשבה איז אָבער צושטערט געוואָרען. אַן אונגליק האָט זיך אַראָפּגעלאָזט איבער זיין טראָהן. יעדען טאָג האָט ער געהערט פון אַן אנדערן אויפשטאַנד צווישען זיינע אונטערטעניגע פעלקער. די פּרסיס, די ארמנים, די שטאַרט צור — אלע האָבען מורד געווען אין איהם און זיך בעפרייט פון זיין שווערען יאָך.

האָט ער צוטיילט זיין אַרמעע אויף צוויי טייל. מיט איין טייל איז ער אוועק אונטערדריקען די מרידות און רעוואָלור ציעם אין די פּערשיעדענע לענדער. די צווייטע טייל אַרמעע האָט ער איבערגעגעבען צו זיין קרוב ליזיאש און איהם בע־שטימט פאר גובערנאַטאָר איבער ארץ־ישראל, ארם און כנען. ער האָט איהם בעפוילען צו געהן דאָס ערשטע אויפ'ן אידישען לאַנד און אַלעמען אויסקוילענען. אַלט און יונג, מאַן און פרוי. אפילו די העלעניסטען האָט ער געהייסען אויסשעכטען, עס זאָל נישט בלייבען קיין איבערבלייבונג פון די אידען.

ליזיאש האָט געהאַט מיט זיך אַן אַרמעע פון פּעריציג טויזענד סאָלדאַטען, רייטער און פוסגעהער מיט די צוויי

פעלדמארשאלען ניקאָנאר און גארניאס. צו זיי זענען נאָך צוגעשטאנען די אלטע אידען־פיינד, די פלשתים און די שומרונים. די אַרמעע איז געווען גרויס ווי דאָס זאמד ביים ים. אלע האָבען געמיינט, אז דאָ איז געקומען דער סוף צו די אידען. א סך גו'ישע שקלאַפּען־הענדלער זענען אָנגעקומען מיט דער פיינדליכער אַרמעע, זיי האָבען זיך געגרייט אָב־צוקויפּען פאר שקלאַפּען די אלע אידען וואָס וועלען גענומען ווערען געפאַנגען.

יהודה המכבי האָט פּערזאַמעלט דאָס אידישע מיליטער נאָך מצפה. אין גאַנצען איז געווען זעקס טויזענט סאָלדאַטן. יהודה האָט נאָך אַהיים געשיקט אלע שרעקעדיגע און מוטלהאַזע. עס איז איהם געבליבען נאָר אַ העלפט. יעדער איז אָבער געווען א געקליבענער העלד, מוטיג ווי א לייב. די אידישע אַרמעע האָט געפאַסט אַ גאַנצען טאָג און געבע־טען צו גאָט. יהודה האָט געשטאַרקט זיין אַרמעע און גע־גאַנגען אַנטקעגען דעם פיינד.

ביי אמה צווישען בית חורון און יבנה האָט ער זיך בע־געענט מיט גארניאס'ן, וואָס איז געשטאַנען אין פּראָנט מיט טויזענד רייטער און פינף טויזענד פוסגעחער. גארניאס האָט געזעהן די קליינע אידישע אַרמעע און איז געווען זי־כער, אז ער וועט זיי אלע אויס'הרג'ענען.

אין דער פינסטערער נאַכט האָט יהודה המכבי אַריבער־געפיהרט די אידישע אַרמעע הינטער דעם פיינד. גארניאס האָט נישט געוואוסט פון דעם. ער האָט פריהער געזעהן וואו די אידישע אַרמעע שטעהט, האָט ער ביינאַכט געהייסען זיין אַרמעע געהן אַהין.

ער קומט אַהין און — די אידען זענען נישטאָ. האָט ער געמיינט, אז די אידען זענען אַנטלאָפּען, האָט ער געטריבען זיינע סאָלדאַטען, זיי זאָלען נאָכיאָגען די אידען אין די בערג אַרײַן. און ווי דאָס גריכישע מיליטער איז געלאָפּען פּאָר־אויס, איז יהודה מיט די אידען ארויס פון הינטען און אונ־טערגעצונדען די גריכישע אַרמעע געצעלטען.

גארניאס האָט דערזעהן דאָס פייער אין זיינע געצעלטען און אז די אידישע אַרמעע שטעהט פון הינטען, איז ער גע־וואָרען צוטומעלט. ער האָט געמיינט, אז די אידען האָבען

איחס אַרומגערינגעלט און ער וועט באַלד האָבען די מלחמה פון פּאַרנט און פון הינטען, האָט ער געהייסען זיין אַרמעע אַנטלויפּען צו דרום־זייט אין דעם לאַנד פון די פּלשתיים. און אַנטלויפּענדיג האָבען די גריכישע סאָלדאַטען, צו מאַכען זיך גרינגער, אַראָפּגעוואָרפּען פון זיך דאָס געוועהר און די פּאַנצערס. יהודה המכבי מיט זיין אַרמעע האָבען זיי נאָכגעיאָגט מיט שטויס און זיי אזוי לאַנג געשלאָגען ביז זיי זענען מיעד געוואָרען.

דערנאָך האָבען די אידען זיך צושפּרייט איבער די גרייכישע געצעלטען און דאָרט געפונען אַ סך גאָלד און זילבער, מייערע קליידער און אידעלשטיינער. די שקלאַפּען־הענדלער זענען אין גרויס שרעק אויך אַנטלאָפּען און איבערגעלאָזט זייערע בייטלען געלד. איז דאָס אויך אַריינגעפאלען צו די אידען אין די הענד.

דער זיעג האָט געשטאַרקט די אידישע אַרמעע און דאָס אוועקגענומענע גאָלד און זילבער האָט זי רייכער געמאַכט. די אידישע אַרמעע איז אויסגעוואַקסען און בעשטאַנען פון צעהן טויזענד סאָלדאַטען, יעדער איינער אַ געקליבענער העלד.

מיט דער אַרמעע און שטאַרקען מוטה איז יהודה המכבי ארויס אַנטקעגען ליזיאש, וואס איז איבער אַ יאָהר אליין געקומען מיט אַ פיעל גרעסערע און שטאַרקערע אַרמעע ווי גאַרגיאס'עס.

די שלאַכט איז פּאָרגעקומען לעבען בית־צור, אויף דרום־זייט פון ירושלים. גאָט האָט ווידער געהאַלפּען זיין פּאָלק און ליזיאש האָט געהאַט אַ גרויסע מפּלה.

פּערשעהמט און דערשלאָגען האָט ליזיאש זיך אומגע־קערט נאָך אַנטיוכא. דאס לאַנד איז געוואָרען רוהיג און אָבגערוהט זיך פון דעם פיינד'ס אָנפאלען. דאָס הייליגע לאַנד איז געוואָרען אויסגערייניגט פון די גריכישע אָפּגע־טער. אין גאַנצען לאַנד זענען נישט איבערגעבליבען קיין אידישע שונאים, אינווייניגסטע ווי אויסווייניגסטע, נאָר אין פעסטונג אקרא איז נאָך געבליבען די גריכישע מילי־טערוואַך און דער פּערדעטער מעגעלאַס מיט אַ קליין היי־פעלע העלעניסטען.

נאך דריי און א האלב יאָהר ווי דער פיינד איז געקומען און פּעראונרייניגט דאָס הייליגע לאַנד און דאָס בית המקדש, זענען אלע אידען אויפגעגאנגען נאָך ירושלים. ווען זיי זענען געשטאַנען פאר'ן בית המקדש האָבען אלע צוריסען די קליידער און געוויינט. גאָט'ס הויז איז געווען צושטערט און פּערשעמט.

יהודה המכבי מיט זיינע מענשען האָבען ארויסגענומען דעם געז פון בית המקדש און אוועקגעפיהרט הינטער'ן שטאָד. דאָרט האָבען זיי איהם צומאָלען און זיין שטויב צושטאַען אויפ'ן ווינד. די שטיינער פון מזבח האָבען זיי ארויסגעריסען און בעהאַלטען אין א קאַמער, קיינער זאָל זיי מעהר נישט זעהן.

דריי וואָכען צייט האָט געדויערט די ארבייט פון אויס־רייניגען דאָס בית המקדש און אויסנסיען די נייע הייליגע כלים אַנשטאַט די צוגערויבטע.

פינף און צוואַנציג טאָג אין כסלו, אין יאהר דריי טויענד פינף הונדערט פינף און ניינציג האָט מען געמאַכט דעם יום־טוב חנוכה. דער יום־טוב בלייבט ביי אונזער פאָלק אויף אייביג.

אַנטוויכום האָט געליטען א גרויסע מפלה אין זיין מלחמה מיט די פארטיער. אויפ'ן וועג אהיים איז ער שוין געווען גענוג דערשלאָגען פון זיין מפלה, איז ער נאָך געוואָהר געוואָרען פון דעם גרויסען אידישען זיעג. די נאַכריכט האָט איהם געגעבען דעם לעצטען קלאַפ. ער האָט געקראָגען א האַרצ־שלאַק אינמיטען וועג. ער איז בעדעקט געוואָרען מיט מאוס'ע שוידערליכע קראַנקייטען. א שרעקליכער ריח האָט זיך געטראָגען פון איהם. זיינע קנעכט, וואָס האָבען איהם געטראָגען, האָבען נישט געקענט אויסהאַלטען דעם שווע־רען ריח, און איהם אוועקגעוואָרפען אין מיטען וועג, דאָרט איז ער געשטאָרבען און בעגראָבען געוואָרען איז ער אין א פרעמד לאַנד.

זיין זוהן אָפּאַטאר און דער פּעלד־מאַרשאַל ליויאש האָבען שוין מעהר נישט געוואָלט העלפען די העלעניסטען. דערווייל איז די פעסטונג אקרא אויך אריינגעפאלען צו

די אידען. מענעלאַס, דער פּערדאָרבענער פּעררעמער, איז אַנטלאָפּען צום יונגען קעניג און געבעטען ביי איהם הילף.

ליזיאש האָט אָבער דערצעהלט דעם יונגען קעניג, אז איבער דעם פּערדאָרבענעם מאַן האָבען די אידען געמאכט דעם אויפשטאַנד געגען זיין פּאַטער. ער האָט געהעצט דעם קעניג געגען די אידען. דערפון איז אַרויס דער נאַנצער קריעג. אַפּאַטאר האָט זיך אָבגערעכענט מיט איהם. ער האָט געהייסען איהם אַרייַנוואַרפען אין אַ טורעם וואָס איז פול מיט אַש. מענעלאַס איז דאָרט דערשטיקט געוואָרען און אפילו נישט געוואָרען בעגראָבען.

לאַנג איז די אידען נישט געווען בעשערט צו לעבען רור היג. נייע ארמען זענען געגאַנגען אויפ'ן אידישען לאַנד. די אידען האָבען געהאַט נייע מלחמות. עמיהוד האָט אַנטייל גענומען אין אַלע שלאַכטען און אין יעדען זיעג.

עמיהוד האָט אָנגעשריבען די ראַזיגע מגלה און צוואַמען מיט שושנה'ס צאָפּ אוועק געשיקט נאָך מצרים צום כהן חוניו, דער ערציהער פון זיין זעהן אלעזר.

ער האָט געבעטען חוניו'ן ער זאָל די מגלה איבערגעבען זיין זעהן ווען ער וועט אויפּוואַקסען.

”איך בעטייליג זיך אין יעדען קריעג — האָט עמיהוד געשריבען — אפשר איז נאָט'ס ווילען איך זאָל פּאַלען אין מלחמה. בין איך גרייט דערצו. דאָס האַרץ זאָנט מיר אז מיר וועלען ווידער געווינען. מיר וועלען האָבען רוה און פרידען. אָבער ווער ווייס, אפשר וועל איך נישט דערלעבען דיך צו זעהן. נעם צו די ברכה פון דיין טאַטען איידער אין געה אין שלאַכט. איך בעט דיך אָבצוהימען צוואַמען מיט דער מגלה דעם אנדענק פון דיין טייערע ליבע מאמע, דאָס איז איינער פון איהרע וואונדערליכע צעפּ האָר, זי איז יונג גערהייט געשטאָרבען פון דעם אונגעריכטען אונגליק. און דו, מיין זעהן, האַלט די מגלה פאר קינד-קינדער.

דיין פּאַטער, עמיהוד, בן אלידע פון מלכות בית-דוד.

דאָס קרושין פינגערלי

הונדערט און פיער און דרייסיג יאָהר זענען אוועק פון דער געשיכטע מיט דעם "צאָפּ" ביז דער געשיכטע מיט דעם קידושין-פינגערלי. און אַ סך זאכען האָבען זיך געענדערט. דעמאָלט איז געשאפען געוואָרען די נייע מלוכה, די חשמונאים דינאסטיע, און איצט איז זי אונטערגעגאנגען. די געשיכטע איז געשריבען געוואָרען אין יאָהר דריי טויז-זענד זיבען הונדערט און איין-און-דרייסיג.

אַז אַנטיוכוס הרשע איז געווען טויט און זיין זון אַאפאטאר איז אַרויף אויפ'ן סירישען טראָהן, איז זיין פערטער דימיטריוס פלוצלינג צוריק געקומען פון רוים. ער האָט ערמאָרדעט אַאפאטאר'ן מיט זיין פּעלד-מאַרשאַל ליזיאש און געוואָרען קעניג פון סיריען.

אַין די ערשטע טעג פון זיין הערשאַפט האָט ער בענייט די מלחמה מיט'ן אידישען לאַנד. די חשמונאים ברידער האָ-בען ווידער פּערלאָזט ירושלים, אָנגעזאַמעלט אן אַרמעע און זיך געשטעלט געגען פיינד.

ירושלים איז ווידער אַריינגעפאלען אין שונא'ס הענד. באַלד איז דער פּעררעטער אַלקימאָס, יוסי בן יועזר'ס פּלימעניק, געוואָרען כּהן גדול, דער פּעררעטער האָט דער-צעהלט דעם קעניג, אַז אַזוי לאַנג ווי יהודה המכבי וועט לעבען, וועלען זיך די אידען נישט אונטערגעבען. יהודה איז אבער געווען גוט בעהאַלטען.

האָט דער קעניג אַרויסגעגעבן אַ בעפעהל צו אַרעסטירן רען די גרעסטע לייט פון ירושלים און זיי אַזוי לאַנג פייניגן זען ביז זיי וועלען אויסזאָגען, וואו יחודה בעהאַלט זיך.

די סאָלדאַטען האָבען אַרעסטירט זעכציג אנגעזעהענע אידען, די גרעסטע לייט פון ירושלים. אַלקימאָס, דער פער-רעטער, האָט אויף זיי אָנגעוויזען. זיי זענען געווען די תנאים און די לעהרער פון די אידען. דער פעררעטער האָט נישט געשאַנעוועט זיין אייגענעם פֿעטער יוסי בן יועזר און געהייסען איהם אַרעסטירען. זיי האָבען אויך געוואָלט פער-נעמען דעם אַלטען רצי"ץ, וואָס אַלע האָבען איהם גערופען דער "פאָטער פון די אידען". רצי"ץ האָט זיך אָבער ס'לעבען גענומען אידער ער איז אַריינגעפאלען אין פיינד'ס האַנד.

די סאָלדאַטען האָבען געפייניגט די אידישע עלטסטע זיי זאָלען אויסזאָגען וואו יחודה בעהאַלט זיך. אז זיי האָבן בען נישט געוואָלט אויסזאָגען, האָט זיי דער פיינד אַרויס-געפיהרט צו הרג'ענען.

דאָס איז געווען אום שבת. די זעכציג צדיקים זענען גער-פיהרט געוואָרען צום "מאָל פון טויט". פאָראוים האָבען די הענקערס געטראָגען לאַנגע קלעצער צו קרייצגיגען די צדיקים אויף זיי. דער פעררעטער אַלקימאָס איז געקומען צו רייטען אויף זיין פערד, צוצוקוקען ווי די פרומע פיהרער וועלען ווערען געטויט.

אז אַלקימאָס האָט דערזעהן זיין אַלטען פֿעטער יוסי בן יועזר, האָט ער זיך גערייצט מיט איהם :

— זעהסט, פֿעטער, מיין קעניג האָט מיר געשאַנקען דאָס פערד צו רייטען און דיין גאָט וועט דיך אויך באַלד מאַכען רייטען אויף אַן אַנדער פערד, וועסט באַלד ווערען געקריי-ציגט.

— אז גאָט איז אַזוי גוט צו די פערדאַרבענע — האָט איהם יוסי בן יועזר געענטפֿערט — היינט ווי גוט וועט ער זיין צו די וואָס טיען זיין געבאָט !

— האָט נאָך עמיצער מעהר געהיט גאָט'ס געבאָט ווי דו ? — האָט אַלקימאָס געלאַכט.

— קוק אויף מיר, וועסטו זעהן דיין סוף — האָט יוסי בו יועזר געענטפֿערט — אויב די וואָס פאַלגען גאָט ווערען

צווי געשטראפט, וואָס פאר אַ שטראַף וואַרט שוין אויף דיר, דו גאָט־לעסטערער? !
נאכדעם האָט אלקימאָס פערלוירען זיין רוה. זיין פע־
טער'ס רייד האָבען איהם שטאַרק געפייניגט ביז ער האָט זיך פון צרות און מרה שחורה אויפגעהאנגען.

די חשמונאים האָבען אויפגעקליבען זייער ארמעע און זיך געלאָזט אַנטקעגען שונא. די מלחמה האָט אויסגעבראָך כען לעבען בית זכריה. די פיינדליכע ארמעע איז געווען זעהר גרויס. דער שונא האָט געהאַט אַ סך געלערנטע העלפאָנטען, וואָס האָבען אָנגעוואָרפֿען גרויס שרעק.

יהודה'ס ברודער אלעזר האָט דערזעהן אַ מורא'דיג גרוי־סען העלפאָנט אָנגעטאָן אין זיידענס און בעהאַנגען מיט ציערונג, האָט ער געמיינט, אַז זיין רייטער איז דער קעניג. האָט ער זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען, אריינגעריסען זיך אין דעם שונא'ס אַרמעע, שניידענדיג מיט זיין שווערד אויף רעכטס און לינקס, ביז ער איז אונטערגעשפרונגען אונטער'ן העלפאָנט און איהם דערשטאַכען מיט דער שווערד.
ער האָט דערנאָך געוואָלט טויטען דעם רייטער, איז אָבער דער העלפאָנט אומגעפאלען אויף איהם און דערשטיקט אויף טויט. אין דער שלאַכט איז געפאלען דער ערשטער פון מתתיהו'ס זיהן.

דערנאָך איז פאָרגעקומען אַ גרויסע שלאַכט לעבען ליש. יהודה המכבי האָט געהאַט מיט זיך ווייניג סאָלאַטען און ער האָט געוואָלט צושלאָגען די גרויסע און שטאַרקע פיינד־ליכע אַרמעע. ער האָט אַ סך אויסגע'הרג'עט. צום סוף איז ער אבער מיער געוואָרען. דער פיינד האָט זיך געשטאַרקט און יהודה המכבי, דער גרויסער אידישער העלד און קריענס־פיהרער, איז געפאלען אין שלאַכט. דעם זעלבען טאָג איז אויך געטויט געוואָרען עמיהוד, דער פרינץ, וואָס האָט גע־שטאַמט פון דוד המלך. לאַנג האָט דאָס פאָלק געטרויערט נאָך זיין גרויסען העלד יהודה המכבי און האָט איהם נישט געקענט פֿערגעסען.

יונתן, יהודה'ס אינגערער ברודער, איז געוואָרען קריגס־פיהרער און ער האָט זיך געשטעלט געגען שונא. די מלחמה

איז געווען זעהר אַ שווערע. דעם פיינד'ס מאַכט איז געווען גרויס און שטאַרק. האָט יונתן זיך בעהאַלטען מיט זיינע סאָלדאַטען איז ערבות הירדן און די פרויען און קינדער פון די שטרייטענדע אידען האָט ער אוועקגעשיקט מיט זיין עלטסטען ברודער יוחנן צו די בני נביות, אן אַראַבישער שבט, וואָס זיינען געווען זיינע גוטע פריינד.

אויפ'ן וועג זענען די בני עמרי בעפאלען די פרויען און קינדער מיט יוחנן און אלעמען אויסגע'הרג'עט, זיי האָבען קיין איין לעבעדיג נפש נישט איבערגעלאָזט. דעמאָלט איז יונתן'ן איבערגעבליבען נאָר איין ברודער שמעון. מתתיהו'ס דריי זיהן יהודה המכבי, אלעזר און יוחנן זענען געווען טויט. נאָר יונתן און שמעון זענען געבליבען לעבען.

זיי זענען אלעמאָל בעפאלען דעם שונא און נישט גע'לאָזט רוהען. אַכט יאָהר האָבען זיי געפיהרט קריגע געגען פיינד. ביז אין סיריען האָט אויסגעבראָכען אן אויפשטאַנד. די סיריער האָבען געביטען זייער הערשער. און אז סיריען איז געווען פערנומען מיט זיך, האָט דאָס אידישע לאַנד פרייער אָבגעאמעמט און עס איז געוואָרען שטיל און רוהיג אין היי'ליגען לאַנד.

יונתן איז געווען אַ קלוגער פיהרער. גאָט האָט איהם געהאַלפען און ער האָט גרעסער געמאַכט דאָס לאַנד און פערשטאַרקט זיינע פעסטונגען. ער האָט אויסגעראָט די פער'רעמער און ניין יאָהר איז ער געווען כהן גדול און נשיא איבער די אידען.

אַ סירישער פעלדמאַרשאַל האָט איהם דערנאָך אָנגע'נאַרט און מיט פאלשע רייד געהייסען קומען מיט זיינע קינדער און סוויטע נאָך עכו. ער האָט איהם געפאָלגט און ווי ער איז נאָר געקומען נאָך עכו, איז איהם דער פיינד בע'פאלען און דערשמאָכען איהם מיט זיינע צוויי זיהן.

זיין ברודער שמעון, דער איינציג איבערגעבליבענער השמונאים זוהן, איז געוואָרען נשיא. ער איז שוין דעמאָלט געווען אַ זקן. איז זיין צייט זיינען די אידען אויסגעלייזט געוואָרען פון די פיינד. און מען האָט אויפגעהערט רעכנען די יאָהרען לויט די סירישע קעניגען און אָנגעהויבען צעהלען לויט די אידישע נשיאים און די חשמונאים הערשער.

די עלטסטע פון פאלק האָבען אויסגעקריצט פּאָלגענדע שבועה אויף קופערנע טאוולען :

"דאָס פּאָלק געדענקט דעם חסד, וואָס די געטרייע השמונאים האָבען פאר איהם געמאָן און קלייבט אויס שמעון כהן גדול און זיינע קינדער נאָך איהם צו זיין די אידישע הערשער ביו עם וועט קומען משיח בן דוד".

די קופערנע טאוולען מיט דער שבועה האָבען די עלטסטע מע אויפגעקלאפט אויף צוויי זיילען אין הויף פון בית המקדש, עם זאָל בלייבען א צייכען אויף דורות.

דער נשיא שמעון האָט געהאט פיער זיהן. דריי פון זיי זיינען געווען זעהר בעריהמט: יוחנן, יהודה און מתתיהו. דער עלטסטער, יוחנן, איז געווען דער גרעסטער העלד. אין דער מלחמה לעבען עקרון האָט ער צושלאָגען דעם סירישען פעלדמארשאַל קענדעבאָיאָס פון הורקאני. האָט מען איהם פון דעמאלט אָן גערופען: יוחנן הורקנוס.

אנטיוכוס דער זיבעטער, דימיטריוס'עס א ברודער, האָט געזעהן, אז מיט מאַכט וועט ער דאס אידישע לאַנד נישט קענען אייננעמען, האָט ער דאָס געמאָן מיט פּאַלשקייט און אָבנארעריי.

שמעון האָט געהאט אַן איידים תלמי, וואָס האָט גע- הערשט אין יריחו און די סביבה. האָט אנטיוכוס אָנגערעדט תלמי'ן ער זאָל טויטען זיין שווער מיט דער פאמיליע און ווערען הערשער אויף זיין אָרט.

זאָס איז געווען דאָס אַכטע יאָהר ווי שמעון האָט דע- גירט איבער די אידען. ער איז געפּאָהרען איבער'ן לאַנד זעהן ווי דאָס פּאָלק לעבט, האָט איהם דער איידים פערבע- טען צו זיך צו נאַסט.

ער האָט געמאַכט אַ גרויסען באל פאר איהם מיט'ן ווייב און די אינגערע קינדער. שפעט ביינאַכט איז תלמי זיי בע- פאלען און ערמאָרדעט שמעון'ען מיט די קינדער. זיין שווי- גער, שמעון'ס ווייב, האָט ער געלאָזט לעבען און פּערהאַלטען ביי זיך פאר א משכון.

דערנאָך האָט ער שטילערהייט געשיקט עטליכע מענשען נאָך גזר, וואו יוחנן הורקנוס איז געווען, זיי זאָלען אויך איהם טויטען. יוחנן האָט אָבער שוין געוואוסט וואָס תלמי

הָאָט געטאָן מיט זיין פּאָטער און ברירער. אז תּלְמִי'ס מענ-
שען זענען געקומען צו איהם הָאָט ער זיי דער'הרג'עט און
גיך אוועק נאָך ירושלים.

נאָכדעם ווי די אידען האָבען בעוויינט שמעוּן'ס טויט
איז זיין זוהן יוחנן הורקנוס בעשטימט געוואָרען אַלס נשיא.
ער הָאָט געוואָלט זיך אָברעכענען מיט זיין מערדערישען
שוואַגער תּלְמִי, וואָס הָאָט זיך געהאַט בעפעסטיגט אין ירחו.
יוחנן הורקנוס הָאָט בעלאַגערט די פעסטונג און ער וואָלט
זי געווען איינגענומען, הָאָט תּלְמִי אַרויסגעפיהרט יוחנן'ס
טִיטער אויפ'ן טורעם און איהם געווארנט :

— אויב דו וועסט נישט אוועקגעהן, וועל איך דיין מאמע
אַראַפּשליידערן פון דערהויך...

— זאָל דיך נישט אַרען מיין טויט — הָאָט די מוטער
געשריגען צום זוהן — נעם נקמה אן דעם מערדער פון דיין
פּאָטער און ברירער !

ביי יוחנן הורקנוס איז אָבער שטאַרקער געווען דער
געפיהל פון ליעבע צו זיין מאמע ווי דער נקמהגעפיהל און
ער איז אוועק פון פעסטונג.

ווי יוחנן איז אוועק הָאָט תּלְמִי דערמאַרדעט זיין שוויגער
און איז אַנטלאָפּען.

ניין און צוואַנציג יאָהר איז יוחנן הורקנוס אַלט געווען
ווען ער איז געוואָרען כהן גדול און נשיא. און איין און דריי-
סיג יאָהר הָאָט ער געהערשט אין אידישען לאַנד. ער הָאָט
פיעל גוטעס געטאָן פאר זיין פּאָלק.

מיט דער הילף פון די רוימער הָאָט ער בעפרייט די אידען
פון סירישען יאָך. ער הָאָט אונטערטעניג געמאַכט דאָס לאַנד
אדום און די איינוואוינער הָאָט ער געצוואונגען זיי זאָלען זיך
מגייר זיין. די כותים הָאָט ער אונטערדריקט. ער הָאָט חרוב
געמאַכט זייער שטאָדט שכם און צושטערט זייער טעמפעל,
וואָס זיי האָבען געהאַט אויפ'ן באַרג גריזים. ער הָאָט אויך
פערוויסט די שטאָדט שומרון און די איינוואוינער פון בית
שאן און עמק יזרעאל הָאָט ער געצוואונגען זיי זאָלען זיך
מגייר זיין. די וואָס האָבען דאָס נישט געוואָלט טאָן האָבען
געמוזט פּערלאָזען דאָס לאַנד.

אז דאָס לאַנד איז רוהיג געוואָרען פון די מלחמות הָאָט

זוי אזוי די "פרושים" פלעגען געהן געקליידעט.

ער זיך גענומען צו פערשענערן ירושלים. א סך וואונדער-שעהנע געביידעס האָט ער אויסגעבויט אין דער הייליגער שטאָדט. אויף דעם זעלבען פלאַץ וואו דער פּאַלאַץ פון שלמה המלך איז געשטאַנען, נישט ווייט פון בית המקדש האָט ער אויסגעבויט אַ רייכען פּאַלאַץ פאַר די אידישע הערשער. ער האָט נאָך געבויט שעהנע בריקען און גרויסע געביידעס פאַר פּאַלקס־פּערזאָנלונגען.

אין זיין צייט איז געגרינדעט געוואָרען דאָס סנהדרין. דאָס גרויסע סנהדרין פון איין און זיבעציג און דאָס קליינע סנהדרין פון דריי און צוואַנציג. אלע גרויסע תנאים און גע-לעהרמע זיינען געווען די סנהדרין. זיי האָבען פּערשפּרייט די תורה און געמאַכט די געזעצען פון לאַנד.

א סך גוטעס האָט ער געמאַן פאַר'ן פּאַלק, אָבער אין זיינע לעצטע יאָהרען האָט ער געמאַן אַ זאך, וואָס האָט צושטערט אַלץ וואָס ער האָט געבויט.

דאס אידישע פּאַלק איז דעמאָלט צוטיילט געווען אויף עטליכע פּאַרטייען. די גרויסע מעהרהייט האָט געהערט צו די "פרושים", די פרומע, וואָס זענען געווען איבערגעגעבען צו דער תורה, ווי זי איז געלערנט געוואָרען פון די פרומע לעהרער, די חכמים און סופרים. עס זענען אייך געווען די "צדוקים", זיי זענען געווען כמעט די זעלבע, וואָס די הער-לעניסמען, נאָר זיי האָבען געגלויבט אין תורה שבכתב, נישט אין דער תורה שבעל־פה. עס איז געווען נאָך אַ פּאַרטיי — די "איסיים". זיי זיינען געווען אָבגעזונדערט פון מענשען, זענען געווען ווייט פון שטאָדט און געלעבט אין וועלדער און הייזלען.

יוחנן הורקנוס האָט אַלס הערשער, וואס איז זיך אָפּט צוזאַמענגעקומען מיט גוי'שע קעניגען, נישט געקענט ריכטיג אָבטיטען די תורה. א סך זאַכען האָבען איהם די חכמים איבער דעם ערלויבט.

נאָר דאָס וואָס אַ נשיא, אַ הערשער מעג, טאָר אָבער נישט מאַן דער כהן גדול. האָט פּערדראָסען די עלטסטע און דאָס סנהדרין, וואָס יוחנן הורקנוס היט נישט די תורה אין דער צייט וואָס ער איז כהן גדול.

מען האָט אויך אויסגעטראַכט אויף איהם אַ בלבל, אז

ער טאָר נישט זיין כהן גדול צוליעב זיין געבורט. א ביזע צונג האָט אויסגעפלוידערט, אז זיין מוטער איז געווען גע- פאנגען ביי די גריכען און געוואָרען פּעראַנרייניגט, טאָרען איתרע קינדער נישט זיין כהנים.

איין מאָל, ווען הורקנוב איז צוריקגעקומען פון א מלחמה, האָט ער געמאכט א גרויסען באַל און פערבעטען אַלע חכמים און בעאַמטע. ביים זיין טרינקען האָט הורקנוס זיך אָנגערופען :

— ווער עס האָט מיך געזעהן טאָן א קרומע זאך, זאָל מיר זאָגען, וועל איך עס פּעריכטען.

האָט זיך אַן אַלטער מאן אויפגעהויבען און געזאָגט :

— איהר האָט גענוג די הערשער-קרוין. לאַזט איבער די קרוין פון כהונה צו די קינדער פון אהרן הכהן...

— איך שטאם דאָך פון אהרן הכהן — האָט הורקנוס געזאָגט פּערוואַנדערט.

האָט איהם עמיצער געזאָגט, אז ער איז פּסול, ווייל זיין מוטער איז געווען געפאנגען. ער האָט געמאכט אַן אויס- פאָרשונג און עס האָט זיך אַרויסוויזען אַלס פאַלש. איז ער געוואָרען שטאַרק בייז אויף די פּרושים, די פּרומע. ער האָט זיי אַלע אַראָפּגעוואָרפען פון די שטעלעס. ער האָט זיי אויך פּערטריבען פון דעם סנהדרין. און ער האָט אויף זייער אָרט בעשטימט די "צדוקים".

איבער דעם איז דאָס באַלד בייז געוואָרען אויף איהם און נאכגעטראָגען האָט צו זיין פאַמיליע און קינדער און קינד'ס-קינדער. פון דעם איז אַרויסגעקומען א סך בייז פאָר די אידען.

הורקנוס האָט געהאַט פינף זיחן. פאָר'ן טויט האָט ער בעשטימט זיין עלטסטען זוהן אריסתובל אַלס כהן גדול און די רעגירונג האָט ער איבערגעגעבען אין די הענט פון זיין פרוי.

באַלד ווי אריסתובל איז געוואָרען כהן גדול האָט ער זיין מוטער, די הערשערין, מיט דריי ברידער אריינגעזעצט אין געפּענגניש. נאָר זיין ברידער אַנטיגנוס האָט ער געלאָר זען פריי, ער האָט איהם שטאַרק ליעב געהאַט און ער האָט זיך געקרוינט אַלס הערשער איבער די אידען.

דאָס האָט פערדראָסען די פרומע אידען. זיי קרין האָבען זיי געוואָלט זעהן נאָר אַיפ'ן קאָפּ פון איינעם פון דוד המלך'ס קינדער. זענען זיי ביז געווען וואָס ער האָט זיך אָנגעטאָן די אידישע קרוין.

און נאָך אַן ערגערע זאך האָט ארויסתובל געמאָן וואָס האָט איהם געמאַכט שטאַרק פּערהאַסט ביי די פרומע. ער האָט זיך מיט די צדוקים נאָך מעהר גע'חבר'ט ווי זיין פאָטער און די פרומע האָרן ער אינגאנצען אָבגעשמויסען.

דאָס ערשטע יאָהר פון זיין הערשאַפט האָט ער דער-קלערט קריעג די פעלקער, וואָס האָבען געוואוינט אַרום די אידישע גרעניצען. אין מיטען אַ שלאכט איז ער אָבער גע-פּעהרליך קראַנק געוואָרען און ער האָט זיך געמוזט אומקער-רען נאָך ירושלים.

זיין ברודער אַנטיגנוס האָט פּערענדיגט די מלחמה מיט אַ גרויסען זיעג און מיט גרויס פאַראַד אריינגעפאָהרען נאָך ירושלים. ארויסתובל'ס ווייב האָט נישט פּערנוגען אַנטיגנוס'ען די גרויסע עהרע און זי האָט אָנגערעדט איהר מאן, ער זאָל שטילערהייט טויטען זיין זיעגרייכען ברודער. ער האָט זי געפאָלגט. דער מאָרד פון זיין ברודער האָט איהם דערנאָך שטאַרק באַנג געטאָן, דאָס געוויסען האָט איהם שטאַרק געמאַטערט און ער האָט דאָס יאָהר נישט אויסגע-לעבט.

זיין אינגערער ברודער אלכסנדר ינאי איז געוואָרען קעניג אויף זיין אָרט. אלכסנדר ינאי איז אינגאנצען אלט געווען דריי און צוואַנציג יאָהר, ווען ער האָט אָנגעהויבען קעניגען. שלומית, זיין פרוי, איז געווען די שוועסטער פון שמעון בן שטה, דער הויפט-פיהרער פון די פרומע. האָט ער בעשטימט זיין שוואַגער אַלס הויפט-ראַטגעבער. איינציגווייז האָט ער אַראָפּגעזעצט די צדוקים פון סנהדרין און בעשטימט פרומע אויף זייער אָרט. און די פרומע זיינען געווען זעהר צופרידען.

אלכסנדר ינאי האָט געהאַט גרויס ערפאָלג און געוואר-נען אַ סך מלחמות. און מיט די פרומע האָט ער געלעבט זעהר פריינדליך ביז צום צעהנטען יאָהר פון זיין קעניגען.

ער אי זרעמאָלט צוריקגעקומען זיעגרייך פון דעם קריעג

אין ענה. עם איז געווען סכות, און דער יום־טוב איז גע-
פיערט געוואָרען מיט גרויס פאַראַד. אַלכסנדר ינאי איז
אַרויף אויפ'ן מזבח און געטאָן די עבודה ווי דער שטייגער
פון די פרומע.

ביים וואסער־גיסען האָט ער פּלוצלונג זיך אָנגעקערט
פון דעם פרומען מנהג און געגאָסען דאָס וואסער ווי די
צדוקים ווילען. האָט זיך אויפגעהויבען א שטורם אין בית
המקדש און דאָס גאַנצע פּאָלק האָט איהם געשליידערט אין
קאָפּ אריין די אתרוגים און שטאַרק געזידעלט.

האָט ער אָנגעהויבען ברענען פאר כעס און געגעבען א
בעפעל צו זיינע געדונגענע סאָלדאַטען, וואָס זענען נישט
געווען קיין אידען, זיי זאָלען זיך וואַרפען אויפ'ן פּאָלק.
די סאָלדאַטען האָבען זיך אריינגעריסען אין גאָט'ס הויז
און א סך אידען אויסגע'הרג'עט. דעמאָלט האָט ער זיך
דערנגעהנטערט צו די צדוקים און אַ לאַנגע צייט האָט גע-
דיערט די מלחמה צווישען איהם און די פרומע. דאָס פּאָלק
האָט געהאַלטען מיט די פרומע פיהרער און האָט איהם
שטאַרק פיינט געקראָגען.

די מלחמה האָט אָנגעהאַלטען זיין גאַנץ לעבען. עם האָט
שוין נישט געהאַלפען וואָס ער האָט שפעטער געוואָלט מאַכען
שלום מיט די פרומע. ער האָט זיך אויך נישט געקענט בע-
ליעבט מאַכען דערמיט, וואָס ער האָט דאָס אידיש לאַנד פער-
גרעסערט און פערשטאַרקט. זיין פערנעמען די ים־שטערט
האָט איהם אויך נישט געהאַלפען צו געווינען חן ביים פּאָלק.
זיי האָבען איהם נישט געוואָלט מוחל זיין, וואָס ער האָט
אַזוי פועל אידיש בלוט פערגאַסען.

"פּערהאַסט ביים פּאָלק איז ער געשטאַרבען אין זיינע
בעסטע יאָהרען. ער האָט געלעבט ניין און פערציג יאָהר.
פאר'ן טויט האָט ער בעשטימט זיין פרוי שלומית אלס הער-
שערין און זי געבעטען זי זאָל שליסען פריערען מיט די
פרומע.

ניין יאָהר האָט זי געהערשט. די גאַנצע צייט האָבען די
אידען געלעבט שטיל און רוהיג. זי איז געווען אַ זעלטען גומע
פרוי און גאָט־פאַרכטיג. די פרומע האָבען געהאַט די אוי-
בערמאַכט. און די תורה האָט זיך פערשפרייט אין איהר

צייט. און די הויפט־פיהרער זענען געווען איהר ברודער שמעון בן שמה און זיין חבר יהודה בן מבאי.

שלומית האָט געהאַט צוויי זיהן, הורקנוס און אריסתובל. הורקנוס, דער עלטסטער, איז געווען עהרליך און פרום, האָט זי איהם געמאַכט פאר כהן גדול. אריסתובל האָט אָבער גע־האַלטען מיט די צדוקים. ער האָט געוואוסט, אז נאָך זיין מוטער'ס טויט וועט זיין עלטערער ברודער ווערען דער הער־שער, האָט ער צוזאַמענגעקליבען אן ארמעע פון די צדוקים און איינגענומען עמליכע אידישע שטענדט און פעסטונגען. אז די פרומע האָבען דאָס געזעהן האָבען זיי פערשטאַנען אז ער וויל פּערכאַפּען די קרוין, האָבען זיי ארעסטירט זיין ווייב און קינדער און זיי פּערהאַלטען אַלס משכון.

אז שלומית איז געשטאַרבען האָבען די ברידער אנגעהויבן פיהרען קריעג איבער דער קרוין. ביים טאָג פון יריחו האָט הורקנוס פּערלוירען די שלאַכט און ער איז אַנטלאָפּען נאָך ירושלים. אריסתובל איז געגאַנגען אויף ירושלים און איינגענומען די שטאָדט.

האָט הורקנוס נאכגעגעבען. ער איז געבליבען כהן גדול און אריסתובל איז געוואָרען קעניג. זיי האָבען געשלאָסען שלום און געשוואוירען אויף דעם. צו פּערשטאַרקען דעם שלום האָבען זיי זיך משרד געווען. אלכסנדר, אריסתובל'ס זוהן, האָט חתונה געהאַט מיט אלכסנדרה, הורקנוס' טאָכטער.

דריי יאָהר האָט געדויערט דער שלום. האָט זיך פּלוצלינג אריינגעמישט אַ ביטערער פּאַלשער מענש. אַנטיפּאַטאר, וואָס האָט געשטאַמט פון די אדומ'ער וואס האָבען זיך מיט יאָזרען צוריק געצוואונגענערהייט מגייר געווען, האָט זיך צוגע־זנפ'עט צו הורקנוס'ען און איהם אָנגעהעצט אויף זיין יונג גערען ברודער, וואָס האָט אוועקגערויכט ביי איהם די קרוין. ער האָט איהם אָנגערעדט צו אַנטלויפּען צו קעניג ארע־טעס פון אראביען און בעטען זיין הילף צו פּערטרייבען אריסתובל'ען פון טראָחן. און אַלס לוי זאָל ער איהם אומד קערען די שטערט וואָס זיינע עלטערן האָבען צוגענומען ביי די אראבער.

הורקנוס האָט איהם געפּאָלגט. ארעטעס האָט גענומען מיט זיך אז ארמעע פון פּופּציג טויזענד סאַלדאַטען און בע־

זאלען דאָס אידישע לאַנד. אַריסתובל איז אַרויס אַנטקעגען
 איהם, ער האָט אָבער פּערלויירען די שלאַכט און ער איז אַנט-
 זאָפען נאָך ירושלים און זיך שטאַרק בעפעסטיונט. און אַרע-
 זעס האָט בעלאַגערט די הייליגע שטאָדט.

דאָס רוימישע קעניגרייך איז דעמאָלט געווען גאַנץ
 פּריינדליך צום אידישען לאַנד. יאָהרען לאַנג איז געווען
 א פּריינדליכער בונד צווישען רוים און ירושלים. האָבען
 ביידע ברידער, הורקנוס און אַריסתובל געשיקט שלוחים צו
 סקווירוס'ען דעם רוימישען גובערנאַטאָר אין סיריען. זיי האָ-
 בען פּאַרנעלייגט זייערע טענות פאַר איהם און יעדער האָט
 געוואָלט, אַז רוים זאָל איהם קומען צו הילף.

זיי האָבען איהם אויך געבראַכט טייערע מתנות. זענען
 איהם די מתנות פון אַריסתובל בעסער געפעלען און ער האָט
 איהם געגעבען גערעכט. ער האָט בעפּוילען דעם אַראַבישען
 קעניג צו לאָזען ירושלים צורוח. דער אַראַבישער קעניג האָט
 זיך דערשראָקען פאַר די רוימער און האָט אוועקגעפּויהרט זיין
 אַרמעע. הורקנוס און אַנטיפּאַטאַר זענען מיטגעגאַנגען מיט
 איהם.

אַריסתובל האָט זיי נאָכגעיאָגט און דערלאַנגט קלעפּ די
 אַראַבישע אַרמעע, אַז זי האָט איהם געהאַט צו געדענקען.
 אַנטיפּאַטאַר האָט אָבער נישט גערוהט און ער איז אוועק
 נאָך סיריען צו דעם רוימישען פּעלד־מאַרשאַל פּאַמפּעאָוס
 און איהם געבעטען ער זאָל זיך שטעלען אויף הורקנוס' זייט.
 אַריסתובל האָט זיך אָבער צוגעאיילט און צוגעשיקט
 פּאַמפּעאָוס'ן א זעלטענע מתנה. פון בית המקדש האָט ער
 אַרויסגענומען אַ וואַנדערליכען קינסטלעריש אויסגעהאַקט-
 טען וויינשטאָק פון גינגאַלד און געגעבען פּאַמפּעאָוס'ן.
 פּאַמפּעאָוס האָט צוגענומען די מתנות פון ביידע און זיך
 בעטראַכט, אַז פון דער ברודער־קריעג קען ער געווינען אַ
 גרויסען נאַמען, האָט ער געהייסען ביידע ברידער קומען צו
 איהם און פּאַרלייגען זייערע טענות.

הורקנוס און אַריסתובל זענען געקומען צו איהם. ער האָט
 דערזעהן אַז אַריסתובל איז מוטיג אין העלדיש און הורקנוס
 איז אַ שוואַכלינג, האָט ער גערעכט געגעבען הורקנוס'ען. מיט
 דעם שוואַכלינג הורקנוס אלס קעניג, האָט ער זיך געטראַכט,

וועט איהם גרינגער אָנקומען צו מאַכען דאָס אידישע לאַנד
אונטערטעניג צו רוים.

אריסתובל איז אוועק פון פאמפעאוס'ען אן אויפגערעג-
טער. ער האָט פערשטאַנען, אז דער רוימישער פעלד-מאַרשאָל
אַרבייט אויס בייזע פלענער נעען הייליגען לאַנד, האָט ער
גענומען זיינע אנהענגער און בעפעסטיגט זיך אין פעסמונג
פון בית המקדש און ער האָט אויפגעריסען די בריק וואָס
פערבינדט די פעסמונג מיט דער שמאָרט.

פאמפעאוס איז מיט זיין ארמעע געגאנגען אויף ירושלים

ווי די אידען טראָגען צינען צו די הימער.

און הורקנוס'עם לייט האָבען געעפענט די טויערען פאר
איהם. דריי מאָנאַטען האָט פאמפעאוס בעלאַגערט די פעס-
טונג פון בית המקדש ביז ער האָט זי איינגענומען.

ווייל און צורייצט האָט דאָס רוימישע מיליטער זיך
אריינגעריסען אין בית המקדש און געמאַכט אַ גרויסע
שחיטה. די כהנים וואָס זענען געשטאַנען ביים מזבח און גע-
מאָן די עבודה האָבען זיך פון אָרט נישט געריהרט, זענען
די רוימער זיי בעפאַלען און צוהאַקט מיט די שווערדען. דאס
בלוט פון די כהנים האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם בלוט
פון די קרבנות.

צוועלף טויזענד אידען האָבען די רוימער אויסגעקוילעט אין הויף פון בית המקדש. פאָמפעאוס האָט זיך אריינגערירטען אין קדשי קדשים און געבליבען שטעהן פערואונדערט. ער האָט דאָ נישט געפונען קיין בילד אָדער סטאַטוע. ער איז זיכער געווען, אז די אידען דינען צו א קאָפּ פון אן אייזעל. אזא בלבול האָט מיט יאָהרען צוריק אויסגעטראַכט אַנטיוכוס דער בייזער סירישער קעניג.

פאמפעאוס איז גלייך ארויסגעגאנגען פון בית המקדש. ער האָט נישט אנגעהירט קיין זאך. ער האָט אויך איבערגעלאָזט דאָס גאַנצע פערמעגען וואָס איז געווען אין דער קאַסט פון בית המקדש. דאָס איז ביי אלעמען בעטראַכט געוואָרען פאַר א גרויס נס און וואונדער.

דאָס אידישע קעניגרייך איז אבער דעמאָלט אָבגעשאַפט געוואָרען. קיין אידישער קעניג איז נישט געווען מעהר. ארץ ישראל איז געוואָרען אונטערמעניג צו רוים. הורקנוס איז בער שטימט געוואָרען אלס כהן גדול און נשיא. רוים האָט ארויפגעלייגט אויף די אידען א שווערע לאַסט. זיי האָבען געמוזט צאָהלען פיעל צינען. אלע שטערט וואָס די השמונאים האָרבען איינגענומען, האָט רוים אָבגעריסען פון אירישען לאַנד. א טייל האָט רוים דערקלערט פריי און אונאבהענגיג און די איבעריגע האָט פאמפעאוס געשטעלט אונטער'ן שוץ פון רוים, אַנשליסענדיג זיי צו סיריען, וואָס איז פערואולטעט גוואָרען פון א רוימישען גובערנאַטאָר.

פאמפעאוס האָט דערנאָך שווער בעשטראַפט אריסתובל'ן און זיינע אנהענגער. ער האָט זיי דערקלערט פאַר רעבעלן און בונטאָווישטיקעס. די פיהרער האָט ער דערמאַרדעט און די ארמעע גענומען אין געפאַנגענשאַפט. ריסתובל'ען, זיינע צוויי זיהן אלכסנדר און אַנטיגנוס און זיינע צוויי טעכטער האָט ער מיטגענומען מיט זיך צו בעריהמען זיך מיט זיי, ווען ער וועט אריינפאָהרען מיט טריאומף נאָך רוים.

א קורצע צייט שפעטער איז אריסתובל'ס זוהן אלכסנדר, וואָס איז געווען הורקנוס'עס איידים, אַנטלאָפּען פון רוים און צוריקגעקומען נאָך ארץ ישראל.

באלד האָט ער צונויפגעקליבען א גרויסע ארמעע און איז געגאַנגען אויף ירושלים. הורקנוס און אַנטיפאַטאַר האָבען

נישט געקענט ביישטעהן זיין ארמע, זענען זיי אנטלאָפּען. אלכסנדר האָט זיך דערקלערט קעניג און בעפעסטמיט ירושלים. אנטיפאטאר האָט אבער אָנגערייצט אויף איהם גאָוויניוס'ן, דער רוימישער פעלד־מאַרשאַל אין סיריע, און ער האָט נאָך אַ לענגערע בעלאַגערונג געפאַנגען אלכסנדר'ן און אוועקגעפיהרט נאָך רוים.

אריסתובל מיט זיין צווייטען זוהן אנטיגנוס זענען אויך אנטלאָפּען פון רוים און צוריקגעקומען נאָך ירושלים. דאָס פּאַלס האָט זיך דערפרעהט מיט זיי און געהאַפּט אז אונטער זייער פיהרערשאפט וועט דאָס אידישע לאַנד זיך באַפרייען פון רוימישען יאָך. דער פּאַלשער און ביטרער אנטיפאטאר, וואָס האָט אליין געוואָלט ווערען הערשער איבער די אידען, האָט ווידער שטילערהייט אנגערייצט די רוימער און זיי זע-נען בעפאלען ירושלים און אריסתובל מיט זיין זוהן אנטיגנוס זענען געשלאָסען אין קייטען ווידער אוועקגעפיהרט געוואָרען נאָך רוים.

גאַנץ אָפּט זענען די רוימישע לעגיאָנען בעפאלען דאָס אידישע לאַנד און אוועקגעפיהרט א סך רויב. קראָסוס, דער רוימישער קריענס־פיהרער, איז שפעטער בעפאלען ירושלים און ארויפגעלייגט אויף די אידען א גרויסע קאָנטריבוציע. ער האָט אויך צוגערויבט דאָס גאַנצע פערמעגען פון בית־המקדש. און פון ארץ ישראל איז ער געגאַנגען מלחמה האַל-טען מיט דעם לאַנד פארטייען.

ער האָט אָבער אין פּאַרטיען געהאַט אַ גרויסע מפּלה. זיין אַרמע איז שטאַרק צושלאָגען געוואָרען און ער איז געפאלען אין שלאַכט. אַ אידישער העלד פיטאליוס האָט דאָס געוואָהר געוואָרען און גערופען די אידען צו בעפרייען זיך פון רוימ'ס יאָך, האָט אָבער אנטיפאטאר גערופען קאסיאס'ן, קראָסוס'עס נאָכפּאָלגער, און קאסיאס האָט דערמאָרדעט פיטאליוס'ען, דעם אידישען העלד, און דרייסיג טויזענד אידען האָט ער גענומען געפאַנגען און זיי פערקויפט פאר שקלאָפּען.

אין דער צייט האָבען פּאַמפּעאָס און יוליוס צעזאַר, די צוויי גרעסטע קריענס־פיהרער פון רוים זיך געשלאָגען אי-בער דער רוימישער קרוין. יוליוס צעזאַר האָט געוואָלט אַראָפּזעצן פאַמפּעאָס'ען פון זיין אמט אין סיריע, האָט

ער בעפרייט אריסתובל'ען, דעם געפאנגענעם אידישען קע-
ניג, און איהם בעשטימט פאר א מיליטערי-פיהרער.

ער האָט איהם געגעבען צוויי רוימישע לעגיאָנען און גע-
הייסען זיי פיהרען נאָך ארץ ישראל און ארויסרופען פאמ-
פעאוס'ען אויף מלחמה.

אנטיפאטאר'ס גוטע פריינד האָבען זיך דאָס דערוואוסט
און האָבען אריסתובל'ען פערגיפטעט נאָך איידער ער האָט
פערלאָזט רוים. די אלע אינטריגעס זענען אנטיפאטאר'ן נאָך
געווען ווייניג. האָט ער די גאַנצע געשיכטע דערצעהלט פאמ-
פעאוס'ען און איהם אָנגערעדט ער זאָל טויטען אריסתובל'ס
זוהן אלכסנדר'ען.

פאמפעאוס האָט גע'הרג'עט אלכסנדר'ען און ער האָט
זיך געוואָלט נוקם זיין אָן אריסתובל'ס ווייב און די אנדערע
קינדער. זענען זיי אָבער אנטלאָפּען נאָך קאלסיס און דער
דאָרטיגער קעניג תלמי האָט זיי אויפגענומען און בעהאַלטען.
פיליפּיאָן, תלמי'ס זוהן, האָט חתונה געהאַט מיט
אריסתובל'ס עלטסטע טאָכטער, האָט איהם זיין פאָטער
תלמי נישט פּערגונען צו האָבען אזא שעהנע און יחוס'דיגע
פּרוי, האָט ער זיין אייגענעם זוהן געהייסען טויטען און דאָס
ווייב האָט ער גענומען פאר זיך.

אזוי איז געפאלען דער שטאָלץ פון די חשמונאים. אַ
טאָכטער פון דער פאָמיליע האָט חתונה געהאַט מיט אַ גוי
און דערנאָך האָט זי נאָך געלעבט מיט איהר שווער, וואָס איז
געווען איהר מאַן'ס מערדער.

נאכדעם ווי פאמפעאוס האָט דערמאָרדעט אלכסנדר'ען,
איז זיין פּרוי אלכסנדרה, וואָס איז געווען הורקנוס'עס
טאָכטער, צוריקגעאנגען צו איהר פאָטער. זי האָט געהאַט
צוויי קינדער: מרים, אַ זיבען יעהריג מיידעלע און
אריסתובל, א קינד פון צוויי יאָהר.

מעהר ווי די צוויי קינדער איז נישט געבליבען פון דער
גאַנצער בעריהמטע חשמונאים פאמיליע. די איבעריגע האָ-
בען זיך שוין געהאַט אויסגעמישט מיט די פרעמדע פעלקער.
איז די גאַנצע האָפּנונג פון פאָלק געווען אויף די צוויי
קינדער.

דאָס פאָלק האָט געדענקט דאָס העלדישקייט און גע-

טריישאָפּט פון די חשמונאים. האָבען אלע געלייגט זייער האָפנונג, אז די קינדער וועלען גרויס ווערען, וועלען זיי זיך שטעלען בראש פון די אידען און פערטרייבען די רוימער. דאָס פאָלק האָט שטאַרק ליעב געהאַט די קינדער, און זייער מוטער אלכסנדרה, וואָס איז געווען זעהר קלוג און פרום, האָט נאָך פערגרעסערט ביים פאָלק די ליעבע צו די קינדער.

זי האָט זיי געפיהרט אין נאָט'ס וועג, האָט זיי ערצויגט אויפ'ן שטייגער פון די "פרושים", די פרומע, און אז מרים האָט צוליעב איהר שטעלונג געמוזט אָנהויבען לערנען גריכיש, האָט זי נישט געוואָלט נעמען אַ גוי'שען לעהרער פאר איהר, נאָר א פרומען אידען.

אין אלעקסאנדריא זענען דעמאָלט געווען א סך פרומע אידען, וואָס זענען געווען גרויסע קענער פון גריכיש, האָט זי זיך געווענדעט צו חונוי כהן גדול'ס אייניקלאך פון אלעקסאנדריא, זיי זאָלען איהר שיקען א גוטען גריכישען לעהרער, וואָס איז אן עהרליכער און פרומער איד. אין אלעקסאנדריא האָט דעמאָלט געלעבט שבנא, עמיהוד'ס אן אור-אור-אייניקעל, וואָס האָט געשטאַמט פון דוד המלך'ס פאָמיליע. שבנא האָט געקענט גריכיש אויסגע-צייכענט. און ער איז רעקאָמענדירט געוואָרען צו זיין מרים'ס לעהרער און ערציהער.

שבנא האָט שוין לאנג געוואָלט פאָהרען נאָך ארץ ישראל. זיינע עלטערן'ס עלטערן האָבען פערלאָזט דאָס אידישע לאַנד און זיך בעזעצט אין עגיפטען. און שבנא האָט תמיד געבענקט צום לאַנד וואו זיין עלטער-עלטער זיידע דוד איז געווען דער מלך ישראל.

אז שבנא האָט דערפון זיך דערוואוסט האָט ער דאָס אָנגענומען מיט גרויס חשק און ער איז געפאָהרען נאָך ירושלים און געוואָרען מרים'ס לעהרער און ערציהער. שפעטער האָט ער אויך געלערנט מיט מרים'ס ברודער — אריסתובל.

שבנא האָט זיך שטאַרק צוגעבונדען צו די קינדער. זיי זענען געווען זעלטען שעהנע און געראַטענע קינדער און האָבען זיך גוט געלערנט און גוט געפיהרט.

דער פאלשער אינטריגאנט אנטויפאטאר האָט דעמאלט שוין געהאט א סך מאַכט. פאמפעאוס האָט געהאַלטען מיט איהם. ווען פאמפעאוס האָט מלחמה געהאַלטען מיט יוליוס צעזאַר'ן איז איהם אנטויפאטאר געקומען צו הילף. און פאמפעאוס איז איהם דערפאר געווען זעהר דאַנקבאַר.

באַלד אָבער ווי פאמפעאוס האָט פערלירען און יוליוס צעזאַר איז אַרויס דער זיגער, איז אנטויפאטאר'ן געלונגען זיך איינצוקויפּען ביי יוליוס צעזאַר'ן און ער האָט שוין אַויך געהאַלטען מיט איהם.

רוים האָט דעמאָלט אנערקענט הורקנוס'ען נישט מעהר ווי אלס כהן גדול און נשיא. אנטויפאטאר איז בעשטימט גע- וואָרען אַלס הערשער איבער'ן אידישען לאַנד. אנטויפאטאר האָט זיין הערשאַפט בעפעסטיגט. זיין זוהן פואל האָט ער בעשטימט אַלס גובערנאַטאָר אין ירושלים און זיין זוהן הורדוס אַלס גובערנאַטאָר אין גליל.

אין גליל האָבען זיך אויפגעהאַלטען א סך אנהענגער פון דעם אַלטען אַרויסתובל. זיי האָבען זיך נישט געוואָלט אונטערגעבען הורקנוס'ען מיט דעם אדום'ניק אנטויפאטאר. זיי האָבען גערולדיג געוואַרט אויף דעם טאָג ווען דאָס פּאָלק וועט זיך אָברייסען פון דער פרעמדער הערשאַפט.

עס האָט זיי אָבער פערדראָסען וואָס די אַרומיגע פּעל- קער פּערשפּרייטען זיך אַלץ מעהר אין אידישען לאַנד. זענען זיי פון צייט צו צייט בעפּאַלען די פרעמדע און זיי אנגעטאָן געברענגט גיזות, עס זאָל זיי מיאום ווערען און זיי זאָלען פּערלאָזען דאָס אידישע לאַנד.

אויף די דאָזיגע אידישע פּאַטריאָטען האָט הורדוס אויסגעגאַסען זיין גאַנצען ווילדען כּעס. ער האָט זיי געכאַפט און אַויסגעראָט. קיין איינעם פון זיי האָט ער נישט געלאָזט לעבען.

אז ירושלים האָט דאָס דערהערט האָט די גאַנצע שטאָדט געקאַכט פון גרויס אויפּרענגונג. עס איז קיינמאָל נישט גע- הערט געוואָרען אין אידישען לאַנד מען זאָל כאַפען מענשען און זיי טויטען אָהן א משפּט. צו ערשט מוז מען אויספאַר- שען זייערע זינד און זיי שטעלען פאר דעם סנהדרין מיט

דעם נשיא. און דאָ כאַפּט הורדוס מענשען און קוילעט זיי אָהן דין און אָהן משפּט!

דאָס האָט אויפגעהויבען א שטורם אין ירושלים. דאָס פּאָלק מיט די פיהרער זענען געווען שטאַרק פּערביטערט אויף הורקנוס'ען, וואָס ער האָט איבערגעגעבען דאָס גאַנצע לאַנד מיט דעם פּאָלק אין די הענד פון דער אדומי'שער פּאַמיליע, אַנטיפּאַטאַר מיט זיינע זיהן, און זיי טוען מיט די אידען וואָס עס געפּעלט זיי.

די אלמנות פון די ערמאָרדעטע און זייערע בעטריבטע מאַמעס האָבען הורקנוס'ן נישט געלאָזט רוהען. ווען ער איז געגאַנגען אין בית המקדש, האָבען זיי איהם אַרומגערינגעלט מיט אַ גרויס געוויין און געיאָמער און געפּאָדערט ביי איהם ער זאָל זיך אָברעכענען מיט הורדוס'ן, דער מערדער פון זייערע מענער און קינדער. דאָס גאַנצע פּאָלק האָט מיט איין קול דאָס געפּאָדערט פון איהם.

דער שוואַכלינג הורקנוס האָט שוין נאָכגעגעבען. און ער האָט ערלויבט דאָס סנהדרין זאָל רופּען הורדוס'ען צום משפּט פאַר זיינע ווילדע מערדערישע מעשים.

אַנטיפּאַטאַר האָט דערווייל שניצל געשיקט אָנזאָגען דער פון דעם רוימישען גובערנאַטאָר אין סיריען. הורדוס'ען האָט ער געהייסען געהן נאָך ירושלים אין בעגלייטונג פון זיינע בעסטע סאָלאַטען און ער זאָל שטעהן פאַר די ריכטער פעסט און שטאַלץ און אָהן שרעק. הורדוס האָט איהם געפּאָלגט און אַזוי געטאָן.

הורקנוס האָט געדאַרפט זיין דער פּאַרזיצענדרער ביי דעם פּראָצעס. האָט דער רוימישער גובערנאַטאָר פון סיריען געלאָזט וויסען, אַז ער האַלט איהם, הורקנוס'ען, פּער-אַנטוואָרטליך פאַר הורדוס'עם לעבען...

הורדוס איז ערשיענען פאַר'ן סנהדרין אין זיין פּולען אונטער פון פּורפור, די שווערד אויף די לענדען און ארומ גערינגעלט פון זיינע סאָלאַטען. מיט חוצפה האָט ער געקוקט אויף דעם הייכען געריכט, האָבען די ריכטער זיך דערישראָ-קען פאַר איהם און געשוויגען.

שמעיה הזקן, דער עלטסטער פון סנהדרין האָט זיך אויפגעשטעלט און גערעדט ביזע רייד צו די ריכטער. ער

האָט זיי פאַרגעוואָרפֿען זייער שוואַכקייט און מוטלאַזיגקייט
און ער האָט געזאָגט :

— הערט וואָס איך וואַרן אייך ! אויב איהר וועט
פערקוקען זיינע שווערע זינד, איהר וועט איהם שענקען
זיינע ווילדע פערברעכענס, זאָלט איהר וויסען, אז שפעטער
וועט ער אייך אויך ערמאָרדען !

דאָ איז דאָס סנהדרין גרייט געווען איהם צו פּעראַר-
טיילען צום טויט, האָט אָבער הורקנוס זיך דערשראָקען און
ער האָט געהייסען אָבלייגען דאָס ארויסזאָגען דעם טויט-
אורטייל אויף מאָרגען.

בינאכט האָט הורקנוס געהייסען הורדום'ען אנטלויפען.
הורדום איז אנטלאָפֿען נאָך דמשק צו דעם רוימישען פּעלד-
מאַרשאַל. יענער האָט איהם אויפגענומען מיט אָפענע
ארעמס און האָט איהם בעשטימט אַלס בעאַמטער פון אַרם.
הורדום האָט צוזאמענגעשטעלט אַ גרויסע אַרמעע און
געוואָלט געהן אויף ירושלים. ער האָט געוואָלט נעמען נקמה
אין דעם סנהדרין און טוימען זיין רעטער הורקנוס. נאָר זיין
פאָטער אַנטיפּאַטאַר האָט איהם אָבגעהאַלטען דערפון און
געזאָגט :

— וואַרט, עס איז נאָך נישט געקומען די צייט דערצו.
אַנטיפּאַטאַר מיט זיינע זיהן האָבען בעפעסטיגט זייער
הערשאַפט אויפ'ן הייליגען לאַנד. האָבען די אידישע פיהרער
געוואַרנט הורקנוס'ען, אז עס וועט נישט לאַנג געדויערן און
אַנטיפּאַטאַר וועט איהם אויך אַראָפּזעצען און פּערטרייבען.
הורקנוס האָט דאָס שוין אליין אויך איינגעזעהן. ער האָט
זיך אָבער גאָרנישט געקענט העלפען. ער איז געווען אַ גרוי-
סער שוואַכלינג און האָט צו קיין זאך נישט געהאַט קיין
מוטה.

איינער פון די אנגעזעהענסטע אידישע פיהרער מאַליך
האָט דאָס שוין נישט געקענט פּערטראָגען און ער האָט זיך
נוקם געווען אין דעם אינטריגאַנט אַנטיפּאַטאַר.
הורקנוס האָט געמאַכט אַ גרויסען באל. אַנטיפּאַטאַר
איז געווען צווישען די נעסט. האָט מאַליך אַריינגעטאָן גיפּט
אין אַנטיפּאַטאַר'ס וויין. ווי אַנטיפּאַטאַר האָט אויסגעטרונג-

קען א האלבען בעכער איז ער געפאלען טויט. זיין טויט האָט אַרויסגערופען גרויס פרייד ביים פּאָלק.

מאָליך האָט מורא געהאַט אַנטיפּאטאר'ס קינדער זאָלען איהם נישט פּערדעכטיגען, אז ער האָט זייער פּאָטער פּער-ס'ט, האָט ער כלומר'שט בערויערט זיין טויט.

דער כיטרער הורדום האָט אָבער פּערשטאַנען, אז דאָס איז געווען מאָליך'ס ארבייט, האָט ער שטילערהייט געהיי-סען די רוימישע סאָלדאַטען זיי זאָלען מאָליך'ען טויטען.

אז הורקנוס האָט געהערט אז זיין גוטער פריינד מאָליך איז טויט, האָט ער גע'חלש'ט פאר גרויס צער. ער האָט אָבער מורא געהאַט פאר הורדוס'ען צו זאָגען אַ וואָרט געגען איהם.

דאָס פּאָלק האָט שטאַרק געטרויערט אויף מאָליך'ס טויט. א סך האָבען זיך אַרומגערינגעלט אַרום מאָליך'ס ברודער און געוואָלט פּערטרייבען די אַנטיפּאטאר פּאַמיליע פון הייליגען לאַנד. זיי זענען בעפּאַלען פּזאָל'ן, זיי וואָלטען איהם געווען בעזיעגט, איז אָבער הורדוס געקומען מיט די רוימישע סאָלדאַטען און דערשטיקט דעם אויפשטאַנד מיט

אין קלאַפּ.

עס איז אָבער אַלץ נישט רוהיג געווען אין אידישען לאַנד. אַנטיגנוס, דעם אַלטען אַריסטוב'ל'ס זוהן, האָט צוזאַ-מענגעשטעלט אַ גרויסע אַרמעע. זיין שוואַגער תלמי, דער קעניג פון קאַלסיס, איז איהם געקומען צו הילף. און זיי זע-נען געגאַנגען אויף ארץ ישראל.

הורקנוס האָט דאָס געהערט און די הויט האָט געציטערט אויף איהם. ער האָט מורא געהאַט טאָמער זיעגט אַנטיגנוס, מעג ער זיך געזעגענען מיט זיין לעבען. איז ער דערפאַר שטאַרק צופריעדען געווען ווען הורדוס איז אַרויס אַנטקעגען אַנטיגנוס'ען און איהם דערקלערט קריעג.

הורדוס האָט צוקלאַפּט אַנטיגנוס'ן און איהם פּערטרייבען פון אידישען לאַנד. אַ זיענרייכער איז ער מיט גרויס פאַראַד אַריינגעפּאָהרען אין ירושלים און הורקנוס מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד זענען איהם אַרויס אַנטקעגען און איהם אָבגעגע-בען גרויס כבוד. הורקנוס האָט מיט זיינע אייגענע הענד אַרויפגעלייגט אַ זיעגער־קראַנץ אויף הורדוס'עם קאָפּ און אַזוי געפיהרט איהם דורך די גאַסען פון ירושלים.

אלכסנדרה, מרים'ס מאמע, האָט איהם אויך אָבגעגעבען גרויס עהרע און געמאַכט פאר איהם א גרויסען באַל. אויף דעם באַל האָט הורדוס געזעהן דאָס ערשטע מאָל מרים'ען.

מרים איז דעמאָלט אלט געווען פופצעהן יאָהר. זי איז געווען ווי א יונגע רויו וואָס הויבט זיך אָן ענטוויקלען. הויך און פעסט געבויט. אַ קליין רונדיג געזיכט. אַ קליין נעזל. די באַקען ווי בליהענדע רויוען אין שניי מיט חן-גריבעלעך פול צויבער. קליינע רויט-בליהענדע ליפעלעך. אויגען בלויזע ווי דער הימעל. און ליכטיג זענען איהרע אויגען און פייער-דיג ווי די זון. אַ לויטערער, גלייכער שטערן מיט אַ דינע צארטע הויט און פון דעם וויסקייט בלויזען זיך די דינע אָדערלעך אַרויס.

איהרע לאַנגע גאָלד-האַר אַרומגעפלאַכטען אַרום קאָפּ, האָבען אויסגעזעהן ווי אַ גין-גאָלדענע קרוין בעשאַפען פון גאָט אליין. מרים איז געווען די שענסטע פון די שעהנע ירושלים'ער טעכטער.

און ווי שעהן זי איז געווען, אזוי איז זי געווען נוט און האַרציג. זי איז געווען געטריי דעם גאָט פון איהרע על-טערן און דאָס פאָלק האָט זי לייעב געהאַט ווי איהר לעבען. זי איז געווען אַ ריכטיג קינד פון די ערשטע חשמונאים.

איהר מוטער'ס פיהרונג איז איהר נישט געפעלען. זי האָט אַ סך געליטען וואָס איהר מוטער חנפ'ט הורדוס'ען און וויל איהם געפעלען. מרים האָט געוואוסט, אז די מוטער טוט דאָס צוליבע איהר גרויסען דורשט נאָך הערשאַפט, האָט איהר דאָס האַרץ וועה געטאָן אויף דעם.

איהר פערשטאַרבענעם פאָטער'ס אנדענקען איז איהר אָבער געווען זעהר טייער. זי האָט איהם געהאַלטען פאר אַ הייליגען. ער האָט זיך דאָך איינגעשטעלט דאָס לעבען פאר זיין פאָלק און לאַנד.

זי האָט אויך שטאַרק בעדויערט איהר זיידע הורקנוס, וואָס צוליבע זיין שוואַכקייט האָט ער געבראַכט אן אונגליק אויפ'ן פאָלק און דערלאָזט די "אָרום-ער" צונעמען זיין הערשאַפט און טאָן מיט דעם לאַנד וואָס זיי ווילען.

הורדוס'ען האָט מרים נאָך נישט געהאַט געזעהן. זי האָט

איהם אָבער שרעקליך געהאַסט בלוין איבער דעם, וואָס איהר מאַמע און זיידע האָבען איהר דערצעהלט פון זיין ווילדקייט און מערדערישע נאַטור. און ווען זי האָט גערעדט וועגען איהם האָט זי קיין אנדערן נאָמען פאַר איהם נישט געהאַט ווי : "דער האַלבער איד".

הוררום איז דעמאָלט אַלט געווען ניין און צוואַנציג יאָהר. זיין אויסזעהן האָט גלייך דערצעהלט אז ער איז נישט פון ריין בלוט, אז ער איז א געמישטער פון צוויי פעלקער. יעקב און עשו זענען געווען אין זיין בלוט. ער איז געווען אן אויסמישונג פון איד און אדום.

מיטעלגעוואַקסען, געבויט ווי פון שטאַל, א טונקעלע הויט, אַ לענגליך פנים, א קרומע נאָז און פולע ליפּען. דער קאַפּ האָר און די באָרד האַלב ווייס און האַלב אש-קאַליר. אז ער האָט זיך אויפגערעגט האָבען זיך איהם ברייט צו שפרייט די נאָזלעכער, דער שטערן האָט זיך איהם שטאַרק געקנייטשט און זיינע גרויסע ברעמען האָבען זיך געשטעלט אין דער הויך. זיינע גרויע אויגען האָבען געשפּריצט פּייער יוי פלאַקערנדער שוועבעל.

ער איז געווען זעהר מוטיג און געהאַט א שטורמישע נאַטור. און האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין מאָס און קיין גרעניץ. ער האָט לייעב געהאַט און פיינט געהאַט אָהן א גרעניץ. ער האָט זיך אָבער געקענט בעהערשען און בער האַלטען זיינע שטורמישע געפיהלען טיעף אין האַרצען. א ווילען האָט ער געהאַט שטאַרקער פון שטאַל. ער האָט זיך פאַר קיין זאך נישט אָבגעשטעלט אויסצופיהרען זיין ווילען. זיין שטאַלענעם כאַראַקטער האָט ער זיך אויסגעארבייט אונטער דעם איינפלוס פון די רוימער, ביי וועמען ער האָט געקראָגען זיין ערציהונג.

ווען הוררום איז נאָך געווען א יונג יונגעל האָט מנחם, איינער פון די עסיער, נביאות געזאָגט אויף איהם, אז ער וועט אמאָל זיין א הערשער און טראָגען א קרוין אויף זיין קאַפּ.

צוליב דער נבואה האָט אַנטיפּאַטאר מיט זיין פאַמיליע זיך בעזעצט אין ירושלים און זיך אריינגעריסען אין הויז פון די אידישע הערשער.

דאָס האָט אויך געגעבען מוטא הורדוס'ען אריינצוקריגען די הערשאפט איבער דעם אידישען לאַנד. ער האָט אָבער געוואוסט, אז אזוי לאַנג ווי עס לעבט אן איבערבלייבונג פון דער חשמונאים פאמיליע, וועט זיין פלאַן נישט געראטען. האָט ער דערפאר בעשלאָסען זיך משרד זיין מיט הורקנוס'ען וועט ער ווערען א מיטגליעד פון דער חשמונאים פאמיליע און דאָס פאָלק וועט איהם אויפהערען האַסען.

אלכסנדרה'ן, מרים'ס מוטער, איז אויך איינגעפאלען דער געדאַנק. זי האָט געזעהן, אז איהר פאָטער הורקנוס, דער שוואַכלינג, וועט נישט אָנהאַלטען זיין הערשאַפט ביז איהר זעהן אריסתובל וועט אויפואַקסען, ער זאָל קענען ווערען הערשער. זי האָט גוט פערשטאַנען, אז פון צוויי זיימען וויל מען ארויסרייסען די ממשלה פון איהר פאָטער. הורדוס פון איין זייט און איהר שוואַגער אַנטיגנוס פון דער צווייטער. און ווייל זי האָט אַנטיגנוס'ן נאָך מעהר געהאַסט ווי הורדוס'ען, האָט זי בעשלאָסען צו געווינען פאר זיך הורדוס'ען. זי האָט איהם געוואָלט געווינען דורך ליבע. זי איז געווען אַ גרויסע שעהנהייט און אין די בעסטע יאָהרען. האָט זי געהאַפט, אז זי וועט איהם פאַנגען אין איהר נעץ.

אויף דעם באל וואָס זי האָט געמאַכט פאר הורדוס'ען האָט זי זיך אויסגעפוצט אין די שענסטע קליידער, האָט זיך בער-האַנגען מיט טייער צירונג און מיט איהרע ברענענדע אוי-גען געצויגען הורדוס'ען צו זיך.

איז אָבער געשעהן דאָס אונדערוואַרטעטע. הורדוס איז פערברענט געוואָרען פון ליבע. אָבער נישט צו דער מוטער, נאָר צו איהר טאָכטער, צו מרים'ען. און דאָס וואָס ער האָט פריהער געוואָלט טאָן צוליעב אויסרעכנונג אויף דער קרוין, האָט ער יעצט געוואָלט טאָן צוליעב זיין גרויסע ליבע. ער האָט געוואָלט מרים'ען.

די וואונדערליכע שעהנהייט האָט אָנגעצונדען אין איהם אַ גרויס פייער. אַ ים פון ליבע האָט אויפגעשטורעמט אין זיין האַרץ און ער האָט מיט דעם גרויסען פייער אין זיין האַרץ געזאָגט צו הורקנוס'ען :

— איך האָב לייעב אייער אייניקעל מרים. איך גיב איך

מײן קאָפּ פאר איהר. גיט זי מיר פאר א ווייב און עס וועט זיין גוט פאר מיר און פאר אייך...

מרים האָט זיך שטאַרק געוואונדערט ווען זי האָט געזעהן די גרויסע פּאַרבעריימונגען וואָס איהר מוטער מאַכט פאר דעם באל. אז זי האָט בעמערקט ווי די מוטער פּוצט זיך אזוי שטאַרק, האָט זי אָנגעהויבען פערשטעהן איהר מוטער'ס פּלאַן. און עס האָט זי שטאַרק פּערדראַסען אויף איהר.

נאָך גרעסער איז געוואָרען איהר פּערדראַכט ווען זי האָט דערזעהן הורדוס'ען, דעם "אדומישען קנעכט", ווי זי האָט איהם גערופען.

זי האָט דערזעהן א העלדישען מאַן מיט אַ הערשערישער נאַטור, שען און שטאַרק. זי וואָלט גאָרנישט געהאַט צו איהר מוטער פאר איהר פּוצען זיך פאר איהם, ווען זי וואָלט נישט געווען געהערט אזויפיעל שוידערליכע געשיכטעס ווערען איהם. זי וואָלט מוחל געווען איהר מוטער וואָס וויל קריגען דעם העלד.

אָבער ווי פּערציטערט איז זי געוואָרען אז זי האָט דער-הערט אז הורדוס וויל נישט איהר מוטער, נאָר זי! ...

די מוטער האָט גלייך נאָכגעגעבען. ווי איהר פּאָטער הורקנוס האָט איהר דערזעהלט הורדוס'עס פּערלאַנג, איז זי בעשטאַנען. ווען זיי ביידע האָבען דאָס געזאָגט מרים'ען, איז זי שיער אויסגעגאַנגען פאר שרעק. זי האָט זיי אָב-געהאַקט זעהר שאַרף און אויפגענעמטערהייט גערעדט צו זיי אזוי שטרענג, אז זיי האָבען אַזעלכעס פון איהר קיינמאָל נישט געהערט.

זיי האָבען זי געוואָלט איבעררעדען און איהר דערזעהלט וואָס פאר אַ העלד ער איז און אז ער וועט נאָך זיין קעניג, האָט זי דערזאָגט געשריגען :

— ווי שעמט איהר זיך נישט מיר דאָס גאָר צו זאָגען ? איהר האָט איהם אַלעמאָל גערופען "דער אדומ'ישער קנעכט", "דער האַלבער איד". ער איז אַ מערדער. זיין פּאָטער האָט געבראַכט מײן טאַטע צום טויט, ווילט איהר איהם מיר געבען פאר א מאַן ? פאַרוואָס ? וויל איהר ווילט בלייבן בען הערשער ? ! שעמט איהר זיך גאָרנישט ? !

אז זי האָט דאָס געזאָגט האָט זי געציטערט פאר שרעק-ליכער אויפרעגונג און ביטער געוויינט. דער אַלטער האָט געזעהן, אז זי איז גערעכט האָט ער זי בעדויערט מיט אַ זיפץ פון טיפּען האַרצען און זי געלאָזט צורוח.

די מומער האָט זי אָבער נישט אָבגעלאָזט און גע'טענה'ט צו איהר :

— אַ פּרינצעסין קען נישט נאָכגעהן די געפיהלען פון איהר האַרץ. זי מוז טאָן אַזעלכע זאַכען, וואָס לוינען פאר איהר פּאָלק און לאַנד. אפילו צוליעב אונזער גלויבען דאַרפֿסטו מיט איהם חתונה האָבען. דו וועסט קענען איהם אָב היטען ער זאָל נישט אָבקערען פון אונזער גלויבען און פּערפיהרען אונזער פּאָלק.

די טענות האָבען אויך געווירקט אויף איהר לעהרער שבנא. ער האָט אויך צוגערעדט מרים'ען, זי זאָל נאָכגעבען. מיט אויגען פול געוויין און דאָס האַרץ פול שרעק האָט ענדליך מרים זיך געלאָזט צורעדען און זי האָט נאָכגעגעבען. אז הורדוס האָט געקראָגען דעם נומען ענטפּער האָט ער אויפגעצאָפּעלט פאר פּרייד. פון גרויס ליעבע צו מרים'ען האָט ער גע'גט זיין פּרוי, וואָס ער האָט געהאַט פון זיינע אינגעלישע יאָהרען.

זיי האָבען געשריבען תנאים און די חתונה איז אָבגע'לייגט געוואָרען ביז זי וועט אלט ווערען אַכצעהן יאָהר.

דער שרדך האָט געראַטעוועט הורדוס'עם לעבען. עס איז געווען באַלד נאכדעם ווי יוליוס צעזאר איז געוואָרען דער-מאָרדעט. מאַרקוס אַנטאָניוס, דער רוימישער פיהרער, איז געוואָרען הערשער איבער דעם אַרענט. זענען געקומען צו איהם עטליכע אידישע פיהרער פון ירושלים און זיך בע'קלאַגט פאר איהם אויף די "אדומ'ישע ברידער", הורדוס און פזאל, וואָס האָבען מיט געוואַלט פּערכאַפּט די מאַכט אין אידישען לאַנד און הערשען איבער הורקנוס'ען געגען זיי ווילען.

מאַרקוס אַנטאָניוס האָט געוואַלט טויטען הורדוס'ען מיט זיין ברודער. איז איהם הורקנוס געקומען צו היילן. ער האָט אָבגעלייקענט די אלע בעשולדיגונגען און נאָך שטאַרק גע'לויבט די "צוויי ברידער" פאר זייער קלוגשאַפט און העל'

דישקייט. הורדום האָט איהם געבראַכט גרויסע מתנות דערצו און מאַרקום אנטאָניוס האָט אַרויסגעטריבען די אידישע פיהרער און בידע ברודער האָט ער בעשטימט אַלס גר בערנאַטאַרען פון הייליגען לאַנד.

ירושלים האָט אָבער נישט גערוהט און ווידער געשיקט אנגעזעהענע מענשען צו אַנטאָניוס'ען אָנצוקלאַגען הורדוס'ען. אַנטאָניוס איז אָבער ביז געוואָרען אויף זיי, האָט ער ארויסגעלאָזט אן אָבטילונג רייטער אויף זיי. און די אנגעזעהענע לייט זענען צומראַטען געוואָרען אונטער די פערד.

פּלוצלינג האָט זיך אָנגערוקט אַ גרויסע צרה אויף הורדוס'ען מיט הורקנוס'ען. די פארטיאנער האָבען געמאַכט אַן אויפשמאַנד און צוקלאַפט די רוימישע לעגיאָנען. זיי האָבן און אַיינגענומען אַרם.

אַנטאָניוס האָט זיך נישט גענומען צום האַרצען די גאנצע געשיכטע : ער איז געווען שטאַרק פערליעבט אין קלע-אפאטרא'ן, די עניפטישע קעניגין. ווי אַ פייגעלע אין שטייג איז ער געווען געפאנגען אין דער נעץ פון קלעאפאטרא'ס ליעבע און איהר צויבער.

אַנטיגנוס'עס שוועסטער-זוהן ליזאניאס פון קאלסיס האָט אויסגענוצט דעם נינסטיגען מאַמענט און ער איז אַזעק צו דעם זיעגרייכען פאַרטיאנישען קעניג פאַקאַריס, געבראַכט איהם גרויסע מתנות און איהם געבעטען, ער זאָל מיט איהם צוזאַמען געהן אויפ'ן אידישען לאַנד און פער-טרייבען די רוימער, אויסראַטען די "אדומים" און אַראַפּט זעצען הורקנוס'ען און בעשטימען אויף זיין אָרט זיין פעטער אַנטיגנוס.

זענען די פארטיאנער געגאנגען אויפ'ן אידישען לאַנד. אַנטיגנוס איז צוגעשטאַנען מיט אַ שטאַרקע ארמעע און זיי זענען געשטאַנען פאר די טויערן פון ירושלים.

די אידען פון ירושלים וואָס האָבען הורדוס'ען שטאַרק פיינט געהאַט האָבען גלייך געעפענט די טויערן פאר זיי און די שטאָרט איז געוואָרען אַיינגענומען.

הורקנוס מיט הורדוס'ען און זיין ברודער פואל האָבען

זיך בעפעסטיגט אין חשמונאים פאלאץ און אין פעסטונג פון בית המקדש.

דער פארטיאנישער גענעראל האָט זיי געוואָלט פאָנגען לעבעדיג ערהייט, האָט ער זיי פאָרגעלייגט צו געהן צום פארטיאנישען קרוינפרינץ און ווירקען אויף איהם, ער זאָל זיך שטעלען אויף זייער זייט.

הורקנוס און פואל האָבען איהם געגלויבט און זענען אַרויסגעגאנגען פון דער פעסטונג. דער גענעראל האָט זיי גלייך געהייסען שליסען אין קייטען און וואַרפען אין תפיסה. פואל האָט זיך צושמעטערט דעם קאָפּ אין געפענג-ניש. הורקנוס איז איבערגעגעבען געוואָרען צו אַנטיגנוס'ען און ער האָט איהם מיט די צייהן אָבגעביסען אן אויער, ער זאָל האָבען א פעהלער און מעהר נישט טאָרען זיין כהן גדול. דערנאָך האָט ער איהם איבערגעגעבען צו די פארטיאנער און זיי האָבען איהם אוועקגעפיהרט געשלאָסען אין קייטען נאָך פארטיען.

הורדוס האָט זיך געראַטעוועט. ביינאַכט האָט ער גע-נומען זיין מוטער און שוועסטער ; זיין כלה מרים מיט איהר מוטער און אַנטלאָפּען אין פעסטונג מסדה, לעבען געזאל-צענעם ים. ער האָט זיי איבערגעלאָזט ביי זיין ברודער יוסף און אליין איז ער אוועק נאָך אראַביען און געזוכט הילף ביים דאָרטיגען קעניג, וואָס איז געווען זיין פאָטער'ס א גוטער פריינד. דער אַראַבישער קעניג האָט איהם אָבער אַרויסגעיאָגט פון זיין לאַנד. איז ער געלאָפּען נאָך מצרים. ער איז געפעלען געוואָרען דער קעניגין קלעאפאטרא און זי האָט איהם געוואָלט מאַכען פאר אַ פעלד-מאַרשאַל אין איהר אַרמעע.

דער שטאַלצער הורדוס וואָס האָט געזוכט די קרוין האָט נישט געוואָלט אָננעמען איהר פאָרשלאַג. ער האָט זיך דעריואוסט, אַז אַנטאָניוס איז אין רוים, האָט ער גענומען אַ שיף און זיך געלאָזט נאָך רוים.

אַנטיגנוס איז געוואָרען כהן גדול און אידישער קעניג. ער האָט געגלויבט אַז זיין טראָהן איז זיכער. די חכמים און די געלערנטע האָבען זיך אָבער געהאַלטען פון איהם פון

דערווייטענס. זיי האָבען איהם נישט געקענט מוחל זיין זיין שענדליכע טאָט, וואָס ער האָט געטאָן זיין פעטער הורקנוס, אָבבייסענדיג איהם דאָס אויער. זיי האָבען אויך נישט געקענט שענקען די שאַנד וואָס זיין שוועסטער האָט געטאָן. זי, אַ אַידישע פּרינצעסין און אַ טאָכטער פון כהנים האָט חתונה געהאַט מיט אַ געצענדינער און פּערשוועכט דעם נאָר-מען פון איהר משפּחה, די חשמונאים.

האָט אַנטיגנוס דערפאַר פּיינט געהאַט די "פרושים", די פּרומע אידען און אָפּט האָט ער עפענטליך בעוויזען זיין שנאה צו זיי.

ער איז איינמאָל נאָך דער עבודה ארויסגעגאַנגען פון בית המקדש. דאָס גאַנצע פּאָלק איז געגאַנגען נאָך איהם. אויפ'ן וועג האָט דאָס פּאָלק דערזעהן פון ווייטענס געהן שמעיה און אבטליון, די גרויסע תנאים, האָט דאָס גאַנצע פּאָלק איבערגעלאָזט דעם קעניגרייכהן גדול און נאָכגעגאַנגען די תנאים, וואָס זענען דאָן געווען די פיהרער פון סנהדרין.

שמעיה און אבטליון האָבען אָבער מורא געהאַט אז אַנטיגנוס וועט ווערען ביז, האָבען זיי איהם געוואָלט בעד רודהיגע! און זיי האָבען אָנגעהויבען געהן נאָך איהם. איז שוין אויך דאָס גאַנצע פּאָלק נאָכגעגאַנגען ביז זיי האָבען איהם צוגעפיהרט צו זיין פּאָלאַץ.

איהם האָט דאָס אָבער נישט בעפרידיגט. אז שמעיה און אבטליון זענען צוגעגאַנגען זיך געזעגענען מיט איהם, האָט ער געזאָגט צו זיי מיט שפּאַט :

— געהט געזונדערהייט, פרעמד פעלקערדיגע.

ער האָט זיי געשטאַכען דערמיט. שמעיה און אבטליון זענען אַרויסגעקומען פון גרים. זיי האָבען איהם דאָס נישט פּערשוויגען און געענטפּערט :

— עס איז בעסער צו זיין אַ פרעמדפעלקערדיגער און

זוכען שלום ווי אהרן הכהן, איידער צו זיין אַ זוהן פון אהרן הכהן און פיינט האָבען שלום ווי פרעמדפעלקערדיגע, גוים...

אַנטיגנוס האָט אַ סך מאָל אַזוי זיך געפיהרט און די חכמים און די פּרומע האָבען פון איהם אַלץ מעהר זיך דער-ווייטערט. דאָס האָט איהם אָבער נישט געאַרט. ער האָט

געהאט איצט איין פערלאנג. ער האָט געוואָלט אייננעמען די פעסטונג מסדה און זי צושטערען.

מתתיהו'ס זוהן יונתן האָט געבויט די פעסטונג מסדה. די פעסטונג איז געשטאַנען אויפ'ן שפיץ פון א פעלזיגען באַרג ביים ברעג פון געוואלצענעם ים. ארום דעם באַרג זע-נען געווען זעהר טיעפע טאָלען. נאָר איין שמאָלער וועג וואָס איז געגאַנגען קרום אויפ'ן רוקען פון באַרג האָט גע-פיהרט צו דער פעסטונג.

לעבען פעסטונג איז געווען אַ גרויסער ברייטער פלאַץ מיט זעהר פרוכטבארע ערד. דער פלאַץ איז געווען פול פעל-דער און וויינגערטנער און אלערליי פרוכטבויער.

אין פעסטונג זענען געווען ספעציעל געבויטע שפיכ-לער וואָס עסענוואַרג און געטראַנקען האָבען יאָהרען לאַנג דאָרט געקענט ליגען און קיינמאָל נישט ווערען קאָליע. א סך טיעפע ברונעמער איז דאָרט געווען מיט גענוג וואַסער אויף אַ לאַנגע צייט פאר מאַסען מענשען און פיה.

אין דער שטאַרקער פעסטונג האָט הורדוס געבראַכט זיינע קרובים און זיין כלה מרים מיט איהר מוטער. שבנא, מרים'ס לעהרער, איז אויך דאָרט געווען. מרים מיט איהר ברודער אריסתובל האָבען איהם שטאַרק לייעב געהאַט און זיך נישט געוואָלט צושיידען מיט איהם.

הורדוס האָט דאָרט געלאָזט זיין ברודער יוסף מיט אכט הונדערט סאָלדאַטען צו היטען די פעסטונג מיט דער פא-מיליע.

שבנא האָט זיך דאָרט געהנטער בעקענט מיט הורדוס'עס פאַמיליע און ער האָט אויסגעפונען איטליכענס כאַראַקטער. הורדוס'עס מוטער האָט ער אויסגעפונען איז געווען אַן אַרענטליכע פרוי. זי איז געווען אַ נאָהנטע קרובה פון איינעם פון די גרעסטע אידישע מיליאָנערען אין אנטאָכיען. הורדוס'ס מוטער מיט איהר זוהן יוסף זיינען נישט געווען קיין פאַלשע מענשען און האָבען פיינט געהאַט אינטרינעס.

דערפאַר אבער איז איהר עלטסטער זוהן פראַרעס און איהר איינציגע טאָכטער שלומית געווען פאַלש ווי אַ שלאַנג און ווילד און בייז ווי די חיות אין וואַלד.

פראַרעס איז זעלטען געקומען צו דער מוטער. ער איז

שטענדיג געווען אויף זיין גוט אין אדום. שלומית איז אבער שטענדיג געווען אין הורדוס'עס הויז. זי איז שוין געווען פעהירראט. זי האָט חתונה געהאַט מיט אַ קרוב, יוסף האָט ער געהייסען. זי איז אבער געווען אַ ביטערע פרוי, אַ בייזער שלאַנג, האָט דער מאַן זי איבערגעלאָזט און אוועקגעפּאַהרען מיט הורדוס'ן.

אַ בייזער גייסט האָט שטענדיג געהערשט צווישען די פרויען אין הורדוס'עס הויז. הורדוס'עס מוטער מיט מרים'ס מוטער האָבען זיך שטענדיג ארומגעריסען און געקריגט. אלעמאָל האָבען זיי זיך געוואָלט אויספיינען איינע איבער די אנדערע. בעריהמט זיך און געענדיגט מיט קריגערייען. שלומית האָט זיי אַלעמאָל אָנגערייצט דערצו. אויף מרים'ען האָט אין שלומית'ן געברענט אַ העליש פייער. זי האָט איהר נישט פּערגונען איהר שעהנקייט און קלוגשאַפט און האָט זיך אַלעמאָל געוואָלט קריעגען מיט איהר. מרים האָט זיך אבער בעהערשט און זי אויסגעמיטען.

אַנטיגנוס האָט געוואוסט אז אזוי לאַנג ווי די "אדומים" וועלען זיין אין אירישען לאַנד איז ער נישט זיכער מיט דער קרוין. בעזונדערס האָט ער זיך געשראַקען פאר הורדוס'ען, ווייל איצט איז ער דאָך אויך געוואָרען אַ מיטגליעד פון דער השמונאים פּאַמיליע, דורך דעם שידוך מיט מרים'ען. האָט ער געוואָלט פטור ווערען פון זיי.

ער האָט שטילערהייט געלאָזט זאָגען מרים'ס מוטער, זי זאָל מיט מרים'ען ארויסגעהן פון דער פעסטונג און קומען נאָך ירושלים. דערפאַר וועט ער מרים'ען געבען אַ גלייכען טייל אין דער רעניערונג.

אַלכסנדרה האָט דערזעהן אין דעם גרויס עהרע, ווען איהר טאָכטער וועט ווערען די הערשערין, האָט זי זיך גע-לאָזט איבערריידען. זי האָט איהם שוין געוואָלט מוחל זיין דאָס גאַנצע שלעכטס, וואָס ער האָט געטאָן איהר פּאַ-טער הורקנוס און זי האָט מרים'ען פּאַרנעלייגט צו פּערלאָזען מיט איהר די פעסטונג.

מרים האָט אויפגעציטערט אז זי האָט דאס דעהערט. זי האָט זיך אבער בעהערשט, נישט געזאָגט איהר קיין בייז וואָרט. נאָר רוהיג האָט זי ערקלערט, אז זי קען נישט ברע-

בען איהר שבועה, וואס זי האָט געשוואוירען הורדוס'ען צו זיין זיין כלה.

—דו ווייסט דאָך, מאמע, אז איך בין נישט געוואָרען זיין כלה, ווייל איך האָב איהם ליעב — האָט מרים געזאָגט — נאָר איינמאל איז פערפאלען. איך האָב געשוואוירען. ווען איך וואָלט אפילו איצט געווען פריי וואָלט איך נישט געוואָלט ריידען מיט אנטיגנוס'ען, וואס האָט אויפגעהויבען זיין האַרד געגען מיין זיידע הורקנוס, וואס איז דאָך זיין אייגענער פעטער.

עס האָט גאָרנישט געהאַלפּען. מרים האָט זיך נישט געד לאָזט צורעדען צו העלפּען, אנטיגנוס'ען אין זיינע פלעגער. מיט גוטען, האָט אנטיגנוס געזעהן, וועט ער גאָרנישט אויפ טאָן, האָט ער בעשלאָסען צו געהן מיט ביזען. ער האָט זיך געוואָרפען אויף דער פעסטונג און זי געוואָלט איינעמען. עס איז איהם נישט געראָמען, האָט ער זי בעלאַגערט און געוואָלט די איינוואוינער פּערהונגערען צום טויט.

די בעלאַגערונג האָט לאַנג געדויערט. דאָס וואַסער האָט זיך אויסגעלאָזט פון די ברונעמער, און די איינוואוינער האָר בען פיעל געלימען פון דורשט. איז דאָס פאָלק שטאַרק פּעריטערט געוואָרען אויף הורדוס'עס פּאַמיליע, ווייל צו־ליעב איהר איז געקומען דאָס גאַנצע אונגליק.

הורדוס'עס ברודער, יוסף, האָט דערזעהן אז דאס פאָלק איז צו שטאַרק אויפגערעגט, האָט ער גענומען אַ העלפּט פון די סאָלדאַטען און זיך אַרויסגעלאָזט צו אַנטיגנוס'עס אַרמעע.

ער האָט געהאַט אָבגערעדט מיט שבנא'ן, אז פריהער וועט ער זיך דורכרייסען דורך דער פיינדליכער אַרמעע און שפעטער זאָל שבנא נאָכקומען מיט די איבעריגע סאָלדאַטען, און די גאַנצע פּאַמיליע און זיי וועלען זיך ראַטעווען און אַנטלויפען נאָך אַראַביען.

יוסף האָט אָבער געמאַכט אַ טעות. ער האָט זיך נישט געקענט דורכרייסען דורך דער בעלאַגערונגס אַרמעע. אַז טינגנוס'עס סאָלדאַטען האָבען איהם שטאַרק צוקלאַפט און צוריקגעיאָגט אין פעסטונג אַרײַן.

מרים האָט דעמאָלט געוויזען וואונדער. טאָג און נאַכט

איז זי געווען פערנומען מיט ברענגען הילף די הונגעריגע און דורשטיגע, די קראנקע און צובראכענע. פון די פעס־טונג שפייכלער האָט זי זיי געבראַכט עסען און רפואות. די איינוואוינער האָבען זי שטאַרק לייעב געהאַט און נאָר צולייעב איהר האָבען זיי נישט איבערגעגעבען די פעסטונג אין אַנטיגנוס'עם הענד. און נאָר מרים האָט געראַטעוועט הורדוס'עם פּאַמיליע פון טויט.

די לאַגע איז אָבער געוואָרען ערגער און שרעקליכער פון טאָג צו טאָג. דאָס פּאָלק האָט געשטורמט. עס איז אויסגעגאַנגען פון הונגער און דורשט. די סאָלאָטען זען זיי זיי זענען אָבער נאָר אַרונטער אין טאָל, זענען אַ זיין ווילען.

שבנא האָט געזעהן אַז באַלד וועלען די סאָלאָטען אליין איבערגעבען די פעסטונג צו אַנטיגנוס'ען, האָט ער פּאַרגע־שלאָגען יוסף'ן נאָך אַמאָל צי פּרוּבירען די קרעפטען אין אַן אָפענער שלאַכט.

ווי זיי זיינען אָבער נאָר אַרונטער אין טאָל, זיינען אַ סך סאָלאָטען פון זיער אַרמעע אַריבערגעלאָפען צו אַנטיגנוס'ען און צוגעשטאַנען צו איהם. אַנטיגנוס האָט זיי אַרומגערינגעלט און ער האָט געוואָלט נעמען געפאַנגען די פּרויען.

שבנא איז דעמאָלט פּערוואונדעט געוואָרען פון אַ פּייל און אַראָפּגעפאַלען פון פּערד. אַנטיגנוס האָט שוין געהאַל־טען מרים'ען און זי געוואָלט אַרויפנעמען צו זיך אויפ'ן פּערד. מרים האָט זיך געוועהרט געגען איהם מיט אַלע קרעפטען. האָט זיך פּלוצלינג דערהערט דאָס שטורמישע אָנקומען פון אַ גרויסע אַרמעע.

מיט שטורם האָט זיך די אָנגעקומענע אַרמעע געוואָר־פען אויף אַנטיגנוס'עם סאָלאָטען און זיי האָבען זיך צו־שפּרייט ווי פּלעוועס אויפ'ן ווינד.

פּאַראוים פאַר דער אָנקומענדער אַרמעע האָט געריטען הורדוס אויף אַ ריזיג פּערד. ער האָט געהאַלטען די שווערד אין האַנד און געשניטען אויף רעכטס און לינקס. נאָך איהם האָט געצויגען אַ סך מיליטער וואָס האָט פּערדעקט דעם גאַנצען טאָל.

אנטיגנוס האָט גלייך אָבגעלאָזט מרים'ען און מיט אַלע קרעפטען געטריבען זיין פּערד. ער איז אַנטלאָפּען איינער אַליין און זיך געראַטעוועט דאָס לעבען.

דער קעצטער קעניג פון די חשמונאים

אן עלענטער און אַנטלאָפּענער איז הורדוס געקומען נאָך רוים און אין זיבען טעג אַרום האָט ער פּערלאָזט רוים געקרוינט אַלס קעניג פון אידישען לאַנד.

אנטאָניוס האָט איהם בעקענט מיט אַקטאוויוס'ען. ביידע האָבען הורדוס'ען פּאַרגעשטעלט פאַר'ן רויםישען סענאט און איהם געריהמט אַלס העלד און געטרייער דינער פון רוים. דער סענאט האָט איהם גאַנץ פריינדליך אויפגענומען און אויסגערופען הויך:

— עם זאָל לעבען קעניג הורדוס!

דער סענאט האָט איהם געקרוינט אין קאַפיטאליום און אנטיגנוס איז דערקלערט געוואָרען אַלס פיינד פון רוים.

אין זיבען טעג אַרום איז הורדוס צוריקגעפאָהרען נאָך ארץ ישראל. איצט איז ער געווען דער אידישער קעניג, דער רויםישער סענאט האָט איהם געקרוינט און פּערזיכערט גרוים שטיצע.

זיין מוטער'ס קרוב, דער אידישער מיליאָנער פון אַנ-טאכיען, האָט איהם געגעבען גרויסע סומען געלד. הורדוס האָט געדונגען פאַר דעם געלד אַ סך נישט אידען און איינ-וואוינער פון גליל, און צוזאַמענגעשטעלט אַ גרויסע אַרמעע. זיין ערשטער שריט איז געווען צו געהן צו דער פּעסטונג מחדה, וואו ער האָט איבערגעלאָזט זיין פאַמיליע. און ער איז טאַקי געקומען אין צייט. ער האָט זיי אַלעמען געראַטעוועט פון אַנטיגנוס'עם הענד.

באַלד נאָך דער שלאַכט, ווען אַנטיגנוס איז אַנטלאָפּען, איז געגאַנגען אַ גרויסער רעגען. אַלע ברוניםער פון מסדה זיינען פול געוואָרען מיט וואַסער. די איינוואוינער האָבען געטרונקען און געלאָשען דעם דורשט און פּרעהליכע זיך אומגעקערט אין די הייזער.

מרים איז פון דער גרויסער שרעק און אויפּרעגונג שטאַרק קראַנק געוואָרען. שבנא האָט אויך געהאַט שווערע וואונ-

דען. זיי זענען אָבער גאַנץ גיך געזונד געוואָרען און די פרייד אין הורדום'עם הויז איז געוואָרען פול. אין דער שווערער צייט האָט אויך הורדום'עם מוטער געשלאָסען שלום מיט מרים'ם מוטער און שלומית, זיין שוועסטער, האָט אויפגעהערט פיינט צו האָבען מרים'ען.

הורדום האָט געוואָהר געוואָרען ווי געטריי שבנא איז געווען, האָט ער איהם געוואָלט מאַכען פאר אַ מיליטער עלטסטען און איהם פאַרגעלייגט צו געהן מיט איהם איינ-נעמען ירושלים.

שבנא האָט זיך אָבער אָבגעזאָגט דערפון.

— מיין רוהיגע אַרבייט אַלס לעהרער פון די קינדער איז מיר ליבער — האָט שבנא דערקלערט הורדום'ען — איך וויל נישט זיך מאַכען א נאָמען אויפ'ן שלאַכטפעלד.

הורדום האָט זיך געזעגענט מיט זיין פאַמיליע און געפיהרט זיין אַרמעע נאָך ירושלים איבערצונעמען דעם טראָהן. עס איז איהם אָבער אָנגעקומען גאַרנישט גרינג. דאָס פאַלק האָט געהאַלטען מיט דעם היַשמונאישען קעניג — מיט אַנטיגנוס'ען.

די רוימער זענען געווען פערדרעהט אין א מלחמה מיט די פאַרטיער אין סיריען. אַנטיגנוס האָט שטילערהייט אונטערדעקט די עטליכע רוימישע מיליטער פיהרער, האָבען זיי זיך געהאַלטען פון ווייטענס.

הורדום האָט געזעהן אז זיין אַרבייט איז אומזיסט, ער קען נישט אייננעמען ירושלים, האָט ער אַרויסגענומען זיין פאַמיליע פון מסדה, וואָס איז דאָך נישט געווען זיכער אינע-גאַנצען, און אוועקגעפיהרט אויף זיינע גיטער אין שומרון, וואו זייער לעבען איז געווען זיכער. און ער אליין איז אַוועק צו אַנטאניוס'ען, וואס האָט דעמאָלט געפיהרט די מלחמה לעבען טייך פרת, און ער איז אַריינגעטרעטען אין זיין אַרמעע.

הורדום האָט זיך שטאַרק אויסגעצייכענט אין דער מלחמה און עס איז איהם געלונגען צו קריגען הילף פון אַנטאניוס'ען דורך אַ גרויסער אַרמיי. דער רוימישער מיר-ליטער פיהרער מיט אַ סך לעניאָנען זענען געגאַנגען מיט הורדום'ען אויף ירושלים.

אז הוררום איז אָנגעקומען מיט די רוימער, האָט זיך דאָס גאַנצע לאַנד געשמעלט געגען איהם. לעבען יריחו איז פאַרגעקומען אַ גרויסע שלאַכט און יוסף, הוררוס'עם ברודער,

...האָרטען איז די אלטע צייט:

איז געפאלען טויט. הוררום האָט גענומען נקמה פאַר זיין ברודער'ס טויט און די איינוואוינער פון די אַרומיגע שטערט און דערפער און פיעל פריעדליכע מענשען אויסגעקוילעט. זיעגרייך מיט דעם טויט פאַראויס איז ער געגאַנגען פון שטאָדט צו שטאָדט און אומעטום געמאַכט אַ גרויסען חורבן. דערנאָך האָט ער זיך מיט שמורם געלאָזט אויף ירושלים. די הייליגע שטאָדט האָט זיך אָבער געהאַלטען פעסט, האָט ער זי בעלאַנגערט.

הוררום האָט אָבער געוואוסט, אז די העלדישע ירושלים וועט אזוי גיך זיך נישט אונטערגעבען, האָט ער איבערגעלאָזט די רוימער צו בעלאַגערן ירושלים און ער איז אַוועק נאָך חברון פּראַווען די חתונה מיט זיין געליעבטע מרים.

זי האָט שוין אויך געהאַפט אויף דעם טאָג. נישט פון ליעבע צו הוררוס'ען האָט זי שוין געוואָלט חתונה האָבען, נאָר זי האָט געהאַפט אז נאָך דער חתונה, ווען ער וועט זיין אַ מיטגליעד פון דער חשמונאים פאַמיליע, וועט דאָס פאָלק מאַכען שלום מיט איהם, דאָס לאַנד וועט זיך בע-רוהיגען און איריש בלוט וועט זיך נישט ניסען אויף די גאַסען.

חַתּוּנָה איז געפראָיגט געוואָרען מיט גרויס פאַרדאָ.
צו הורדום/עם פרייר איז נישט געווען קיין שעור. צווישען
די געסט איז געווען מנחם דער עסעיער, וואָס האָט אַמאָל
נביאות געזאָגט, אז הורדום וועט זיין אַ קעניג. הורדום
האָט איהם אָבגעגעבען גרויס כבוד און געבעטען ער זאָל
איהם זאָגען ווי לאַנג ער וועט קעניגען.

מנחם האָט איהם נישט געוואָלט זאָגען. האָט הורדום
אָנגעהויבען צעהלען. אז ער איז געקומען צו זיבען און
דרייסיג, האָט מנחם געזאָגט גענוג, איז הורדום דעמאָלט
זיכער געווען, אז ער וועט קעניגען ביז'ן טיעפען אַלמער.

זיבען טעג און זיבען נעכט האָט געדויערט די שמחה
פון דער חתונה. דערנאָך האָט הורדום זיך געלאָזט אויפֿשניי
אויף ירושלים. ער האָט פֿערגרעסערט זיין מיליטער און
זיין אַרמעע איז שוין בעשטאָנען פון הונדערט טויזענד
סאָלדאטען.

אין צוויי מאָנאטען אַרום איז ירושלים געפאלען. די
אַרמעע איז אַריין אויף דעם זעלבען וועג וואָס פֿאַמפעאים
איז מיט ניין און צוואַנציג יאָהר פֿריהער אַריין אין דער
היליגע שטאָדט.

דאָס פֿאַלק האָט זיך געשלאָגען ווי ליבען. נאָר די אַני
פיהרער, די תנאים האָבען זיך צוטיילט אין זייערע מיין
נונגען. שמעיה און אבטליון האָבען געהייסען אַראָפֿזעצען
אנטיגנוס'ן, ווייל אזוי איז נאָט'ס ווילען. בכא בן בוטא,
אנטיגנוס'עם קרוב, האָב געהאַלטען מיט דעם השמונאישען
קעניג אנטיגנוס. ער מיט זיינע קינדער האָבען גערופֿען דאָס
פֿאַלק צו בלייבען געטריי דעם אַלמען קעניג.

עס האָט אָבער נישט געהאַלפֿען. די רוימער האָבען
געמאַכט אַ גרויסע שחיטה אין שטאָדט. פיעל אידען האָבען
זיי אויסגעקוילעט אויף דעם הר הבית. מרים האָט זיך אָבער
איינגעשמעלט פֿאַר דער שטאָדט און מיט טרערען אין די
אייגען געבעטען הורדום/ען, די שחיטה זאָל אויפהערען.

ער האָט איהר נישט געקענט אָבזאָגען און איינגעשטימט
די צוואוילדעטע רוימער.

אנטיגנוס האָט געזעהן אז ער איז פֿערלורען, האָט
ער זיך געוואָרפען פֿאַר די פֿיס פון דעם רוימישען מיליטער

פיהרער סוסיוס און איהם געבעטען גענאָד. סוסיוס האָט איהם אבער מיט'ן פּוס געגעבען א שטויס אוועק און מיט פּעראַכטונג געשריגען אויף איהם :

— "אנטיגאנא!" אידענע! — עס איז איהם נישט געפעלען וואס אַ קעניג דערנידעריגט זיך אזוי.

ער האָט איהם געשלאָסען אין קייטען און אוועקגעשיקט צו אנטאָניוס'ן נאָך אנטיוכיא. הורדוס האָט געבעטען אַנטיגאניוס'ען ער זאָל מאַכען מיט איהם אַ ניכען סוף. האָט איהם אנטאָניוס צוליעב געטאָן. ער האָט געהייסען איהם אויסטאָן נאַקעט, צוגעבונדען צו אַ קלאַץ און עפענטליך איהם געשמיסען מיט ריטער, ווי אַ פּערזינדיגטען שקלאַף. דערנאָך האָט ער איהם דערמאָרדעט מיט אַ שענדליכען טויט, האָט אָבגעהאַקט זיין קאָפּ מיט אַ האַק און איהם בערגראָבען מיט גרויס שאַנד.

אזאָ בייזען סוף האָט געהאַט אנטגיגנוס דער לעצטער קעניג פון דער השמונאים דינאַסטיע. נישט מעהר ווי דריי און אַ האַלב יאָהר איז אנטגיגנוס געווען קעניג און כהן גדול און זיין ענד איז געווען זעהר ביטער און טרויריג.

הורדוס פּערנעמט דעם טראָהן

אַז הורדוס האָט זיך געזעצט אויפ'ן טראָהן, האָט ער גלייך אַרויסגעוויזען זיין בייז האַרץ. מרים'ס וויינען און בעטען האָט נישט געהאַלפּען ווייכער מאַכען זיין ווילדע און האַרטע נאַטור.

ער האָט געשטעלט אַ וואַך ביי די טויערן פון ירושלים און געהייסען אַרעסטירען יעדען איינעם וואָס וויל פּער-לאָזען די הייליגע שטאָדט. ער האָט שטרענג בעשטראַפּט אנטגיגנוס'עם אנהענגער. פינף און פּערציג לייט פון די אַנטיגעהענסטע האָט ער ערמאָרדעט און צוגענומען זייערע פּערמעגענס.

ער האָט זיך אויך ביטער אָבגערעכענט מיט דעם סנהדרין. ער האָט אויסגעלאָזט זיין נרויזאַמען האַס צו זיי, זייער זיי

האָבען מיט צוועלף יאָהר צוריק איהם געוואָלט פער'משפט'ן צום טויט פאר זיינע מערדערייען אין גליל.

דאָס גאַנצע סנהדרין האָט ער אומגעבראַכט, נאָר שמעיה און אבטליון האָט ער געלאָזט לעבען, ווייל זיי האָבען אין דער לעצטער מלחמה געהייסען אַראָפּזעצן אנטיגנוס'ען פון טראָהן. כבא בן בוטא'ן האָט ער אויסגעשטאָכען די אויגען, ווייל ער האָט געהאַלטען מיט אנטיגנוס'ען. ער האָט אויך געוואָלט אומברענגען זיינע קינדער, נאָר זיין גענעראַל קאסטאבער פון אדום האָט אויף זיי רחמנות געהאַט און זיי בעהאַלטען.

אז הורדוס האָט דערשטיקט אַלע זיינע געגנער און זיך געפיהלט פעסט און זיכער אַלס אידישער קעניג, האָט ער גענומען אויפבויען די צושטערטע הייזער אין שטאָרט און פאַר זיך האָט ער אָנגעהויבען בויען אַ נייען גרויסען פאַלאַץ. סוף זומער האָט ער געבראַכט זיין פאַמיליע פון שומרון און ביז דער נייער פאַלאַץ איז געוואָרען פאַרטיג, האָט ער זיך בעזעצט אין פאַלאַץ פון די חשמונאים. דער חשמונאים פאַלאַץ האָט איצט געהערט צו מרים'ס מאַמע אַלכסנדרה און איהר זוהן אריסתובל.

עס איז געקומען ראש השנה. הונדערט יאָהר צייט איז דאס פאַלק געוועהנט געווען צו זעהן אַ כהן גדול פון די חשמונאים טאָן די עבודה אין בית המקדש. און פלוצלונג איז געקומען חנמאל, אַ פּרעמדער פּראָסטער כהן, וואָס האָט געשטאַמט פון בבל און געוואוינט אין מצרים. איהם האָט הורדוס בעשטימט אַלס כהן גדול. דאָס פאַלק האָט אויך געדענקט זיינע גרויסע און בעריהמטע לעהרער, די חכמים, דאָס סנהדרין, וואָס פלעגען דערפרעהען דאָס פאַלק, ווען עס איז געקומען סוכות ביים "שמחת בית משואבה". איצט זיינען זיי אַלע טויט. הורדוס האָט זיי אומגעבראַכט מיט אַ גרויזאמען טויט.

דאָס אַלץ האָט אריינגעוואָרפען דאָס פאַלק אין גרויס טרויער. די אידען האָבען זיך גאָרנישט געפרעהט מיט דעם אָנקומענדען יום־טוב. מרים האָט דערזעהן דעם פאַלק'ס־טרויער און זי האָט בעשלאָסען, אז דער יום־טוב מוז זיין

פרעהליכער ווי אלעמאָל. זי האָט געבעטען איהר לעהרער שבכא ער זאָל איהר העלפען אין דעם. נאָך יום־כפור האָבען זיי אוועקגעשטעלט פופצעהן הויכע זיילען אין "עזרת נשים", וואו דאָס פאָלק קומט זיך צוזאמען פרעהען מיט דעם יום־טוב. די זיילען זענען געווען אַרומגעוויקעלט מיט טייערע לולבים און איילבירט־בלעמער. אַ קליינער פלאַטפאָרם איז געווען אויפ'ן שפיץ פון יעדען זייל און לעבען יעדען פלאַטפאָרם זענען געשטאנען פיער לייטערס. נאָך דער מיטעלטעלסטער זייל האָט געהאט איין לייטער.

די לייטערס זענען געווען זעהר שעהן געשניצט און קינסטלעריש געמאָקט. זיבען און פופציג לייטערס זענען געשטאנען לעבען די זיילען. זעקס און פופציג יונגע כהנים פראכטפולע, שעהנע בחורים, זענען צוגעגרייט געוואָרען צו קלעטערן גיך אַרויף און אַראָפּ אויף די לייטערס.

וואָס דאָ וועט פאָרקומען איז געווען א סוד. נאָך דער כהן גדול, ביידע עלטסטע פון סנהדרין און דער הויפט פון בית המקדש בעצמטע האָבען געוואוסט. די אידען פון ירושלים און אלע געסט וואָס זענען געקומען "עולה רגל" זיין האָבען נייגעריג געוואַרט און געוואָלט זעהן וואָס דאָ וועט זיין. מען האָט נאָר געוואוסט אז א סך פעסער אויל איז געבראַכט געוואָרען פון חשמונאים פאלאץ אַהער. יעדער האָט געוואָלט טרעפען פאָראוים וואָס עס וועט פאָרקומען און עס איז געווען לעבעדיג אין דער הייליגער שטאָדט.

ערב יום־טוב נאכמיטאג האָט מען געזעהן ווי א סך קנעכט לאָזען זיך אַרויס פון חשמונאים פאלאץ און געהן צו דער בריק, וואָס פיהרט אין בית המקדש אריין. די קנעכט האָבען געטראָגען פערצעהן גרויסע מנורות. יעדע מנורה האָט געהאט פיער רעהרען מיט פיער בעקענס. איין מנורה איז געווען גרעסער פון אלע און האָט געהאט נאָר איין געוואָלדיג גרויסען בעקען, פול מיט קנויטען.

די מנורות און די בעקענס זענען געווען פון ריין גאָלד. נאָכדעם האָבען די קנעכט געטראָגען זעקס און פופציג זיל־בערנע קרוגען, יעדע קרוג האָט געהאַלטען דרייסיג קוואַרט און איין גרויסע גאָלדענע קרוג.

אז די מנורות מיט די בעקענס זענען ארויפגעשטעלט געוואָרען אויף די זיילען האָט דאָס פּאָלק פּערשטאַנען, אז דאָס שטאַמט פון מרים'ען. זי וויל געבען א סך בעליכטונג אין אווענד פון "שמחת בית השואבה".

דער ערשטער טאָג סוכות פארנאַכט. די כהנים האָבען שוין מקריב געווען דעם "קרבן תמיד" פון פארנאַכט. איז דער אינווייניגסטער הויף פון בית המקדש, דער גאַנצער "הר הבית", די מויער ארום און די "עזרת נשים" פול גע-וואָרען מיט מענשען. די פרויען האָבען זיך אויסגעשטעלט אויף די דעכער ארום דער מויער און די מענער זענען גע-שטאַנען אונטען און געוואַרט אויף דער פייערונג.

מיט אַמאָל האָבען די כהנים אָנגעצונדען די פּלאַקערן. א גרויסע ליכטיגקייט האָט אַלעמען פּערגאַסען. די זינגער און שפילער האָבען געשפילט און געזונגען אין אלע ווינקלען. א ליכטיגע פרייד און א פּרעהליך געזאַנג האָט אָנגעפילט דאָס בית המקדש און זיך געטראָגען איבער דער הייליגער שטאָדט. דאָס פּאָלק האָט געשטורמט פאַר גרויס שמחה. די פרייד איז שטאַרקער און גרעסער געוואָרען ווען די זעקס און פּופֿ-ציג יונגע כהנים האָבען זיך פּלוצלינג בעוויזען. אין איין חאַנד האָט איטליכער געטראָגען א זיבערנעם קרוג מיט אויל און אין דער צווייטער — א גרויסען פּלאַקער.

פלינק און געשיקט, קוים וואָס דאָס אויג האָט געקענט כאַפּען זענען זיי אַרויף אויף די לייטערס. אין א רגע זענען די אלע מנורות אויף די זיילען אין דער הויך אָנגעצונדען געוואָרען און פּערגאַסען מיט ליכט די גאַנצע שטאָדט. און די גאַנצע שטאָדט האָט געשטורמט פאַר פרייד.

— זאָל זיין שטיל! — האָט זיך פּלוצלינג געהערט א רופֿ.

עס איז געוואָרען שטיל. הורדוס און מרים און די גאַנצע קעניגליכע פּאַמיליע זענען אָנגעקומען. זיי האָבען זיך אוועק-געשטעלט אויף דער בימה, לעבען מיטעלסטען זייל. צווישען דער קעניגליכער פּאַמיליע איז געשטאַנען א וואונדערליך שעהנער אינגעל מיט אויגען שוואַרץ-פייעריגע און גאַלדענע האָר. ער איז געגאַנגען אָנגעטאָן אין טייערע זיידענע קלוי-דער און אַרומגענאַרטעלט מיט אַ לייזענטענעם "אפּוד" ווי

די יונגע כהנים. אינגאנצען האָט ער אויסגעזעהן ווי א מלאך פון הימעל.

ער האָט אין איין האַנד געטראָגען דעם גאָלדענעם קרוג מיט אויל און אין דער צווייטער — אַ גרויסען פלאַסקער און איידער מען האָט זיך אומגעקוקט איז ער שוין געפלויען אויף דער לייטער ארויף אויפ'ן מיטעלסטען זייל און אלע קנוימען פון דער גרויסער מנורה האָבען זיך אָנגעצונדען און דאָס ליכטיגקייט איז געוואָרען גרעסער און גרעסער, עס האָט אזש געבלענדט די אויגען.

— ווער איז דאָס וואונדער־אינגעל וואָס בליהט ווי אַ רויז צווישען די יונגע שעהנע כהנים? — האָט שטילעררהייט איינער געפרעגט דעם צווייטען.

— דאָס איז אריסתובל, אלכסנדרה'ס זוהן, אן אייניקעל פון דעם מלך און כהן גדול הורקנוס וואָס איז געפאָנגען ביי די פארטיער — האָט עמיצער געזאָגט.

הורקנוס איז שוין נישט מעהר אין געפאָנגענשאַפט — האָט איינער פון די געסט, א איד פון בבל דערצעהלט — דער פאָרטישער קעניג האָט איהם בעפרייט. ער לעבט איצט רוהיג און זיכער אין נהרעא און די אידען האָבען איהם געמאַכט פאר נשיא.

דאָס איז געווען אמת. אלכסנדרה האָט ערשט געקראָגען די פרעהליכע בשורה אין אַ בריעה וואָס איהר פאָטער, דער בעפרייטער הורקנוס האָט איהר געשריבען.

די יונגע כהנים זענען פלינק אַראָפּ פון די לייטערס און אַוועקגעגאָנגען אָן אַ זייט. אריסתובל איז אויך אַראָפּגעגאָנגען גען און זיך געשטעלט לעבען זיין מוטער אלכסנדרה.

אלעמענס אויגען זענען געווען געווענדעט אויף דעם וואונדערליך שעהנעם אריסתובל. און איינער האָט זיך אָנגערופען:

— זעהט נאָר, קוקט נאָר אויף דעם הימעלישען געזיכט. און זעהט נאָר זיין שוועסטער, די קעניגין מרים. זיי זענען אזוי עהנליך, ווי צוויי טראָפען וואַסער. פנים'ער האָבען זיי ווי די "כרובים" אין קדשי קדשים. שעהן זענען זיי ווי די פולע לבנה און לויטער ווי די זון אין מיטען הימעל. זיי שייך

נען און לייכטען וו דעם מלך'ס קינדער. אָט דאָס זענען
נאָט־געבענטשמע קינדער !

— אזעלכע קינדער זענען די שענסטע קרוין פאר זייערע
עלטערן — האָט אַ צווייטער געזאָגט.

— אזוי לאַנג ווי עס איז דאָ אַן איבערבלייבונג פון די
חשמונאים, איז נאָך דאָ אַ האָפנונג אז די כהונה וועט זיך
אומקערען צו זיי — האָט אַ דריטער אריינגערעדט.

— הלאַוי זאָלען מיר זוכה זיין דאָס צו זעהן מיט אונ־
זערע אויגען — האָבען אַ סך זיך אָנגערופען — וועלען מיר
דעמאָלט וויסען אז נאָט געדענקט אונז ווידער און איז ווי־
דער מיט אונז.

דאָס איז גערעדט געוואָרען לעבען דער קעניגליכער
בימה. די אַלטע אלכסנדרה האָט דאָס געהערט און איהר
פנים האָט אויפגעשיינט פאר פרייד. מרים האָט אַראָפגע־
לאָזט דעם קאָפּ און עס האָבען זיך איהר געשמעלט טרערען
אין די אויגען. שלומית, הורדוס'עס שוועסטער, האָט געצוי־
גען הורדוס'ען פאר'ן מאַנטעל, זי וויל איהם עפעס זאָגען.
ער האָט זיך אָבער נישט אומגעקוקט אויף איהר. ער האָט
פערשטאַנען אז זי וויל איהם דערצעהלען, וואָס פאר אַ רייד
זי האָט געהערט צווישען דעם עולם. ער האָט דאָס אָבער
אַליין געהערט און די רייד זיך גענומען גוט אין זינען אריין.
מיט אַמאָל איז שטיל געוואָרען. די לויים זענען אריינגע־
קומען פון "עזרת ישראל". זיי האָבען געהאַלטען פידלען,
הארפען, צימבלען און טרומפייטען און נאָך טייערע מינים
מוזיק־אינסטרומענטען. פאָראַויס איז גענאנגען דער פליי־
טיסט מיט דער זיסער פלייט וואָס הויבט אָן און ענדיגט די
געזאַנגען.

די לויים האָבען זיך אויסגעשמעלט אין רייהען אויף די
פופצעהן טרעפען, וואָס פיהרען צו "עזרת ישראל". די גאַנ־
צע לויים קאָפּעליע האָט אָנגעהויבען שפּילען און דאָס גע־
זאַנג פון ערשמען "שיר המעלות" האָט זיך געטראָגען אין
דער הויך.

אַלע הערצער זענען געוואָרען אומעטיג פון דעם געזאַנג.
דער "שיר המעלות" איז געזונגען געוואָרען מיט אַ טרויע־
ריגען גונן. די אידען קלאָגען זיך וואָס די פיינד האָבען זיי

ארומגערינגעלט ווען זיי האָבען זיך אומגעקערט פון גלות בבל.

אלע זענען געווען טרויריג און אומעטיג. פלוצלינג האָט די פֿלייט אָנגעהויבען טרייסטען און די לויים האָבען געדזונגען: "ווען מיר איז ענג, דוה איך צו גאָט און ער ענטפֿערט מיר"...

באלד איז דאָס געזאנג שטיל געוואָרען. די חסידים זענען ארויס פון עולם. איטליכער האָט געהאלטען אַ פלאַקער אין האַנד און געטאַנצט. דער טאַנץ איז געוואָרען שטאַרקער, פייערליכער, געטראָגען זיך אין שטורם. די חסידים האָבען געטאַנצט מיט די פלאַקערס און געזונגען:

— גאָט, העלף אונז! בעגליק אונז, גאָט!

— לויבט גאָט, ער איז גוט, אייביג איז זיין חסד!

פיס האָבען זיך געהויבען לייכט און פלינג און געטראָגען זיך ווי אין שטורם. אָט האָבען זיי געטאַנצט אין אַ ראָד, און אָט צו צוויי, האַנד אויף פֿליצע. דאָ האָבען חסידים געדאַנצט מיט די פלאַקערן, געוואָרפען פלאַקערן און געכאַפט זיי טאַנצענדיג. די פלאַקערן האָבען זיך גערעהט צווישען די הענד פון די טענצער און זיי האָבען אויסגעזעהן ווי פייעריגע טאַנצענדיגע רעדער, דרעהענדיג זיך אין פייער-דיגען טאַנץ.

דאָס הייליגע געזאנג און די טענץ זענען געוואָרען פייעריגער און היציגער. פון פרייד האָט דאָס פאַלק געשטרומט ווי דער ים. דער המון האָט צוגעמופעט מיט די פיס און די פרויען אויף די דעכער האָבען געפאַטשט מיט די הענד. און די שמחה און די פרייד איז געווען אזוי גרויס, אז דער וואָס האָט די פרייד נישט געזעהן האָט קיינמאָל קיין פרייד נישט געזעהן...

אין אַ ווינקעל ווייט פון די טאַנצענדיגע חכמים און חסידים האָט געטאַנצט אַן אַרימאן, דאַר און מאַגער, אין פראַסטען לייווענט אָנגעטאַן, ווי אַ אַרימער טאַג-אַרבייטער מיט אַ פנים פול קנייטשען, וואָס האָט דעריצעהלט פון אַ שווערען אויסגעמאַטערטען לעבען.

דער אַרימאן האָט פייעריג געטאַנצט און געשפרונגען

און מיט א סך פרייד און ער האָט אזוי הויך געשרינגען אז ער האָט אלעמען איבערגעשרינגען.

— בין איך דאָ, זענען אלע דאָ און אלץ איז דאָ.
— בין איך נישטאָ, טאָ ווער איז דאָ ?

אזוי האָט דער אָרימאן הויך געזונגען און געמאָנצט. הוררום האָט דאָס דערהערט און געמאָכט א קרומע מינע און געפרעגט שבנא'ן :

— ווער איז דער שטאָלצער קבצן ?

שבנא האָט נישט געוואוסט, איז ער אַראָפּגעגאָנגען פון בימה און צוגעגאָנגען אַהין וואו דער ארימאן האָט געטאַנצט און נאָכגעפרעגט ווער ער איז.

— דאָס איז הלל פון בבל — האָט מען איהם דערצעהלט.

— וואָס איז אויף איהם די שמחה ? — האָט ער גע-
פרעגט.

— אַ, איהר ווייסט נישט — האָבען עטליכע זיך גע-
וואונדערט — מיר וועלען איך עפעס דערצעהלען וועגען
איהם :

— ער וויל לערנען. ער האָט זעהר ליעב די תורה. אַרבייט
ער שווער און ביטער ער זאָל קענען לערנען. פאר'ן עמען
זאָרגט ער זיך נישט. ער מוז אָבער בעצאָהלען דעם טיר-
היטער פון בית מדרש פון שמעיה און אבטליון. דער טיר-
היטער לאָזט קיינעם נישט אַרײַן לערנען ביז מען בעצאָהלט
איהם נישט פופצעהן פרוטות.

איין טאָג, עס איז געווען א קאַלטער ווינטער-טאָג, האָט
ער נישט פּערדינט קיין איינציגע פרוטה און דער טיר-
היטער האָט איהם נישט געוואָלט אַרײַנלאָזען אין בית-
המדרש.

זיין חשק צו דער תורה איז אָבער זעהר גרויס. איז ער
ארויפגעקראָכען אויפ'ן דאָך און דורכ'ן דאָך-פענסטער האָט
ער געהערט דאָס לערנען פון שמעיה און אבטליון.

אזוי איז ער געלעגען א נאנצען טאָג ביז שפעט ביי-
נאַכט. דערווייל איז אָנגעפאלען א גרויסער שניי און איהם
פערדעקט. איבער זיין גרויס חשק צום לערנען און זיין פער-
טיעפקייט האָט ער נישט געפיהלט די קעלט און דעם שניי.

ער איז שוין געווען באַלד פערפרוירען צום טויט, האָט

מען איהם אויסגעפונען. מיט גרויס מיה האָט מען איהם דער-
מינטערט און מען האָט אויסגעפונען אז ער איז איינער פון
די בעסטע תלמידים. ער קען א סך שפראכען און צו זיין
חכמה און פערשטאַנד איז נישטאָ קיין גרונד. און ווי גרויס
חכמה ער האָט אזוי איז ער א גרויסער עניו, האַלט זיך איינ-
פאך און פשוט, איז זעהר געלאַסען און האָט אַן אויסערגע-
וועהנליכען געדולד.

שבנא איז צוגעגאַנגען צו הורדוס'ן און האָט איהם דער-
צעהלט אלץ וואס ער האָט זיך דערוואוסט וועגען הלל'ן, האָט
הורדוס געהייסען איהם צורופען.

— וואס ביזטו אזוי דאַר און מאנער ? זעהסט דאָך אויס
ווי אַ הויפען ביינער — האָט איהם הורדוס געזאָגט.

— וואס קומט ארויס אַ מענש אַז ער פאַשעט זיך אויס
גאַנץ פעט ? — האָט הלל צוריק געפרעגט — מעהר פלייש
מעהר שפייז פאַר די ווערים.

— כ'האָב געהערט אז דו ביזט אַ קלוגער מאַן — רעדט
צו איהם הורדוס ווייטער — וואס געפינסטו זיך נישט אַ
בעשעפטיגונג וואָס זאָל דיר בריינגען רייכטום, גיטער און
כבוד ?

— וואָס דאַרף איך עס ? מעהר רייכטום ברענגט מעהר
זאָרג — האָט הלל רוהיג געענטפערט — זוכט מען א גרע-
סערען נאמען פערלירט מען דעם קליינעם נאמען אויך.
נישטאָ עפעס בעסערס ווי לערנען תורה. מעהר תורה איז
מעהר לעבען.

— ווילסט לעבען, וואס זאָרגסטו נישט אויפ'ן מאָרגענ-
דיגען טאָג ? — פרעגט איהם הורדוס ווייטער.
— מײן בטחון איז אויף גאָט און געלויבט איז גאָט פאַר
יערען טאָג.

— ערשט האָסטו אַליין געזאָגט אז דו ווילסט נישט קיין
כבוד, טאָ פאַרוואָס האַלסטו זיך אזוי גרויס און זאָנסט :
"נאָך איך בין גרויס און ווייטער קיינער נישט" — טענה'ט
הורדוס.

— ווען האָב איך דאס געזאָגט ?

— האָסט דאָך ערשט געזונגען ? "בין איך דאָ איז אַלץ
דאָ און אַלע זיינען דאָ".

—זאָל מיר דער הערר קעניג מוחל זיין, דו האָסט מיר נישט געוואָלט פערשטעהן. איך האָב נישט געמיינט דאס וואס דו זאָגסט. ווייל איך אינגאנצען, וואס בין איך ווערטתה? איך האָב געמיינט דעם בעשעפער, וואס האָט בעשאפען אונז אַלעמען און פון איהם קריגען מיר אַלצדינג. איך זעה מיינע ברידער פרעהען זיך אזוי שטאַרק, האָב איך דאס אזוי גע-זונגען און זיי דערמאנט אז די גאַנצע פרייד איז אויך פון גאָט. און דאס הויז איז גאָט'ס. זאָלען זיי זיך נישט פער-געסען. זאָלען זיי טאַנצען מיט מורא, ווייל דאס אָרט איז הייליג, זאָלען זיי אויך זיין הייליג.

דאס געשפרעך וואָלט זיך נאָך געצויגען, האָבען אבער די לויים אָנגעהויבען זינגען א שיר המעלות. הלל האָט זיך געזעגענט מיט הורדוס'ן און צוריקגעגאנגען אויף זיין אָרט. אז די לויים האָבען אויפגעהערט זינגען האָט הורדוס מיט זיין פאַמיליע זיך אויפגעהויבען און אראָפגעגאנגען פון דער בימה צו געהן אהיים. דאס פאָלק האָט געמאַכט א וועג פאר זיי און עטליכע האָבען א געשריי געגעבען:

—דער קעניג זאָל לעבען.

די גרויסע מאַסע האָט זיי אבער פערשריגען מיט הויכע געשרייען:

—די קעניגין מרים, די חשמונאית זאָל לעבען!

—אריסתובל דער קומענדרער כהן גדול זאָל לעבען!

—זאָל לעבען דאס הויז פון די חשמונאים און זייער הער-

שאַפט אויף אייביג!

שטאַלץ מיט גרוים נאוו האָט אלכסנדרה געקוקט אויף הורדוס'עם מוטער ביים ארויסגעהן. הורדוס'עם שוועסטער שלומית איז גרין געוואָרען פאר כעס. מרים איז געגאנגען געבען הורדוסען און געוואָרען שטאַרק צוטומעלט פון די גע-שרייען. הורדוס האָט גערעדט גאַנץ רוהיג וועגען דעם פראַכטפאָלען יום טוב. זיינע אויגען האָבען אבער געפלאַ-קערט ווי ברענענדיגער שוועבעל.

שבנא האָט בעמערקט זיין כעס און דאָס האַרץ האָט איהם שטאַרק געשראַקען. נאָר איין אריסתובל איז געווען זעהר פּרעהליד. דאס איז ער היינט צום ערשטען מאל איינגע-

פיהרט געוואָרען צו טאָן אַ הייליג דינסט. איז עס געווען הייליג ביי איהם און זיין שמחה זעהר גרויס.

שבנא האָט געזאָגט, אז ער וויל נאָך צוריק געהן צום בית המקדש, האָט דאָס אַריסתובל דערהערט און זיך אָנגע-כאַפט אז ער וויל אויך נאָך צוריקגעהן. אלכסנדרה, זיין מר-טער, האָט איהם דערלויבט, נאָר מרים האָט זיך איינגע-שפּאַרט און נישט געלאָזט איהם געהן.

שבנא האָט פּערשטאַנען פאַרוואָס מרים וויל נישט לאָ-זען געהן איהר ברודער, האָט ער איהם אויך אָבגערעדט דער-פון און האָט זיך אַליין אומגעקערט. ער איז צוריקגעגאַנגען ווייל הלל איז איהם שטאַרק געפּעלען געוואָרען און ער האָט געוואַלט מיט איהם רעדען. ער האָט נאָך געטראָפּען הלל'ען און זיי האָבען זיך צורעדט. צו זיין גרויסער פּרייד האָט שבנא אויסגעפונען, אז הלל איז זיינער אן אייגענער, ער שטאַמט אויך פון דוד המלך'ס משפּחה. מיט זיינע גוטע רייד האָט הלל איהם גלייך געוואונען פאַר אַ האַרציגען פּריינד, איז צוגעבונדען געוואָרען צו איהם מיט לייב און נשמה.

— איך וויל לערנען תורה — האָט שבנא געזאָגט צו הלל'ען — וועסטו לערנען מיט מיר ?
הלל האָט זיך זעהר געפּרעהט דאָס צו זוערען און ער האָט איהם געזאָגט :

— אודאי וועל איך מיט דיר לערנען. זאָלסט נאָר נישט אָבלייגען דאָס לערנען אויף שפּעטער. זאָלסט נישט זאָגען איך וועל לערנען ווען איך וועל האָבען צייט, אפּשר וועסטו שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין צייט...

נאָך האַלבע נאַכט האָט די פּרייד פון פּאַלס דערגרייכט צו דער העכסטער מדרגה, ווען די לויים זאָבען געזונגען דעם דרייצעהנטען "שיר המעלות". די מאַסע האָט געשטור-רומט ווען זיי האָבען געהערט זינגען :

איהרע כהנים וועל איך בעקליידען מיט הילף.
און איהרע חסידים וועלען טאָן זינגען.

צוויי כהנים האָבען זיך בעוויזען אין זער הייך איבער די קעפּ פון די זינגענדיגע לויים. זיי האָבען זיך געשטעלט אויף ביידע זייטען פון אויבערשטען טויער און געהאַלטען זילבערנע מרומפּייטען.

אז די לויים האָבען געענדיגט זינגען די שיר המעלות'ן און עם האָט געקרעהט דער האָהן, האָבען די צוויי נהנים גע'בלאָזען מיט זייערע טרומפֿיימען אַ "תקיעה", אַ "תרועה" און אַ "תקיעה", און עם האָט זיך בעוויזען אַ דריטער כהן מיט אַ גאָלדענע פלאַש אין האַנד. הינטער זיי האָבען זיך אויסגעשטעלט אלע כהנים.

די לויים און דאָס פּאַלק האָבען זיך צוטיילט אויף צוויי טייל און אינמיטען געמאַכט אַ וועג פאר די נהנים. די כהנים זענען אַראָפּגעגאַנגען פינף טרעפּען און זיך אָבגעשטעלט און געבלאָזען ווידער אַ "תקיעה", אַ "תרועה" און אַ "תקיעה". אזוי האָבען זיי געמאַן ביז זיי זענען צוגעקומען צו דער עזרה. די לויים זענען זיי נאָכגעגאַנגען מיט געזאַנג. נאָך זיי די עלטסטע און די חכמים און דערנאָך דאָס גאַנצע פּאַלק.

זיי האָבען זיך געשטעלט מיט'ן פנים צום קדשי קדשים און געזונגען האָבען די לויים :

אַלע פעלקער פון דער וועלט
דינען געטער שטומע, קרומע ;
געטער פון האַלץ, פון שטיין,
וואָס זיי האָבען אויסגעטראַכט ;
און מיט זייער האַנד אליין געמאַכט
בעמען צו זיי און טוען תפלה
דום און נאַריש זענען זיי
נישט זיי הערען, נישט זיי זעהן.

אָבער מיר דינען אונזער גאָט,
מיר דינען גאָט דעם לעבעדיגען,
מיר דינען גאָט דעם שטאַרקען ;
צו גאָט געהערען מיר דאָך אַלע,
אַלע מיר געהערען צו איהם,
צו גאָט הויבען מיר אונזער שטים.
אין פרייד, אין לייד אָהן אן ענד,
אונזערע אויגען זענען צו גאָט געזוענדט.

און דאָס גאַנצע פּאָלק האָט מיטגעזונגען :

אַלע מיר געהערען צו איהם,
צו נאָט הויבען מיר אונזער שטים
אין פרייד, אין לייד אָהן אן ענד,
אונזערע אויגען זענען צו נאָט געווענדט.

פיעל מאָל האָבען די לויים און דאָס פּאָלק איבערגעזונגן
נען דאָס לויב־געזאַנג צו נאָט, ביז נָער מאָרגענשטערן איז
אויפגעגאַנגען. דעמאלט זענען אַלע אוועק צום טיך שלוח
און די לויים האָבען געזונגען :

און איהר וועט שעפען וואַסער מיט פרייד,
איהר וועט שעפען פון די ישועה־קוואַלען.

האָט דער כהן אָנגעגאַסען די נאָלדענע פּלאַש מיט פריש
קוואַל וואַסער און צוגעטראָגען עס מיט פּאַראַד צום "טויער
פון וואַסער". דאָרט איז דאָס וואַסער געוואָרען געהייליגט
צו גיסען עס צוזאַמען מיט'ן וויין ביים "בענטשען אתרוג".
די זעלבע פייערליכע צערעמאָניע איז געפראַוועט גע-
וואָרען די זיבען טעג פון סוכות. דאָס פּאָלק האָט געהאַט א
פרעהליכען יום־טוב. נאָר הורדוס און זיין פּאַמיליע האָבען
זיך מעהר נישט געוויזען ביי די פייערונגען. אריסתובל האָט
געוואַלט קומען, נאָר מרים האָט איהם נישט געוואַלט לאָזען
נעהן, צוליעב א פערבאַרגענעם טעם.

די ווערטער ווענען די חשמונאים וואָס הורדוס האָט גע-
הערט צווישען פּאָלק, האָבען הורדוס'ען בעאונרוהיגט. ער
האָט זיך אַרומגערינגעלט מיט אַ מחנה שפּיאָגען און זיי
אַרויסגעשיקט צווישען פּאָלק. האָבען די שפּיאָגען געהערט
עמיצען זיך בעקלאָגען אויף איהם אָדער איינעם זאָגען א
גוט וואָרט אויף די חשמונאים, איז ער גלייך ארעסטירט
געוואָרען, אָהן א פּראַצעס אָבגערוימט געוואָרען פון דער
וועלט און זיין פערמעגען האָט הורדוס צוגענומען.
מרים האָט געוואָהר געוואָרען פון הורדוס'עם גרויזאַמע
מעשים, איז זי פערציטערט געוואָרען. זי האָט איהם פּאָר-
געוואָרפען, וואָס ער פיהרט זיך אזוי שרעקליך און איהם

געבעטען ער זאל דאָס אויפהערען. ער האָט איהר אָבער געענטפערט זעהר שאַרף :

— הער, מרים, איך געהער צו דיר מיט מיין לייב און נשמה, איך האָב דאָך דירך אזוי שטאַרק ליעב. מיין גאַנץ פערמעגען געהער צו דיר. אויב דו ווילסט, צוטייל עס צוויי שעהן די אַרימע פון דיין פּאָלק, איך טייל זיך מיט דיר די רעגירונג. אָבער הערשער בין איך און וועל דאָס בלייבען. איך וועל די הערשאַפט קיינעם נישט אָבלאָזען. וועה וועט זיין צו דעם וואָס וועט זאָגען צונעמען ביי מיר די הערשאַפט, ער וועט נישט אַרויס לעבעדיג פון מייע הענר !

אַז זיין שוויגער אַלכסנדרה איז געקומען צו איהם און געבעטען, ער זאל מאַכען אַריסתובל'ען פאַר כהן גדול, האָט ער איהר גלייך אָבגעזאָגט און איהר געגעבען די זעלבע שאַר-פע וואַרונג, וואָס מרים'ען.

דאָס האַרט האַרציגקייט הורדוס'עס און זיין גרויזאמקייט האָט שטאַרק צובראַכען מרים'ס געמיט. זי האָט איהם דער-קענט, אַז ער שטעלט זיך נישט אָב פאַר די ווילדסטע אַכען און ער שרעקט זיך נישט פאַר קיין ביזן.

נישט איהרע גוטע רייד, נישט איהר שעהנקייט און ליעבע האָבען געהאַט די מינדסטע ווירקונג אויף איהם, אין דער מלוכה פיהרונג. זיין האַרץ איז געווען פון זיטין און זיין רוקענביין פון קופער אין די פראַגען פון הערש אַפּט. מיט זיין שטאַלענעם ווילען האָט ער געמאַכט אַ גרעניץ צווישען זיין גרויסע ליעבע צו מרים'ען און דער רעגירונג. איינס דאָס אַנדערע זאל נישט בעריהרען.

אין זיין גרויסע פייערדיגע ליעבע צו איהר איז ער גרייט געווען צו זיין איהר אונטערטעניגער קנעכט, ער וואָלט זיך געלייגט פאַר איהרע פיס, זי זאל טרעטען אויף איהם. יוים האָט זי איהם געזאָגט עפעס וועגען אַ רעגירונגס-פראַגע איז זיין האַרץ געוואָרען האַרט ווי אַ שטיין און קאַלט ווי אַ פראַסט.

מרים האָט דאָס איינגעזעהן. און טאַמער האָט זי איהם עפעס געבעטען וועגען אַ מלוכה-פראַגע, האָט ער נאָך נע-טאָן פונקט פארקערט, איהרע רייד האָבען נישט געמאַכט בעסער, נאָר ערגער, האָט זי שטילערהייט שטאַרק געוויינט.

זי האָט געזעהן, אז איהר איינציגע האָפנונג, צו קענען העל־פען איז פּאָלק, ווען זי וועט מיט הורדוס'ען התונה האָבען, איז פּערלורען. זי איז נישט מעהר ווי א דינסט ביי דעם קנעכט, וואָס אונטערדריקט איהר פּאָלק און הערשט איבער איהם מיט געוואַלט. זי האָט זיך געפיהלט ווי מען וואַלט זי געבונדען און אוועקגעלייגט פאר א ווילדע חיה, וואָס זאָל זי פּערצוקען.

אַבער זי איז איהם דאָך געבליבען געטריי. זי האָט ביי גאָט געשוואוירען צו זיין איהם געטריי. האָט זי געהאַלטען איהר שבוּעה אפילו ווען זי האָט איהם פיינט געהאַט.

איהר מוטער אלכסנדרה האָט אָבער נישט גערוהט. זי האָט געזעהן, אז דורך מרים'ען וועט זי גאָרנישט פּוּעל'ען, האָט זי זיך אין געהיים געווענדעט צו קלעאפּאטראַ, די עגיפטישע קעניגין און זי געבעטען צו פּוּעל'ן ביי אַנטאָניוס'ען, ער זאָל הייסען הורדוס'ען בעשטימען אריסתובל'ן פאר כהן גדול. עס קומט דאָך איהם בירושה. און הורדוס האָט דאָס ביי איהם אוועקגערויבט און אוועקגעגעבען אן אנדערן. די ביטויע קלעאפּארא איז איהר געקומען צו הילף. נישט דערפאר וואָס עס האָט זי פּערדראָסען אויף דער אונגערעכ־טיגקייט, נאָר ווייל זי האָט פיינט געהאַט הורדוס'ען, האָט זי געוואַלט פּער'מיאוס'ען איהם אין אַנטאָניוס'עם אויגען, זי זאָל דערנאָך קענען צונעמען ארץ ישראל פאר זיך.

דעמאָלט איז געקומען נאָך ירושלים אַנטאָניוס'עם אַ נאָהנטער פריינד, דאָליוס. ער איז געווען ביי הורדוס'ען און דערזעהן מרים'ען און איז צוטומעלט געוואָרען פון איהר וואונדערליכער שעהנקייט.

אלכסנדרה האָט פּערבעטען דאָליוס'ען צו זיך און פאָר געשמעלט פאר איהם איהר זוהן אריסתובל. דאָליוס איז נאָכמעהר פּערוואונדערט געוואָרען. עס האָט זיך איהם גע־ראַכט, אז ער זעהט מרים'ען אָנגעטאָן ווי א מאנספארשוין. ער האָט איהם שטארק געלויבט פאר דער מוטער. אזוי האָט ער אויך געלויבט מרים'עם שעהנקייט און געזאָגט קאָמ פלימענטען אלכסנדרה'ן, אז די קינדער זענען געראמען אין איהר מיט זייער שעהנקייט.

אלכסנדרה האָט געוויינט פאר איהם און אַראָפּגערעדט

איהר בימער הארץ. זי האָט איהם דערצעהלט, אז הורדוס האָט פיינט אריסתובל'ען. נישט נאָר האָט ער אוועקגערויבט דעם טראָהן פון איהם, נאָר אפילו כהן גדול לאָזט ער איהם נישט זיין.

— גיט מיר די בילדער פון אייערע קינדער — האָט איהר דאליוס געזאָגט — איך וועל זיי ווייזען אנטאָניוס'ען. שעהנע מענשען האָט ער זעהר ליעב. ער וועט זעהן וואָס פאר א שעהנע קינדער איהר האָט, וועט ער אייך העלפען. איך פאָהר איצט נאָך ענישטען און וועל רעדען מיט אנטאָניוס'ען. אלכסנדרה האָט איהם געגעבען די בילדער פון מרים'ען און אריסתובל'ען און איהם געזאָגט, אז קלאָאפאטרא, אנטאָניוס'עם געליעבטע, האָט איהר אויך צוגעזאָגט צו העלפ'ען.

דאָס אלץ איז געטאָן געוואָרען אין געהיים און קיינער האָט נישט געוואוסט דעם סוד.

פלוצלינג האָט הורדוס אומגעבעטענערהייט רחמנות גע- האָט אויף דעם אלטען הורקנוס, אלכסנדרה'ס פאָטער, וואָס איז געווען פערטריבען פון אידישען לאַנד און אָבגעריסען פון זיין פאמיליע.

ער האָט איהם געשריבען א בריעף, וואו ער האָט איהם הייס געדאָקט פאר זיין פריינדשאפט צו זיין פאָטער אַנטי- פאטאר און איהם געבעטען זיך אומקערען נאָך ירושלים, ער וועט זיך טיילען די רעגירונג מיט איהם.

אלכסנדרה און מרים האָבען געוואוסט, אז הורדוס אר- ביט דאָס אויס א בייזען פלאַן. די רוימער האָבען דעמאָלט געהאט א גרויסע מפלה. די פארטיער האָבען צוקלאפט די רוימישע לעגיאָנען. הורדוס האָט מורא געהאט אז די פאר- טיער וועלען איהם אראָפזעצען פון טראָהן און צוריקגעבען דאָס קעניגרייך צו הורקנוס'ען. האָט ער דערפאר איינגעלאָ- דען הורקנוס'ען אהיים צוקומען. ער האָט אויך געשיקט א גרויסע מתנה צום פארטישען קעניג, ער זאָל ערלויבען הורקנוס'ען זיך אומצוקערען נאָך ירושלים.

הורקנוס'עם גוטע פריינד און פערעהרער האָבען איהם אָבגערעדט דערפון, זיי האָבען איהם געזאָגט ער זאָל נישט גלויבען הורדוס'ען און בעסער בלייבען אין בבֿל, וואו ער

לעבט רוהיג. הורקנוס האָט זיי אָבער נישט געפּאָלגט. ער האָט געהאַט צומרויען צו הורדוס'ען. ער איז דאָך מיין טאָכטער'ס איידים און מיין אייניקעל'ס מאַן, האָט הורקנוס געזאָגט און גלייך זיך אומגעקערט נאָך ירושלים.

הורדוס האָט איהם אויפגענומען מיט גרויס עהרע און איהם אַרויסגעוווּזען פיעל ליעבשאַפט. ער האָט איהם בע-שטימט אַלס הויפטראַטגעבער, געזעצט איהם אויבען-אָן ביים טיש און דער אַלטער האָט שטאַרק הנאה געהאַט דער-פון.

הורדוס האָט זיך אַלץ מעהר געפלייסט צו ווייזען פריינדשאַפט צו דער חשמונאים פאַמיליע. אז אריסתובל איז געוואָרען זיבעצעהן יאָהר האָט ער איהם בעשטימט פאַר כהן גדול. דעם פריהעריגען כהן גדול חנמאל פון מצרים האָט ער אַראָפגעזעצט אָהן אן אורזאך.

אַלכסנדרה און מרים האָבען געוואוסט פארוואָס הורדוס ווייזט זיי אַרויס אזויפיעל פריינדשאַפט. אַנטאָניוס האָט געלאָזט וויסען הורדוס'ען, אז ער וויל זעהן אריסתובל'ען און איהם געהייסען שיקען צו איהם. הורדוס האָט זיך דערשראָך קען דערפאַר. אַנטאָניוס קען נאָך וועלען זעזען אריסתובל'ען אויף'ן טראָהן, האָט ער איהם געמאַכט פאַר כהן גדול, ער זאָל איהם ווערען געטריי און נישט פאָהרען צו אַנטאָניוס'ען.

אַלכסנדרה האָט געוואָלט צושטערען הורדוס'עם פלענער און בעשלאָסען צו אַנטלויפען מיט אריסתובל'ען נאָך מצרים. זי האָט געהייסען איהרע דינער צו ברענגען צוויי טויטען-קאַסטענס און זיי בעהאַלטען. ביינאַכט האָט זי זיך אריינגעלייגט אין איין קאַסטען, אריסתובל אין צווייטען און די דינער האָבען זיי אַרויסגעטראָגען אויף די פלייצעס פון הויף אַרויס און זיי געזאָלט ברענגען נאָך יפו, וואו א שיף איז געשטאַנען גרייט זיי אוועקצופיהרען נאָך עגיפטען.

פּלוצלונג האָבען די טרענער אַראָפגעלאָזט די קאַסטענס און זיי געעפענט. אַלכסנדרה און אריסתובל האָבען געזעהן, אז זיי זענען אין הורדוס'עם פאַלאַץ. לעבען זיי זענען גע-שטאַנען הורדוס, מרים און דער אַלטער הורקנוס.

הורדוס'עם שפּיאַנען האָבען צושלאָגען דעם פּלאַן. זיי האָבען די גאַנצע נאַכט געהיט אַלכסנדרה'ס וואוינונג. און ווי

זי מיט אריסתובל'ען זענען אריין אין די קאסטענס, האָבען זיי מיט'ן וואונק געהייסען איהרע געטרייע דינער אוועקגעהן און זיי האָבען אוועקגעטראָגען די קאסטענס צו הורדום'ען. אלכסנדרה און אריסתובל האָבען זיך שטארק געשעמט און הורדום האָט גערעדט צו זיי שטרענג, בעזונדער שאַרף איז ער געווען צו אלכסנדרה'ן :

— איך וויל אייך טאָן גוטס און איהר גראַבט אונטער מיר. איהר ווילט מיר טאָן שלעכטס. צוליב אייער זוהן ווילט איהר ברענגען אן אונגליק אויף אייער טאָכטער. איך האָב ליעב אייער זוהן ווי איהר האָט איהם ליעב. איך האָב איהם דאָך ערשט געמאַכט פאר כהן גדול.

אריסתובל האָט געוויינט און געבעטען, ער זאָל איהם מוחל זיין. ער האָט געזאָגט :

— איך האָב דיך נישט געוואָלט פערראטען. מיין מאַמע האָט מיך געהייסען, האָב איך נישט געקענט איהר אָבזאָגען. — איך שווער דיר ביי גאָט — האָט אלכסנדרה זיך פערענטפערט — אז איך האָב נישט געמיינט קיין שלעכטס פאר דיר מיט מרים'ען. נאָר מיין לעבען איז מיר מיאום אין דעם הייז. איך ווער דאָ געהאַלטען ווי א געפאנגענע. דינע שפּיאָנען לאָזען מיך נישט אָב אויף א מינוט. זיי היי טען מינע טריט. ווען דו וואָלסט מיך נישט אזוי פערפאַלגט מיט דינע שפּיאָנען וואָלט איך דיך ליעב געהאַט ווי אן אייגען קינד.

מרים און דער אַלטער הורקנוס האָבען געבעטען הורדום'ען, ער זאָל זיי פערגעבען און נישט זיין ביזן אויף זיי. הורדום האָט זיך געלאָזט איבעררעדען. ער האָט זיך צו קושט מיט אריסתובל'ען און דערלאָנגט די האַנד אלכסנדרה'ן און די געשיכטע איז גלייך פערגעסען געוואָרען.

דער זומער איז אוועק. עס איז געקומען דער חדש תשרי. דאָס פאַלק האָט דערלעבט צו זעהן אריסתובל'ען, הורקנוס' אייניקעל אַלס כהן גדול אין בית המקדש און די פרייד איז געווען זעהר גרויס. דאָס פאַלק האָט זיך אָכער איינגעהאַל-טען ראיש השנה און יום־כפור און נישט אַרויסגעוויזען עפענטליך זיין שמחה.

סוכות האָבען זיי זיך אָבער נישט געקענט מעהר בע-

הערשען. דער וואונדער שעהנער אריסתובל מיט דעם פנים פון א מלאך פון הימעל האָט זיך געשטעלט לעבען מזבח און מקריב געווען די קרבנות און געגאָסען וואָסער. ער האָט געשיינט און געלויכטען אין די כהונה־קליידער; דער גאָל־דענער "צייץ", די הייליגע כהונה קרוין, איז פעסט געוועסען אויף זיין שטערן און ער האָט געטאָן די עבודה ווי אן אל־טער, געאיבטער, פלינק און געשיקט, האָט דאָס פאָלק אויפ־געשטורמט פון גרויס פרייד.

א סך האָבען געוויינט און געלויבט גאָט, וואָס אַ חשמונאי איז ווידער אַ כהן גדול און ער איז דערצו גאָטס־פאָרטיג ווי זיינע עלטער־עלטערן. פיעל אידען האָבען אויסגעשטרעקט די הענד צו איהם. עס האָט זיך זיי אויסגעוויזען, זיי זעהן אַ געמליך בילד. אַ מלאך פון הימעל האָט אַראָפּגענידערט און בעווייליגט זייערע קרבנות.

אַז אַריסתובל האָט נאָך דער עבודה אויסגעשפּרייט די הענד און געבענטשט דאָס פאָלק, איז די פרייד געשטיגען צו דער העכסטער שטופע. אויף מיילען האָט זיך געהערט דאָס פרייד־געשריי פון פאָלק.

אַז אַריסתובל איז אַרויסגעגאַנגען פון בית המקדש איז איהם דאָס גאַנצע פאָלק נאָכגעגאַנגען, האָבען איהם גע־בענטשט אויפ'ן קול און אָבגעפיהרט ביז זיין פּאַלאַץ.

מעהר פון אלע האָבען זיך געפרייט אלכסנדרה און מרים. צו זייער גליק איז קיין גלייכען נישט געווען. הורדוס און זיין פאָמיליע האָבען אויך אַרויסגעוויזען צופרידענהייט און אַריסתובל'ען ווארים בעגריסט.

אַ פּרעהליכען און לוסטיגען יום־טוב האָט ירושלים דע־מאָלט געהאַט. נאָך יום־טוב איז די קעניגליכע פאָמיליע אַוועקגעפאָהרען נאָך יריחו צו פּערברענגען די רעגענדיגע טעג אין זייערע פּערגעניגען־פּאַלאַצען.

געבענטשט איז דאָס אידישע לאַנד מיט זיינע שעהנע פּולע פּעלדער און רייכע וויינגערטנער. אָבער די געגענד פון יריחו איז געבענטשטער פון אלע אַנדערע געגענדען. זי איז אין טאָל. הויכע בערג רינגלען זי ארום. גאָט האָט געשיקט זיין ברכה אויפ'ן פּלאַץ פון ירדן. פון די בערג ציהט זיך אַ פרישער קוואַל, וואָס טרינקט אָן די פּעלדער. די ערד איז

פעט און רייך. אלע טייערע פרוכטען וואקסען דאָ. יריחו איז אַרומגערינגעלט מיט וועלדער פון טייטעל-בוימער. דערפאר הייסט זי די שטאָרט פון טייטלען.

עס זענען דאָ א סך פייגען-גערטנער און מילגרוימען. די בעסטע תבואה וואַקסט אויף די פעלדער. די טאָלען זענען פול בלומען. בעריהמט איז "די רויז פון יריחו", וואָס איז וואונדערליך שעהן און שמעקט מיט דעם ריח פון גן-עדן. די וויינשטאָקען זענען שווער בעלאדען מיט רייפע פולע וויינטרובען. האָניג רינט אויף דער ערד ווי וואַסער. אלער-ליי טייערע בשמים און געווירצען האָט יריחו געהאַט. דער טייערער אפרסמון אויל איז דאָ געמאַכט געוואָרען. עס איז געווען א וואהרער פון גאָט געבענשטער גן-עדן.

הינטער דער שטאָרט אויף דרום-זייט האָט מען שוין געזעהן א שרעקליך בילד, און ווער עס זעהט דאָס ציטערט אויף פאר מורא. דאָרט איז דער "יום המלח" (דער טויטער יום). דאָס קבר פון סדום און עמורה, וואָס גאָט האָט איבער-געקערט אין זיין גרויסען צאָרן.

דער ים-המלח זעהט אויס ווי צוגאָסען בליי און דער טויט איז אויף איהם אויסגעשפרייט. דער רוישענדער, שטורמ-שער ירדן גיסט זיך אַריין מיט גרויס געשריי אין טויטען ים און אין אַ רגע ווערט דאָס געשריי שטיל, טויט.

אַרום דעם טויטען ים זעהט זיך נישט קיין בהמה און נישט קיין פויגעל. גאָט'ס קללה איז אויסגעגאָסען אויף איהם. עס איז נישטאָ קיין בוים און קיין גראָז. די בערג אַרום זענען איינגעהילט מיט אַ פינסטערען געפעל, וואָס ציהט זיך פון טויטען ים אַרויס. טרוקען און שטייניג זענען די בערג און עס וואַקסט נישט אויף זיי נישט קיין בוימער און נישט קיין גראָז.

פון איין זייט יריחו איז אַ גן-עדן. גאָט האָט געעפענט זיין אוצר פון ברכות און געבענשט מיט זיי די ערד. זון דער אַנדערער זייט ליגט אַ וויסענשיש, א פערשאַלטען פלאַץ, וואָס וואַרפט אַ פחד.

די זעניגען פון ארץ ישראל האָבען אויסגעקליבען יריחו פאר זייער ווינטער וואוינונג. זיי האָבען אויסגעבויט רייכע וואונדערליכע פאַלאַצען און גרויסע פעסטונגען. ווייל יריחו

איז געווען דער שליסעל צום הייליגען לאַנד. יעדער אידישער קעניג האָט צוגעכויט א פעסטונג און יריחו איז געווען בעריהמט מיט איהר פעסטקייט און זיכערקייט.

אז הורדוס מיט זיין פאמיליע און דער אלטער הורקנוס זענען נאָך סוכות געקומען נאָך יריחו איז די גאַנצע שטאָרט זיי אַנטקעגען געגאַנגען מיט געזאַנג. גרויס כבוד האָבען די שטאָרט מענשען אָבגעגעבען אַריסתובל'ען. זיי האָבען איהם געזעהן טאָן די עבודה אין בית המקדש און שטאַרק ליעב בעקומען, האָבען זיי איצט איהם אַרויסגעוויזען זייער שטורמישע פרייד מיט איהם.

אז די שטאָרט-לייט האָבען בעגלייט די וויכטיגע געסט צום קעניגליכען ווינטער-פּאַלאַץ האָבען אלע אויגען געקוקט אויף אַריסתובל'ען מיט ליעבע און בעוואונדערונג.

אין פּאַלאַץ האָבען די קנעכט שוין אַלץ געהאַט צוגע-גרייט. די קעניגליכע פּאַמיליע האָט זיך געזעצט עמען. הורקנוס איז געזעסען אויבער'אָן. רעכטס איז געזעסען הורדוס, לינקס מרים. נאָך זיי די מאַמעס. מרים'ס מאַמע אַלכסנדרה און הורדוס'עם מאַמע קפרון. לעבען זיי אַריס-תובל און שלומית. יוסף, שלומית'עם מאַן, איז געבליבען אין ירושלים אלס הורדוס'עם פּערטרעטער. לעבען אַריס-תובל'ען איז געזעסען זיין לעהרער, שבנא, דער פּרינץ פון דוד המלך'ס משפּחה. ווייטער אַ ביסעל זענען געזעסען די גענעראַלען פון דער אידישער אַרמעע. די גענעראַלען זענען געווען פון פּרעמדע פעלקער. די גענעראַלען ליסימכאס, גע-דיאס און דאַסטאי. עס זענען אויך געווען דעם קעניג'ס כעקערעטאַרען : ניקאָליי און זיין ברודער תלמי פון דמשק. עס זענען אויך געווען ביים טיש די קאָמאַנדירען פון דעם נוי'שען מיליטער, וואָס הורדוס האָט אויפגעהאַלטען : סאַ-פיניוס, אַנדראַמאַכוס און גאַמאַלוס. חוץ זיי זענען נאָך גע-ווען אַ סך אַריסטאָקראַטען און גרויסע לייט פון קעניגליכען הויף.

דער עולם האָט געגעסען און געטרונקען און זיך געלאָזט וואויל געהן. זיי זענען געווען אין אַ גוטער שטימונג און דערצעהלט פּערשידענע געשיכטעס, וואָס יעדער האָט גע-הערט און געזעהן.

זורקנוס האָט דערצעהלט ווי די אידען לעבען אין בבל. הורדוס האָט דערצעהלט ווי די רוימער פיהרען זיך אין רוים. און שבנא האָט דערצעהלט ווי די אידען לעבען אין אלעקסאנדריא. ער האָט זיי דערצעהלט וועגען דער "באסיליקא", די וואונדערליך גרויסע שוהל אין אלעקסנדריא, וואס איז געבויט פון מאַרמאָר־שטיין און איז ארומגערינגעלט מיט מאַרמאָרנע זיילען פון אלע פיער זייטען. אין שוהל שטעהן איין און זיבעציג גאָלדענע שטוהלען פאר די ריכטער. יעדע חברה האָט איהר בעזונדער אָרט אין שוהל. יעדע גרופע בעלי מלאכות האָט איהר פלאץ. און אז עס קומט אַ איד פון דער פרעמד, געהט ער אין שוהל און ער געפינט גלייך די מענשען פון זיין פאך און בעשעפטיגונג.

— איז דאָס אמת — האָט אריסתובל געפרעגט מיט א שמייכל — אז אין דער שוהל איז דאָ אזא גרויסע, ברייטע מנורה, אז דער שמש שווימט מיט אַ לאַדקע אין אויל, ביז ער קומט צו דער קנויט זי אָנצוצינדען? ... איז וואָהר, אז לעבען בימה זיצט דער שמש אויף אַ ריזיג פערד גרייט. און אז מען רופט אויף עמיצען צו אן עליה, רייט דער שמש זעהר לאַנג ביז ער קומט צו צו דעם מאַן און נעמט איהם אַרויף אויפ'ן פערד און ברענגט איהם צו דער בימה? ... ווי אריסתובל האָט געענדיגט האָט אויסגעבראַכען אַ גרויס געלעכטער. אלע האָבען געלאכט פון זיינע וויצען איבער דער איבערגעטריבענער גרויסקייט פון די שוהל אין אלעקסאנדריא.

— דאָס איז אַ שוהל — האָט שבנא געזאָגט צו אריסתובל — עס איז אַ מקום קדוש, און עס פאַסט נישט פאר א כהן גדול צו מאכען געשפעט פון א שוהל...

— אייערע פראַגען זענען נישט מעהר ווי א ווייז — האָט שבנא ווייטער גערעדט — די שוהל איז אָבער ווירקליך זעהר גרויס. זי איז אלע מאָל פול מיט דאווענער און מען הערט טאַקי נישט דאָס קול פון חזן. יעדעס מאָל ווען מען דאַרף נאַכזאָגען אמן, גיט דער שמש אַ סיגנאַל מיט אַ טיכעל און דאָס פאָלק זאָגט נאָך : אמן.

— איך בעדויער אונזערע ברידער פון אלעקסאנדריא — האָט אריסתובל זיך אָנגערופען — זיי זענען אין אַ פרעמד

לאַנד, צווישען פרעמדע, זיי זענען אָבגעריסען פון הייליגען לאַנד. זייער גאַנץ רייכטום און גרויסקייט איז ביי מיר גאָר נישט ווערט. זייער קלוגשאַפט און געלערנטקייט וועט זיי נישט העלפען אין אַ שלעכטער צייט. באַלד וועלען די עניפּטער זאָגען אויף זיי דאָס זעלבע, וואָס זייערע אור־עלטערן, די מצריים : "דאָס פּאָלק ישראל איז גרויס און שטאַרק, לאַמיר אויסגעפינען עצות געגען איהם". די אמונה קען אויך קיין האַפט נישט האַבען אין דער פרעמד. זי וועפט אויס אין גלות. איך האָב רחמנות אויף זיי.

— ביזט גערעכט, מיין קינד — האָט דער אַלטער הורקנוס צוגעגעבען — איך האָב דאָס געזעהן אין בבל. מיר האָט דאָרט גאָרנישט געפּעהלט. אלע האָבען מיך לייעב גע־האַט און צוגעמיילט גרויס כבוד. עס איז מיר אָבער גאָר־נישט איינגעגאָנגען. איך האָב געבענקט נאָך מיין הייליג לאַנד, דאָס האַרץ איז מיר אויסגעגאָנגען נאָך מיין טייערע לייעבע ירושלים : איין טאָג לעבען אין ירושלים איז מיר לייעבער ווי טויזענט טעג לעבען אין די פרעמדע שטעט.

— איך האַלט נישט מיט אייך — האָט הורדום זיך אריינגעמישט — איך האָב אַ סך מעהר זיך אנגעזעהן ווי איהר. איך בין געווען אין סיריען, אין עניפּטען און אין רוים. און איך ווייס נאָר אז אומעטום זענען דאָ צוויי סאָרד מען מענשען. דייכע און אַרימע. די רייכע זיינען גליקליך, האָבען אלע פריידען פון לעבען און די אַרימע לעבען אין צרות און פיין. דער רייכער איז אַ וועלט־בירגער. איהם איז גוט וואו ער קומט. יעדעס לאַנד איז זיין היים. און דעם אַרימען איז אומעטום שלעכט און ביטער בוז'ן קבר. איהר, מיין אַלטער הערר און פריינד — האָט ער געזאָגט צו הורקנוס/ען — ווען נישט אייער בענקשאַפט נאָך אייערע קינדער, וואָלט איהר געבליבען אין בבל. ירושלים מיט דעם הייליגען לאַנד וואָלטען אייך אפילו נישט געקומען אויף די געדאַנקען.

— ביזט אונגערעכט, קעניג און שוואַגער — האָט אַריסתובל זיך געשפּאַרט — די לייעבע צום פאטער־לאַנד איז שטאַרקער ווי די לייעבע צו דער פאמיליע. ווער נאָך ווי דו ווייסט דאָס, אז אַ פיינט געהט אויף אַ לאַנד, לאָזט דער

מענש איבער זיין הויזגעזינד און געהט מוטיג צום טויט. ער
 שטעלט איין דאָס לעבען צו העלפען זיין לאַנד. אזוי טוען
 אלע פעלקער פאר זייערע לענדער. וואָס דאַרפען ערשט מיר
 אידען טאָן, פאר אונזער הייליג לאַנד און פאר'ן בית
 המקדש, וואו עס רוהט נאָט ?

מרים האָט אַ ציטער געטאָן ווען זי האָט דערהערט די
 ווערטער. זי האָט אַ קוק געטאָן אויף איהר לעהרער שבנא
 און זי האָט בעמערקט, אז ער איז אויך אונרוטיג. זיי האָבען
 זיך דערשראָקען די רייד זאָלען נישט דערצערנען הורדוס'ען
 געגען וועמען דאָס פאָלק האָט ערשט געקעמפט ווי געגען
 דעם ערנסטען שונא.

— פון דיינע רייד דערקען איך, אז דו ביזט אַ העלד
 און האָסט מוטא — האָט הורדוס איהם געענטפערט — איך
 האָב אפשר נאָר געמאַכט אַ טעות, וואָס איך האָב דיך גע-
 מאַכט פאר כהן גדול. דו דאַרפסט נאָר זיין אין דער ארמעע.
 מיט דיין מוטא וועסטו קענען בעווייזען וואונדער אין מלחמה
 פאר דיין לאַנד און בית המקדש, וואָס דו ליעבסט אזוי
 הייס.

אריסתובל איז רויט געוואָרען. זיינע אויגען האָבען
 אויפגעלויכטען פאר פרייד און ער האָט געזאָגט :

— איך קען דינען אלס כהן גדול אין בית המקדש און
 בעווייזען העלדישקייט אין מלחמה, ווען עס וועט זיין נוי-
 טיג. דו האָסט דאָך געהערט פון די העלדישקייטען פון מיי-
 נע זיידעס. איטליכער איז געווען אַ כהן גדול און אַ בע-
 דיחמטער קריעגס-העלד. איך פיהל אז איך וועל געהן אויפ'ן
 זעלבען וועג, איך וועל נישט זיין ערגער פון זיי.

— עס פרייט מיך דאָס צו הערען פון דיר — האָט
 הורדוס געזאָגט מיט אַ פריינדליכען בליק — איך וועל דיך
 בעשטימען פאר אַ מיליטער קאָמאַנדיר. איך וועל זיין דיין
 מיליטערישער לעהרער און זאָלסט בעווייזען וואונדער אין
 קריעג, זאָלסט זיין אַ מוסטער אין די אויגען פון פאָלק.

— איך וועל דיר זיין געמריי און איבערגעבען, קעניג —
 האָט אריסתובל איהם געדאַנקט — זיי זוכער אז איך וועל
 זיין אַ גוטער תלמיד, ווערטה צו האָבען אזא גרויסען חשוב'ען
 לעהרער, ווי דו, הערר קעניג.

מרים און אלכסנדרה האָבען געהאַט גרויס הנאה דער-
פון. דער אלטער הורקנוס איז אָבער פון מידיגקייט איינגע-
שלאָפען ביים טיש.

— דער אלטער נשיא דרימעלט שוין, ער איז מיער, —
האָט הוררוס געזאָגט — לאָמיר איהם לאָזען געהן זיך אויס-
רוהען. איך בין זיכער, אריסתובל, אז דו וועסט מיך נישט
פערשעמען.

אלע האָבען זיך אויפגעהויבען פון טיש. מרים און
אלכסנדרה האָבען דעם אלטען הורקנוס אוועקגעפיהרט אין
שלאָף-צימער. הוררוס און זיין שוועסטער שלומית האָבען
אַרויסגעגלייט זייער מוטער קפרון. אריסתובל מיט שבנא'ן
זענען אוועק שפּאַצירען אין גארטען. באלד איז צוגעקומען
שלומית און זיי האָבען זיך אין דרייען אוועקגעלאָזט אויף
א שפּאַציר.

זיי זענען פּערביי געגאנגען דעם טורעם פון דגון. ער
איז געווען פּוסט, קיינער איז דאָרט נישט געגאנגען. דער
טורעם האָט געוואָרפען שרעק אויף אלעמען. מען האָט גע-
זאָגט, אז דאָרט שוועבען די נשמות פון שמעון דער
חשמונאי און זיין ווייב און קינדער, וואָס זענען געטויט
געוואָרען פון זייער קרוב תלמי. די נשמות קענען נישט גע-
פינען קיין רוה, ווייל זיי זענען פאר דער צייט געגאנגען פון
דער וועלט. פליהען זיי ארום אין טורעם און ווער עס דער-
זעהט זיי לעבט נישט אויס דאָס יאָהר.

די איינוואָהנער פון שטאָדט האָבען געגלויבט אין דעם.
אפילו די חשמונאים פאמיליע האָט אויך געגלויבט אין דעם.
אַריסתובל האָט נישט געגלויבט אין די נאַרישקייטען. און ער
האָט געבעטען שבנא'ן מיטצוגעהן מיט איהם אויף'ן שפיץ-
טורעם אין פון דער הויך ארומקוען די געגענד.

שבנא איז בעשטאָנען. שלומית האָט געזאָגט אז זי וויל
אויך מיטגעהן. אין דרייען זענען זיי אריין אין טורעם, ארויף
אויף די קרומע שמאַלע טרעפּ ביז זיי זענען אַרויף אויף'ן
שפיץ טורעם. א שטיינערנע פּלאַטפאָרם איז געווען אין דער
הויך. ארום דער פּלאַטפאָרם איז געווען א גאנץ פון מאַר-
מאָרשטיין אנדערהאַלבען איילען הויך.

זיי האָבען זיך דאָרט אוועקגעשטעלט און א וואונדער־ליך בילד האָט זיך אויסגעשפּרייט פאר זייערע אויגען. אויסגעצויגען איז געלעגען דער פּלאַץ פון ירדן ביז דעם ים כנרת ווי א וואונדערליכער פּיעל־פּאַרביגער, רייך קינסט־לערישער דעקמוך. פון מזרח זייט האָט זיך אויסגעשפּרייט דער גאַנצער עבר הירדן ביז צו די שטעדט פון מואב און די וויסטע. אויף דרום־זייט איז געלעגען שטיל דער ים־המלח, דאָס לאַנד אדום ביז די שעיר־בערג און אויף מערב־זייט — די וואונדערליכע שטאָרט ירושלים, די הייליגע ליעבע ירושלים.

אז אדיסתובל האָט דערזעהן ירושלים, האָט ער אויס־געשריגען פאר פרייד און זינע אויגען האָבען געלויכטען ווי די זון. דאס האַרץ האָט איהם שטאַרק געקלאַפט און דאס פנים איז געוואָרען פייער־רויט.

שבנא איז אויך געוואָרען זעהר בענייסטערט פון ירושלים און אַלץ וואָס זיינע אויגען האָבען געזעהן. און ער האָט גערעדט מיט גרויס בענייסטערונג. נאָר שלומית איז געשמאַנען קאַלט און רוחיג און פּערבאַרגען געשמייכעלט.

— שבנא ! שבנא ! — האָט זיך פּלוצלונג געהערט הורדוס'עס שטימע פון אונטען.

שבנא'ן איז שווער געווען זיך אָבצורייסען פון דעם וואונדערליכען בילד. אָבער הורדוס האָט איהם גערופּען, איז ער אַראָפּ צו איהם. דער קעניג האָט איהם געפיהרט אין טור רעם קפרון, וואָס ער האָט אויפגעבויט אויפ'ן נאָמען פון זיין מוטער. האָט איהם געוויזען זיינע טויערען און טירען און גענאנגען מיט איהם שפּאַצירען. אויפ'ן וועג פּרעגט איהם הורדוס :

— קענסטו מיר עפעס דערצעהלען וועגען דעם "מקדש" וואָס חנוני דער פּירטער האָט געבויט אין עגיפטען ?

— א, דאָס איז א וואונדערליכער בנין. נאָר פון אויס־ווייניג איז ער אנדערש פון בית המקדש, אינווייניג איז ער אָבער פּונקט אזוי ווי דאָס בית המקדש.

— איך וויל אויפבויען א וואונדערליכען בית המקדש — האָט איהם הורדוס געזאָגט — איד וויל ער זאָל זיין א סך שענער ווי דער יעצטיגער.

— דער קעניג וועט טאָן אַ גוטע זאך — האָט שבנא געזאָגט — אָבער דאָס זאָל נישט געטאָן ווערען אָהן דעם סנהדרין. פּרעג זיך אָן, קעניג, ביים סנהדרין, און ווי זיי וועלען הייסען אזוי זאָלסטו טאָן, וועט דיר דאָס פּאָלק דער-פאר זיין זעהר דאַנקבאַר און זיי וועלען בענטשען דיין נאָמען.

טראַך ! טראַך ! — פּלוצלינג האָבען זיי דערהערט אַ גרויסען קנאַק. ווי אַ מויער וואָלט אומגעפאלען. דער קנאַק האָט זיך געטראַגען פון טורעם דנון. דאָרט זענען געווען אַריסתובל און שלומית. זיינען זיי גיך אהינגעלאָפען. אלכסנדרה און מרים מיט די העררען און קנעכט פון קע-ניגליכען פּאַלאַץ זענען אויך באלד אָנגעלאָפען. דער קלאַפּ האָט זיך געהערט ווייט אַרום. אלע זענען געלאָפען מיט גרויס שרעק. ווער ווייט וואָס ס'איז געשעהן מיט אַריסתובל און שלומית ?

אַריסתובל און שלומית זענען אַרויסגעקומען פון טורעם און זענען געווען בלאַס און שטאַרק דערשראָקען. שלומית האָט אָנגעהויבען שרייען :

— אלץ איבער איהם. איבער אַריסתובל'ען האָט זיך אָבערבראַכען אַ שטיק פון גאַניק און אַראָפּגעפאלען אויף דער ערד. אַ האָר האָט געפעהלט וואָלטען מיר צוישמעטערט געוואָרען. אַ נס איז געשעהן וואָס מיר לעבען. איך האָב זיך נישט געריכט אז דער כהן גדול זאָל נישט האָבען אזויפיעל שכל ווי אַ קליין קינד.

אלכסנדרה און מרים האָבען געציטערט פאר שרעק און פאַרגעוואָרפען שבנא'ן, וואָס ער האָט געלאָזט אַריסתובל'ען געהן אין טורעם, וואס איז אַן אָרט פון אונגליק און ווער עס געהט דאָרט אַרײַן קומט נישט אַרײַס גאַנץ.

אַ שלומית האָט געשריגען און געזאָגט, אַז אַריסתובל איז שולדיג, האָט אַריסתובל גענומען שבנא'ן אַן אַ זייט און האָט איהם דערצעהלט, ווי אזוי עס איז געשעהן. ווען זיי זענען געבליבען אַלײַן האָט שלומית אָנגעהוי-בען זינגען אַ ליעבע ליעד און איהם געברענט מיט איהרע אויגען. ער האָט אָבער נישט געקוקט אויף איהר. האָט זי איהם אָפען געזאָגט אַז זי האָט איהם ליעב. ער האָט אָבער

גאָרנישט געהערט וואָס זי האָט גערעדט, ווייל ער איז פֿער-
כאַפט געווען פֿון דעם וואונדערליכען בילד.

זי האָט איהם געלָאָזט צורוח א וויילע. באַלד האָט זי בעד-
מערקט אונטער'ן גאַניק וואַקסט ארויס א רויז פֿון א מיינער-
שפּאַלט.

— אַריסתובל, רייס אָב די רויז פֿאַר מיר — האָט זי
איהם געבעטען.

— איך וויל זיך נישט אַרויסבויען, עס איז געפֿעהרליך
— האָט ער איהר געענטפֿערט.

— מעגסט זיך שעמען, ווילסט זיין א העלדישער קאָ-
מאַנדיר און האָסט אזוי כּוּרָא — האָט זי געלאַכט פֿון איהם.
דאָס איז איהם שוין נישט אָנגעשטאַנען. ער האָט זיך
דאָס לעבען איינגעשטעלט, אוועקגעזעצט זיך רייטענדיג
אויף דעם גאַניק און ווי גרויס ער איז זיך אַראָפּגעבויען
אָבצורייסען די רויז. מיט איין האַנד האָט ער זיך אָנגע-
האַלטען אן א ווייל און מיט דער צווייטער אָנגענומען די
רויז.

ער האָט זיך געהאַט זעהר שטאַרק אַרויסגעבויען, האָט
שלומית אָנגענומען זיין פֿוס ווי זי וואָלט איהם געוואָלט
אָנהאַלטען, ער זאָל נישט אַראָפּפֿאַלען. אָבער אנשטאט וואָס
זי האָט געדאַרפט ציהען דעם פֿוס צו זיך, האָט זי איהם גע-
שטופּט ווי זי וואָלט איהם געוואָלט אַראָפּשליידערן פֿון
גאַניק.

אן אויגענבליק וואָלט געדויערט וואָלט אַריסתובל גע-
ווען אַראָפּגעפֿלויגען און צופֿאַלען אויף שטיקער. ער האָט
זיך אָבער נישט פֿערלוירען. ער האָט דערשמעקט די געפֿאהר
און ער האָט מיט דעם פֿוס איהר געגעבען א שטאַרקען
שטויס, און זי איז צוריקגעפֿאַלען און זיך אויסגעצויגען איהר
גאַנצע גרויס אויף דער שטיינערנער פֿלאַטפֿאַרם.

מיט די לעצטע קרעפטען האָט ער זיך א זואַרף געגעבען
צוריק אויף דער פֿלאַטפֿאַרם און איז אויך אומגעפֿאַלען. פֿון
דעם קלאַפּ האָט זיך אָבגעריסען א שטיק גאַניק מיט א ווייל
און מיט שטורם אַראָפּגעפֿאַלען אויף דער ערד.

דאס איז געווען די געשיכטע ווי אַריסתובל האָט זי דער-
צעהלט. שלומית האָט אָבער פֿערזירעהט. זי האָט געזאָגט אז

אין זיין ווילדקייט האָט ער דוקא געוואָלט אַברייסען די רוי. וי האָט געזעהן אז ער וועט אראַבפאַלען, האָט זי איהם גע- באַפֿט פאר'ן פּוס און געוואָלט אריינציהען, האָט ער איהר נאָר געגעבען אַ בריק און זי אומגעוואָרפען.

שבנא איז צוטומעלט געוואָרען ווען ער האָט דערהערט די געשיכטע פון אריסתובל'ען. ער האָט געקענט שלומית'ן און געוואוסט אז זי איז אַ שלעכטע. זי זאָל אבער זיין אזוי פערדארבען האָט ער נישט געוואָלט גלויבען. אפשר האָט אריסתובל געמאַכט אַ טעות. ער איז געווען אין גרויס שרעק, האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז זי שמופֿט איהם אראַפּ.

—פאָלג מיך און דערצעהל נישט קיינעם — האָט שבנא איהם געראטען — דו וועסט צורייצען די פרויען און עס וועט אויסברעבען א גרויסע קריגעריי. זיי האָבען זיך אזוי אויך גענוג פיינט.

אריסתובל האָט איהם געפאַלגט און זיך נאָך ענטשול- דיגט פאר שלומית'ן, גערעדט צו איהר פריינדליך און גע- זאָגט אז זי איז גערעכט. דאס איז געפעלען הורדוס'ן און ער האָט געלויבט אריסתובל'ען און אלעמען צו בערוהיגען פון דער גרויסער שרעק, וואס יעדער האָט ערשט איבערגע- לעבט, האָט ער פאַרגעלייגט גלייך צו לערנען אריסתובל'ען די קונסט פון ראַנגלען.

הורדוס האָט איהם געלערנט ווי צו האַלטען זיך אויף די פיס. אבער יעדעס מאָל האָט ער לייכט אומגעוואָרפען אריסתובל'ען. הורדוס איז געווען שטאַרקער פון איהם. אין לויפען איז אבער אריסתובל געווען געשיקטער און גיכער. הורדוס האָט נישט געוואָלט צוגעבען אז אריסתובל לויפט בעסער פאר איהם. ער האָט געזאָגט אז אריסתובל לויפט שנעלער נאָר אַ קליינע שטרעקע. ווען ער זאָל דאַרפען לויפען לענגער, וואו מען דאַרף שוין קענען די קונסט פון לויפען, וועט הורדוס איהם איבעריאָגען.

—לאַמיר זעהן — האָט אריסתובל פאַרגעלייגט — לאַמיר לויפען א לאַנגע שטרעקע.

— איהר זענט שוין ביידע מיעד — האָבען מרים און אלכסנדרה זיך אַנגערופען.

— לייגט דאס אָב אויף אַן אַנדערס מאָל.
— האָט איהר אַמאָל געהערט אַז אַן אַרמע זאָל אינמיטן
שלאַכט זיך זעצן אַברוהען און געבען אַ געלעגנהייט איהר
שונא זיך אָנצונעמען פרישע קרעפטען ? — האָט הורדוס
געלאַכט — דאס דאַרף גלייך אויסגעפיהרט ווערען. לאַמיר
זעהן ווער לויפט בעסער.

אריסתובל האָט קוים זיך איינגעבעטען ביי זיין מאַמע
און שוועסטער און זיי האָבען איהם ערלויבט.
זיי האָבען אויסגעקליבען דעם וועג צווישען די פייגענ-
בויםער, א שטרעקע פון דריי תחום שבת, ביז צום ערשטען
קוואַל פון די יריחו וואַסערען. שבנא איז פריהער אַוועק
אהיז. הורדוס האָט איהם אויסגעקליבען צו זיין דער ריכטער
אין דעם לויף־וועג. אלכסנדרה און מרים זיינען געבליבען
וואַרטען ביז זיי וועלען זיך אומקערען.

דעם גאַנצען וועג איז אריסתובל געלאָפּען פאַראויס און
הורדוס הינטער איהם. אז זיי זיינען שוין געווען נאָהנט פון
ציעל, האָט הורדוס אָנגעהויבען שפּרינגען ווי אַ לעמפּערט,
ער האָט איבערגעיאָגט אריסתובל'ן און פריהער דערלאָפּען
צום קוואַל. ער איז אויך נישט געווען מיעד. אריסתובל איז
שפעטער אָנגעקומען. דער שוויים האָט זיך געגאַסען פון
איהם און ער האָט קוים געקענט אַמעמען.

הורדוס און שבנא האָבען זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן גראַז
און געוואַרט אריסתובל זאָל זיך אַברוהען און קומען צו זיך.
אין טייך האָבען זיך דעמאָלט געבאָדען עטליכע מילי-
טער פיהרער פון הורדוס'עם לייב גוואַרדיע, די גאַליער סאַל-
דאַטען. זיי האָבען געשוואומען ווי קאַטשקעס און געמאַכט
פערשידענע קינצען אין וואַסער. זיי האָבען דערזעהן דעם
קעניג זיינען זיי שטיל געוואָרען. ער האָט זיי אבער געגעבען
אַ וואונק זיי זאָלען זיך נישט שטערען, האָבען זיי געמאַכט
נאָך גרעסערע קונצען.

— דאס איז אויך זעהר וויכטיג פאר אַ סאָלדאַט — האָט
הורדוס געזאָגט צו אריסתובל'ען — וואַלסטו נישט געווען
מיעד פון לויפען, וואַלט איך דיך געהייסען נעמען אַ
לעקציע אין שווימען.

— שווימען קען איד נומ. בין אזוי געשיקט אויפ'ן וואַ-
ר

סער ווי ריינע העלדען — האָט אריסתובל געענטפערט.
 ער האָט געזאָגט דעם אמת. ער איז געווען אן אויסגע-
 צייכענטער שווימער. שבנא האָט איהם געלערנט.
 — איך בין אזוי מיעד פון לויפען — האָט אריסתובל
 גערעטען — ערלויבט מיר זיך אַבבאָדען, וועל איך זיך
 דערברישען.

— ניין, באָד זיך נישט. די פרויען וועלען זיין אנגרוהיג
 אז מיר וועלען זיך דאָ זוימען לאַנג — האָט הורדוס געזאָגט.
 — געהט אַהיים און בערוהיגט זיי. איך וועל זיך אַב-
 באָדען און שנעל געהן אַהיים.

שבנא האָט זיך איינגעשפּאַרט און איהם נישט געוואָלט
 ערלויבען. עפעס האָט איהם דאס האַרץ געשראַקען און ניט
 געוואָלט דערלאָזען איהם געהן זיך באָדען. הורדוס האָט זיך
 אויך געקווענקעלט. אריסתובל האָט איהם אבער שטאַרס
 אַנגעהאַלטען און הורדוס האָט איהם ערלויבט.

— מאַך עס גיך — האָט ער איהם געזאָגט.
 — ניט אַכטונג אויף דער קעניג'ס ברודער — האָט
 הורדוס בעפוילען די סאָלדאַטען — אויב איהר ווילט איך
 זאָל אייך האַבען האַלד.

הורדוס האָט זיך אויפגעהויבען און מיטגערופען שבנא'ן
 און זיי האַבען אַנגעהויבען געהן אַהיים.

— ער איז נאָך גאָר אַ קינד — האָט הורדוס געזאָגט צו
 שבנא'ן — אַ געזערטעלטער בן־יחיד. ער האָט אבער אַ סך
 מוט. אין דער אַרמיי וועט ער אויסוואַקסען אַ גרויסער
 העלד.

— מיר געפעלט דאס נישט — האָט שבנא זיך אָנגע-
 דופען — עס פאַסט נישט דער כהן גדול זאָל זיין אַ סאָלדאַט.
 דער כהן גדול דאַרף זיין אַ מאַן פון פריעדען. די אַרמיי פאַר-
 דערט בלוט.

— זיינען דאָך זיינע בעריהמטע עלטערן, דער שטאַלץ
 פון די אידען אויך געווען ביידע: כהן גדול און קריענס-
 פיהרער — האָט הורדוס געפרעגט.

— דאס איז געווען אין שווערע צייטען. ווען דער פיינט
 האָט אונז געוואָלט מאַן שלעכטס. ער האָט אונז געוואָלט
 אַראַבפיהרען פון גאַט'ס וועג. איז דעמאָלט נישט געווען

צווישען פאָלק קיין איין העלד, וואס זאל זיך שמעלען אנט-
קענען דעם שונא. ערשט דעמאָלט האָבען די כהנים פון דער
חשמונאים פאָמיליע זיך גענומען צו דער שווערד. זיי האָ-
בען געטאָן ווי איינער פון אונזערע חכמים זאָגט : דאָרט
וואו די זעהסט נישט קיין מענש, זיידו אַ מענש !

— ווער האָט דאס געזאָגט אַיך קלוג וואָרט ? — האָט
הורדוס געוואָלט וויסען.

— דער חכם פון בבל, וואס די זאָסט פאַראַיאָהרען סוכות
גערעדט מיט איהם אין בית המקדש. איך קען איהם גוט. ער
איז אַ זעלטען קלוגער מאַן און אַיך האָב פיעל גוטע, נוצליכע
זאָכען פון איהם געלערנט — האָ אַ איהם שבנא דערצעהלט.
— פאָרוואָס האָבען די השמו אים זיך דערווייטערט פון

די חכמים ? — האָט הורדוס געזאָלט וויסען.

— ווייל ס'איז אויסגעבראָכע אַ ברודער קריגע צווישען
זיי. איינער קוילעט דעם אַנדערען. האָט זיך אויסגעגאָסען
גאָט'ס צאָרן אויף זיי און זיי האָבען מעהר נישט קיין פריע-
דען. אויף דעם האָט דער חכם זאָגט אַ גוט וואָרט.

ער איז אַמאָל געגאָנגען פּען זיי אַ טייד. האָט ער געזעהן
ארוםשווימען אַ קאָפּ אויפ'ן אַסער. האָט ער געזאָגט צום
קאָפּ אזוי :

— ווייל די האָסט דערר זנקען אַן אַנדערען האָט מען
דיך דערטרונקען, און דער סוף וועט זיין אז די וואָס האָבען
דיך דערטרונקען וועלען אויך ווערן דערטרונקען — האָט
איהם שבנא דערצעהלט.

פּלוצים האָבען זיי הינטער זיך דערהערט אַ שרעקליך
געשריי. זיי האָבען אויפגעצויטעט און אָנגעשטעלט די
אוערען. זיי האָבען גאָרנישט מיט הר געהערט ווי דאס פליעס-
קען פון וואָסער און די פרעהליגע געשרייען פון די באַדענדע
סאָלדאטען.

— ס'איז גאָרנישט — האָט הורדוס געזאָגט און געוואָרען
בלאָס.

— וועט איהר מיר דאָך אויך אזוי בעצאָהלען ווי איך
האָב געמאָגן מיט די חשמונאים — האָט הורדוס געפרעגט
מיט אַ ציטערדיגע שטימע — וואס איך האָב צוגענומען פון
זיי דעם טראָהן ?

—ניין, קעניג, דאס נישט — האָט שבנא געענטפערט — מיר מישען זיך נישט אין רעגירונגס זאכען.
אין דער רגע האָבען זיי געהערט אַ שוידערליך געשריי פון וואָסער ארויס. דאס געשריי איז געווען אזוי שרעקליך אז די הערצער זיינען זיי שיער ארויסגעשפרונגען פאר גרויס שרעק.

זיי זיינען צוגעלאָפּען צום וואָסער און זיי האָבען פון ווייטענס געזעהן ווי די באַדענדיגע סאָלאַטען ראַנגלען זיך אין טייך און צוויי פון זיי זיינען אראָפּגעזונקען. אז זיי זיינען צוגעקומען נאָהנט האָבען זיי דערזעהן אז נאָר איינער איז צוריק ארויפגעשוואומען. שבנא האָט בעמערקט ווי דער סאָלאַט וואס איז ארויפגעשוואומען האָט געקוקט צו הורדוס'ען, געוואונקען צו איהם און געשמייכלט איינגער האַלטען.

זיי האָבען זיך ארומגעקוקט און נישט געזעהן אריס' תּובל'ען. שבנא האָט אָנגעהויבען ציטערן פאר שרעק. אַ שרעקליכער געדאַנק איז איהם איינגעפאלען. ער האָט עס אבער נישט געוואָלט גלויבען, אזוי שוידערליך איז עס געדווען. ער האָט זיך בערוהיגט. אריסתּובל ליגט געוויס אויפ'ן גראָז און רוהט זיך אָב. עס איז שוין טונקעל זעהט מען איהם נישט.

שבנא האָט זיך ארומגעקוקט, גענומען איהם זוכען אין גראָז, האָט ער פּלוצלונג בעמערקט אַ פרוי בעהאַלט זיך צוויי שעהן די קוסטעס. ער האָט זיך גוט צוגעקוקט און ער האָט זי דערקענט.

עס איז געווען שלומית, הורדוס'עם שוועסטער.
—וואו איז דאָס אינגעל? — האָט הורדוס געפרעגט

דעם סאָלאַט אין טייך.
— ער איז אריין אין וואָסער און אָנגעהויבען שווימען, אָבער איידער ער איז צוגעקומען צו אונז איז ער ארונטער אונטער'ן וואָסער. מיינע קאמערעדען זוכען איהם, זיי ווי לען איהם ראַטעווען.

—אוי! ס'איז געשעהן אַ גרויס אונגליק! — האָט שבנא אויסגעשריען און זיך געצאָפּעלט אין גרויס שרעק.
די צוויי סאָלאַטען וואָס האָבען זיך אראָפּגעלאָזט אין

די טיפענישען פון טייך זיינען באלד ארויפגעקומען און געד
טראָגען אריסתובל'ען אין דער הויך. זיי האָבען איהם
אָועקגעלייגט אויפ'ן גראָז.

דאס זוניגע פנים אריסתובל'ס איז געווען גרין, זיינע
רויטע ליפען זיינען געווען בלוי און זיין גאַנץ לייב געשוואָלען.
שבנא האָט ארויפגעלייגט זיין ציטערנדיגע האַנד אויף
אריסתובל'ס האַרץ און עס איז געווען שטיל, שטום, קאלט
ווי אַ שטיין.

— אוי, וועה איז מיר! — האָט שבנא געשריגען און געד
יאַמערט — דאס קינד איז געשטאָרבען! דאס אינגעל איז
טויט! זוהן מיינער, איך האָב דיר אויפגעצויגען און געלעד
רענט. ביזט טויט, לעבסט נישט מעהר! געוואָלד! איך בעט
איך, ראַטעוועט! העלפט מיר! אפשר קען מען איהם נאָך
ראַטעווען!

שווער האָבען זיי געארבייט איבער איהם, האָבען איהם
געקויקעלט און געוואָרפען, דאָס וואסער אויסגעדריקט פון
איהם. עס איז אבער געווען אומזיסט, ער איז געווען טויט.
שבנא האָט זיך געריסען די האָר פון קאָפּ און געקלאָגט

ביטער:

— וועה איז מיר, זוהן מיינער! וועה דיין מאַמע וואס האָט
דיר געבוירען! וועה איז דיין שוועסטער וואָס האָט דיר געד
ליעבט ווי איהר שוואַרץ-אַפעל פון אויג! וועה איז דיין אל-
מען זיידע, וואָס ביזט געווען זיין גאַנצע האַפנונג! ווער וועט
זיין אזוי אונדערבארמדיג און זיי לאָזען וויסען פון אונגליק!
ווער וועט דאָס גאָר גלויבען! בערג, דעקט מיך צו, איהר
הילען, פאלט איין איבער אונז!

זיין יאָמערן און שרייען האָט זיך געטראָגען ווייט און
מענשען זיינען זיך אָנגעלאָפּען פון אלע זייטען. אלע וואָס
זיינען צוגעקומען האָבען אָנגעהויבען וויינען, קלאָגען אין
שרייען. דאס געוויין און געשריי האָט זיך געטראָגען איר
בער דער גאַנצער געגענד און דערנרייכט צום וואַלד און
גאָרטען. דאָרט זיינען אונרוהיגע געשטאַנען מרים און
אלכסנדרה און נישט געוואוסט וואָס זיי זוימען זיך אזוי
לאַנג. היררום האָט געהייסען אַריינלעגען דעם טויטען אין

צ שיפעל און צוגעדעקט. די סאָלדאטען האָבען איהם אוועק געטראָגען צום פּאַלאַץ.

אז זיי זיינען געווען העלפט וועגס זיינען אָנגעלאָפּען אלכסנדרה און מרים. זיי זיינען געלאָפּען ווי משוגע. דער אַלמער הורקנוס און דאָס גאַנצע הויזגעזינד זיינען אַרויס אין גרויס שרעק און דאָס גאַנצע פּאָלק האָט ביטער געוויינט: --- אוי, וועה געשריגען, אונזער זון איז אונטערגעגאַנגען, טייערע אונגליקליכע בלום, אונזער קרוין, אונזער שעהנקייט וואָס ביזט אַזוי יונג פּערוועלקט געוואָרען און צושטערט אונזער האָפּנונג!

ווי נאָר די סאָלדאטען זיינען צוגעקומען מיט דעם טויטען אריסתובל צום פּאַלאַץ און אוועקגעלייגט לעבען טויער, איז הורדום אַריינגעלאָפּען אין פּאַלאַץ און אין אַ מינוט ארום איז ער אַרויסגעקומען מיט דער שווערד אין לאַנד. ער האָט זיך געוואָרפען אויף די סאָלדאטען און זיי צוהאַקט אויף שטיקער.

--- שטאַרבט! --- האָט ער געשריגען --- איהר האָט נישט געפּאָגט מיין בעפעהל און נישט אָבגעהיט דאָס קינד! מרים האָט גע'הלש'ט און דער אַלמער הורקנוס איז גע-שטאַנען צוטומעלט און עס האָט איהם אָנגעהויבען וואַרפען פאר שרעק. הורדום איז געווען פּערנומען מינטערענדיג די פּער'הלש'טע מרים, האָט אלכסנדרה אוועקגעצאַמען שבנאָן און אַ זייט און שטיל איהם געזאָגט:

--- ער האָט עקסטראַ דערמאָרדעט זיינע געמרייע קנעכט, זיי זאָלען נישט קענען שפּעטער אויסזאָגען, אז ער האָט זיי געהייסען דערטרינקען מיין קינד... ---

--- וואָס רעדט איהר אזוי, איהר אונגליקליכע, בעמריעב-מע מאַמע? --- האָט שבנאָ גערעדט און געציטערט.

זי איז אַראָפּ פון זינען דורך דעם גרויסען אונגליק, האָט שבנאָ זיך געטראַכט. ער האָט זי שטאַרק בעדויערט און יאָמערליך געוויינט.

--- גיין, מיין פּריינד, צו מיין אונגליק בין איך נאָך נישט משוגע --- האָט די אונגליקליכע מוטער געזאָגט און איהרע אויגען האָבען געקוקט אַזוי ווילד --- איך האָב היינט געזעהן ווי ער האָט זיך גע'טוד'עט מיט די סאָלדאטען, וואָס

ער האָט ערשט דערמאָרדעט. זיין שוועסטער שלומית האָט געבראכט די סאָלדאטען אין פּאַלאַץ אריין. וועה איז צו מיין טויטען זוהן און וועה איז צו מיין לעבעדיגע טאָכטער!.. די הורדוס פּאַמיליע איז אַ שרעקליך אונגליק פאַר אונז. ווער ווייס וואָס פאַר אַ סוף מיר וועלען נאָך האָבען!

ערשט איצט האָט שבנא זיך אָנגעהויבען דערמאָנען אַ סך זאַכען און ער האָט פּערשטאַנען אז אלכסנדרה איז גערעכט. ער האָט זיך דערמאָנט ווי שלומית האָט געוואָלט אַראָפּשליידערן אריסתובל'ען פון שפיץ טורעם, ווי הורדוס האָט אויסגעמאַטערט אריסתובל'ען ביים ראַנגלען און אז ער האָט אויסגעקליבען צו לויפּען ביז'ן טייך. ער האָט ערשט פּערשטאַנען וואָס דער סאָלדאַט פון וואָסער האָט געוואונקען צו הורדוס'ען און געשמיכעלט און שלומית איז דעמאָלט געווען דאָרט.

שבנא איז געווען זיכער אז אריסתובל'ס טויט איז צוגעגרייט געוואָרען פון הורדוס'ען. ער האָט אָבער געשוויגען, נישט געוואָלט צוגעבען. ער האָט מורא געהאַט אז דאָס וועט בריינגען נאָך אונגליקען ער האָט פּרוּבירט בער ווייזען אלכסנדרה'ן אז זי האָט אַ טעות. זי איז אבער פעסט בעשטאַנען אז הורדוס'עם הענר זענען פאַרשמירט אין איהר קינד'ס בלוט.

— זאָגט נישט אַרויס אייער פּערדאַכט צו מרים'ען— האָט ער זיך געבעטען ביי איהר — מרים וועט איהם דאָס פאָר-וואַרפען וועט ער זי אויך אומבריינגען און די לעצטע צווייג וועט ווערען אָבערבּראָכען.

אלכסנדרה האָט איהם דאָס צוגעזאָגט.

הורדוס האָט פאַר מענשענ'ס אויגען שטאַרק געטרויערט אויף אריסתובל'ען און איהם בעווייגט. ער האָט געהייסען איהם באַלוצמירען און איהם בערנאָבען מיט גרויס כבוד, ווי עס פאַסט פאַר אַ קעניג. דעם מאָג וואָס ער האָט בערנאָבען אריסתובל'ען האָט ער אויך בערנאָבען דעם פּריע-דען פון זיין הויז אויף אייביג.

מרים האָט נישט געוואָלט זיין מעהר אויף דעם אָרט וואו איהר איינציגער ברודער איז אזוי פּראַגיש אומגעקומען. זי האָט געזאָגט, אז זי וויל זיך אומקערען נאָך ירושלים.

הורדום האָט געמאָן איהר ווילען. טרויעריג און פערב־
מערט האָבען אַל זיך אומגעקערט אין דער הייליגער
שטאָרט.

אלכסנדרה האָט שטילערהייט געלאָזט וויסען קלעאַפּאַ-
טראַץ, די עניפטישע קעניגין, אז הורדום האָט אונדערבאַרמ-
דיג אומגעבראכט איהר איינציגען זותן. קלעאַפּאַטראַ האָט
דאָס דערזעהלט אַנטאָניוס'ען.

אַנטאָניוס האָט גלייך ארויסגעפאַרערט הורדוס'ען צו זיך
נאָך לורקיא, ער זאָל איהם שטעלען פאַר'ן געריכט אנגע-
קלאַנט אין דעם מאָרד פון אריסתובל'ען.

דאָס איז געווען אַנהויב פריהלינג. הורדום האָט זיך
שטאַרק דערשראָקען. ער האָט מיטגענומען אַ סך טייערע
מתנות און מיט זיי געוואָלט געווינען אַנטאָניוס'עם גענאָד.
און ווייל ער האָט געוואוסט אז דאָס איז געשעהן דורך
אלכסנדרה'ן און אפשר אויך דורך מרים'ען, האָט ער זיי
ביידע איבערגעלאָזט ביי זיין שוואַגער יוסף, שלומית'עם
מאן.

אין זייערע אויגען האָט ער איהם אָנגעזאָגט, ער זאָל זיי
היטען עס זאָל זיי קיין ביז נישט געשעהן; שטילערהייט
האָט ער איהם אבער בעפולען אז אויב אַנטאָניוס וועט איהם
געפינען שולדיג און בעשטראַפען מיט'ן טויט, זאָל ער זיי
ביידע אומבריינגען. ער האָט איהם אויך אָנגעזאָגט אז ער
זאָל דעם סוד נישט אויסזאָגען צו קיינעם.

זייט דעם אונגליק מיט אריסתובל'ען האָט שכנא זעלטען
בעזוכט דעם קעניגליכען פּאַלאַץ. זיין קומען האָט שטענדיג
דערמאָנט מרים'ען און אלכסנדרה'ען און איהם אַליין דאָס
גרויסע אונגליק. ער האָט אויך נישט געקענט צוזהען די
ליידען און פיין וואָס די חשמונאים שטעהען אויס פון דער
אדומ'ישער פּאַמיליע.

די אדומישע קנעכט האָבען ווי אַ שפּין ארומגעוועכט
זייער נעץ אַרום די חשמונאים און אומגעבראכט איינעם
נאַכ'ן אנדערן. יעדען טאָג האָבען זיי, די אדומ'ישע קנעכט,
געבראַכט אַ ניי אונגליק אויף די חשמונאים קינדער און
אַלץ איז זיי געווען וועניג. זיי האָבען יעדען טאָג געקלערט

ווענען ביז און שלעכטס פאר די בעליעבטע כהנים און קע-
 ניגליכע פאמיליע, וואָס איז געווען בעליעבט ביים פּאָלק.
 שבנא האָט דעמאָלט חתונה געהאַט מיט הלל'ס טאָכטער.
 דעם ערשטען טאָג וואָס ער איז אריינגעקומען אין הלל'ס הויז
 צו לערנען ביי איהם, האָט ער לייעב בעקומען זיין טאָכטער.
 נאָך דער חתונה האָט ער געקויפט אַ שטיק פּעלד לעבען
 ירושלים און אויפגעבויט אַ הויז. ער האָט געוואוינט אינ-
 זייענעם מיט זיין גרויסען שווער, מיט הלל'ען.
 ער איז געזעסען און געלערענט. אַמאָל האָט ער אויך
 בעזוכט דעם קעניגליכען פּאַלאַץ און פּערברענגט מיט
 אלכסנדרה'ן און מרים'ען און זיי געטרייסט אין זייער גרוי-
 סען אונגליק. ווען ער איז געקומען צו זיי, האָבען זיי זיך
 געפּרעהט מיט איהם ווי מיט אַן אייגענעם.
 מרים איז דעמאָלט אַלט געווען דריי און צוואַנציג יאָהר.
 איז שוין געווען אַ מאַמע פּון אַ קינד. אויסגעזעהן האָט זי
 אָבער נישט מעהר ווי פּון אַכטצעהן. זי איז געוואָרען טויער
 זענר מאָל שענער. איהרע געטאָקטע גליעדער זיינען גע-
 וואָרען רויף און פּול. איהר פנים האָט געבליהט. דער
 טרויער אויף איהר ברודער'ס שרעקליכען טויט האָט איהר
 צוגעגעבען פיעל חן. איהר זיס איידעל געזיכט איז געוואָרען
 אין טרויער איינגעהילט און זי האָט אויסגעזעהן ווי די
 ליכטיגע זומער זון אונטער אַ דינעם נעפעל.
 מיט איהר גאַנצען לעבען איז זי געווען איבערגעגעבען
 איהר קינד אלכסנדר, אַ נאָמען נאָך איהר יונגען פּאָטער,
 וואָס איז אומגעבראכט געוואָרען ווען זי איז געווען אַ
 קליין קינד.
 איהר קינד איז געווען איהר טרייסט נאָך איהר פּער-
 לירענעם יונגען ברודער. אריסתובל'ס טויט האָט נאָך
 מעהר פּערשטאַרקט איהר גלויבען אין גאָט. זי איז געוואָרען
 פרומער און האָט געטאָן פיעל גוטס צו מענשען.
 זי האָט אויך נישט אויפגעגעבען איהר האָפנונג צו מאַכען
 הורדוס'ען איידעלער און בעסער. זי האָט נאָך אַלץ גע-
 גלויבט אַז ס'וועט איהר געלינגען ארויפפיהרען איהם אויפ'ן
 גוטען וועג.
 הורדוס האָט אויפגעהערט צו פּערפּאָלגען דאָס

סנהדרין און די געלעהרטע לייט. ער האָט נאָר געמאַכט אַ גרענעץ צווישען זיך און זיי, זיי זאָלען זיצען און לערנען נאָט'ס תורה צום פּאָלק און זיך נישט מישען אין מלוכה־פיהרונג.

אַלכסנדרה, מרימ'ס מאַמע, האָט געהאַלטען איהר צוזאָג צו שבנא'ן און נישט דערצעהלט מדינה'ען אז הורדוס האָט געהייסען אומבריינגען ארויסתובל'ען.

מרים האָט געהאַט אַ סך צער ווען זי האָט געזעהן אז איהר מוטער האַטט הורדוס'ען אזוי שטאַרק. דאָס וואָס די מוטער האָט שרעקליך פיינט געהאַט שלומית'ען האָט זי איהר געבען גערעכט. שלומית איז געווען דער בייזער גייסט פון הויז, זי האָט נאָר גערייצט צו קריגע און פיינדשאַפט. נישט נאָר האָט זי געמאַכט מהלוקת אין הורדוס'עס הויז, נאָר מיט איהר אייגענעם מאַן האָט שלומית זיך אַלע מאָל געקריגט און ארומגערייסען. איהר מאַן וואָלט זי שוין לאַנג געווען ארויסגעיאַגט פון זיין הויז, ווען ער וואָלט נישט מורא געהאַט פאַר הורדוס'ען. ער האָט זיך געהאַלטען מיט איהר, ער האָט זי אָבער פיינט געהאַט ווי אַ וואָרעם.

שלומית'עס מאַן, יוסף, איז דעמאָלט אַלט געווען 35 יאָהר. אַ זעלטען שעהנער, אַ גוטער און קלוגער. שלומית איז געווען פיעל יונגער פון איהם, נאָר איהר בייזע נאַטור האָט זי אויפגעגעסען און צובראָכען. זי איז געווען דאָר און בלאַס, איינגעפאַלענע באַקען און טונקעלע רעדער אונטער די אויגען, אַ גראָבע נאָז און אַ גרויס מויל.

נאָר איהרע אויגען זיינען געווען אזוי ווי הורדוס'עס: גרויע, פול פיער און אַז זיי האָבען זיך אָנגעצונדען האָבען זיי געפלאַקערט ווי ברענענדער שוועבעל. זי איז געווען די איינציגע שוועסטער פון הורדוס און ער האָט זי ליעב געהאַט ווי זיין לעבען.

איין גוטע אייגענשאַפט האָט הורדוס'עס פאַמיליע גע־האַט. זיי האָבען איינס דאָס אַנדערע שטאַרק ליעב געהאַט און געווען זיך געטריי ביז'ן לעצטען אָטעם. די חשמונאים פאַמיליע איז אָבער געווען צומיילט און צוריסען. אַ ברודער האָט געהאַט זיין ברודער. זיי האָבען זיך געקריגט און גע־

שלאָגען. זייער אונאייניגקייט האָט זיי אָבגעשוואַכט און די פּעראייניגטע פּאַמיליע פון אדום האָט זיי געקענט בייקומען. הורדוס'נס פּאַמיליע האָט געלעבט צווישען זיך אין גרויב אייניגקייט. נאָר איין יוסף, שלומית'עס מאַן, איז געווען אַנדערש פון זיי. ער האָט נישט געקענט פּערטראָגען זייער פּאַלשקייט און ביטערקייט צו אַנדערע מענשען. די צרות וואָס ער האָט געהאַט פון זיין ווייב, האָבען נאָך צוגעהאַלפּען איהם צו דערווייטערען אַלץ מעהר און מעהר פון דער פּאַ-מיליע.

מרים האָט געזעהן וויפּיעל יוסף ליידיט, האָט זי איהם שטאַרק בערויערט און מקרב געווען. זי האָט גערעדט מיט איהם פּריינדליך און דערמיט פּערגרינגעוויט זיין ביטער גע-מיטה. זי איז אַלע מאָל געווען פּאַרזוכטיג נישט צו מישען זיך אין פּרעמדע קריגערייען.

יוסף האָט זיך אָפּט בעקלאַנגט פאר איהר און אראַפּגע-רעדט זיין ביטער האַרץ. האָט זי אַלץ פּערטיידיגט שלומית'ן, געזוכט אויף איהר אַ זכות נישט קוקענדיג, וואס זי האָט זי געהאַסט ווי דעם טייוועל.

שלומית האָט געזעהן אז יוסף איז בעפּריינדעט מיט דער וואונדער־שעהנער מרים, האָט זי זיך אָנגעצונדען ווי פייער. זי האָט אָבער נישט געוואגט חושד זיין מרים'ן, האָט זי געשוויגען און פּערבאָרגען איהר כּעס אויף שפּעטער.

איינמאָל גענען אבענד. מרים איז געזעסען אין גארטען פון פּאַלאַץ. די זון האָט געהאַלטען ביים אונטערנעהן און איהרע לעצטע שטראַהלען האָבען פּערגאַסען מיט נאָלדענ-ליכט די שפּיצען פון די בוימער און ציון'ס טורעמס.

פון דרויסען האָט זיך געצויגען א פּרעהליך געזאַנג. די בעלי מלאכות האָבען פּערלאָזט די ארבייט און זינגענדיג געזאַנגען אַהיים. מרים איז געזעסען פּערטראַכט און פּלוצ־לינג אָנגעהויבען זינגען. איהר שוואַרצע דינסט האָט שוין געוואוסט וואָס צו מאַן אין אַזאַ פּאַל. זי האָט איהר גע-בראַכט די האַרפע. אַ שטיק צייט איז די האַרפע געווען שטיף. מרים האָט אין איהר גרויסען טרויער זי נאָר פּער-געסען. איצט האָט זי גענומען די האַרפע און איהרע איידעלע

פינגער האָבען אָנגעהויבען פליהען איבער די סטרונעס. זי
האַמי געשפיעלט און געזונגען דאָס ליעד :

דער רייכער און דאָס גליק

אַמאָל איז געווען אַן עושר.
געווען איז זיין פאַלאַץ אַ גרויסער.
זילכערנע ווענט און גאַלד דער דאָך
כבוד האָט ער אויך געהאַט אַ סך.
אַ וועלט האָט געציטערט פאר זיין בליק.
געפעהלט האָט איהם נאָר אַ ביסעל גליק.

האָט דער עושר אַליץ געלאָזט :
שאָף און רינדער, ווייב און קינדער ;
זוכען גליק איז ער געלאָפּען
אויף אַלע וועגען און אַלע שטעגען
אין היץ און קעלט, אין פייער און פּראָסט
און אַליץ דאָס גליק נישט געטראָפּען.

ער איז געקומען צו אַן אַרים הייזעל.
מיט אַ ליידיג שטאַל אָהן אַן אייזעל
דער בעל הבית רוהיג, פרעהליך, אָהן אַ העמד,
פון שמחה, שיינט, ליכטיג איז זיין בליק
האָט דער עושר זיך פּערשעמט :
דערזעהן האָט ער דאָ דאָס גליק.

און אויסגעשטרעקט האָט ער די הענד
צו גליק מיט געבעט און געזאָגט :
— גליק, אָ, גליק, קום דאָך צו מיר ! —
האָט ער געוויינט אין געקלאַנגט —
גליק, אָ, גליק, קלאַפּ אין מיין טיר
גאַלד איז גאַרנישט אַקעגען דיר.

גליק האָט זיך פון עושר אָבגעקערט :
אזוי איז דאָס אויף גאָר דער ערד.
אויך בלייב ביים אַרימאָן.
וואו פרידען איז, איז גליק אויך פאַראַן.
ליידיג איז ער געקומען און ליידיג
זיך אומגעקערט.

יוסף האָט דעמאָלט שפּאַצירט אין גארטען. ער האָט געהערט מרים'ען זינגען, איז ער צוגעגאנגען צו איהר און זיך איינגעהערט. אז זי האָט געענדיגט האָט ער שטאַרק געלויבט איהר זיסע שטימע און זיס זינגען.

איז פּלוצלונג צוגעקומען שלומית, צוגעוואָרפען איהר מאַן אַ בליק פּול פּעראַכטונג און מיט בייזען שפּאַט געזאָגט צו מרים'ען :

— איך זעה אַ נייעס. די קעניגען פון לאַנד איז מיאום געוואָרען איהר מאַן'ס קרוין און זי איז מקנא די אָרימע לייט, וואָס הונגערן און האָבען נישט קיין שטיקעל ברויט.

מרים האָט געוואוסט, אז שלומית זוכט זיך אָן אויסרייד צו קענען פּערפיהרען אַ מחלוקה, האָט זי איהר געענט פּערט :

— דו ווייסט דאָך דאָס וואָרט : "בעסער אַ טרוקען שטיקעל ברויט און עס איז שלום, איידער אַ הויז מיט גע- שטאַפטע רינדער און קריגעריי".

— פּאַראַן שעהנע עפעל וואָס זענען אינוועניג פּער פּוילט — האָט איהר מאַן זיך אריינגעמישט — דער וואַרעם פּרעסט אויף זיין האַרץ.

— איך בין טאַקי געגליכען צו אַזאַ עפעל, אז איך האָב אַ מאַן ווי דו ביזט — האָט שלומית איהם שאַרף צוגעוואָר- פען.

— יא, דו ביזט טאַקי פּערפּוילט אין האַרצען, קיין שעהן פנים האָסטו אויך שוין נישט — האָט איהר יוסף צוריק געוואָרפען.

— זוך דיר, מיין מאַן, אַזאַ עפעל מיט אַ שעהן פנים, איך זעה דאָך, דו וואָסט איהם שוין געפונען...

יוסף איז געוואָרען שטאַרק אויפגערגענט. נאָר מרים האָט איהם בערוהיגט און זי האָט געזאָגט צו שלומית'ען :

— איין גוטע אייגענשאַפט האָסטו, הורדוס'עס שוועס- טער, געהאַט. האָסט געהאַט פּערשטאַנד. איצט זעה איך, אז די האָסט דיין שכל שוין אויך פּערלוירען. דיין בייזע אויפּשרווכט עסט דיך אויף. פּערברענגסט דיין לעבען אין האַס און פיינדשאַפט צו אַלעמען. קענסט זיך ווייטער פיהר רען ווי דו ווילסט. זאָלסט אָבער נישט וואַגען זיך ווייזען

פאר מיינע אויגען בין הורדוס וועט צוריקקומען. ער וועט דארפן משפט'ען צווישען אונז ביידע.

אויפגערעגט און דערצאָרנט האָט מרים ביידען איבער-געלאָזט און אריין אין פּאַלאַץ.

מרים'ען האָט שטאַרק פּערדראָסען, וואָס שלומית האָט אויף איהר אויסגעטראַכט אַזא מיאוס'ען בלבול. זי האָט פּערשטאַנען, אַז שלומית גלויבט דאָס נישט אויף איהר. זי זאָגט עס נאָר מרים זאָל זיך דערווייטערן פון איהר מאָן, כדי נישט אריינצופאַלען אין איהר מויל.

האָט זי דערפאַר זיך ניט דערווייטערט פון יוסף'ן. זי האָט איהם נאָכמעהר מקרב געווען, מחמת רחמנות אויף איהם, וואס ער ליידט פון שלומית'ען אַזעלכע פיין.

די צנועה מרים האָט זיך נישט געשראַקען פאר קיין מאָן, זי איז געווען זיכער אין איהר ריינקייט און פעסטקייט. אַ ריינע נשמה מיט אַ ריין האַרץ.

אויף יוסף'ען האָבען אָבער זיין ווייב'ס רייד געהאַט אַ שטאַרקע ווירקונג. ער האָט שוין לאַנג אומגעטראָגען זיך מיט מאָדנע געדאַנקען, האָט זיי אָבער דערשטיקט אין זיך מורא האָבענדיג אפילו צו טראַכמען פון זיי.

איצט האָט שלומית זיי אויפגעוועקט. און די געדאַנקען האָבען איהם נישט געלאָזט רוהען. ער האָט געפרובט פּער-גלייכען שלומית'ען מיט מרים'ען און זיין ווייב איז אַרויס-געקומען דאָס שלעכטס אַליין. אַ בייזע, גיפטיגע שלאַנג, מיאוס און ביטער ווי דער טויט.

מרים ווידער איז די גוטסקייט אַליין. אַן עהרליכע, אַ פּרומע, אַ שטילע, אַ ריינע נשמה, אַ לויטער האַרץ און שעהן ווי די זון אין הימעל.

פון דעם ערשטען טאָג וואס ער האָט שלומית'ן דער-קענט האָט ער קיין איין גוטע שעה מיט איהר נישט געהאַט. זי איז איהם געווען פּער'מיאוס'ט, זיין לעבען איז איהם נמאס געוואָרען איבער איהר. ער האָט געהאַט גרויס חרטה וואָס ער האָט מיט איהר חתונה געהאַט. ער האָט זי נישט גענומען, ווייל ער האָט זי געליעבט, נאָר איבער זיין זוכען כבוד. ער האָט געוואָלט ווערען הורדוס'עם שוואַגער. ווען ער וואָלט נישט מורא געהאַט פאר הורדוס'ען,

וואָלט ער זי שוין לאַנג געהאַט גע'גט. ער וואָלט בעסער גע'לעבט אין אַרימקייט איידער מיט שלומית'ען אין קעניגליכען פּאַלאַץ. איז אָבער איהר ברודער דער מעכטיגער הורדוס, האָט ער געליטען און געשוויגען.

איצט האָט ער געזעהן, אז מרים איז אויך אומגליקליך. ער האָט געהערט איהר ליעד וועגען דעם עושר, וואָס איז אומגליקליך. און דאָס וואָס הורדוס האָט איהם שטיל בע'פּוילען אומצוברענגען מרים'ען, אויב אַנטאָניוס וועט איהם פּער'משפּט'ען צום טויט, האָט איהם נאָכמעהר איבערצייגט אז מרים קען נישט זיין גליקליך מיט הורדוס'ען. דער וויל'דער בעפּעהל אומצוברענגען מרים'ען, וואָס איז געוואָן שעהן און גוט ווי אַ מלאַך, האָט איהם בעוויזען אז ביידע, ער און מרים האָבען איין גורל, איין שיקאַל דערנעהנטערט זיי. זיי זענען ביידע אומגליקליך. מרים מיט איהר מאַן און ער מיט זיין פּרוי. ביידע שטעהן אויס געברענטע פּיין און זי'כען אַ ביסעל גליק.

די געדאַנקען האָבען אָנגעפּילט זיין לעבען, טאָג און נאַכט האָט ער פּון זיי געטראַכט. ער האָט שלומית'ען אַלץ מעהר געהאַסט און מרים'ען האָט ער שטאַרק ליעב געהאַט. די שנאה צו זיין ווייב און די ליעבע און פּערגעטערונג צו מרים'ען האָבען זיך געשטאַרקט ביי איהם אזוי ווייט, אז ער האָט זיך קוים געקענט בעהערשען. ער האָט געוואַרט און געהאַפט אויף דער רגע פּון פּרייד און גרויס גליק, ווען ער וועט האָבען גענוג מוטח צו אַנטפּלעקען זיין האַרץ פאַר מרים'ען.

דער טאָג איז געקומען. פּלוצלונג איז אָנגעקומען אַ ידיעה אז אַנטאָניוס האָט געטויטעט הורדוס'ען. אין קעניגליכען הויף איז געוואָרען אַ שרעקליכער טומעל. אלע זיינען ארום געגאַנגען דערשראָקען און צומישט. יוסף האָט געקלערט אז איצט איז זיין געלעגענהייט צו דערצעהלען מרים'ען, ווי שטאַרק ער האָט זי ליעב.

ער האָט געשיקט איהר אָנזאָגען, אז ער וויל זי זעהן וועגען זעהר אַ וויכטיגע זאַך און ער בעט זי זאָל איהם אויפּנעמען.

זי איז געווען שטאַרק צורודערט פּון דער נאַכריכט וועגען

הורדוס'עם מויט. יוסף האָט זי אָבער נישט געלאָזט וועגען דעם רעדען.

— איך וועל אייך דערצעהלען נאָך א שרעקליכערע זאָך — האָט ער אָנגעהויבען — איהר וועט אויפציטערן, אז איהר וועט דאָס הערען.

מרים האָט געקוקט צומישט.

— הורדוס, דער מאַן וואָס האָט אייך אזוי ליב, אזוי פֿענגט ער זאָגען, האָט מיר נעגעבען א בעפעהל, אז ווי איך וועל נאָר הערען אז אנטאָניוס האָט איהם געטויטעט, זאָל איך דער'הרג'ענען אייך און אייער מאַמע.

יוסף איז גערעכט געווען. זי האָט אָנגעהויבען שרעקליך ציטערן. אזא ווילדען, מערדערישען בעפעהל האָט הורדוס ארויסגעגעבען! זי האָט איינגעזעהן, אז יוסף זאָגט דעם אמת, ער טראַכט נישט אויס קיין בלבל. האָט דאָך הורדוס פאָר'ן פאָהרען בעזייטיגט אלע אידישע סאָלדאטען פון פאָלאַז און אָנגעשטעלט נאָר געדונגענע נוי'שע סאָלדאטען. און ער האָט זיי שטרענג אנגעזאָגט, זיי זאָלען נאָר פאָלגען יוסף'ן, נאָר ער איז זיין פערטרעמער און ווייטער קיינער נישט.

עס איז אַלץ אמת, זעהט זי, וואס יוסף זאָגט. זי האָט אָבער נישט מורא געהאַט, אז ער וועט אויספירען הורדוס'עם בעפעהל. וואָלט ער דאָס געוואָלט טאָן, וואָלט ער דאָך איהר דאָס נישט דערצעהלט. ער וואָלט זיי אומגעבראַכט. און ווי צוטומעלט און צומישט זי איז געווען האָט זי פערשטאַנען, אז יוסף וויל איהר נאָך עפעס זאָגען, האָט זי געשוויגען און געוואַרט, גרייט צו הערען.

יוסף האָט זיין גאַנץ ביטער האַרץ אַראָפּגעערעדט פאר איהר, דערצעהלט איהר, ווי זיין לעבען מיט שלומית'ען איז אַן אייביגער גיהנם. און ווי ער האָט זי, מרים'ען, אלע מאָל ליב געהאַט.

— אייער לעבען, קעניגען, איז מיר טייערער ווי מיין לעבען. איך האָב אייך מעהר ליב ווי מיין לעבען. איצט אז הורדוס שרעקט אונז נישט מעהר, וועל איך גמ'ען מיין שלאַנג, שלומית, און אויב איהר ווילט, איך געפעל אייך,

וועל איך אייך אומקערען די קרוין פון אייערע עלטערן און
איך וועל אייך אייביג זיין א קנעכט.

מרים האָט דערזעהן אין זיינע רייד אז א ניי אונגליק
לאָזט זיך אַראָפּ אויף איהר קאָפּ. זי האָט זיך אָבער בער
הערשט, נישט אַרויסגעוויזען איהר צוטומעלטיקייט און קלוג
זיך אַרויסצולעזט פון אן ענטפער.

— לאָזט מיך פרייהער זעהן מיין מאַמע. איך וויל זיך
דורכרעדען מיט איהר, זי איז אַ קלוגע פרוי. זי קען בעסער
די וועלט ווי איך, איך וויל הערען וואס די מאַמע וועט זאָר
גען.

איהר מוטער אלכסנדרה איז אָנגעקומען אויף די רייד.
אז זי איז געוואָהר געוואָרען וואָסערע ווילדען מערדערישען
בעפעהל הורדום האָט אַרויסגעגעבען יוסף'ן פאר'ן אוועק
פאהרען, האָט זי זיך אָנגעצונדען ווי א פייער און זי האָט
געגאָסען פּעך און שוועבעל אויפ'ן קאָפּ פון דעם אדומישען
קנעכט און מערדער.

מרים האָט זי געפרובט בערוהיגען, האָט איהר גאָרנישט
דערצעהלט פון יוסף'ס לייעבע ערקלערונג, נאָר געבעטען אן
עצה :

— מאַמע, וואָס דאַרף מען טאָן אז מיין קינד זאָל
ירשנ'ען די קרוין ?

— מיר מוזען דאָס טאָן מיט דער הילף פון רוים —
האָט אלכסנדרה איהר דערקלעהרט — דער גורל פון אונזער
לאַנד איז אין די הענד פון רוים. וועלען מיר טאָן די מינד-
דעסטע זאך אָהן אַנטאָניוס'עם וויסען, וועט ער אַלץ צור-
שטערען.

אַ ווילד פערשייט געלעכטער האָט זיך פּלוצלונג געהערט
פון הינטער דער טיהר, דאס געלעכטער איז געוואָרען פּער-
שיימער און שטרענגער. זיי האָבען צוטומעלט געעפענט די
טיר און דערזעהן שלומית'ען. זי איז געשטאַנען הינטער דער
טיר און פּרעך געלאַכט. שטאַלץ, מיט פּעראַכטונג האָט
שלומית געקוקט אויף זיי און שפּאַטיש געזאָגט :

— איך האָב אייך געכאַפּט! איהר האָט זיך געפּרעהט
אז מיין ברודער הורדום איז טויט. נו, נוט, ער קומט נאָך
היינט אַהיים. ער לעבט! באַלד וועט קומען דער הערר וואס

איהר האָט איהם אזוי פיינט און ער וועט אייך בעצאָהלען פאר אייער שנאה.

שלומית האָט זיי צוגעוואָרפען א ניפטיגען בליק און אוועקגעגאָנגען. מרים און אלכסנדרה האָבען פאר שרעק נישט געקענט ארויסריידען א וואָרט. יוסף האָט געברענט פון כעס. ער האָט ארויסגעכאַפט די שווערד און זיך געלאָזט נאָך שלומית'ן. ער האָט געוואָלט טויטען די שלאָנג. זי איז אבער געשטאָנען און געלאַכט איהם אין פנים אריין.
ער איז נאָר אַריבער די שוועל האָבען איהם די סאָלדאטען ארומגערינגעלט, אוועקגענומען זיין שווערד און אריינגע-וואָרפען אין תפיסת. די סאָלדאטען זיינען געבליבען היטען דאָס געפענגנים.

דעם בעפעהל צו אַרעסטירען יוסף'ן האָבען זיי בעקומען פון קאסטאווער פון אדום, הורדוס'עס א גענעראַל, וואס איז נאָרוואס אָנגעקומען צו לאָזען וויסען אז הורדוס קומט אהיים. שלומית האָט איהם דערצעהלט אז יוף מאַכט אַ בונט געגען קעניג און ער מוז דערשטיקען דעם אויפשטאַנד איידער ער פערשפרייט זיך.

שלומית האָט אויך געהייסען שטעלען א וואַך אַבצוהיי-מען מרים'ן און אלכסנדרה'ן, נישט ארויסצולאָזען זיי פון שטוב.

אלכסנדרה איז געוואָרען ווילד פון צאָרן. זי האָט זיך נישט געקענט מעהר אייגהאַלטען און זי האָט מרים'ען אַנט-פלעקט דעם שרעקליכען סוד, וואס זי האָט פערבאָרגען פאר איהר די גאַנצע צייט. זי האָט איהר אליץ דערצעהלט.

--זאָלסט וויסען, מרים, אז אונזער אריסתובל איז אומ-געבראַכט געוואָרען אויף הורדוס'עס בעפעהל. איך האָב דאס געלאָזט וויסען קלעאַפאָטרא'ן. און דערפאַר איז הורדוס ארויסגערופען געוואָרען צו אַנטאָניוס'ען. ער איז פערקלאָגט געוואָרען אין מאָרד.

מרים האָט דאס געהערט און איהר האַרץ איז שיער גע-פלאַצט. זי האָט זיך געוואָרפען ווי אין פיבער. ס'איז איהר אזוי שווער געווען צו גלויבען אז איהר מאַן'ס האַרץ איז אזוי פערשטיינערט און פערדאָרבען. ווי האָט ער געהענט הייסען דערמאָרדען איהר איינציגען, לייעבען ברודער, דאס

ריינע, טייערע אונשולדיג אינגעל? און ווי האָט ער דערנאָך געקענט אזוי קלאַגען און וויינען אויף זיין טויט? ער האָט איהם דאָך בעוויינט ווי אַ געטרייער פּאטער אויף זיין איינ-ציג קינד! ווי האָט ער געקענט בעפעהלען אומצובריינגען איהם און דערנאָך אזוי טרויערען נאָך איהם?

עס איז דאָך אבער אמת. ער האָט דאָך ערשט געהייסען טויטען זיי, זיין ווייב, וואס ער האָט ליעב און איהר מאמע. גאָט ווייס וואס פאר אַ בייז ער וועט טהאָן איהר מאמע און איהר, איצט ווען ער וועט קומען אהיים!

ער ווייס דאָך אז די מאָרד אַנקלאַגע געגען איהם קומט ארויס פון איהר מוטער. און ווער ווייס וואָסערע בלבלים דער שלאָנג שלומית וועט נאָך אויף זיי אויסטראַכטען. זי איז געשטאַנען הינטער דער טיהר און געהערט אַלץ וואָס יוסף האָט געזאָגט. גאָט, וואס וועט ער איצט טהאָן מיט זיי!

הורדום האָט גוט געקענט אַנטאָניוס'ען. ער האָט גע-וואוסט אז אַ צענטער גאָלד וועט אראָפּוועגען זיין גאַנצע גערעכטיגקייט. האָט ער מיטגענומען מיט זיך אוצרות מיט גאָלד און דערלאַנגט אַנטאָניוס'ען אַ מתנה. אַנטאָניוס האָט איהם ריינגעוואָשען פון דער אַנקלאַגע און ערקלערט אונ-שולדיג.

אַנטאָניוס האָט אבער געוואָלט פּערגיטיגען קלעאַפּאַט-רא'ן, וואס הורדום איז נישט געטויטעט געוואָרען ווי זי האָט געוואָלט, האָט ער געהייסען הורדוס'ן ער זאָל איהר שענקען ריחו און דאס לאַנד ארום, די געבענשטע געגענד, וואס קלעאַפּאַטרא וויל דאס האָבען.

הורדום האָט נישט געוואַנט אַבזאָגען און ער האָט איהר אוועקגעשאַנקען גאַנץ ריחו. האָט איהם אַנטאָניוס אַרויסגע-וויזען גענאָד און איהם דערלויבט צו טאָן מיט דער השמונאים פאַמיליע אַלץ וואָס זיין האַרץ גלוסט אויב ער דאַרף עס האָבען צו בעפעסטיגען זיין טראָהן.

ווי הורדום האָט זיך אומגעקערט נאָך ירושלים האָט ער די ערשטע בעגעגענט זיין שוועסטער שלומית. זי האָט איהם דערצעהלט, אז איהר מאַן יוסף האָט זי פּערראטען. ער ליעבט

זיך נאָר מיט מרים'ען. זיי האָבען צוזאַמען מיט אלכסנדרה'ן צוגעגרייט אַן אויפשטאַנד געגען איהם. זיי ווילען זיך פער-
בינדען מיט רוים און איהם אומבריינגען.

הורדוס האָט אָנגעהויבען פלאַסקערן פון צאָרן. זיינע גרויסע גרויע אויגען האָבען געברענגט ווי שוועבעל. ער איז צוערשט אריינגעלאָפּען אין געפענגניש און מיט דער שווערד צוהאַקט יוסף'ן אויף שטיקער. דערנאָך האָט ער זיך אריינגעריסען אין מרים'ס צימערן, געלאָזט בינדען איהר מוטער פאר איהרע אויגען. ער האָט שוין אויפגעהויבען זיין שווערד אויך אויף מרים'ס קאָפּ. די עהרליכע מרים האָט זיך אָבער פערענטפערט און בעוויזען אַז זי איז אונשולדיג. זיין שטאַר-
קע לייעבע צו איהר איז איהר בייגעשטאַנען און זי האָט איהם בערוהיגט.

— דו קענסט דאָך שלומית'ען — האָט זי איהם געזאָגט — זי טראַכט אויס בלבוֹלים. זי וויל אומברענגען די גאַנצע וועלט. דאַרפסט נישט ביזו זיין אויף מיין אונגליקליכע מאַר-
מע. זי האָט דאָך נישט געמיינט קיין שלעכטס, וואָס זי האָט געראַטען מיר זאָלען מיט דער היִלף פון רוים קרוינען אונזער זוהן. מען האָט געזאָגט אַז דו לעבסט שוין נישט. האָט זי געוואָלט אַז דיין קרוין־פרינץ זאָל ירש'נען דעם טראָהן. איך בעט דיך, זיי נישט ביזו אויף איהר, בעפריי זי. ער האָט איהר צוליעג געטאָן און בעפרייט אלכסנדרה'ן. ער האָט זיך אָבער געוואָלט האַלטען ווייט פון איהר האָט ער איבערגעצויגען דעם קעניגליכען הויף אין דעם נייעם וואונד-
דערליכען פּאַלאַץ, וואָס ער האָט אויפגעבויט לעבען דער שטאָרט מויער. דעם חשמונאים פּאַלאַץ האָט ער געלאָזט פאר אלכסנדרה'ן און איהר אַלטען פּאַטער הורקנוס.

— אויב דו ווילסט עס זאָל זיין שלום אין אונזער הויז — האָט מרים איהם געבעטען — זאָל שלומית נישט וואוינען מיט אונז און אויך נישט דיין מאַמע קפרון. זיי ווע-
לען אלעמאָל העצען צו מחלוקת.

הורדוס האָט איהר נאָכגעגעבען וועגען שלומית'ען. ער האָט זי חתונה געמאַכט מיט זיין גענעראַל קאסטאווער און איהם בעשטימט אַלס גובערנאַטאָר פון אדום. זיין מוטער האָט ער אָבער איבערגעלאָזט אין הויז.

— ביידע מאמעס האָבען זיך אַרומגעקריגט — זאָט
 איהר הורדום געזאָגט — איצט איז דאָך דיין מאמע נישטאָ,
 וועט מיין מאמע נישט האָבען מיט וועמען זיך אַרומצוריי-
 סען.

מרים האָט געהאַפט, אַז איצט ווען שלומית איז אין אַרום
 וועט זי לעבען רוהיג. איהר רוה האָט אָבער נישט געדויערט
 לאַנג. איין יאָהר האָט שלומית געוואוינט מיט איהר מאן.
 אין א יאָהר ארום איז איהר דער נייער מאן גענעראל קאס-
 מאווער מיאוס געוואָרען. זי האָט איהם פערלאָזט און צו-
 ריק געקומען צו הורדום'ען מיט א שווערע מסירה אויף
 איהם.

— ער איז מיר תמיד געווען פאַלש — האָט זי זיך בע-
 קלאַגט פאַר הורדום'ען — ער איז דיר אויך פאַלש. ער האָט
 בעהאַלטען ביי זיך און בעשיצט די קינדער פון גבא בן
 בוטא, די קרובים פון די השמונאים.

הורדום איז שטאַרק ביין געוואָרען. ער האָט געהייסען
 ארעסטירען זיין שוואַגער, גענעראל קאסמאווער, בבא בן
 בוטא'ס קינדער און אלע זיינע פריינד, וואָס האָבען גע-
 וואוסט די געשיכטע און איהם נישט דערצעהלט. ער האָט
 זיי שטאַרק געפייניגט און דערנאָך בעשטראפט מיט אַ שרעק-
 ליכען טויט.

שלומית איז ווידער געקומען וואוינען אין קעניגליכען פאַ-
 לאַץ. איצט האָט הורדום געוואָלט זי זאָל בלייבען און זי
 זאָל האַלמען אַן אויג אויף מרים'ס פיהרונג.

קלעאפאטרא די עניפטישע קעניגין, האָט אוועקגעשיקט
 איהר געליעבטען אַנטאָניוס'ען ביז צום טייך פרת, ער זאָל
 דאָרט מלחמה האַלמען מיט דעם קעניג פון ארם. זי איז
 געקומען נאָך ארץ-ישראל צו פערדינגען הורדום'ען די
 שטאַדט יריחו און די געבענטשטע געגענד. זי האָט געוואָלט
 דערפאַר אַ גרויסע סומע געלד.

הורדום האָט זי אויפגענומען מיט גרויס פאַרדא. האָט
 איהר אָבגעגעבען פיעל עהרע. ווייל ער האָט מורא געהאַט
 פאַר איהר. קלעאפאטרא האָט גערעדט גאַנץ פריינדליך מיט
 איהם. זי איז זיכער געווען אין איהר גרויסער מאַכט איבער
 מענער און האָט איהם אויך געוואָלט געווינגען פאַר אַ גע-

ליעבטען. האָט זי קאָקעטירט מיט איהם, געמאַכט צו איהם חנ'דלעך און פערשפרייט איהר נעץ איהם צו פאנגען. הורדים האָט אָבער פערשטאַנען אז זי מיינט נישט ערנסט זיין ליעבע, נאָר זי וויל איהם מאַכען פאַר איהר געליעבטען כדי אַנטאָניוס זאָל ווערען אייפערזיכטיג און איהם דער'הרנ'נען, האָט ער זיך געמאַכט נישט זעהענדיג איהרע קונד צען און איהר דערצעהלט וואָס פאַר אַ וואונדער'שעהנע פרוי ער האָט. ווי ליעב ער האָט מרים'ען, ווי עהרליך זי איז און געטריי. זי האָט איהם אויך זעהר ליעב. ער האָט געהאַלטען אין איין ריהמען מרים'ען, זי זאָל איהם אָבלאָזען.

— אז זי איז אזוי שעהן ווייס איך — האָט קלעאפאטראַ געזאָגט און געוואָלט אָנצינדען אין איהם אַ פייער פון אייר פערזוכט — א, זי איז זעלטען שעהן. אָבער אז זי האָט דיך אזוי שטאַרק ליעב און זי איז דיר געטריי גלויב איך נישט. ווען זי וואָלט דיך ליעב געהאַט און געווען געטריי צו דיר, וואָלט זי דאָך נישט געשיקט איהר בילד צו אַנטאָניוס'ען, ער זאָל זי זעהן און זיך פערליעבען אין איהר... — פון וואָנען ווייסט איהר אז זי האָט דאָס געטאָן? — איז הורדוס אויפגעשפרונגען אַן אנגעצונדענער. עס האָט געפעהלט אַ רגע וואָלט ער זי געכאַפט און דערשטיקט צום טויט, אזוי איז ער געוואָרען אויפגעקאַכט.

— א, איך האָב דעם ריכטיגען בעווייז אויף דעם, דו וועסט נישט קענען אָבלייקענען — האָט די זינדיגע קלעאָ פאַטראַ געזאָגט און געשמייכעלט. זי איז געווען אזוי צור פריעדען צו זעהן ווי דער העלד קריגט דאָ די מפלה. זי האָט געעפענט איהר בייטעל, אַרויסגענומען מרים'ען בילד און איהם געגעבען.

— אָט איז דאָס בילד פון דיין ווייב, וואָס דו זאָנסט, אז זי איז דיר געטריי.

— ווי אזוי קומט צו אייך דאָס בילד? — האָט הורדוס געפרעגט און געצאָפעלט פאַר גרויס אויפגעגונג.

— איך האָב עס געקראָגען פון דעם מאַן, וואָס האָט עס געבראַכט פאַר אַנטאָניוס'ען. איך האָב עס צוגענומען און צושטערט דיין ווייב'ס פלענער. איך האָב איהם אָנגעזאָגט נישט צו דערצעהלען קיין וואָרט צו אַנטאָניוס'ען. איך האָב

איהם געווארנט, אז עס וועט איהם קאסטען זיין לעבען. איך האָב דאָס בילד פון דיין געטרייע פרוי. און אנטאָניוס ווייס גאַרנישט פון דעם גרויסען גליק, וואָס עס דערוואַרט איהם ביי דיין געטרייע פרוי...

— וועט איהר מיר געבען דאָס בילד ? — האָט ער זי געבעטען.

זי האָט איהם געגעבען דאָס בילד, ער זאָל דאָס האָבען פאַר אַ בעווייז געגען זיין פרוי אויף צו נעמען נקמה. באַלד נאכדעם האָט זי זיך אומגעקערט נאָך עגיפטען.

פערנאָפּטעט פון דעם סם פון אייפערזוכט מיט אַ שרעק־ליכען וועהטאָג אין האַרצען האָט הורדוס זיך אומגעקערט נאָך ירושלים. ער האָט זיך אריינגעריסען אין מרים'ס צימער מיט דער בלויער שווערד אין האַנד. מרים איז געוועטען רוהיג און זיך געשפּילט מיט איהר ערשט־געבוירען קינד, וואָס זי האָט אַ נאָמען געגעבען אריסתובל, נאָך איהר טראַ־גישערמאָרדעטען ברודער.

— גרייט זיך צום טויט—האט הורדוס געשטרעמט — דו אונזירדיגע, פאַלשע פרוי ! איך האָב אויסגעפונען דייע זינד, וועסט שוין מעהר נישט כיטרע פערבאַרגען דיין פאַלש־קייט און אונטרייקייט. וועסט מיך מעהר נישט מאכען צו נאַר. איך קען שוין דיין פאַלש האַרץ. איצט וועסטו דיך שוין נישט קענען רעכטפערטיגען.

— וואס פאר א זינד האסטו אויף מיר געפונען, וואס דו ביזט אזוי בייז ? — האט מרים געפרעגט דערשראקען.

— פרעג דיין בייז, פאַלש האַרץ וועסטו וויסען. איצט זעה איך אַ מין שוועסטער איז גערעכט. דו האָסט מיך אויך אב־גענאַרט מיט יוסף'ן. יוסף איז געווען דיין געליעבטער. דיין נאָהנטער געליעבטער יוסף איז דיר געווען וועניג. האָסטו דיר נאָך געזוכט געליעבטע אין דער פרעמד. דו האָסט געשיקט דיין בילד צו אנטאָניוס'ן, האָסט איהם געוואַלט כאַפּען אין דיין נעץ. אַט האָב איך דאס בילד. קוס און אויב דו האָסט גענוג מוט, לייקען, זאג, אז עס איז נישט דיין בילד און דו האָסט עס נישט געשיקט צו אנטאָניוס'ן, ער זאל זיך פאַר־ליבען אין דיר.

מרים האט געקוקט אויף'ן בילד און געציטערט. זי איז

אריין אין איהר שלאָף צימער, הורדוס נאָך איהר, איהר בילד איז ווי תמיד געהאנגען אויף דער וואַנד לעבען הורדוס'עם בילד. עם איז איהר גרינגער געוואָרען און א בערוהיגטע האט זי געזאגט צו איהם:

— דאס צווייטע בילד איז ביי מיין מאמע. דו געדענקסט דאָך, אז נאָר צוויי בילדער האָט דער גריכישער מאַהלער גע- מאַכט. מיין בילד הענגט דאָ אויף דער וואַנד, איך קען נאָר נישט פערשטעהן ווי דאס בילד קומט צו דיר? איך זעה נאָר אז דו זוכסט דיר אן אויסרייד מיך צו דערנידריגען.

— האלט ס'טויל, פאלשע, נידערטרעכטיגע פרויל!—האט ער געשריגען—האסט דאָך געהערט וואס כ'האב דיר געזאגט. דינע אויערן זיינען ביי דיר אזוי פערשטאָפט ווי דיין הארץ! איך האב דיר שוין געזאגט, אז דאס בילד איז געווען געשיקט צו אנטאָניוס'. מיין נאָמען און עהרע איז נאָר געראַטעוועט געוואָרען איבער קלעָפּאָטראס אייפערזוכט. זי האט מורא געהאט אנטאָניוס זאל זי נישט אוועקוואַרפען און זיך פער- לייעבען אין דיר, האט זי בעהאלטען דאס בילד ביי זיך. איצט אז זי האט מיך געזעהן האט זי זיך דערמאָנט און מיר עם אוועקגעגעבען.

מרים האט זיך דערמאָנט אז די מוטער האט געפיהרט פעהאנדלונגען מיט קלעָפּאָטרא'ן און אז דאָליוס, אנטאָ- ניוס'עס פריינד איז געווען דער פערמיטלער. זי געדענקט אויך אז די מוטער האָט דאָס געטאָן ווייל זי האָט געוואָלט אריסתובל זאל ווערען כהן גדול. האט דאס די מוטער געשיקט דאס בילד כדי מיט איהר לייעבע צו געווינען דעם אמט פון כהן גדול פאר איהר זוהן? האָט זי געוואָלט מיט דעם פער- שוועכטען כבוד פון דער טאָכטער קויפען עהרע פאר'ן זוהן? יא, די מוטער האָט דאָס טאָקי געטאָן, איז מרים געווען זיכער.

וואס זאל זי אבער טהאָן יעצט? וועט זי דאס נישט אויס- זאגען הורדוס'ען, איז דאך די שולד אויף איהר קאָפּ. ער וועט זי אומברענגען און וועט אויסלאָזען זיין נאַנצען צאָרן צו איהר פאמיליע. וועט זי איהם אבער אלץ אויסזאָגען, וועט ער זעהן אז זי איז אונשולדיג, איהר ריינער אונגע- פלעקטער נאָמען וועט ווערען געראטעוועט און זי וועט נאָך

קענען ווירקען אויף הורדוס'ען, ער זאל מוחל זיין איהר מוטער.

יא, ס'איז בעסער זי זאל איהם דערצעהלען אז דאס האט מסתמא געטאן איהר מוטער. זי האָט גערעדט רוהיג צו איהם, דערקלערט אלץ וואָס זי דענקט ווענען דער געשיכטע מיט'ן בילד און איהם געבעמען גלייך צו געהן מיט איהר צו דער מוטער און געוואָהר ווערען דעם גאנצען אמת.

און ווידער איז איהר געלונגען צו בערוהיגען איהם, דעם צורייצמען טיגער. איהר עהרליכקייט און ריינקייט האבען איהר געהאלפען צו צוימען די ווילדע חיה אין איהם. זי האט איהם א ביסעל בערוהיגט. ער האט אריינגעשטעקט די שווערד אין שייך און זיי זיינען אוועק צו אלכסנדרה'ן. אין הורקנוס'ס אויגען האָבען זיי געפאָדערט פון איהר, זי זאָל דערקלערען צוליבע וואס זי האָט מרים'ס בילד געשיקט צו אנטאָניוס'ען.

— פאָרוואָס, מאַמע, האָסטו דאָס געטאָן? — האָט מרים טרויעריג געפרעגט—דו געהסט און שיקסט מיין בילד צו א גוי, וואס די וועלט קלינגט מיט איהם פאר זיין אונווירדיג-קייט, וואס האט דיך געבראכט מיך אזוי צו בעלידיגען?

— איך בין ניט שולדיג—האט אלכסנדרה זיך פערענט-פערט—דאליוס האט מיך אנגערעדט. איך בין געווען אויפ-גערעגט אויף הורדוס'ען, וואס ער האט נישט געמאכט אריסתובל'ען פאר כהן גדול, האב איך איהם געגעבען אריסתובל'ס בילד, ער זאל עס ווייזען אנטאָניוס'ען. דאליוס האט מיר דעמאָלט געזאגט, איך זאל אויך געבען מרים'ס בילד. דאס וועט פיעל העלפען, האב איך זיך געלאָזט אנהערען און געגעבען.

אז דער אלטער הורקנוס האט דאס געהערט, איז ער שטארק ביז געוואָרען און איהר שארף אויסגערעדט. מרים האט זיך אויך שטארק געבייזערט און איז אוועק ברוגג. דאס האט איינגעשטילט הורדוס'עס צאָרן און ער האט געשוויגען. ער האט אלכסנדרה'ן קיין ווארט נישט געזאגט. אלכסנדרה האָט אבער גוט געקענט הורדוס'ען. זי האָט געוואוסט ווי הארט הארציג ער איז און ער וועט איהר דאס נישט פערגעבען. האט זי געזוכט אן עצה ווי צו ראטעווען זיך פון זיין ווילדען צאָרן.

קלעאפאטרא האט שטענדיג געהאסט הורדוס'ען און איצט האָט זי איהם נאָך מעהר געהאַסט, שטילערהייד האָט זי געהעצט צו קריעג צווישען הורדוס'ן און דעם קעניג פון נביות. אז הורדוס איז געגאַנגען מיט זיין ארמיי אויף נביות האט קלעאפאטרא געשיקט א שטאַרקע עניפטישע ארמעע צו העלפֿען הורדוס'עם געגנער.

הורדוס האט געהאט א גרויסע מפלה. זיין ארמעע איז שטאַרק צוקלאַפֿט געוואָרען און אַנטלאָפֿען. די ארמיי איז געלאָפֿען געיאָגט פון פּינד, איז נאָך געוואָרען א שטאַרקע ערדציטערניש. דער גאַנצער טאָל פון שרון איז געוואָרען פּערוויסט, טויזענדער מענשען זיינען בעגראַבען געוואָרען אונטער זייערע הייזער, וואס זיינען איינגעפאַלען פון דער ערדציטערניש.

דאס נייע אונגליק האט צוגעגעבען מוטא דעם קעניג פון נביות, ער זאל פּערשפּרייטען זיין מאכט אויפ'ן הייליגען לאַנד. די צייט האָט אַלכסנדרה געפונען גינסטיג פאר איהרע פלענער. זי איז אוועק צו איהר אלטען פאטער הורקנוס און איהם דערצעהלט דאס גאַנצע בייז, וואס הורדוס האט געמאָן צו דער השמונאים פאַמיליע.

— דאס וואס הורדוס האט ריך געבעטען קומען צוריק איז אויך נישט געווען פון דיין טובה וועגען—האט זי איהם דערקלערט — ער האָט מורא געהאַט פאר די פארטיער, זיי זאָלען ריך נישט אומקערען די אידישע קרוין. אַ בעווייז האסטו אז ער האט ריך אבגענארט. ער האט דיר צוגעזאגט צו טיילען די רעגירונג מיט דיר און ער פרעגט ריך קיינמאָל נישט. דו וואוינסט בעזונדער, אָבגעשלאָסען אין אַלטען פּאַ-לאַץ און הורדוס איז דער איינציגער רעגירער.

— ווארט, טאַטע, ער וועט ווערען זיכערער מיט'ן טראָהן וועט ער דיר טאָן פיעל בייז — האָט זי איהם אָנגעשראָקען— פּאָלג מיך, אנטלויף צום קעניג פון נביות. ער וועט ריך בע-שיצען. אויב דו ווילסט דאָס ניט טאָן צוליעב דיר, טו עס פאר מיר. ער האסט מיך שרעקליך. ער ווארט נאָר אויף א געלעגענהייט אויסצוגיסען זיין ווילדען צאָרן אויף מיין קאַפּ. דער אַלטער האט זי נישט געוואָלט פּאָלגען. ער האט נישט געוואָלט ריזיקירען צו אנטלויפֿען. אַלכסנדרה האט

איהם אבער געפייניגט יעדען טאָג און געבעטען צו אנטלויבן
פען ביז ער האט איהר נאָכגעגעבען. דער אלטער האט אַנ-
געשריבען אַ בריעף צום קעניג פון נביות און געבעטען שוין
ביי איהם.

דעם בריעף האט ער איבערגעגעבען זיין פריינד דוסא,
וואס איז אויפגעצויגען געוואָרען ביי איהם אין הויז. דוסא
איז אויך געווען אַ נאָהנטער קרוב פון יוסף'ן, וואס הורדוס
האָט גרויזאָם אומגעבראַכט.

מיט איהם איז הורקנוס זיכער געווען, אז ער וועט זיין אַן
עהרליכער, געטרייער שליח. דוסא האָט איהם אבער פער-
ראטען. ער האט זיך געוואָלט איינקויפען ביי הורדוס'ען,
האט ער אוועקגעטראגען דעם בריעף צו הורדוס'ען. הורדוס
איז איהם געווען דאָנקבאַר און געהייסען אויַשקטראָגען דעם
בריעף צום קעניג פון נביות און דעם ענטפער ברענגען צו
איהם.

דער קעניג פון נביות האט זיך שטאַרק דערפּרעהט מיט
הורקנוס'עם פארשלאַג און ער האט איהם גלייך געענטפערט
פאָלגענדע תשובה:

"איך בין זעהר צופרידען אייך אויפצונעמען אונטער
מיין שוין. מיין לאַנד איז אָפען פאר אייך און פאר אייערע
לייט. וואו עס וועט אייך געפעלען וועט איהר קענען וואוינען.
איך שיק מייע קנעכט מיט פערד צום באָרטען פון ים המלח,
זיי וועלען ווארטען אויף אייך און אייך ברענגען אין מיין
לאַנד."

דער פעררעטער דוסא האט געבראַכט דעם בריעף צו
הורדוס'ען.

הורדוס האט בעהאַלטען דעם בריעף און ער האט בע-
פוילען זיינע שפּיאָגען זיי זאָלען אָבּהיטען דעם ברעג פון ים
המלח און ווי די נביות'ער וועלען קומען נעמען הורקנוס'ען
זאָלען זיי בינדען אַלעמען און בריינגען לעבעדיגערהייט
צו איהם.

הורדוס האט צוזאמענגעשטעלט אַ גרויסע און שטאַרקע
ארמעע און בענייט די מלחמה מיט'ן קעניג פון נביות. ער
האט געהאַט אַ גרויסען זיעג און אונטערטעניג געמאַכט דעם
פיינד.

איידער ער האט זיך אבגערופט פון קריעג און נאך נישט בעוויזען צו געניסען די פרוכט פון זיין גרויסען נצחון, האט א נייער פיגמטערער וואלקען זיך אראפגעלאזט אויף זיין קאפ. עס איז אויסגעבראכען א שרעקליכע שלאכט צווישען די צוויי רוימישע הערשער. צוושען אנטאָניוס'ען וואס האט רע- גיערט איבער'ן מזרח און אקטאוויאָנוס, דער הערשער פון מערב. זיי האבען זיך נישט געוואָלט טיילען מיט דער הער- שאפט. יעדער האט געוואָלט זיין דער אליינהערשער.

אנטאָניוס האט פערנאכלעסיגט זיין ארמע. ער איז גע- זוען פערנומען מיט זיין ליעבע צו קלעפאטרא'ן. אין שכרות פון ליעבע האט ער פערלוירען זיין מאכט אויף דער ארמע, און זי האט געהאט א גרויסע מפלה אין דער ים- שלאכט. אנטאָניוס האט זיך געמוזט בעהאלטען אין מצרים און זיין גאנצע ארמיי איז אריבערגעגאנגען צו זיין געגנער אַקטאוויאָנוס.

אנטאָניוס'עם מפלה האט צומישט הורדוס'ען. ער האט מורא געהאט אַקטאוויאָנוס זאָל זיך ניט נוקם זיין אין איהם, ער האָט דאָך געגאָלטען אלס אנטאָניוס'עם בעסטער פריינד און געטרייער אנהענגער. אין דער מלחמה האט הורדוס גע- שיקט א סך שפייז פאר אנטאָניוס'עם ארמיי. האָט הורדוס זיך געשראָקען, אז אַקטאוויאָנוס וועט איהם אַראָפּזעצען פון טראָהן און אומקערען די אידישע קרוין צו די חשמונאים. הורדוס האָט דעמאָלט בעפוילען אז דאָס סנהדרין זאָל זיך צוזאמענקומען אויף א זיצונג, ער האט זעהר א וויכטיגען ענין פאַרצולייגען.

אין סנהדרין איז דעמאָלט געווען א גרויסע אונגאַרדנונג. שמעיה און אבטליון האבען שוין נישט געלעבט. די בני בתרה האָבען פערנומען זייערע שטעלעס. די בני בתרה זיינען געווען הורדוס'עם קרובים. דאס האט פערדראסען די פרומע אידען. זיי האָבען שוין נישט געמאכט די געזעצען לויט דער תורה נאָר ווי דער קעניג האט געוואָלט. די גרויסע געלעהרטע זיינען שוין נישט געווען די עלטסטע פון סנהדרין נאָר די וואס הורדוס האָט בעשטימט.

דורך דעם האט מען ווייניגער געלערענט. געוועהנליכע דינים זיינען פערגעסען געוואָרען. אין בית המדרש האט גע-

וואקסען דאס עם הארצות. נאָר איין חכם און געלעהרטער איז געווען וואס האט די פּערגעסענע דינים דערמאָנט און צוריקגעבראכט דאס לערנען פון דער תורה. ער האט גוט געדענקט דאס לערנען פון זיינע רבי'ס און לעהרער שמעיה און אבטליון. דאס איז געווען הלל הבבלי, שבנא'ס שווער.

דעם טאָג ווען דאס סנהדרין האָט זיך פּערזאָמעלט אין לשכת הגזית פון בית המקדש, האָט הורדוס געמאַכט אַ וויזיט דעם אַלטען הורקנוס און איהם געבעטען מיטגעהן מיט איהם צום סנהדרין. הורקנוס האָט זיך שטאַרק געפּרעהט מיט דער איינלאָדונג, ווייל אַ שטיק צייט איז אוועק און הורקנוס איז נישט גערופען געוואָרען צו בעטייליגען זיך אין די זיצונג'ן נען פון סנהדרין, און ער איז געגאנגען מיט הורדוס'ען צום סנהדרין.

אַלכסנדרה האט זיך שטאַרק געוואונדערט וואס הורדוס איז פּלוצלונג אזוי גוט געוואָרען צו איהר אַלטען פאטער, און זי איז אוועק צו מרי'ען און געפּרעגט זי צו זי ווייס נישט צוליב וואס הורדוס האָט גערופען הורקנוס'ן צום סנהדרין. מרים האט גאר נישט געוואוסט דערפון, האבען זיי ביידע מורא געהאַט. ווער ווייס וואס פאר אַ ביזע פלענער הורדוס ארבייט איצט אויס.

זיי האבען געלאָזט וויסען זייער אַלטען פריינד שבנא, ער זאָל געהן צום סנהדרין און זעהן וואס דארט קומט פאַר. זיי זיינען אויך אוועק לעבען בית המקדש און געוואָלט געוואָהר ווערען, וואס הורדוס גרייט זיך טאָן.

הורדוס און הורקנוס זיינען אריינגעקומען אין לשכת הגזית. דאס סנהדרין איז געזעסען פּערזאָמעלט. הורקנוס האט זיך געזעצט אויבען-אָן, און הורדוס האט זיך אוועקגעשטעלט און געזאגט:

—איך וויל אייך, הויכע ריכטער, פּרעגען א פּראָגע. וואס פאר אַן אורטייל וואָלט איהר ארויסגעגעבען אויף א מאן וואס האָט פּערזאָמען זיין קעניג און דאס פּאַלעס? אין דער צייט וואָס דער קעניג און דאָס פּאַלעס זענען געווען פּערנומען אין א שווערע מלחמה, מיט אַ שרעקליכען פיינד, האָט ער שטרי-לעהרייט געפיהרט פּערהאַנדלונגען מיט דעם פיינד און גע-

וואָלט אריבערגעהן אין פיינד'ס לאַנד. וואס איז אייער אור-
טייל אויף אזא פעררעטער ?
— אזא פעררעטער פערדינט דעם טויט — האָבען אלע
געענטפערט.

דער אלטער אכציגיהריגער הורקנוס האט געהאט איינ-
געדרימעלט. ער האט זיך אבער אויפגעכאפט און צוגעגעבען:
— טויט שטרעף. זיין טויט פאלט אויף זיין אייגענעם
קאָפּ.

— וויל איך עם זאָל זיך אויפהויבען הורקנוס און זיך
שמעלען פאר די ריכטער. — האָט הורדוס געזאָגט —
הורקנוס איז דער פערברעכער און פעררעטער. ער האָט גע-
וואָלט פערראטען זיין לאַנד און פּאָלק. ווען דער קעניג פון
נביות האָט געפיהרט מיט אונז קריעג און די פּאַרכטיגע
שלאַכט איז אָנגעגאַנגען אויף אונזער גרעניץ, האָט הורקנוס
געפיהרט פּערהאַנדלונגען מיט דעם פיינד און געוואָלט אַנט-
לויפען צו איהם. איך האָב דאָ די ערנט, וואָס האָבען אוועק-
געטראָגען הורקנוס'עם בריעף צום פיינד, איך האָב אויך דעם
בריעף, וואָס דער פיינדליכער קעניג האָט איהם געשיקט.
באַלד וועט מען אריינפיהרען די קנעכט פון פיינד, וואָס
האָבען מיט זייערע פּערד געוואַרט לעבען ים-המלח, הורקנוס
זאָל קומען, וועלען זיי איהם פיהרען צו זייער קעניג.

ער האָט אוועקגעלייגט פאר'ן סנהדרין דעם בריעף מיט
דעם שמעמפעל פון קעניג פון נביות און האָט געהייסען
דוסא'ן אריינפיהרען די געפאַנגענע קנעכט און זיי זאָלען
דערצעהלען אלץ וואָס זיי ווייסען וועגען דער געשיכטע.
די אלטע לייט פון סנהדרין זענען צוטומעלט געוואָרען,
אז זיי האָבען געזעהן ווי דער גרייזגרויער אכציגיהריגער
הורקנוס ווערט געשמעלט פאר'ן געריכט אויף אַ שווערע אַנ-
קלאַגע. דער בריעף און די ערות האָבען קלאָר בעוויזען זיין
שולד. הורדוס איז געשטאַנען ארומגערינגעלט מיט אַן אב-
טיילונג בעוואפענטע סאָלדאַטען און געוואַרט אויפ'ן אור-
טייל.

הורקנוס איז געשטאַנען אָנגעלעהנט אויף צוויי שמשים.
פאַר דער פּלוצלינגער שרעק האָבען זיינע קניעהן זיך גענו-
מען בויגען און ער האָט נישט געקענט שמעהן אויף די פיס.

די צונג איז איהם געליימט געוואָרען און ער האָט נישט געקענט אַרויסרעדען אַ וואָרט.

דאָס סנהדרין האָט זיך נישט געקענט העלפען. זיי האָבען דאָך נאָך פריהער אַרויסגעזאָגט דעם אורטייל איידער זיי האָבען געוואוסט ווער ס'איז דער בעשולדיגטער. און דער אורטייל איז געוואָרען בעשטעטיגט : טויט.

אויף דעם זעלבען אָרט וואָס הורקנוס האָט מיט פופצעהן יאָהר צוריק געראטעוועט הורדוס'עס לעבען, ווען ער איז אנגעקלאַנגט געוואָרען פאר'ן סנהדרין פאר זיינע מערדע-רייען, וואָס ער איז בעגאנגען אין גליל — אויף דעם זעלבען אָרט איז הורקנוס, דער געוועזענער מלך אין כהן גדול, גע-משפט געוואָרען דורך זיין פריהעריגען קנעכט הורדוס צום טויט. איצט זענען בעשטעטיגט געוואָרען די רייד פון דעם אַלטען חכם פון סנהדרין שמעיה, וואָס האָט געווארנט זיינע חברים פון סנהדרין, אז הורדוס וועט זיי שפעטער פערטילי-גען.

בלויז-שנעל האָט די ידיעה וועגען דעם טויט-אורטייל אויף דעם אַלטען הורקנוס זיך צוטראָגען איבער דער היילי-גער שטאָרט. אַלע איינוואוינער זענען דערשראָקענע געלאָ-פען צום בית המקדש. זיי האָבען אָבער נישט געקענט אריי-קומען צום סנהדרין. בעוואפענט מיליטער איז געשטאַנען אין צוויי רייען פון בית-המקדש ביז דער "גאלגאטא", דאָס אָרט וואו דער טויט-אורטייל ווערט אויסגעפיהרט. די סאָל-דאַטען האָבען קיינעם נישט צוגעלאָזט אַהער.

נאָנץ ירושלים האָט געקלאָנגט און געיאַמערט אויף דעם נייען אונגליק. דאָס געוויין האָט זיך געטראָגען ביז'ן הימעל. נאָך העכער האָט זיך געטראָגען אלכסנדרה'ס געוויין און געשריין. זי איז געגאנגען פאַראויס און די פרויען פון ירושלים נאָך איהר. זיי האָבען געיאַמערט און געקלאָנגט און זיך געריסען די האָר פון קאָפּ.

מרים איז געפאלען הלשות אין שבנא'ס ארעמס. מיט גרויס מיה איז געלונגען זי צו דערמינטערן.

הורדוס'עס הענקערס האָבען ארומגערינגעלט דעם אַלטען הורקנוס און ארויסגעפיהרט אויסער דער שטאָרט. בעוואָ-פענטע סאָלדאַטען זענען געגאנגען פאַראויס און געפאָכעט

מיט זייערע בלאַסע שווערדען ביז הורקנוס איז געבראַכט געוואָרען צו דער גאלגאטא.

דער תליון האָט אריינגעוויקעלט א דינעם שטאַרקען שטריק אין אַ ווייך האַנטוך און אַרומגעוויקעלט הורקנוס'עם האַלז. די צוויי עדות האָבען געצויגען דעם שטריק און אָנגעד- הויבען ווערגען דעם אַלטען.

— זאָל מיין טויט זיין אַ כפרה אויף מייע זינד — האָט דער אַלטער הורקנוס געמורמעלט און די נשמה איז איהם אויסגעגאַנגען.

— ער איז טויט — האָט דער הענקער געזאָגט. אויפ'ן זעלבען טויטען הורקנוס אריינגעוואָרפען אין גרוב און פערשאָר נען. דאָ האָט איהם קיינער נישט בעקלאַגט און נישט בעד- וויינט. אין שטאָרט איז אָבער געווען גרויס דער זאָמער און געוויין.

— וועה דעם הערר און זיין ביטערער סוף! — האָבעי אלע ביטער געקלאַגט און געשריגען אין די גאַסען פון ירושלים. — אונטערנעהאַקט איז די אירישע שענהקייט

און דאָס הויז פון די חשמונאים איז צושטערט!
ווען די הענקערס האָבען געפיהרט הורקנוס'ען צום טויט איז הורדוס מיט זיינע סאָלדאַטען צוגעגאַנגען צו מרים'ען. מרים איז נאָר וואָס דערמינטערט געוואָרען פון הלשות און זי איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אויף שבנא'ן. ווי זי האָט דערזעהן הורדוס'ען האָט זי ווידער אָנגעהויבען הלש'ען און זי איז געפאלען ווי אַ שטיין צו דער ערד.

הורדוס האָט געהייסען זי לייגען אין זיין קאַרעטע און אוועקפיהרען אין הויף. שבנא'ן האָט ער געהייסען מיטפאָהר דען און וואַרטען אויף איהם, ער וויל איהם זאָגען עפעס זעהר וויכטיגעס.

מרים'ען האָט מען געמוזט לייגען אין בעט. זי איז שטאַרק קראַנק געוואָרען. שבנא איז געזעסען און געוואַרט. ער איז געווען אומגעוילדיג און געוואָלט וויסען וואָס הורדוס געהט איהם זאָגען.

הורדוס איז געקומען און אריינגערופען שבנא'ן צו זיך. ער האָט גערעדט צו איהם גוטע רייד און זיך פערענטפערט.

— איך בין נישט שולדיג אין אלטענ'ס טויט — האָט הורדוס געזאָגט — דאָס סנהדרין איז שולדיג. זיי האָבען זיך געדאַרפט רעכענען מיט הורקנוס'עס עלטער און גרויסען יחוס און ענדערן דעם אורטייל. און הורקנוס איז אליין שולדיג. ער האָט דאָך אויך געזאָגט, אז אזא פעררעמער דאַרף בעשטראַפט ווערען מיט'ן טויט. מיט זיין אייגען מויל האָט ער אויף זיך אַרויסגעגעבען דעם שרעקליכען אורטייל. איך האָב נישט געוואָלט טויטען הורקנוס'ען. ווען איך וואָלט דאָס געוואָלט, האָב איך, אַלס קעניג, געקענט איהם טויטען אָהו א פּראָצעס. איך האָב נאָר אויסגעפיהרט דעם אורטייל פון סנהדרין.

— עס טוט מיר שטאַרק באַנג דער אַלטער — האָט הורדוס ווייטער גערעדט — ער איז געווען מיין פריינד און געמאָן מיר פיעל גוטס. זיין נאַרישקייט האָט איהם אונ-גליקליך געמאַכט. דאָס וואָס ס'איז געשעהן איז פערפאַלען. מעז קען שוין נישט לעבעדיג מאַכען הורקנוס'ען. איך וויל אבער טרייסטען און בערוהיגען מרים'ען, אלכסנדרה'ן און דאָס טרויערנדע אויפגערעגטע פּאָלק. און איך האָב א גוטע עצה ווי דאָס צו טאָן. איך וועל אראָפּזעצען די פיהרער פון סנהדרין און דיין שווער הלל וועל איך בעשטימען אַלס ראש פון סנהדרין. ער איז פרום, א גרויסער צדיק, דאָס פּאָלק האט איהם ליעב, וועלען אַלע זיין זעהר צופרידען מיט איהם. אַלס זיין געהילף וועל איך בעשטימען מנחם'ען דעם עסעער. ער איז דאָך אויך א בעריהמטער מאַן.

— צו דיר האָב איך אויך א בקשה — האָט הורדוס גע-בעטען שבנא'ן — איך מוז איצט פּאָהרען נאָך ראדאם פּאָר-שמעלען זיך פאַר דעם נייען רוימישען הערשער, פאַר אקטאוויאָנוס'ען. מיין ברודער פראַרעס וועט מיך דערווייל פערטרעטען. איך האָב אָבער מורא דאָס פּאָלק זאָל נישט מאַכען אַן אויפשטאַנד און קרוינען מרים'ען מיט איהר מוטער אלכסנדרה. דו פערשמעסט דאָך, אז איך וועל נישט שוויי-גען, וועט אויסברעכען א ברידער-קריעג, בלוט וועט זיך גי-סען ווי וואַסער. איך וויל פערמיידען א ברידער-קריעג. וועל איך איינזעצען מרים'ען און אלכסנדרה'ן אין פעסטונג ביז איך וועל זיך אומקערען. זיי גלויבען שטאַרק אין דיר. האַר-

בען דעם גרעסטען צוטרויען צו דיר, וויל איך דו זאָלסט אויך זיין אין פעסטונג מיט זיי. מיט דיר וועט די צייט זיין גרינגער פאר זיי. עס וועט דיר אויך געלינגען צו ווירקען אויף מרים'ען זי זאל מיך ווייטער ליבען. ביז איך וועל צוריק קומען וועט הורקנוס'עס טויט זיין פערגעסען און איך וועל ווידער האָבען מיט מרים'ען אַ רוהיג, גליקליך לעבען.

שבנא האָט נישט געוואַנט אַבזאָגען. ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט נישט געהן אין פעסטונג מיט'ן גומען ווילען, וועט ער געהן מיט ביזען. האָט ער מסכים געווען און זיך געגרייט אוועקגעהן אין פעסטונג.

שבנא האָט איבערגעלאָזט דאָס הויזגעזינד. זיין ווייב האָט שטאַרק געוויינט. זיי האָבען זיך אָבער נישט געקענט העלפען. איין טרייסט האָבען זיי געהאַט. הלל זייער פאָטער און שווער איז געוואָרען נשיא, דער הויפט פון סנהדרין.

הורדוס איז אוועקגעפאָהרען און זיך נישט געזעהן מיט מרים'ען. אז מרים איז געזונד געוואָרען און זי איז געוואָהר געוואָרען, אַז הורדוס האָט איבערגעלאָזט אַ בעפעהל זי און איהר מוטער ווי געפאָנגענע איינצוועצען אין אַ פעסטונג האָט אַ פייער זי אָנגעצונדען. ווי אַ פּערוואונדעטער לייב איז זי אויפגעשפרונגען און געוואָלט אַרויס צום פאָלק און רופען צו אַן אייפשטאַנד.

אַן אויפשטאַנד געגען דעם "קנעכט פון אדום", וואָס האָט פּערטיליגט איהר פאַמיליע און טרעט אזוי נידערטרעכט טיג זי און איהר מוטער און וויל אויך זי אומברענגען. נאָר שבנא האָט זיך איינגעשטעלט און זי צוריקגעהאלטן טען פון דעם געפעהרליכען שריט. מיט גרויס מיה איז איהם געלאָנגען צו בערוהיגען זי.

— איהר טאָרט דאָס נישט טאָן, מרים — האָט ער זי געבעטען — הורדוס'עס מאַכט איז גרויס. ער האָט אַ סך מיליטער אָנגעזאַמעלט פון די אַרומיגע פּרעמדע פעלקער, זיין מיליטער איז פיעל און גרויס. די שטאָרט איז פול מיט זיי, זיי האַלטען אַלע פעסטונגען. היטען דעם קעניגליכען פאַלאַץ און האַלטען אַן אויג אויף'ן פאָלק. ווען איהר וועט רופען צו אַן אויפשטאַנד וועט איהר ברענגען אַ גרויס אונז גליק אויף אונזער פאָלק.

איהר גרויסע ליעבע צום פאלק האָט געזיענט איבער'ן האָס צו הורדוס'ען. זי האָט זיך בערוהיגט און געשוויגען און זיך נעגרייט צו די פרישע ליידען. דעם זעלבען אבענד האָט שומי, אַ יעטארישער גענעראַל, געבראַכט אלכסנדרה'ן צו מרים'ען. שומי האָט אַוועקגעפיהרט מרים'ען, אלכסנדרה'ן און שבנא'ן, ארומגערינגעלט פון בעוואפענטע רייטער, אין דער אלכסנדר פעסטונג.

ווען אלכסנדרה און מרים זענען אָנגעקומען אין דער פעסטונג זענען זייערע הערצער איינגעשרומפען פון גרויס וועהטאָג. די פעסטונג האָט זיי דערמאָנט דעם אַמאָליגען גלאַנץ פון זייער מעכטיגער קעניגליכער פאַמיליע. און גע'זעהן זיך איצט אזוי געפאלען און דערנידריגט דורך דער אַרומישער פאַמיליע, וואָס האָט זיך אונטערגעגראָכען אונ'טער זייער גליק און אַלץ צושטערט און פערניכטעט. די פעסטונג איז געשטאַנען אויף אַ הויך אָרט צווישען די בערג פון אפרים. זייער עלטער-זיידע אלכסנדר ינאי האָט געבויט די פעסטונג. אין דער פעסטונג האָט מרים'ס טאַטע און אלכסנדרה'ס מאַן — אלכסנדר זיך בעפעסטיגט געגען דעם רוימישען גענעראַל גאוויניאַס, וואָס הורדוס'עס פאַטער אַנטויפאטאר האָט אָנגערייצט אויף איהם. דאָ איז אלכסנדר גענומען געוואָרען געפאַנגען און פון דאַנען איז ער געבראַכט געוואָרען פאר פאַמפעאוס'ען, וואָס האָט איהם גע'הרג'עט. יעדעס ווינקעל אין דער פעסטונג, יעדער טריט און שריט האָט אלכסנדרה'ן דערמאָנט אָן דער צייט, ווען זי האָט דאָ געוואוינט מיט איהר מאַן אלכסנדר, דער קעניג פון לאַנד. און דאָס האָט שטאַרק צובראַכען איהר געזונד און קראַנק געמאַכט איהר גייסט.

זי איז מיט מרים'ען געגאַנגען אין הויף פון פעסטונג און איהר אָנגעוויזען אויף די נאָהנטע בעקאַנטע ערטער און שטאַרק געוויינט אויף איהר ביטערן גורל. מיט אַ צובראַכען האַרץ האָט זי גערעדט וועגען די גרויסע צרות, וואָס זי האָט זיך אָנגעליטען פון דעם טאָג, וואָס די אַדום'ער האָבען זיך אריינגעריסען אין איהר לעבען. אלכסנדרה האָט געוויינט פאר איהר טאָכטער :

— מרים, מיין קינד, זעה, וואָס מיר זענען אַמאָל געווען. און וואָס מיר זענען איצט. א קורצע צייט איז אוועק פון יענע גליקליכע טעג און וויפּיעל שווערע אונגליקען האָבען מיר איבערגעליטען. די אדומ'שע קנעכט האָבען אָנגעזונדען א פייער פון האַס אין אונזער פאַמיליע, זיי האָבען אָנגערייזט אַ ברודער אויף אַ ברודער. דיין טאַטע און מיין מאַן האָבען זיי אומגעבראַכט. מיין שווער, דיין זיידע, אריסתובל האָבען זיי פּערגיפטעט. דאָס האָט געמאָן הורדוס'עס פּאָטער. און דאָס וואָס דער פּאָטער אַנטיפּאַטאר האָט אָנגעהויבען, פּער-ענדיגט זיין זעה, וואָס איז נאָך גרויזאַמער און מערדערשער פון זיין שרעקליכען פּאָטער.

גאָט ! וואָס דער קנעכט, דער מערדער הורדוס האָט אונז געטאָן ! — האָט אַלכסנדרה גערעדט און איהר בלוט איז פּערגליווערט געוואָרען פון שרעק, ווען זי האָט דאָס דער-מאָנט — ער האָט פּערטיליגט אונזער משפּחה, זי אונטער-געחאַקט ווי בוימער אין וואַלד. ער מעקט אָב אונזער נאַמען. ער קוילעט אונזערע אַלמע און אונזערע קינדער. מיין שוואַ-גער אַנטיגנוס האָט ער איבערגעגעבען צו אַנטאָניוס'ען און ער האָט איהם דערמאָרדעט מיט אַ שרעקליכען שענדליכען טויט, ווי ער וואָלט געווען אַ קנעכט. אונזער קרוב בבא בן בוטא האָט ער בלינד געמאַכט, האָט איהם אַזיסגעשטאָכען ביז ביידע אויגען. בבא'ס קינדער האָט ער אויסגעשטאָכען ביז איינעם. מיין איינציגען זעהן אריסתובל האָט ער דערמורנ-קען און מיין אַלטען גרויען טאַטע האָט ער ערשט געלאָזט דערווערגען. ווער ווייס, וואָס דער בלוטיגער מערדער וועט נאָך טאָן מיט אונז ! ער וועט דאָך נישט רוהען ביז ער וועט אויסראָטען אונזער גאַנצער פאַמיליע, ער וועט נישט לאָזען קיין איבערבלייבונג פון אונז, ער וויל דאָך פּערויכערען און בעפעסטענען זיין טראָהן, וואָס ער האָט אוועקגערויבט ביי אונז. ווער ווייס וואָס אונזער סוף וועט זיין. גאָט, וואָס וועט זיין אונזער סוף !

אָפט האָט אַלכסנדרה אזוי געקלאַנגט פאַר מרים'ען. שבנא איז אויך געווען דערביי. מרים האָט געוואוסט, אַז איהר מוטער איז נישט אינגאַנצען אונשולדיג אין די צרות. מיט איהרע פּלענער, וואָס זי האָט אַלעמאָל געזוכט צו העלפּען

זיך, האָט זי נאָך געמאַכט ערגער. זי האָט אָבער דאָך נישט געקענט פערלייקענען הורדום'עס ווילדקייט און גרויזאמקייט. זיין גרויזאמקייט האָט קיין גרעניץ נישט. זיין בלוט דרשטיגקייט ווערט קיינמאָל נישט געזעטיגט. פאר יעדען געדאַנק אָדער פּלאַן פון איהר מוטער האָט ער גענומען שרעק־ליכע נקמה אָן איהרע נאָהנטע און טייערע.

זיין לייעכע צו איהר האָט אויך קיין ווערטה נישט. פאר־וואָס האָט ער געהייסען יוסף זאָל זי הרג'ענען, אויב אַני טאָניוס וועט איהם טויטען? און ווער ווייס צו איצט, איי־דער ער איז אוועק צו אקטאוויאָנוס'ען האָט ער נישט איי־בערגעלאָזט אַזא געהיימען בעפעהל ביים יעטאָרישען גע־נעראל שומי, וואָס איז דאָך אויך אַ גוי? ווער ווייס, צי ער האָט איהם נישט אָנגעזאָגט, ער זאָל זי דערמאָרדען, אויב אקטאוויאָנוס וועט איהם טויטען?

אַז דער געדאַנק איז איהר איינגעפאלען האָט זי בשעלאָך־

סען דאָס אויסצוגעפֿינען. מרים און אלכסנדרה האָבען זיך אָבערערט מקרב צו זיין שומי'ן, זיי האָבען געבעמען שבנא'ן ער זאָל זיך אויך בעפריינדען מיט איהם און אפשר וועט זיי געלינגען עפעס אַרויסצוקריגען פון איהם.

מיט זיין פיהרונג האָט שומי געוווּזען, אַז ער איז זעהר געטריי און איבערגעגעבען הורדום'ען. זיי האָבען אויך דער־קענט, אַז ער טראָגט אין האַרצען אַ סוד וועגען זיי. ער האָט זיך געהאַלטען פון זיי פון ווייטענס. ווען ער האָט זיי בע־געענט האָט ער זיי בעגריסט מיט דער געהעריגער עהרע, ווי עס קומט דער קעניגען און דעם קעניג'ס שוויגער. ער האָט אָבער נישט אויסגערעדט צו זיי אן איינציג וואָרט.

וויפיעל זיי האָבען זיך נישט בעמיהט איהם צו דערנעהנ־טערן צו זיך איז זיי נישט געלונגען. ער האָט זיך געהאַלטען ווייט און פרעמד. שבנא'ן איז דאס אָנגעקומען זעהר גרינג. ער האָט זיך בעקענט מיט איהם. זיי זענען זיך ביידע גע־פעלען. זענען אָפט געגאנגען איינער צום אנדערן און פער־בראַכט.

אַז שומי איז געקומען צו שבנא'ן האָט ער דאָרט געטראָך־פען מרים'ען און אלכסנדרה'ן. ער האָט זיי געהנמער דער־קענט און מעהר געשעצט און געהערט. ביידע האָבען געקוקט

פריינדליך צו איהם, אמאל איהם געזאגט לויב-ווערטער. ער איז בעגייסטערט געוואָרען פון זיי און ער האָט אָנגעהויבען זיי בעזוכען. עס איז איהם געווען אומעטיג ביי זיך אין וואוינונג, ער איז געווען איינער אליין. ער האָט זיי אָפטער און אָפטער בעזוכט ביז ער איז גאַנצע טעג ביי זיי געזעסען און געשמועסט.

ער איז געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען צו מרים'ען און איהר בעסטער פריינד. ער איז גרייט געווען אָבצוגעבען זיין לעבען פאר איהר. ער איז אבער געווען זעהר נעטריי הורדוס'ען און געהאַלטען אין איין לויבען הורדוס'ען און דערצעהלען ווי שטאַרק הורדוס האָט זי ליעב.

איינמאל ווען מרים און שומי זענען געזעסען אליין אין שטוב און שומי האָט געהאַלטען אין איין רעדען וועגש הורדוס'עס גרויסע ליעבע צו איהר, האָט ער געזאָגט :

— דער קעניג האָט אייך ליעב אָהן אַ גרעניץ. זיין ליעבע צו אייך גרייכט ביז אויף יענער וועלט...

— ניין, דאָס גלויב איך נישט — האָט מרים געצוויי-פעלט — אז ער האָט מיך אזוי שטאַרק ליעב...

— איך האָב אַ זיכערן בעווייז — האָט ער איהר גע-זאָגט, אז ער האָט געזעהן זי גלויבט איהם נישט — ער האָט מיר אָנגעזאָגט פאר'ן אוועקפאָהרען, אז די רגע וואָס איך וועל הערען אז ער איז טויט, זאל איך אייך טויטען, ער האָט אייך אזוי שטאַרק ליעב, האָט ער מיר געזאָגט, און איז אזוי צוגעבונדען צו אייך, אז נאָכ'ן טויט, וויל ער איערע בינדע נשמות זאָלען בלייבען פערבונדען ווייטער...

— איז ער אויך אזוי צוגעבונדען צו מיין מאמע, און ער האָט זי אויך געהייסען טויטען ? — האָט מרים איהם גע-פרעגט.

די פראגע האָט איהם צוטומעלט. שומי האָט טאַק גע-קראָגען דעם זעלבען בעפעהל אויך וועגען אלכסנדרה'ן. דער נאאיווער סאָלדאַט האָט אין דעם זיך נישט פערטראַכט פריהער. איצט האָט ער אָנגעהויבען פערשמעהן אז הורדוס האָט איהם געגעבען דעם בעפעהל נישט איבער זיין גרויס ליעבע צו מרים'ען, נאָר פון גרויזאַמקייט. עס האָט איהם פערדראָסען אויף הורדוס'ען, וואָס ער האָט איהם אָכגע-

נאָרט און געוואָלט איהם מאַכען פאַר אַ מיאוס'ען נידער-
טרעכטיגען מערדער, וואָס זאָל טויטען צוויי אונשולדיגע
נפשות.

מרים האָט געקוקט אין זיינע אויגען און ארויסגעלייענט
וואָס ער טראכט איצט אין האַרצען. אין איהר גרויסען מאַס
אויף דעם גרויזאמען הורדום, דער אדומ'ישער קנעכט האָט
זי זיך געטרייסט און בערוהיגט, וואָס דער יעטארישער גע-
נעראל איז אַן עהרליכער מאַן און ער וועט זיי נישט טויטען,
נאָר זיי נאָך געבען שוץ.

די קרוג געהט צום וואסער ביז דאָס אויער רייסט זיך
אַב. גיסט אָן אַ גלאָז וואסער פול מיט'ן אויג און עס וועט
זיך נישט פּערגיסען. דערגיסט אָבער נאָך איין טראָפּען גיסט
עס זיך איבער. אזוי איז געווען מיט מרים'ס ליידען. אַ סך
האָט זי געליטען און געשוויגען. איהר האַרץ איז געווען פול
מיט צרות און זי האָט אַלץ געליטען ווייטער.

צו איהר ליידען און גערולד איז אָבער געקומען אַ סוף.
זיין לעצטער גרויזאמער בעפעהל האָט פול געמאכט די מאַס
און איבערגעגאַסען. איהר חשמונאים האַרץ האָט זיך אויפ'ן
געכאַפט און זי איז אויפגעשפרונגען ווי אַ צורייצטער לייב.
אַז שומי איז אוועקגעגאַנגען האָט זי אריינגערופען
אַלכסנדרה'ן און שבנא'ן. איהרע אויגען האָבען געשפּריצט
פּיער און זי האָט געזאָגט פעסט און ענטשלאָסען :

— עס מוז נעמען אַ סוף צו זיין ווילדקייט און גרויזאַמ'ן
קייט ! דער אדומ'ישער קנעכט וועט מיך מעהר נישט נארען
מיט זיין נידערטרעכטיגקייט. פון איצט אָן איז ער מעהר
נישט מיין מאַן. ער איז מיר פרעמד. ער איז מיין ביטערס-
טער פּינד. נאָט ! זאָל ער בעסער שטאַרבען איידער ער וועט
קומען צוריק צו מיר ! הלואי טויטען איהם די רוימער !
ווען מיין פאָלק וואָלט מיר נישט געווען טייערער פון מיין
לעבען, וואָלט איך ארויסגעגאַנגען אין די גאַסען און גע-
שריגען. עס וואָלטען זיך געפונען גענוג אידען, וואָס וואָל-
טען צו מיר צוגעשטאַנען און אונז געראַטעוועט פון זיינע
בלוטטיגע הענד. עס איז מיר אַ שאָד דאָס בלוט וואָס וועט
דארפן פּערגאַסען ווערען. וועל איך שווייגען און דערשטיי
קען מיינע ליידען. ער וועט אָבער מעהר נישט זיין מיין מאַן.

איך וועל איהם אָנשפייען אין פנים אז ער וועט קומען צו מיר, זאָל עס מיד אפילו קאָסטען מיין לעבען ! אלכסנדרה און שבנא האָבען געשוויגען און איהר גאָר נישט געזאָגט אויף דעם.

אין עטליכע טעג ארום איז שומי אריינגעגאנגען צו מרים'ען און איהר געזאָגט :

— גרייט זיך, קעניגען, פאר די געסט וואָס וועלען קומען. זיי ווילען דער קעניגען פערשאפען פערגעניגען.
— ווער זענען די געסט ? — האָט מרים זיך געוואונדערט.

— די שוויגער קפרון, די שוועגערין שלומית און דער שוואַגער פרארעס.

— טוט מיר צוליעב און זאָגט זיי אז איך געהער זיך נישט אָן מיט זיי — האָט איהם מרים געבעטען — זאָלען זיי געהן פון וואנען זיי זענען געקומען. עס עקעלט מיר פאר זיי.

— וואָס רעדט די קעניגין ? — האָט שומי געפרעגט דערשראָקען — פרארעס איז איצט דעם קעניג'ס שטעל-פערטרעטער. מיט איהם קומען זיין מוטער און שוועסטער. איך וועל נישט לערנען די קעניגען וואָס זי זאָל טאָן. ווען איך זאָל זיי אָבער איבערגעבען די ווערטער פערליר איך מיין קאָפּ.

— איהר זענט גערעכט — האָט מרים זיך בעמראַכט — זאָגט זיי גאָרנישט. ברענגט זיי אהער.

שומי האָט זיך פערנייגט און ארויסגעגאנגען. אלכסנדרה איז דערשראָקען צוגעלאָפען צו מרים'ען און זי געווארנט : — קינד ! דו ווילסט צורייצען די גיפטיגע שלאַנגען ! אויב דיין לעבען איז דיר ליעב, זאָלסטו דאָס נישט טאָן.

— מיין לעבען איז אין זייערע הענד — האָט מרים גע-ענטפערט — זיי האָבען מיר גענוג דערנידריגט. האָבען מיר געמאכט ווי שטויב. אויב איך וועל זיך פערשטעלען פאר זיי און זיך האַלטען פריינדליך, וועל איך אפילו אין זייערע אויגען ווערען נאָכמעהר דערנידריגט. דאָס טאָר מעהר נישט געשעהן ! איך האָב איינמאָל פאר אלע מאָל בעשלאָסען אז

עס מוז נעמען א סוף צו די פיין. איך וועל זיי אויפנעמען ווי זיי פערדינען. א פולען פנים וועל איך זיי אָנשפּייען. זאָל דאָס זיין א טרייסט פאר די ליידען און פיין, וואָס זיי טוען מיר אָן.

אלכסנדרה'ס שרעק האָט געוואקסען הערענדיג מרים'ס רייד. האָט זי געבעטען שבנא'ן, ער זאָל ווירקען אויף מרים'ען, זי זאָל דאָס נישט טאָן. זאָל זי זיך בעסער פער-שמעלען פאר זיי, אז נישט וועלען אלע זיין אונגליקליך.

שבנא האָט זי נישט געפאָלגט. ער האָט געזעהן אז מרים איז גערעכט. זיי זענען איהרע ביטערסטע פינדל. און אויב זי וועט זיין ווידער אונטערטעניג צו זיי, וועלען זיי נאָך ערנער און שפאָטישער זי בעהאנדלען. מיט אזעלכע פאלשע מענשען איז שוין בעסער אָן אָפענער האָס איידער א פער-באַרנענע פינדשאפט. שבנא האָט דעריבער געשוויגען און גאָרנישט געזאָגט מרים'ען.

אלכסנדרה האָט ווייטער געבעטען מרים'ען זי זאָל זיי רוהיג אויפנעמען. די טיר האָט זיך ברייט געעפּענט און זיי זענען אריינגעקומען. שומי איז געגאנגען הינטער זיי. אלכסנדרה און שבנא האָבען זיך אויפגעשטעלט, אנט-קענען געגאנגען עטליכע טריט און פון שלום וועגען זיך א ביסעל פערנייגט פאר זיי. מרים האָט זיך פון אָרט נישט געריהרט, האָט רוהיג און גלייך געקוקט אויף זיי און נישט געזאָגט א וואָרט.

א שטיק צייט האָבען זיי זיך נישט געזעהן. די פעטע קפרון, הורדוס'עס מוטער, איז געוואָרען נאָך דיקער און פעטער. איהר פנים איז פּערגאָסען געוואָרען מיט שמאלץ און שטיקער פלייש האָבען פון איהר האַלז אראָפּגעהאנגען ווי ביי א פעטע קוה. עס האָט געעקעלט צו קוקען אויף איהר. זי האָט שווער געאָטעמט ווי א געקוילעטער אָקס. זי איז געווען איינגעוויקעלט אין זיידענס און בעהאנגען מיט נאָלד און שטיינער און א טיך שווייס האָט גערונען פון איהר. שלומית איז געווען א סך דארער און מאָגערער. איהרע אויגען זענען נאָך טיעפער אריינגעזונקען אין די לעכער. די בלויע רעדער אונטער די אויגען זענען שוין געווען שוואַרק און די אויגען־רעקלעך גרין און געל. זי האָט אויס-

געזעהן ווי א דארער האָהן אויף דער עלטער. פרארעס האָט געהאט א כיטרע פאלש פנים, א פוקס אויף צוויי פיס. — וואָס ווילט איהר דאָ ? — האָט מרים רוהיג גע- פרעגט. זי האָט זיך נישט אויפגעהויבען און זיי נישט גע- הייסען זיצען.

די געסט זיינען געוואָרען צוטומעלט. פרארעס האָט זיך דער ערשטער זיך געפונען, געקוקט מרים'ען גלייך אין די אויגען און געענטפערט :

— מיר זענען געקומען אין הורדוס'עס הויז. מיר ווילען זעהן וואָס עס מאַכען זיינע קינדער.

— די קינדער זענען מיינע, דאָס הויז איז מיין, אלץ וואָס איהר זעהט דאָ איז מיין — האָט מרים געזאָגט — איהר ווייסט דאָך דעם נאָמען פון פעסטונג. די פעסטונג טראָגט דעם נאָמען פון מיינע עלטערן, די קעניגען פון לאַנד. די אלטע צוגאָסענע קפרון האט אויסגעשטעלט די אוי- גען ווי זיי וואלטען איהר ארויסגעקראָכען. שבנא'ן האט גע- עקעלט צו קוקען אויף איהר, ער האט זיך אבער בעהערשט און זי געבעטען זיצען. ער האט גענומען א שטוהל, אַלכסנדרה האָט איהם געהאַלפּען און זיי האָבען איהר דערלאָנגט. די פעטע קפרון וואָס האָט אויסגעזעהען ווי א ברייט פאַס שמאַלץ האט זיך שווער אראַפגעלאָזט אויפ'ן שטוהל און זי האט איהם שיער צובראכען. שומי האט דערלאָנגט צוויי שטוהלען פרארעס'ן און שלומית'ן. זיי האָבען איהם שטיל געדאַנקט און געבליבען שטעהן.

— איצט ווייס איך—האט שלומית געזאגט גיפטיג — מרים איז א קעניגליכע טאָכטער דערפאר וואוינט זי אזוי הויך. זי האט אויסגעקליבען צו וואוינען דאָ אויף די הויכע בערג, אין דער פעסטונג, וואס איהרע עלטערן האָבען גע- בויט... אבער מיר דאכט זיך אז ווען אלץ וואלט געווען ווי זי וויל, וואלט זי דאָ נישט געווען... א קעניגליכע טאָכטער דארף זיין אין דער קעניגליכער שטאָדט, אין דער פרעהליכער שטאָדט נישט אין א פעסטונג וואו אדלערס האבען זייערע נעסטען און פערברעכער ווערען פערשפארט.

— אויב דו ווייסט דאס נישט, איידעלע פרוי—האט מרים מיט פּעראכטונג זיך אנגערופען—וואלט איך דיר גע-

קענט דערצההלען א קינדער־מעשה'לע. א מעשה מיט א בת מלכה וואס שדים האבען זי געפאנגען. די שדים זיינען גע־ווען די ערגסטע טיוואָל־ים פון טיפען גיהנום, וואס קומען אויף דער וועלט צו שפילען זיך מיט די הערצער פון די מענ־שען און צו לאכען פון זיי. דאס געלעכטער איז א ווילדעס און געמישט מיט די טרערען פון בערויבטע און אונטערדריק־טע... אבער צו וואס זאל איך דיר דאס דערצההלען און וועה טאָן דיין הארץ מיט טרויעריגע געשיכטעס. דו ביזט דאָך אזא איידעלע, גוטהארציגע פרוי, איך קען דאָך דיך שוין לאַנג...

—דו ביזט א קעניגליכע טאָכטער — האָט פראַרעס זיך אָנגערופען — וואו איז אייער קעניגרייך? ווייסטו ניט אז די הערשאפט פון די השמונאים איז פערלירען און אָפגעמעקט פון דער ערד? זיי זיינען זיך דאָך אליין שולדיג, די השמונאים, זיי האָבען איינס דאס אַנדערע אויסגעקוילעט. ווען נישט מיין ברודער הורדוס, וואס האט מיט חכמה און מאַכט איינגעפיהרט ארדנונג אין לאַנד, וואלט דאָ געהערשט דער קעניג פון נביות...

— איז איצט גוט און וואויל צום לאַנד—האט מרים גע־זאָגט מיט אַ ביטער געלעכטער—עס האָט זיך געראַטעוועט פון דעם קעניג פון נביות און אריינגעפאלען אין די הענד פון די אדום'ער...

—מרים! — האָט אלכסנדרה אויסגערופען מיט געבעט. —אויב דו ווילסט וויסען פון מיין פאַמיליע — האָט די גראַבע קפרון געזאָגט שטאָלץ—פרעג אין אנטאכיא, וועסטו הערען אז מיין קרוב סאַראַמאַלאַ איז אין זיין מינדסטען פינ־גער געווען רייכער און מעכטיגער פון אלע אייערע קעניגען אין איינעם.

—איהר וועט מיר ענטשולדיגען טייערע מחותנת'טע— האט אלכסנדרה געזאגט שטאָלץ געמישט מיט שרעק—שטענ־דיג בעריהמט איהר זיך מיט אייער רייכען קרוב. ער איז אייער נאנצער יחוס. ווער, זאָגט מיר, זיינען געווען זיינע עלטערן? האט עמיצער געהערט זייער נאָמען? ווער האט זיי געקענט? און וואָס איז דאָס גליק מיט רייכטום? יעדער אב־נאָרער, פאלשער מענש זאמעלט אָן גרויסע פערמעגענס. ווער עס טיילט זיך מיט גנבים, ווער עס גנב'עט, נזל'ט, רויבט

קלייבט אָן אוצרות. אין אונזער משפחה איז דאס גאָר נישט קיין יחוס, מיר ריהמען זיך נישט מיט רייכקייט. אונזער רוהם איז ווען מען איז גוט, איידעל, מען טוט גוטעס מיט מענשען, ווען מען איז בעליעבט ביי גאָט און לייט. מיט אזעלכע מעלות מאַכט מען זיך ביי אונז אַ גרויסען נאָמען, אַ נאָמען אויף אייביג, ווי מיינע עלטערן די חשמונאים. זייער העלדישקייט, געמריישאפט און איבערגעבענהייט צום פּאָלק, דאס וואס זיי האבען איינגעשטעלט זייער לעבען צו העלפען דאס פּאָלק, וייערע גוטע איידעלע און מוטיגע הערצער האבען זיי געשאפען דעם גרויסען רוהם און געבענטשטען נאָמען. אויב איהר וועט זיך אין דעם פערטראכטען וועט איהר וויסען פון וואס פאר א בעריהמטע יחוס'דיגע פאמיליע איך שטאַם און איהר וועט זיך בוקען פאר מיר ביז דער ערד, דאס איז אַ גרויסער כבוד פאר אייך וואס איהר זענט אריינגענומען גע-וואָרען אין אונזער גרויסער, בעריהמטער פאמיליע, זאל אייך נישט פערדריסען דאָס, ליעבע מחותנת'מע, און זייט מיר גנעדיג מוחל...

— א, יא, זעהר פיעל האבען די לעצטע חשמונאים אויפגעטאָן פאר זייער פּאָלק און לאַנד און אויך פאר זיך אליין—האָט שלומית אָנגעהויבען רעדען. פרארעס האָט איהר אבער אָבגעהאַקט און זיך אָנגערופען:

— א סוף, הערט אויף די נארישע רייד! מיר זיינען נישט געקומען צו פיהרען דיסקוסיעס. מיר זענען געקומען זעהן הורדוס'עס פרוי און קינדער. זיין פרוי און איהר מוטער האָבען מיר שוין געהאַט די עהרע און דאס פערגניגען צו זעהן. אונזערע אויערן זיינען שוין אויך פול געוואָרען. מיר ווילען איצט זעהן די קינדער, וואס גאָט האָט געבענשט אונזער ברודער מיט זיי. זאָל מען ברענגען די קינדער, מיר וועלען זיי זעהען און אוועקגעהן פון דאנען.

— איך האב אייך שוין איינמאָל געזאגט אז זיי זענען מיינע קינדער און איך וועל זיי נישט ווייזען די מענשען, וואס איך קען נישט אנקוקען—האט מרים פעסט דערקלערט און זיך אלץ נישט געריהרט פון אָרט.

— ווייסט איהר אז איך בין דאָ דער העכסטער הערשער—האָט פרארעס געזאָגט הערשעריש—דער קעניג וואס פעל-

קער צימערן פאר איהם האט מיך בעשטימט פאר דעם העכט־
מען הערשער אין לאנד אזוי לאנג ווי ער איז נישטאָ. אויב
איהר וועט נישט די מינוט פאָלגען מיין בעפעהל, וועל איך
רופען די סאָלדאטען פון פעסטונג און זיי וועלען עפענען אלע
טירען פאר מיר. דעמאָלט וועל איך טאָן מיט אייך און מיט
די קינדער וואס מיין הארץ וועט גלוסטען.

— דאָס וועט מיר דער הערר שניי למלך פערצייהען, איז
נישט ריכטיג—האָט שומי זיך אָנגערופען און זיך פער־
נייגט—דאס מיליטער געהער צו מיר און די דאמע איז די
קעניגין פון לאַנד, דער גרויסער קעניג האָט זי איבערגעגעבען
צו מיר, איך זאל זי בעדינען. איך וועל נישט לאָזען זי אַנ־
ריהרען אדער עמיצער זאל דאָ טאָן די מינדסטע זאך געגען
איהר ווילען.

— ווייסט איהר מיט וועמען איהר רעדט ? — האָט פראַ־
רעס געזעעגט פול צאָרן.

— אורדאי ווייס איך. איהר זענט איצט אויפ'ן בעפעהל
פון מיין הערר און קעניג הורדוס דער שניי למלך פון אידישען
לאַנד. דאָ אבער אין דער פעסטונג זיצט זיין פרוי די קעני־
גען, דאס איז אויך געשעהן אויפ'ן קעניג'ס בעפעהל. איך
און דאס מיליטער זענען איהר געוואָרען געגעבען צו טאָן וואס
זי וועט הייסען. דאָ איז קיינער נישט העכער פון דער
קעניגין נאָר דער קעניג אליין.

— איך שווער ווי איך לעב—האָט פראַרעס געזאָגט—אז
די רייד וועלען דיך קאָסטען דיין קאָפּ!

— זאָל זיין אזוי—האט שומי געענטפערט רוהיג—איך
וועל פאָלגען דעם קעניג'ס בעפעהל און אויב דער קעניג וועט
דאס געפינען פאר א פערברעכען זאל ער מיך משפּמ'ען ווי
ער וועט וועלען.

— איך וועל נישט ווארטען ביז מיין ברודער וועט צו־
ריקקומען—האָט פראַרעס איהם שאַרף דערקלערט—די פרוי
איז דאָ ארעסטירט אויף דעם קעניג'ס בעפעהל, איך בין זיין
עלסטער ברודער וואָס רעגירט אין זיין נאָמען. דעם קעניג'ס
מוטער און שוועסטער זיינען אויך דאָ. ס'איז נישט אנדערש
צור איהר מאכט א בונט, איך מוז דערשטיקען דעם אויפ־
שטאַנד גלייך פון אָנהויב. איך וועל גלייך צוניפּזאָמלען דאס

מיליטער פון לאנד און וועל פערניכטען די גאנצע פעסטונג מיט אלע איינוואוינער. אייך, גענעראל, וועל איך עהרליך בעצאָהלען. איך וועל אייך געבען אייער פערדיענטע שטרעף. — איך וועל פאָלגען דעם קעניג'ס בעפעהל. אייער דראָך־הונג שרעקט מיך גאָרנישט — האָט שומי רוחיג דערקלערט. — ארויס פון דאנען, איהר בלוטיגע, פאלשע מענשען! ארויס פון דאנען איהר בבלול מאכער—האט מרים אנגעהויבן בען ווילד שרייען און איהרע אויגען האבען געשפריצט מיט פיער, ווי זי וואלט זיי געוואָלט פערברענען. שומי האָט זיך ווידער פערנייגט פאר פרארעסען און קלאָר געפאָדערט:

— הערר, איהר וועט מיר מוחל זיין, ענטשולדיגט מיר געעהרטע דאָמען, זייט אזוי גוט און לאָזט די קעניגין אליין. די קעניגין האט אייך געהייסען געהן און איך כוז היטען איהר בעפעהל, אזוי האט מיר אנגעזאגט דער קעניג. — לאָמיר געהן! —האָט שלומית געזאָגט און איהר פנים איז געוואָרען גרין און געל—מיר וועלען זיך נאָך זעהן, וועל לען זיי דעמאָלט דערפיהלען אונזער מאכט.

פרארעס און שלומית האָבען גענומען זייער מוטער פאר די הענד, זי אויפגעהויבען און גענומען ארויספיהרען. שומי האָט זיך פערנייגט פאר זיי און געעפענט די טיר. ער האָט זיי בעגלייט ביז צום טויער. זיי זיינען ארויסגעגאנגען און פון ווייטענס האט זיך נאָך געהערט דאס שווערע אטעמען פון דער פעטער, שמאלציגער קפרון ווי פון אַ געקוילעטען אָסס. אז זיי זענען אַרויס אזוי פערשעמט האָט מרים זיך אָנגערופען:

— איצט בין איך שוין בערוהיגט. איך האב אויסגעגאָר דען כיינ צאָרן אויף דער בייזער פאמיליע פאר די אלע ליידיגע און פיינ, וואס איך בין אויסגעשטאנען פון זיי. איך ווייס זיי וועלען זיך נוקם זיין אין מיר. גאָט, הלואי זאל זייער בייזע הערשאפט צובראָכען ווערען! הלואי זאל הורדום אומ־קומען אויף דעם וועג און נישט מעהר דערלעבען זיך אומ־קערען. ווען אָבער ער וועט צוריק קומען, וועט ער מיך שוין מעהר נישט בעהערשען. ער איז מיר מיאוס ווי דער טויט עס מעג מיך מיין לעבען קאָסטען!

— מיר טוט שטארק באַנג וואס איך האָב זיך אריינגע-
מישט אין דער מחלוקה— האט אלכסנדרה געזאגט פערזארגט
—אומבעטראכטערהייד האָב איך זיך געקריגט מיט דער פּע-
טער קוה, וואס ריהמט זיך שטענדיג מיט איהר רייכען קרוב.
אלץ איבער דיר, מרים, דו האָסט זיי אזוי געזידעלט און בער-
ליידיגט. ווען דער מערדער וועט זיך אומקערען, ווייס גאָט
וואס ער וועט טאָן מיט מיר!

מרים האט געקוקט אויף איהר מוטער מיט בעדויערן און
נאָר נישט געענטפערט. שומי איז צוריק געקומען, האט מרים
גענומען זיין האַנד און פריינדליך געדריקט.

— אַך דאַנק אייך, פריינד, וואס איהר האָט מיך בער-
שיצט פון מיינע בייזע פיינד.

— קעניגין, איך האב נאָר געטאָן מיין פליכט— האט ער
נאאיוו געענטפערט— איך מוז אייך בעשיצען, דאס איז גע-
ווען דעם קעניג'ס בעפעהל און איך מוז איהם פאַלגען.

מרים'ס האָפנונג איז נישט געוואָרען פּערווירקליכט. אַך-
טאוויאנוס האט נישט גע'הרג'עט הורדוס'ען. ער האט איהם
נישט בעשטראפט פאר דעם וואס ער איז געווען אנטאניוס'עס
געטרייער פריינד. ער איז איהם נאָר געפעלען געוואָרען איר-
בער דעם. אַקטאוויאנוס האט געפונען אין דעם אז הורדוס
איז געטריי און איבערגעגעבען צו זיין פריינד און בעשיצער.
הורדוס איז געקומען צו אַקטאוויאנוס און אוועקגעלייגט
די קרוין פאר זיינע פיס און געזאגט:
— מיין הערר און קייזער קען די קרוין געבען וועמען ער
וויילט.

אַקטאוויאנוס האט אויפגעהויבען די קרוין און זי צוריק
אנגעטאָן אויף הורדוס'עס קאָפּ און איהם געגעבען א סך
כבוד. ער האָט איהם אויך אומגעקערט ירחו און די אומד-
גענער וואס אנטאָניוס האָט געהאַט צוגענומען און אוועק-
געשאַנקען זיין געליעבטע קלעאפּאטראַ', די עגיפטישע קע-
ניגין. אויך די שטעדט וואס פאַמפּעאוס האָט אָבגעריסען
פון אידישען לאַנד האט ער צוריקגעגעבען.

ער האט אויך געפאַלגט הורדוס'עם גוטע עצה, אז ער
זאל זיך היטען פאר קלעאפּאטראַ', ווען ער וועט זיין איז

מצרים. זי זאל איהם נישט פאנגען אין איהר נעץ און איהם אונגליקליך מאכען ווי זי האט דאס געמאן מיט אנטאניוס'ן. קלעאפאטרא האט אנגעווענדעט אלע מיטלען צו געווינען דעם יונגען העלדישען קייזער אקטאוויאנוס. ער האט זיך אבער נישט אומגעקוקט אויף איהר. פאר צער און שרעק האט זי זיך גענומען דאס לעבען. און חורדוס האט זיך אומגע- קערט נאך ארץ ישראל פול מיט כבוד און צופריעדענהייט, זי ער האָט געהאט אזא זיעג!

ווי געטראגען פון ווינד איז ער געלאָפּען אין דער אלכסנדר פעסטונג, זעהן זיין ליבע מרים און זיך פרע- הען מיט איהר. ער איז אריינגעלאָפּען צו מרים'ען און ער- ווארטעט אז זי וועט איהם דערפרייט לויפען אנטקעגען. ווי ענטישט איז ער אבער געוואָרען אז ער האט געזעהן מרים שמעהט שטום, זי פרעגט איהם נישט וואס ער מאכט, זי פרעהט זיך נישט מיט זיין צוריקקומען, זי איז נאָר נישט גליקליך וואס ער האט זיך אומגעקערט לעבעדיג.

ער איז צוגעגאנגען צו איהר און זי געוואָלט אַרומנע- מען, האָט זי זיך ארויסגעדעהט פון זיינע הענד און נישט געוואָלט קוקען אויף איהם. ער האָט זיך דערמאנט אין דעם מרויעריגען געשעהניש פאר זיין אוועקפאַהרען, הורקנוס' טויט, וואס דאס האָט זי אזוי שטאַרק צובראַכען, האָט ער פערשטאנען וואס זי איז ביז און זיך געטראַכט:

דאס איז נישט מעהר ווי דער כעס פון אַ פרוי. עס שארט נישט. עס וועט איבערגעהן. ווי טוי אויף דער זון וועט איהר כעס באַלד צונעהן.

ער איז אוועק צו שומי'ן און געהערט וואָס דאָ האָט פא- סירט צווישען דער קעניגין מיט זיין פאַמיליע, האָט ער נע- זאָגט אַז מרים איז גערעכט. ער האָט זעהר געלויבט שומי'ן, וואס ער האָט זיך איינגעשטעלט פאר דער קעניגין. פרארעס, האָט תורדוס געזאָגט, איז בעגאנגען אַ פערברעכען, וואס ער האָט געזאָגט, אז ער וועט טאָן מיט דער קעניגין וואָס ער וועט וועלען.

ער האָט געהייסען אלעמען צוריקפיהרען נאָך ירושלים אין קעניגליכען הויף. ער איז אוועק פריהער. פרארעס און שלומית האָבען איהם די געשיכטע דערצעהלט נאָר אַנדערש.

דאס האָט איהם פּערדראָסען, וואָס מרים איז געווען אזוי פּרעך און בעזונדער אלכסנדרה געגען זיין מוטער.

דעריבער האָט ער געהייסען אלכסנדרה'ן בלייבען ביי איהם אין הויף. זי זאָל צוועהן דעם גרויסען כבוד, וואָס זיין מוטער קריגט און עס זאָל איהר וועה טאָן. ער האָט אויך אלכסנדרה'ן אָנגעזאָגט, זי זאָל ווירקען אויף מרים'ען, זי זאָל זיך איבערבעטען מיט איהם. אויב נישט, האָט ער זי געוואַרנט, וועט ער זיי ביידע אומברענגען.

דאָס האַרץ פון א פרוי איז אָבער האַרטער און פּעסטער פון א פּעלז. דער מעכטיגער הערשער הורדוס, וואָס פּעס-טונגען זענען געווען ווי שפּילוואַרג אין זיינע הענד, איז מיעד און מאַט געוואָרען און נישט געקענט בייקומען מרים'ען.

וואָכען זענען אוועק, חדשים זענען אריבער, מרים'ס כּעס איז נישט געוואָרען איינגעשטילט און איהר טיעפּער צאָרן אויף איהם איז נישט געוואָרען שוואַכער. דאָס הויז האָט זי געפיהרט זוי פּריהער. זי איז געוואָרען נאָכמעהר צוגע-בונדען צו די קינדער און געטריי צו זיי. פאר מענשען האָט זי זיך געהאַלטען מיט הורדוס'ען און זיין פּאַמיליע ווי אלע מאָל, ווי קיין ענדערונג וואָלט דאָ גאַרנישט געשעהן. אין מענשענ'ס אויגען האָט זי זיי אָבגעגעבען כבוד, גערעדט מיט זיי און פּערבראַכט.

ווי זיי זענען אָבער געבליבען אליין איז זי מאָמענטאַל געוואָרען פּערענדערט. גאַר אַן אַנדערע. זי איז געוואָרען פּרעמד צו זוי, ווי א קאַלטער שטיין, א שטיק אייז, זי האָט נישט געקוקט אויף זיי און נישט גערעדט מיט זיי אַן איינ-ציג וואָרט.

אָפּט האָט הורדוס זיך געוואונדערט. וואָס איז געשעהן מיט דער פרוי ? האָט ער זיך געפּרעגט. איז דאָס די גוטע, איידעלע מרים ? איז דאָס די שטילע אונטערטעניגע מרים, וואָס האָט קיינמאָל נישט ווידערשפּעניגט אַנטקעגען איהם ? די מרים וואָס האָט אויף אלע צרות און ליידען, וואָס ער האָט איהר אָנגעטאָן מעהר נישט געהאַט ווי זיפּצען און טרערען און געבעט, ווי האָט זי זיך פּלוצלינג אזוי געענ-דערט ? זי איז געוואָרען פּול שטאַלץ. זי קוקט אויף איהם

פון אויבען-אראָפּ. און אויף זיין פאָמיליע קוקט זי, ווי זיי וואָלטען געווען איהרע סנעכט. זי בעליידיגט זיי און זידעלט אָדער זי קוקט אויף זיי מיט אזאָ רעהיגע פּעראַכטונג און שפּאַט. ווי אזוי איז איר צונג פּלוצלינג געוואָרען שאַרף ווי אַ מעסער און ווי הויך זי האַלט איהר קאָפּ, ווי שטאַלץ!

אומזיסט איז געווען זיין בעטען זיך ביי איהר, ער האָט זיך פאַר איהר דערנידו יגט און אזויפיעל געבעטען, עס האָט אָבער גאָרנישט געהאַלפּען. אומזיסט איז אויך געווען זיין כּעס און זיין צאָרן. ער האָט זיך געבייזערט אויף איהר און זי געשראַקען, עס האָט זי אָבער גאָרנישט געאַרט. האָט ער זיך געבעטען ביי איהר איז זי געוואָרען שרעקליך אויפגע- רענט. ווען ער האט זיך געבייזערט און געצאפּעלט פון ברע- גענדיגען כּעס, האָט זי געלאַכט און שטאַרק הנאה געהאַט. זי איז געוואָרען פאַר איהם אַן אונפערשטענדליך וואונ- דער, א פּערבאָרגענע סוד, ער האט זי נישט פּערשטאַנען. און וואָס מעהר וואו גדער זי איז געווען פאַר איהם, אַלץ גרעסער געוואָרען איז זיין ליעבע צו איהר. וואָס מעהר זי האָט זיך דערווייטערט פון איהם, אַלץ מעהר האָט ער גע- ברענט און געפלאַקערט צו איהר.

אומזיסט האָט אויך געהאַרעוועט זיין שוועסטער שלומית. זי האט אָיגעשטרענגט אלע קרעפטען און געוואלט מרים'ען פּער'מיאומי'ען אין זיינע אויגען. אלע טאָג האָט זי אויסגעטראַכט אויף איהר נייע בלבלוים. איהר מיה איז אָבער געווען ארויסגעוואָרפּען. הורדוס האָט געוואוסט, אַז שלומית האָט זי שרעקליך פיינד, האָט ער איהר גאָרנישט געגלויבט און אפילו נישט געוואָלט הערען איהרע רייד. פון טאָג צו טאָג האָט זיך געשטאַרקט זיין ליעבע צו מרים'ען. זיין האַרץ איז אויסגעגאַנגען פאַר איהר, ער האָט שוין די ליידען נייט געקענט פּערטראַגען.

מאָנאַטען לאַנג האָט הורדוס געליטען ברענענדיגע פּיין. ער האָט אַלץ געהאַפּט, אַז מרים וועט זיך לאָזען איבערבע- טען. עס איז אָבער אַלץ געווען אומזיסט. ער האָט שוין נישט געהאַט קיין עצה ווי צוריקצוגעוויינען איהר ליעבע. ער האָט אויך געזעהן אַז אַלכסנדרה קען גאָרנישט פּועל'ען. האָט ער געשיקט נאָך שבנאַ'ן און איהם געבעטען, ער זאָל ווירקען

אויף מרים'ען, זי זאל אָנהויבען רעדען צו איהם, זאל זי איהם כאַטש זאָגען פאַרוואָס זי איז אזוי דערצאָרנט. אפשר וועט ער קענען זי איבערבעטען, ווען ער וועט וויסען די אורזאך פון איהר כעס.

שבנא האָט מורא געהאַט אָבזאָגען און איז אוועק צו מרים'ען. לאַנג האָט ער מיט איהר גערעדט און דערקלערט איהר די גאַנצע לאַגע.

— אויב איהר ווילט לעבען — האָט שבנא איהר געזאָגט — אויב אייערע קינדער זיינען אייך ליעב, רעדט איצט מיט איהם. איצט קענט איהר פיעל מעהר ווירקען אויף איהם.

ער האָט איהר געזאָגט וואָס זי זאל פאָדערן פון תורום'ען. זאל ער נישט זיין אזוי איינגעשפּאַרט און האַרט נעקייג. זאל ער אוועקשיקען דעם ברודער און די שוועסטער. פאר דעם זאל זי שלום מאַכען מיט זיין מוטער און איהר אָבגעבען כבוד. זי זאל אויך פאָדערן פון איהם, ער זאל ענדערן זיין רעגירונג. ער זאל פיהרען דאָס לאַנד אין גייסט פון פאָלק און די תורה. ער זאל אָבשאַפען די גריכישע און רוימישע מנהגים וואָס ער האָט איינגעפיהרט. דאָס פאָלק וועט אויפהערען זיך בעקלאָגען אויף איהם. ער זאל אויך מקרב זיין הלל'ען דעם ראש פון די סנהדרין. הלל האָט ליעב אלע מענשען און דערנעהנטערט זיי צו דער תורה. הלל וועט זיין גוטער לעהרער, דער גוטער מלאך וואָס וועט בעשאַרפּען אין איהם א ניי הארץ, א ריין הארץ. ער וועט זיך קענען פיהרען גוט און טאָן גוטס אין לאַנד צו אלע איינוואוינער.

— ווי קען ווערען פון א טמא מענש א ריינער ? — האָט מרים געזאָגט מיט א זיפץ. זי האָט געקענט זיין פערדאָרבען הארץ. דאָך האָט זי צוליעב געטאָן שבנא'ן און געזאָגט, אז זי וועט רעדען מיט תורום'ען וועגען דעם.

זי האָט געהייסען שבנא'ן זאָגען תורום'ען, אז זי וועט רעדען מיט איהם. אָבער נאָר אין די אויגען פון די חכמים, די פיהרער פון סנהדרין. פאר זיי וועט זי פאָרלייגען איהרע טענות געגען איהם. זי וועט דאָס הארץ אַרפּרעדען פאר זיי. וועט איהר גרינגער ווערען. די חכמים וועלען דאָך דע-מאָלט טאַכען שלום צווישען איהר מיט תורום'ען, וועט

הורדוס ווערען נעהנטער מיט זיי. עס וועט זיין בעסער פאר איהם און פאר איהר.

שבנא איז אוועק צו הורדוס'ען און איהם איבערגעגעבען מרים'ס פאָדערונגען. ער איז געווען גרייט איינצוגעהן אויף אלעם, נאָר נישט צו הערען ווי זי וועט זיך בעקלאַגען אויף איהם פאר פרעמדע מענשען.

— פאר מיין שווער הלל דארפט איהר גאָרנישט פער- באַרגען — האָט איהם שבנא געזאָגט — ער האָט אַלעמען ליב און איז א גרויסער ענו.

— דיין שווער איז דאָך דער מאַן, וואָס גלויבט, אז דער מענש קרינט בעצאָהלט פאר זיינע מעשים נאָך אויף דער וועלט ? — האָט הורדוס געפרעגט.

— יא. מיין שווער האָט געזעהן א קאָפּ שווימען אויפ'ן וואַסער, האָט ער געזאָגט צום קאָפּ אזוי : ווייל דו האָסט אַן אַנדערן דערטרונקען האָט מען דיך דערטרונקען און דער סוף וועט זיין, אז די וואָס האָבען דיך דערטרונקען וועלען אַליין דערטרונקען ווערען."

הורדוס האָט אָנגעהויבען געהן אויף און אב איבער'ן שטוב אין גרויס אויפגעגונג. פלוצלונג איז ער האַסטיג צו געגאַנגען צו שבנא'ן און געפרעגט :

— אויב אזוי קומט אויס, אז אַ מענש האָט עמיצען אומגעבראכט זאל ער מוזען אויס'הרג'ענען דעם טויטענ'ס קרובים, עס זאָל נישט בלייבען ווער עס זאָל נעמען נקמה ? ... שבנא האָט אַ ציטער געטאָן. ער האָט הורדוס'ען פער- שטאַנען. דאָס האָט דאָך הורדוס געטאָן מיט דער חשמונאים פאַמיליע. ער מאָרדעט זיי אויס איינציגווייז. נאָר עטליכע זענען נאָך געבליבען, האָט ער זיי געוואַלט ראַטעווען און ער האָט געזאָגט רוהיג :

— ניין, הערר קעניג, נישט דאָס מיינט מיין שווער הלל. דער וואָס בעגעהט אַ מאָרד בעוואוסטזיניג ווערט קיינמאָל נישט זיכער און ריין. עס איז דאָ אַ העכערער גואל-הרם פאר אַלע מענשען. איינער וואָס נעמט נקמה פאר אומשולדיג פערגאַסען בלוט. און בעצאָהלט דעם מערדער מיט דער פו- לער מאָס. אויב עס איז נישטאָ אַ נאָהענטער מענש, וואָס זאָל זיך אָננעמען פאר דעם פערגאַסענעם בלוט, איז דאָ גאָט, וואָס נעמט זיך אָן. דער מערדער ווערט אונרוהיג, דער-

שראָקען, דאָס געוויסען פייניגט איהם און עסט זיין האַרץ
 ווי א ניפטיגע שלאנג ביז זיין לעצטען אטעם.
 הורדוס איז בלאָס געוואָרען און אָנגעהויבען ציטערן. ער
 האָט זיך אָבער בעהערשט און געפרעגט :
 — קענסט בבא בן בוטא'ן ? ער לעבט נאָך ? וואו
 איז ער ?
 — איך קען איהם, ער לעבט און איך ווייס וואו ער
 וואוינט — האָט שבנא געענטפערט.
 — פיהר מיך צו איהם — האָט הורדוס איהם בעפוי-
 לען.

שבנא האָט פערשטאַנען אז הורדוס מיינט נישט קיין
 ביזו. ער האָט הרטה וואָס ער האָט געטאָן אזויפיעל שלעכטס
 צו בבא'ן און ער וויל איהם איצט טאָן גוטס, איז ער בער
 שטאַנען אויף דעם.

הורדוס האָט זיך פערשטעלט, מען זאָל איהם נישט דער-
 קענען און אוועק מיט שבנא'ן אין עמק הרויז, וואו בבא בן
 בוטא האָט געוואוינט.

אין א קליין שטיבעל האָט דער אונגליקליכער בלינדער
 בבא בן בוטא געוואוינט. גוטע פרויען פון ארומיגען פאָלס
 האָבען איהם געבראכט צו עסען און צו טרינקען. זיי האָבען
 איהם שטאַרק ליעב געהאַט און אָבגעגעבען גרויס כבוד. זיי
 האָבען געזעהן עס זאָל איהם גאָרנישט פעהלען.

בבא בן בוטא איז בעליעבט געוואָרען אין עמק צווישען
 די אַרימע פון ערשטען טאָג, וואָס ער איז געקומען וואוינען
 צווישען זיי. געוואונען האָט ער זייערע הערצער איבער דער
 דאָזיגער געשיכטע :

א איד פון בבל איז געקומען נאָך ירושלים, גענומען א
 ווייב און זיך בעזעצט מיט איהר אין עמק. ער האָט גערעדט
 בבליש און זי האָט איהם נישט פערשטאַנען.

איז ער אָפט געוואָרען ביזו אויף איהר און זי געפייניגט.
 די שטילע עהרליכע פרוי האָט געליטען און געשוויגען און
 אלץ געוואָלט טאָן דעם מאַן'ס ווילען.

איינמאָל האָט ער געהייסען זי זאָל איהם דערלאָנגען
 צוויי רעטיכער. רעטיך אויף זיין שפראַך איז דאָסועלבע
 וואָס לייכטער אויף איהר לשון. האָט זי געמיינט אז ער וויל

זי זאל איהם ברענגען צוויי לייכטער, האט זי אריינגעבראכט צוויי גרויסע לייכטער.

ער איז געוואָרען שטאַרק אין כעס און געשריגען :
— געה צוברעך זיי אויפ'ן קאָפּ פון "בבא".

ער האָט געמיינט "בבא" א טיר. זי האָט געמיינט ער הייסט צוברעכען אויפ'ן קאָפּ פון "בבא בן בוטא". זי האָט דאָך אַלץ געוואָלט צוליעב טאָן דעם מאן, איז זי אוועק צו בבא בן בוטא'ס שטיבעל. ער איז געזעסען און געלערנט, האָט זי גענומען ביידע לייכטער און צושמעטערט זיי אויף דעם אַלטען חכם'ס קאָפּ.

— וואָס איז דאָס ? — האָט דער בלינדער חכם בבא בן בוטא געפרעגט דערשראָקען. — וואָס טוסטו ?
— מיין מאן האָט מיך געהייסען — האָט די אַרימע דערשראָקענע פרוי נאָאיוו געענטפערט און דערצעחלט די גאַנצע געשיכטע.

האָט ער זיך אויפגעהויבען, אַרויפגעלייגט די הענד איר בער איהר קאָפּ און זי געבענטשט :

— ווייל דו האָסט די צוויי לייכטער צובראָכען אויף מיין קאָפּ צו טאָן דעם ווילען פון דיין מאן, זאָל דיר נאָט גע- בען צוויי זיחן, וואָס זאָלען שייגען און לייכטען פאר אונזער פאָלקס...

אַז די איינוואוינער פון עמק האָבען זיך דאָס דער- וואוסט, האָבען זיי איהם שטאַרק ליעב געקראָגען און אָב- געגעבען גרויס כבוד.

הורדום און שבכא זענען אריין אין דעם אַרימען שטי- בעל און געטראָפען דעם בלינדען בבא בן בוטא אַליין. חורדום האָט געענדערט זיין קול און געפרעגט :

— וואָס מאַכט איהר אַלטער ?

— מיר איז גוט, אַ דאַנק גאָט — האָט בבא בן בוטא געענטפערט און נישט געפרעגט ווער ער איז.

— געדענקט איהר, אַלטער, וואס דער אדומ'ישער קנעכט האָט אייך געטאָן ? — האָט הורדום ווייטער גע- פרעגט — אייערע קינדער האָט ער דער'הרג'עט, אייערע אויגען אויסגעשטאָכען און איהר שווייגט ?

— וואָס וועט מיר אַרויסקומען אַז איך וועל דאָס גע-

דענקען ? — האָט בבא בן בוטא רוהיג געענטפערט — מיינע טויטע קינדער וועלען נישט ווערען לעבעדיג און דאָס ליכט פון מיינע אויגען וועט זיך מעהר נישט אומקערען.

— שילט איהם, אלטער, א שרעקליכע קללה ! בעט צו גאָט, ער זאָל נעמען נקמה אן איהם פאר אייך.

— אויב איך וועל טאָן וואס דו הייסט מיר, וועל איך זינדיגען אַנטקעגען גאָט. שלמה המלך האָט געזאָגט : דעם מלך זאָלסטו נישט שילטען אפילו אין דיינע געדאַנקען.

— ער איז דאָך אָבער נישט קיין מלך — האָט הורדוס איהם אלץ אויספרובירט — ער איז דאָך מיט רויב און גולח אַרױף אויפ'ן טראָהן פון די השמונאים.

— מיר איז גענוג אז ער איז נאָר אן עושר אָדער א נשיא — האָט בבא בן בוטא דערקלערט — עס שטעהט געשריבן בען : אין דיין שלאָפצימער אפילו זאָלסטו נישט שילטען אן עושר. און דעם נשיא פון דיין פאָלק זאָלסטו נישט פלר בען...

— דאָס מיינט מען נאָר א נשיא וואָס איז א פרומער, אָבער נישט הורדוס, ער פיהרט זיך דאָך ווי א גוי.

איך וועל איהם נישט שילטען — האָט בבא זיך איינגעשפאַרט — ווער עס דערצערנט א קעניג פערזינדיגט זיין לעבען.

— איחר האָט מורא מען וועט אייך פער'מסר'ען פאר'ן קעניג ? דאָ איז דאָך קיינער נישטאָ וואָס זאָל אייך פער'מסר'ען ?

— דער פויגעל פון הימעל טראָגט אוועק דאָס קול און דער קעניג קען דאס געוואהר ווערען—האט בבא איהם דערקלערט.

— איך בין הורדוס — האָט דער בלוטיגער קעניג מעהר נישט געקענט זיך בעהערשען — ווען איך ווייס, אז די חכמים זענען אזוי פאָרזיכטיג און אויסגערעכענט, וואָלט איך זיי נישט דער'הרג'עט. גיט מיר איצט אן עצה מיט וואָס איך קען אויסקויפען מיינע שווערע זינד.

— דו האָסט אויסגע'הרג'עט די חכמים, די ליכט פון דער וועלט — האָט איהם בבא בן בוטא געראטען — מו אזא זאך, וואָס זאָל זיין א ליכט פאר דער וועלט.

אז זיי זענען ארויסגעגאנגען פון דעם אָרימען שטיבעל
האָט הורדוס פריינדליך ארויפגעלייגט זיין האַנד אויף
שבנא'ן און געזאָגט :

— איצט זעה איך אז די חכמים האָבען טאָקי די חכמה
פון גאָט אין זיך. אויב עס וועט זיי געלינגען מאַכען שלום
צווישען מיר מיט מרים'ען און זי זאָל מיך ווייטער ליעב האָ-
בען, וועל איך שמעהן מיט זיי מיין גאַנץ לעבען. מאָרגען
זאָלסטו ברענגען דיין שווער הלל הנשיא, בבא בן בוטא'ן,
רו וועסט אויך זיין. פאר איך דריי וועט מרים פאָרלייגען
איהרע טענות, איך בין זיכער אז איהר וועט ווירקען אויף
איהר, איהר וועט מאַכען שלום צווישען אונז און איך וועל
אויך זיין אונטערטעניג און אייביג בענטשען אייער נאָמען.

צומאָרגענס זענען אלע דריי, הלל הנשיא, בבא בן בוטא
און שבנא, געקומען אין פּאַלאַץ. הורדוס און מרים האָבען
זיך צוועקגעשטעלט פאר זיי פאָרלייגען זייערע טענות.
מרים האָט איהר גאַנץ ביטער האַרץ אַראָפּגעטרעדט. זי
האָט דערצעהלט די אלע ליידען און פיין, וואָס איהר פאָ-
מיליע איז אויסגעשטאַנען פון איהם, וויפיעל פון איהר
משפּחה ער האָט בייזוויליג אומגעבראַכט. עס איז געווען א
שוידער דאָס צו הערען.

הורדוס האָט זיך פערענטפערט. ער האָט זיך געדרעהט
אויף אַלע זייטען. און ווי זיין געווענהייט כיטרע און
פאַלש, האָט ער אויף יעדער אנקלאַגע געהאַט א תירוץ. די
טענות האָבען זיך לאַנג פערצויגען, האָט הלל זיך אויפגע-
הויבען און געזאָגט צו מרים'ען :

— די קעניגין וועט מוחל זיין און זיך איבערבעטען מיט
דעם קעניג, זאָל איצט ווערען שלום. נישט אלעמאָל איז דער
מענש שולדיג אין דעם וואָס ער טוט. מען טאָר נישט
משפּט'ען דעם צווייטען ביז מען איז איהם צו גלויבען גע-
קומען און בייגעשטאַנען דעם נסיון. בעט זיך איבער.

— און איהר, קעניג — האָט הלל געווענדעט זיך צו
הורדוס'ען — בערוהיגט אייך, האַלט איין אייער צאָרן און
געדענקט, אז דאס וואָס איהר האט פיינט זאלט איהר נישט
טאָן דעם צווייטען. דאס איז דער עיקר פון דער תורה.

— גרויסער לעהרער, איהר זענט גערעכט — האָט מרים ביטער געשמייכלט — אודאי דאַרף מען אויסרעכענען יעדן נעם, אָבער מײן מאן האָט מיך צופיעל ליעב. נישט אויף דער וועלט. דאָ לאָזט ער מיך נישט צו נאַחנט צו דער רעד-גירונג. איך טאָר זיך נישט מישען אין קיין זאך. דערפאר וויל ער אויף יענער וועלט מיך האָבען לעבען זיך. און נישט נאָר מיך, אויך מײן אונגליקליכע מאַמע...

שבנא און הורדוס האָבען פערשטאַנען וואָס זי מיינט. הלל הנשיא און בבא בן בוטא האָבען נישט געוואוסט און זיי האָבען זי געבעטען, זי זאָל רעדען סלאָר און אָפּען.

מרים האָט גלייך געקוקט אויף הורדוס'ען און ער איז בלאָס געוואָרען. זי האָט געזאָגט :

— צוויי מאָל האָט ער בעפוילען זיינע מענשען צו הרג'ענען מיך און מײן מאַמע, די מינוט, ווען זיי וועלען הערען אז ער איז טויט. דאָס ערשטע מאָל האָט ער געגעבען אזא בעפעהל זיין שוואַגער יוסף, ווען ער איז גערופען גע-וואָרען פון אנטאניוס'ען צום געריכט, פאר דעם פערברע-כען, וואָס ער האָט געהייסען זיינע קנעכט דערטרינקען מײן ברודער אריסתובל...

— און דאָס צווייטע מאָל ? — האָט הורדוס ביז געפרעגט און זיינע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען מיט א גרין פייער.

— דאָס צווייטע מאָל — האָט מרים רוהיג געענטפערט — ווען ער האט אונז אריינגעזעצט אין פעסטונג אונטער'ן וואַך פון דעם יעטארישען גענעראל שומי.

הורדוס איז אויפגעשפרונגען ווי א שלאנג וואָלט איהם געביסען און ער האָט אָנגעהויבען שרייען ווילד :

— האָט דיר שומי אויסגעזאָגט דעם סוד ? דער מאן וואָס איז מיר שטענדיג געווען געטריי, האָט מיך פערדאַטען, ער האָט דיר אויסגעזאָגט דאָס געהיימניס פון מײן האַרץ ? ער האָט דאָס נישט געטאָן אומזיסט. ער האָט נישט איינ-געשמעלט זיין לעבען פאַר גאָרנישט. אַנדערש נישט נאָר דו האָסט איהם בעצאָהלט מיט דיין לייב פאר זיין לעבען ! מײן שוועסטער שלומית איז גערעכט ! — האָט ער געקריצט מיט די צייהן — דערפאַר האָט ער אזוי בעליידגט מײן פאַ-

מיליע. דערפאר האָט ער אַרויסגעזאָגט מיין מאַמע, מיין ברודער און שוועסטער ווען זיי זענען געקומען צו זיין קעפּס-ווייב! איצט איז מיר אַלץ קלאָר!

— אוימיאדאָיום! (האַלבער איד) — האָט מרים גע-שריגען אויף איהם און געציטערט פאר דער שאַנד וואָס ער וואָרפט אומזיסט אויף איהר.

הורדום האָט געגעבען אַ פאַטש מיט די הענד און אַ גרו-פע סאָלדאַטען איז אריין אין צימער. ער האָט אָנגעוויזען זיי אויף מרים'ען און בעפּוילען:

— האַלט די פּערפּלוקטע דאָ פּערשלאָסען. היט זי ביז איך וועל אַרויסטראָגען מיין אורטייל אויף איהר.

— איהר געהט אַהיים — האָט ער שטרענג געזאָגט צו הילל'ען, בבא'ן און שבנא'ן — איך דאַרף אייך נישט מעהר. איך דאַרף איצט נישט מענשען וואָס זאָלען ברענגען פרידען, נאָר הענקערס, וואָס זאָלען ברענגען דעם טויט פאר איהר.

ווי זיי האָבען שוין געוואָלט אַרויסגעהן, האָט ער פּלוצ-לינג אָנגעשטעלט שבנא'ן און גיפטיג געזאָגט:

— דו, עהרליכער לעהרער, דו ביזט דאָך געווען מיט איהר אין דער אלכסנדר פּעסטונג — אזוי האָסטו געפּאָלגט מיינע בעפעהלען? אזוי האָסטו אָבגעהיט מיין פרוי זי זאָל נישט בעגעהן קיין פּערברעכען? סאָלדאַטען, נעמט איהם, זעצט איהם אין אין צווייטען צימער און היט איהם ביז איך וועל בעשליסען וואָס צו טאָן מיט איהם!

אין אַ רגע האָט זיך אַלץ איבערגעקערט. הורדום האָט געזוכט שלום, פרידען. האָט די אייפּערזוכט זיך אָבער צו-ברענט אין איהם, האָט ער די שלום-מענשען אַרויסגעטריבען, פּעריאָגט ווי דער ווינד יאָגט די פּלעוועס.

שבנא'ן האָבען זיי איינגעזעצט אין אַ צימער לעבען דעם קעניגליכען זאָל און די סאָלדאַטען האָבען איהם שטאַרק גע-היט. הורדום איז ווילד אריין אין זאָל און הויך בעפּוילען זיין ברודער פּראַרעס'ן צו שטעלען אַ וואַך אויף מרים'ס מוטער אלכסנדרה, און גלייך צו ברענגען דעם יעטאָרישען גענעראַל שומי.

פּראַרעס איז אַרויס און הורדום איז געבליבען אליין.

ער איז ווילד געלאָפּען אַחין און צוריק. ווי אַ לייב אין אַ שטייג האָט ער זיך געריסען און געלאָפּען משוגע. ער האָט פּלוצלינג אָנגעהויבען שרייען און ברומען און נאָר אויסגע-בראַכען אין אַ שרעקליך וואַיענדען געוויין.

שבנא האָט דאָס אַלץ געהערט און ער האָט זיך גע-טראַכט : אָט ער שמורעמט זיך אויס. באַלד וועט ער זיך בערוהיגען. ער וועט איינזעהן אז ער איז בעגאנגען אַ פּעה-לער און זיך איבערבּעטען.

אין דעם האָט מען שטייל אָנגעקלאַפּט אן הורדוס'עס

טיר.

— ווער איז ? — האָט הורדוס צומישט געפרעגט, ווי ער וואָלט זיך אויפגעכאַפּט פון אַ שווערען חלום.

— איך, פּאָליוס, דיין קנעכט וואָס דערלאָנגט דיר דעם בעכער.

— וואָס ווילסטו ?

— איך האָב אַ וויכטיגע זאַך צו זאָגען דעם קעניג.

הורדוס האָט די טיר געעפענט. פּאָליוס האָט זיך געוואָר-

פּען פאַר זיינע פּיס און געזאָגט :

— איך קען נישט בעהאַלטען פון מיין הערר דעם קעניג

דעם סוד וואָס איך טראָג שוין אין האַרצען אַ גאַנצען טאָג.

איך האָב אַזאַ געווירץ וואָס דערוועקט גרויס ליבע ביי אַ

מאַן צו אַ פּרוי. איך האָב דאָס געווירץ מיט זיך אויף אַרייַנ-
צוטאָן אין דיין וויין דו זאָלסט שטאַרק לייעב האָבען די קע-

ניגין.

הורדוס איז געוואָרען אָנגעצונדען, האָט אָנגעכאַפּט

פּאָליוס'ען פּאַר'ן האַלז און געשריגען :

— דו נידערטרעכטיגער ! ווייניג האָב איך לייעב די

פּאַלשע פּרוי ? דו ווילסט נאָך פּערשטאַרקען מיין לייעבע,

איך זאָל מעהר ליידען, מיין פּערוואַונדעט האַרץ זאָל נאָך

מעהר ליידען ? אויב דו האָסט אַזאַ געווירץ, גיב עס איהר

צו טרינקען, אפּשר וועט זי מיך לייעב פּריגען, איך וועל נישט

ליידען מעהר און מיין האַרץ וועט זיך אויסהיילען פון דעם

שרעקליכען וועהטאָג.

מיט איין האַנד האָט ער איהם געהאַלטען פּאַר'ן האַלז

און געטרייטעלט שטאַרק און מיט דער צווייטער האָט ער

איהם דערלאנגט א קלאפ נאך א קלאפ.

— הערר קעניג ! — האָט דער קנעכט זיך געבעטען קאָרטשענדיג זיך אונטער זיינע שטאַלענע פּויסטען — איך בין נישט שולדיג. דאָס געווירץ איז נישט מיין. איך האָב עס געקראָגען נאָך נעכטען. איך האָב זיך נישט צוגעריהרט דער-צו. אַ גאַנצען טאָג האָב איך עס געהאַלטען. נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. צוערשט האָב איך עס געוואָלט אוועקוואַרפען און נאָרנישט דערצעהלען. איך האָב זיך אָבער בעזינען. איך טאָר דאָס נישט פּערבאָרנען, טאָמער איז דאָס גיפט... אויב דער הערר קעניג וועט איצט דאָס נישט געוואָהר ווערען, קען שפעטער אן אנדערער דאָס טאָן פאר געלד און ברענגען אַ גרויס אונגליק אויפ'ן קעניג און אויף אונז אלע.

— ווער האָט דיר געגעבען דאָס געווירץ ? — האָט הורדוס געפרעגט.

— דאָ איז דאָס געלד און דער גאָלדענער האַלזבאַנד וואָס איך האָב בעקומען, איך זאָל דאָס טאָן.

— האַלט עס דיר. איך וועל דיר געבען טאָפּעלט. נאָר זאָג מיר דעם אמת : ווער האָט דאָס דיר געגעבען ?

— זאָל דער הערר קעניג נישט זיין ביזו. איך האָב גע-שוואוירען ביי מיין לעבען, אַז איך וועל נישט אויסזאָגען, ווי קען איך ברעכען מיין שבועה ?

— איריאָט ! — האָט הורדוס געשריגען און איהם ווי-דער אָנגעכאַפט מיט זיינע אייזענע פינגער — אויב דו וועסט מיר נישט די מינוט זאָגען, וועל איך דיר צומאַלען אויף שטויב !

— איך וועל זאָגען, נאָר זאָל דער הערר קעניג נישט זיין ביזו אויף דער פּרוי, וואָס האָט דאָס מיר געגעבען. אפשר איז דאָס טאַקי א סגולה צו לייעבע...

— מאַך עס גיכער, איך וועל דיר דערשטיקען !

— איך האָב אָבער מורא, אַז זי וועט אויף מיר ווערען ביזו און איך בין פּערלויירען. די ביזט דער קעניג און זי... די קעניגען, ווי וועל איך ביישטעהן איהר צאָרן ?

— מרים ? ! — האָט הורדוס ווילד געשריגען ווי אַ פּערוואונדעטער לייב און זיך געריסען די האָר פון קאָפּ.

שלומית איז אַריין און געזאָגט :

— איך האָב אַלץ געהערט, דער יעטארישער פעררעמער
איז שוין דאָ אין פּאַלאַץ. לאָמיר איהם אויספרובירען. היים
דערלאָנגען א בעכער וויין געמישט מיט דעם געווירץ. און
שומי זאָל עס אויסטרינקען. איז דאָס א לייעבע-געווירץ וועט
גלייך אויפגעדעקט ווערען זיין לייעבע און תאוה צו מרים'ען.
וועט דאָס זיין גיפט וועלען מיר וויסען אז מרים וויל דיך
פּערגיפטען און יונגערחייט אומברענגען.

הורדום האָט געגעבען א בעפעהל אזוי צו טאָן. שומי
האָט אויסגעטרונקען דעם בעכער וויין. באַלד האָט זיך זיין
פנים שרעקליך אויסגעקרימט. עס האָט געוואָרפען איהם אין
די שוידערליכסטע קאָנוואַלסיעס, ער האָט זיך געקייקעלט
אויף דער ערד און זיך געצאָפּעלט און עס האָט נישט לאָנג
געדויערט איז ער אויסגעגאַנגען.

ווי א צורייצטער טיגער איז הורדום אויפגעשפרונגען
און ווילד געברומט :

— און דאָס האָט די העלישע פרוי מיר געטאָן דעם זעל-
בען טאָג, וואָס איך האָב איינגעלאָדען איהרע פריינד צו מא-
כען שלום צווישען אונז ! אָט אזא שלום האָט זי געוואָלט
מאַכען מיט מיר. אזא פרידען, דעם פרידען פון טויט ! איצט
איז איהר סוף ! איך וועל זי אומברענגען. איך וועל זי אויב-
ראַטען. איהרע פריינד מעגען ברענען פון כעס איך וועל
היינט גראָבען איהר קבר !

די שרעקליכע בשורה האָט זיך ארויסגעטראָגען פון קע-
ניגליכען פּאַלאַץ און פּערשפּרייט געוואָרען אין ירושלים.
די שטאָרט האָט אויפגעצייטערט. אלע זענען ארומגעלאָפּען
דערשראָקען. גרויס און קליין האָט אין גרויס צייטערניש גע-
צויגען צום פּאַלאַץ און עס האָט אויסגעזעהן ווי דאָס פּאָלק
איז געקומען בעלאַגערן דעם קעניג'ס הויז.

הורדום האָט אויסגעשטעלט פיעל מיליטער אויף די
טורעמס פון דעם מויער, בעפעסטיגט אלע אריינגאַנגען און
אַנגעזאַנט צו דערשטיקען מיט דער שטרענגסטער מאַכט
יעדען ריהר אָדער אויפשטאַנד, וואָס דאָס פּאָלק וועט פּר-
בען מאַכען געגען קעניג.

מרים'ס טויט

הורדום האָט געהייסען אריינפיהרען שבנא'ן און איהם שרעקליך געפייניגט, ער זאָל איהם אויסזאָגען וואָס ער ווייס וועגען מרים'ען און שומי'ן.

שבנא האָט איהם דערצעהלט דעם גאַנצען אמת, מרים'ען האָט פערדראָסען, וואָס ער האָט זי איינגעזעצט אין פעס'ט טונג, ווי זי וואָלט געווען א געפאנגענע. זי האָט זיך דער-מאָנט דאָס גאַנצע שלעכטס וואָס ער האָט פריהער געטאָן איהר פאַמיליע. און אז שומי האָט איהר אויסגעזאָגט זיין געהיימען בעפעהל צו דערמאָרדען זי און איהר מוטער, האָט זי שוין מעהר נישט געקענט ליידען.

שבנא האָט געוואָלט דערקלערען איהם אז מרים איז אונשולדיג, נאָר הורדום האָט איהם שאַרף אָבגעהאַקט :

— איך וויל וועגען דעם גאָרנישט רעדען. קיין וואָרט זאָלסטו רעדען וועגען איהר ! דו ביזט פריי.

שבנא האָט געמוזט שווייגען. ער איז אָבער נישט אוועק פון פאַלאַץ כאָטש ער איז געווען פריי. ער האָט געזעהן אז מרים איז אין א גרויס געפאהר, האָט ער זי נישט געוואָלט פערלאָזען.

ער האָט געלאָזט וויסען זיין פאַמיליע אז ער איז פריי נאָר ער וועט נישט אהיימקומען פריהער ביז ער וועט וויסען דעם אורטייל איבער מרים'ען.

א סך ביין, פיעל שלעכטס און פאַלשע בלבלים האָט שבנא געהערט זאָגען אויף מרים'ען. ער האָט אָבער געמוזט בלייבען שטום. ער האָט איהר לעבען נישט געקענט ראַטע-ווען.

הורדום האָט גלייך געשיקט רופען מנחם דעם עסעיער מיט זיינע תלמידים. זיי זאָלען זיין מרים'ס ריכטער. און ער האָט זיי שטרענג אָנגעזאָגט, אז זיי מוזען ארויסגעבען דעם אורטייל דעם אייגענעם טאָג.

די עסעיער האָבען געהאַסט די חשמונאים ווי דעם טויט. עס איז געווען אַן אַלטע שרעקליכע שנאה וואָס איז איבער-געגאַנגען פון עלטערן צו קינדער. די עסעיער זענען געווען פון די ערשטע "חסידים", וואָס זענען צוגעשאַטאַנען צו

מתתיהו' און יהודה המכבי. אין די מלחמות מיט די סיריער און די העלעניסטען האָבען די עסיער איינגעשטעלט זייער לעבען און געהאָלמען דעם אידישען נצחון. זיי זענען אָבער געווען שטאַרק געגען דעם פרידען וואָס די חשמונאים האָבן בען געשלאָסען מיט די פעלקער און דעם בונד מיט רוים. זיי האָבען דאָס געהאַלטען פאר א גרויסע זינד, און נאכ-מעהר האָט די עסיער פערדראָסען, וואָס די חשמונאים האָבן זיך געלאָזט קרוינען אלס קעניגען נאָך איידער משה'ס איז געקומען. זייער האָט איז געוואָרען טיפער ווען די חשמונאים זענען געווען קעניגען און כהנים אין דער זעלבער צייט.

די גרויסע שנאה האָט דערווייטערט די עסיער פון די חשמונאים און פון פאָלק, וואָס האָט געהאַלטען מיט די חשמונאים. זיי האָבען פערלאָזט די שטאָדט און די דערפער און זיך בעזעצט אין הייהלען אויפ'ן ברעג פון ים המלח. אז זייער פיהרער מנחם איז פון הורדוס'ען בעשטימט גע-וואָרען אלס אב-בית-דין פון סנהדרין, האָבען זיך ארומגע-קליבען ארום איהם א סך עסיער און געדינט געטריי-הורדוס'ען, וואָס ער האָט זיי געגעבען אזויפיעל מאַכט.

פאר די שונאים וואָס האָבען גרינגגעשאַצט די תורת און דאָס לערנען און עס פערביטען אויף דעם קעניגליכען דינסט, איז מרים געשטעלט געוואָרען צום געריכט. הורדוס האָט זי בעשולדיגט אין שרעקליכע פערברעכענס, וואָס מרים האָט נאָרנישט געוואוסט פון זיי. ער האָט זי בעשולדיגט אז זי האָט געשיקט איהר בילד צו אַנטאָניוס'ען. אז זי האָט זיך געליעבט מיט זיין שוואַגער יוסף. אז זי האָט איהם פערראַטען מיט דעם יעטארישען גענעראַל שומי און אז זי האָט איהם געוואָלט פערגיפטען.

מרים האָט געזעהן אז הורדוס איז איצט פעסט בעשלאָג-סען זי אומצוברענגען, האָט זי זיך נישט געוואָלט גאָר פער-טיידיגען פאר די דאָזיגע ריכטער, א גרופע פאָלשע מענשען, פאָלקס-פעררעטער, חנפעניקעס, וואָס וועלען אורטיילען ווי דער קעניג און זיין שוועסטער און ברודער וועלען הייסען. זי איז געווען צו שטאַלץ צו דערנידריגען זיך פאר זיי און בעווייזען דאָס פאָלשקייט פון די אלע בלבוים.

אנשטאט זיך צו פערטיידיגען האָט זי גאָר אָנגעקלאַגט הורדוס'ען. שטאַלץ און ביזז האָט זי אויסגערעכענט די אלע געברענטע פיין, וואָס הורדוס האָט איהר אָנגעטאָן. זי האָט אָנגערופען יעדען נאָמען פון איהרע אייגענע, וואָס הורדוס האָט נידערטרעכטיג און געמיינ אומגעבראַכט. זי האָט הורדוס'ען שטאַרק געזידעלט, גערעדט צו איהם שאַרפע בייזע רייד, האָט איהם בעליידיגט און דערנידריגט. איהרע רייד האָבען איהם געברענט ווי קאָכעדיגע פעך. איהרע בע-שולדיגונגען האָט זי געגאָסען אויף זיין בלוטיגען קאָפּ ווי ברענענדיגער שוועבעל.

הורדוס האָט מעהר נישט געקענט אויסהאַלטען און ברע-נענדיג פון גרויס צאָרן, איז ער ארויס. ווי ער איז ארויס האָט מרים אויפגעהערט פאַרצולייגען איהרע שאַרפע בע-שולדיגונגען און זי האָט רוהיג געזאָגט צו די ריכטער :

— איילט זיך צו. מאַכט דאָס גיכער. טראָגט אַרויס אַ טויט-אורטייל. מיין לעבען איז מיר מיאום געוואָרען. איך וויל שטאַרבען.

די פאַלשע ריכטער האָבען געטאָן איהר פערלאַנג. זיי האָבען זי פער'משפט צום טויט. רוהיג האָט זי אויסגעהערט דעם אורטייל און זי האָט זיך געווענדעט צו די ריכטער און געזאָגט :

— איך דאַנק אייך פאַר דעם אורטייל. דער טויט וועט מיך אויסלייזען פון דעם מאַן וואָס עקעלט מיך און פון דעם טרויעריגען לעבען מיינס, וואָס איז פול צער און שרעקליכע ליידען.

אז די קנעכט און די דינסטען האָבען זיך דערוואוסט פון דעם שרעקליכען אורטייל האָבען זיי אויסגעבראַכען אין אַ יאָמערליך געוויין. די הויף-ראַטען האָבען הויך געקלאָגט. עס האָט זיי שטאַרק וועה געטאָן וואָס די גוטע קעניגען וועט געפיהרט ווערען צום טויט. דאָס געוויין, די קלאָג און געיאָ-מער האָט אָנגעפילט דעם פאַלאַץ און דעם גאַנצען הויף. קיינער האָט נישט געשמערט דאָס געוויין. אויף שלומית'עס עצת האָט הורדוס בעפוילען דאָס וויינען זאָל נישט ווערען געשמערט. מרים זאָל הערען דאָס יאָמערן און איהרע ליידען זאָלען ווערען שאַרפער און גרויזאָמער. דאָס

געוויין האָט זיך אַרויסגעטראָגען פון קעניגליכען הויף און דאָס פּאַלק וואָס האָט זיך פּערזאַמעלט אַרום דעם פּאַלאַץ האָט אויפגענומען דאָס געוויין און אויסגעבראַכען אין אַ שרעקליכען יאָמער. גאַנץ ירושלים האָט געקלאָגט און גע-וויינט און דאָס געוויין האָט זיך געטראָגען אויף מיילען און געשפּאַלטען די הימלען.

אַליין איז תּורדום געזעסען אין זיין צימער און זיך גע-וואָרפען פון קעלט אין היץ און פון היץ אין קעלט. זיין האַרץ איז איהם צושפּרונגען פון דעם ים געפּיהלען וואָס האָט גע-שטורעמט און געברויזט אין איהם. דאָ האָט ער געברענט פון אייפּערזוכט און דאָ געפּלאַקערט פון ליַעבע. דאָ איז ער געווען פול מיט נקמה און אָט איז ער אויפגעגעסען געוואָרען פון גרויס רחמנות.

אין דעם שטורם פון געפּיהלען האָט אויפגעשיינט אַ האַפּנונג פאַר איהם, אז מרים וועט זיך דערשרעקען פאַר'ן טויט און זי וועט זיך אונטערגעבען. זי וועט איהם בעטען ער זאָל איהר מוחל זיין. די האַפּנונג האָט איהם אָבגענאַרט. אז מרים איז אַרויס פון געריכט, איז זי אריין צו זיך אין צימער, האָט זי נאָר געבעטען מען זאָל אריינברענגען איהרע קינדער און איהרע קנעכט און דינסטען און הויף-דאַמען זאָל מען צולאָזען צו איהר צו געזעגענען זיך פאַר'ן טויט. זי האָט נישט געבעטען קיין אויסנאַמען. דאָס איז ערלויבט יעדען איינעם וואָס איז פּער'משפט צום טויט.

איהר פּערלאַנג איז געוואָרען דערפּילט. אלע זענען צוגע-לאָזט געוואָרען צו איהר, נאָר איהר מוטער אלכסנדרה האָט חורדום נישט געוואָלט צולאָזען. וויפּיעל זי האָט זיך גע-בעטען האָט נישט געהאַלפּען, ער האָט זיך איינגעשפּאַרט. זי טאָר מעהר נישט זעהן איהר מוטער. מיט אַלע האָט זי זיך רהיג געזעגענט.

אז מען האָט אַריינגעבראַכט איהרע צוויי שעהנע ליכטיגע קינדער איז זי געפּאַלען אויף זייערע העלזער און שטאַרק גע-וויינט. די קינדער האָבען נישט געוואוסט וואָס פאַר אַן אונגליק עס געהט אויף זיי און זיי האָבען געפּרעגט דער-שראַקען :

— מאַמע, וואָס וויינסטו ? . . .

דאָס געוויין פון די קליינע קינדער מיט מרים'ס טרערען
האַבען זיך אויסגעמישט מיט דעם געוויין פון דער שמאָרט
ירושלים און די ערד האָט אויפגעציטערט.

מרים האָט זיך געזעגענט מיט אַלעמען אין גרויסען כאל-
צימער. אין דעם זעלבען צימער וואו זי האָט אויפגענומען
רייכע, גרויסע געסט האָט זי זיך געזעגענט מיט איהרע גוטע
פריינד איידער מען האָט זי אוועקגעפיהרט צום טויט. שבנא
און אלע הויף מענשען זענען געשטאַנען לעבען מיר און
שמאַרק געוויינט. איז אַרויסגעקומען מרים'ס אַלטע אָם מיט
אויגען רויט פון טרערען. זי איז געשטאַנען לעבען מרים'ען,
ווען זי האָט זיך געזעגענט מיט די קינדער. וויינענדיג שטיל
האַט די אַלטע אָם געבעטען אַלעמען :

— הערט אויף וויינען. מיין קינד (מרים) כעט אייך
איהר זאָלט נישט וויינען. אייער געוויין צוברעכט איהר
האַרץ. באַלד וועט זי קומען צו אייך זיך געזעגענען. וויינט
נישט. מיין אונגליקליך קינד וויל שטאַרבען העלדיש, ווי עס
פאַסט פאַר די חשמונאים. מיין אָרים קינד האָט שוין גע-
זאָגט ודוין. וויינט נישט — האָט די אַלטע אָם געבעטען און
אַליין שטאַרק געיאָמערט — זי איז יעצט געגאַנגען זיך וואַ-
שען און איבערטאָן — באַלד קומט זי אַרויס. זייט רוהיג.
צוברעכט זי נישט.

די אַלטע אָם איז צוריק אַריין. שבנא און די הויף לייט
האַבען זיך געשטאַרקט. נישט געוואָלט וויינען. די הערצער
האַבען געיאָמערט און געשריגען, און די אויגען האָבען גע-
רונען טייכען טרערען.

די מיר האָט זיך געעפענט. מרים איז אַרויסגעקומען
זי איז געווען אָנגעטאָן אין ווייסען ווי יום כפור. קיין שום
צירונג האָט זי נישט געטראָגען. איהרע וואונדערליכע לאַנגע
בלאָנדע האָר זענען געווען גוט פערפלאַכטען און אַרומגעוויי-
קעלט אַרום קאָפּ. דער ווייסער געטאַקטער האַלז אויפגע-
דעקט ווי זי וואָלט דאָס צוגעגרייט פאַר דער שאַרף פון
שווערד. די אַלטע אָם איז נאָכגעגאַנגען און געטראָגען אַ
קעסטעל. אין קעסטעל איז געלעגען אַ גרויסער בויגען פאַ-
פיר בעשריבען פון אלע זייטען.

אלע האָבען זיך געשמעלט אויף די קניהען פאר איהר
און טיעף זיך געבוקט.

— שטעלט זיך אויף! — האָט זי געזאָגט מיט אַ פעם

טער שטימע.

ניך האָבען אלע זיך אויפגעהויבען, געשמאָען גלייך און
אין די הערצער האָט זיך געזאָמעלט אַ גרויסער שטורם. און
מרים האָט אָנגעהויבען זיך געזעגענען :

— איך געה יעצט אויף דעם וועג וואָס אלע מענשען

געהן . . . איך געה אויף דעם וועג, וואָס איך וועל זיך שוין

נישט אומקערען צוריק . . . האַלט זיך מוטיג ווען איך גע

זענען זיך מיט אייך. פּרעהליך געה איך צום טויט וואָס וועט

מיך אויסלייזען פון מיינע אלע אָפּענע און פּערבאָרגענע ליי

דען און פּיין . . . איך האָב אייך אלעמען אין זין געהאַט,

אלעמען געדענקט . . . יעדען איינעם האָב איך געלאָזט אַן

אנדענק. דאָס איז פּערשריבען אויף דעם דאָזיגען פּאַפּיר.

די צוואה האָב איך שוין געשריבען לאַנג צוריק. איך האָב

געוואָוסט אַז אזוי וועט זיין דער סוף . . . דיר, לעהרער מיי

נער, — האָט זי זיך געווענדעט צו שבנא'ן און געקוקט אויף

איהם מיט איהרע רעהיגע טויבען אויגען — איך ווייס דיין

וועהטאָג, דיין צער . . . דו ביזט אויך בעגאַנגען דעם זעלבען

פּעהלער מיך צו הייסען חתונה האָבען מיט דעם מאַן, וואָס

מיין האַרץ האָט אזוי געציטערט פאַר איהם. ביזט דאָך אויך

נאָר אַ מענש און געמאַכט אַ טעות . . . זאָל דיר נישט באַנג

טאָן. דו האָסט געמיינט צום גוטען . . . נאָר גאָט האָט גע

פונען מיינע זינד און מיך היינט געשמעלט צום משפּט . . .

נאָדיר, לעהרער מיינער, מיין קדושין פינגעריל . . . מיט דעם

פינגעריל האָט מיך מיין מערדער מקדש געווען פאַר דינע

אויגען. דו ביזט געווען דער עדות. נאָדיר דאָס קדושין

פינגעריל און זאָל דאָס זיין אַ בעווייז פאַר דיר אַז איך בין

גערעכט און ריין . . . איך האָב נישט פּערשוועכט דאָס

קדושין פינגעריל און נישט פּערפּלעקט זיין ריינקייט . . .

גאָט ווייס מיין עהרליך האַרץ. איך בין ריין פון די אלע

זינד, וואָס עס וואַרפען אויף מיר מיינע אומזיסטע פּינד . . .

דורך'ן פּענסטער האָט מען געזעהן פאַרבירייטען אַן

אבטיילונג רייטער פון דעם גוי'אישען מיליטער. די רייטער

האבען זיך אבגעשטעלט און אויסגעשטעלט אין צוויי רייהען אָנהויבענדיג פון מרים'ס צימערן ביז'ן טויער. די געריכטס- בעאמטע האבען געבראכט צופיהרען דעם שווארצען וואָגען און דערנעהנטערט זיך צום אריינגאנג. דער וואגען איז געווען געשפּאַנט צו שוואַרצע פּערד און געהילט אין שוואַרצען.

דאס גערויש פון די רייטער, דאס הירזשען פון די פּערד און דאס געקלעפּער פון דעם שוואַרצען וואגען האט מרים'ען אויפגעוועקט פון איהר שמועס מיט שבנא'ן און זי האט הויך אויפגעהויבען איהר שטימע און געזאגט:

— זייט געזונד, מיינע טייערע פריינד, שלום צו אייך! שלום און פרידען צו מיין פּאָלק וואס איז מיר אזוי טייער... שלום און פרידען צו אונזער שטאָדט ירושלים און צום הייך ליגען לאַנד, זאל נאט געבען אז די שווערד וואס איז אויס- געשטרעקט איבער מיין קאָפּ זאל זיך נישט אויסשטרעקען אויף אונזער הייליג לאַנד פון די הענד פון די רשעים, וואס האבען זי בערויבט. זייט געזונד, שלום און פרידען צו אייך און זאל אייך נאָט בענטשען!

אז זי האט געענדיגט, האט זי אויסגעשטרעקט איהרע ווייסע איידעלע הענד. שבנא און אלע הויף לייט האבען זיך געוואָרפען אויף די קניע און מיט גרויס ליעבע געקושט איהר רע איידעלע הענד און זיי פּערגאָסען מיט זייערע זודיגע טרע- רען. מיט איהרע טויבען אויגען האט זי נאָכאמאָל געקוקט אויף זיי און שטיל ארויס אין דרויסען.

פּעסט און שטאָלץ איז זי ארויפגעגאנגען אויפ'ן שוואַר- צען וואָגען. פּאמעליך איז דער וואָגען דורכגעגאנגען מיט איהר דורך די רייטער רייהען ביז זי איז צוגעקומען צום טויער.

דא האט זי געהאט אַ שוידערליכע בעגעגעניש. איהר מיר- טער איז געשטאַנען לעבען דער פּערפּלוקטער שלומית. אַ בלאַ- סע און צימערנדיג האט די מוטער געזאָגט צו איהר:

— מאַכטער מיינע, דו ביזט שולדיג אין דיין מוים. דו האסט נישט געוואָלט פּאַלגען דיין מעכטיגען מאן, וואס האט דיך אזוי שטאַרק ליעב...

מרים האָט זיך געטראַפּען מיט די מוטער'ס אימה' דיגע בליקען. זי האט געזעהן ווי זי ציטערט און זי האט

פערשטאנען אז די מוטער האט דאס נישט געזאגט מיט איהר גוטען ווילען, נאָר הורדום האט זי געצוואונגען דערצו, נאָכ-מעהר צוצוברעכען און פּעראומערן די מוטער מיט דער טאָכ-טער.

מרים האט גאר נישט געענטפערט. נאָר טרויעריג געשאָ-קעלט מיט'ן קאָפּ. זי האט בעדויערט איהר שוואכמוטיגע מו-טער, וואס טוט אלץ אין דער וועלט אבי נישט צו שטארבען. זי איז אבער זיכער געווען אז די מוטער וועט זיך נישט רא-טעוויין פון א שרעקליכען טויט, וואס הורדום גרייט צו פאר-איהר.

אלכסנדרה איז גלייך צוריקגעפיהרט געוואָרען אין איהר געפענגניש, און שלומית האט אנגעהויבען נאָכגעהן דעם שווארצען וואָגען. זי האט געוואָלט צוזהן מרים'ס טויט און האבען נקמה. די מאסען פרויען וואס זיינען געשטאנען אויפ'ן וועג האָבען געוואוסט אז שלומית איז מרים'ס מלאך המות. דורך איהר העצען און רייצען הורדום'ען מוז די געליעבטע קעניגין שטארבען. זענען אַלע זי בעפאלען מיט גרויסע גע-שרייען און זידלעריי. אנגעשאַלטען פול מיט טויטע קללות. שלומית האָט זיך דערשראָקען און זיך אומגעקערט אין פאלאץ.

פאמעליך איז געגאנגען דער שווארצער וואָגען צווישען די צוויי רייהען בעוואפענטע סאלדאטען. פלוצלונג איז געווא-רען א גרויסער טומעל און געשריי. טויזענדער הענד פון דעם פערזאמעלטען פאָלק מיט שלידער שטיינער האָבען זיך אויפגעהויבען איבער די קעפ פון מיליטער. דאס פאָלק האט זיך געווארפען מיט שטורם אויף דער וואך און דעם שוואר-צען וואגען אבגעשטעלט.

א רגע האט געפעהלט און עס וואלט אויסגעבראכען א פאָרכטיגע שלאכט. בלוט וואלט זיך געגאָסען ווי וואסער. האט זיך מרים גיך אוועקגעשטעלט און מיט אלע כחות גע-שרייען צום פאָלק עס זאל זיין רוהיג.

— ברידער! הערט מיך אויס—האָט זי געשרינגען—קינדער דער פון מיין פאָלק, הערט מיינע רייד און נאָט וועט אייך הערען. ווען איך וואלט געוואָלט די הילף פון א מענשען, וואלט איד דאד נישט געווארט ביז איצט. ווען מיין טויט איז

נאָהנט. איך וואלט אייך גערופען א סך פריהער נאָך איידער די שרעקליכע שעה איז געקומען. גאָט איז מיין עדות אז אייך ער לעבען איז מיר טייערער ווי מיין לעבען. איך בעשווער אייך ביים נאָמען פון הייליגען גאָט איהר זאלט זיין רוהיג. דאס איז דער ווילען פון גאָט און וואס איז דען דער מענש ער זאל פערשטעהן גאָט'ס וועגען. מיינע ברידער און שוועסער, איהר זענט מיר טייערער פון מיין לעבען. איך האב צו אייך איין בקשה: האלט זיך רוהיג, שטערט נישט מיין טויט. לאָזט מיך שטאַרבען רוהיג. האט רחמנות, טוט מיר די גענאָד און לאָזט מיך שטאַרבען רוהיג.

די זון האט זיך ארויסגעשיילט פון די וואַלקענס און צו שטאַמ איהרע גאָלדענע שטראהלען איבער'ן גאנצען פלאץ. א גרויס ליכט האָט זיך אויסגעגאָסען אויף דער וואונדער שעהנער קעניגין. אין זון־ליכט האָבען איהרע וואונדערליכע האָר געשיינט ווי א גינגאָלדענע קרוין. א ליכט פון הימעל האָט גערוהט אויף איהר פנים ווען זי האָט גערעדט. דאָס פאָלק האָט אַראָפּגעלאָזט די הענד מיט די שלידער־שטיינער, געשטעלט זיך אויף די קניעהן און אויסגעשטרעקט די הענד צו א ברכה.

מרים'ס אויגען זיינען געוואָרען פול טרערען. זי האָט זיך אבער געשטארקט און אויסגעשטרעקט איהרע הענד. איהר פנים האט געשטראהלט פון א וואונדערליך ליכט און זי האט רוהיג זיי געגעבען איהר לעצטע ברכה:

— שלום און פריעדען צו אייך, ברידער און שוועסטערן! שלום און פריעדען צו דעם נאָהנטען און ווייטען. זייט געזונד, זייט געבענטשט און זאל מיין טויט זיין א כפרה און א פער־געבונג פאר אייך אלע!

מרים האט זיך צוריקגעזעצט. א שרעקליך געוויין האט אויסגעבראכען. א געוויין פון א פאָלק אויפ'ן טויט פון זיין טייערע מלכה. די סאלדאטען, די גוים, האבען אויך געקלאָגט. זיי האבען זיך נישט געקענט בעהערשען. דאס גרויסע אונגליק האט געריהרט זייערע שטיינערנע הערצער און זיי האבען מיטגעוויינט מיט'ן גאנצען פאלק.

דער שווארצער וואגען איז צוגעקומען צו דער גאלנאמא און זיך אָבגעשטעלט. עטליכע בעריהמטע פרויען זענען צו־

געקומען צו מרים'ען און איהר דערלאנגט א בעכער וויין גע-
מישט מיט וויירויד. דאס קרינט יערער פער'משפט'ער צום
טויט. עס צומישט איהם און ער ווערט פערשלעפערט, ער זאל
נישט פיהלען דעם מעם פון טויט. מרים האט נישט געוואלט
טרינקען דעם וויין און געזאגט:

— איך וויל שטארבען ביים קלאָרען זינען. איך גלויב
אין גאָט און גאָט וועט מיר געבען כח און מומה צו שטארבען
רוהיג....

אין אירישען לאַנד איז אזוי געווען דעמאָלט דאס געזעץ
ביים אויספיהרען א טויט אורטייל אויף דעם פער'משפט'ען:
באַלד ווי דער טויט אורטייל איז געוואָרען ארויסגע-
זאָגט איז אַ מאַן מיט אַ גרויסען פּאָהן געשטאַנען לעבען טיר
פון געריכט. א רייטער איז נאָכגעריטען דעם פער'משפט'ען
און ער האט כסדר געקוקט אויף דעם פּאָהן. אויב איינער פון
די ריכטער האט געוואָלט זאָגען אַ גוט וואָרט פאר דער בע-
פרייאונג פון דעם פּעראורטיילטען, האט מען דאס אנגעזאָגט
דעם מאַן מיט'ן פּאָהן. האט ער שטאַרק אויפגעהויבען דעם
פּאָהן און געגעבען אַ צייכען.

דער רייטער האט דערזעהן דעם צייכען און מען האט
דעם פּעראורטיילטען צוריק געפיהרט צום סנהדרין. נאָכאַמאָל
האָט מען געעפענט דעם משפט, אפשר וועט דער פּעראור-
טיילטער ארויס פריי.

דאס זעלבע איז געטאָן געוואָרען מיט מרים'ען. די ריכ-
טער זענען געבליבען אויף זייערע ערטער און דער רייטער
איז נאָכגעפּאָהרען נאָך דעם שוואַרצען וואָגען. דער מאַן מיט
דעם פּאָהן לעבען טיר פון געריכט איז אבער נישט געשטאַנען.
אזוי האט הורדום בעפויהלען. ער איז זיכער געווען אז די ריכ-
טער, וואָס זענען זיינע בלינדע שקלאַפּען וועלען נישט זוכען
קיין זכות מרים'ען. ער האט אבער געהייסען נאכטראַגען דעם
פּאָהן נאָכ'ן שוואַרצען וואָגען. אויב מרים וועט האָבען חרמת,
זי וועט איהם וועלען איבערבעמען, וועט מען געבען אַ צייכען
מיט דער פּאָהן און ער וועט בעפעהלען זי אומצוקערען.
הורדום איז געווען ביי זיין כוּסער אין צימער. זי איז
געלעגען קראַנק. די גאַנצע צייט איז ער געשטאַנען לעבען

פענסטער און געהאלטען די אויגען אויפ'ן שווארצען וואָגען.
 ער איז געשטאנען און צאפעלדיג געווארט דער רייטער זאל
 קומען צופליהען און איהם אנזאגען די בשורה אז מרים וויל
 איהם איבערבעטען, וועט ער זי הייסען ברענגען אהיים און
 איהם וועט ווערען גרינגער.

די זון האט זיך אנגעהויבען אראפלאָזען אין מערב. אווענד
 שאַטענס האבען זיך צולייגט איבער די גאסען. שווארצע
 שאַטענס האָבען זיך צולייגט אין הורדוס'עס ביז פערליעבט
 האַרץ. די אויגען זענען איהם ארויסגעקראַכען, דאָס האַרץ
 האט זיך איהם איינגעשרומפען, א שרעקליך בייסיגער אר-
 מעט האט איהם געגעסען. דער רייטער קומט נישט. מרים
 איז איינגעשפאָרט, זי וויל איהם נישט איבערבעטען.

פלוצלונג איז געוואָרען א געשריי און א טומעל אין פא-
 לאַץ. די הויפלייט און די קנעכט זענען צומישטע געלאָפען
 און געשריגען:

— ער שטאַרבט! ער געהט אויס! ער וויל זעהן דעם דעם-
 ניג! גיך, דעם קעניג! ער געהט אויס!

הורדוס איז אין גרויס שרעק ארויס פון צימער און מען
 האט איהם געזאגט, אז פאליום, דער קנעכט וואס האט איהם
 געבראכט די מסירה אויף מרים'ען, אז זי האָט איהם געגעבען
 סם פאר הורדוס'ען, איז פלוצלונג אַנידערגעפאלען. ער ראַג-
 געלט זיך מיט'ן טויט. קאָרטשעט זיך אין שרעקליכע קרעמ-
 פען פונקט ווי דער פערגיפטעטער יעטארישער גענעראל
 שומי.

הורדוס איז גיך צוגעלאָפען צו פאליום'ען. פאליום איז
 געלעגען צוזאמענגעוויקעלט ווי א שלאנג. זיינע אויגען זיי-
 נען ארויסגעקראַכען פון די לעכער און מיט טויט שרעק גע-
 קוקט אויף הורדוס'ען. מיט זיינע לעצטע כוחות האט פאליום
 ארויסגעמורמעלט:

— די שטראָף פון גאָט... די קעניגין איז אומשולדיג...
 איך... שול... שול...

ער האט ניט געענדיגט. דער טויט האט איהם שטום גע-
 מאַכט און די ווערטער זענען געוואָרען פערגליווערט אויף
 זיינע בלויע פערברענטע ליפּען.

— ווייל דו האָסט דערטרונקען א צווייטען האט מען דיך

דערטרונקען ! — האָט הורדוס בייז געזאָגט צו דעם טויטען.
 א מינוט איז הורדוס געשטאַנען פערטראַכט און פלוצ-
 לינג, ווי ער וואָלט זיך פון אַ שרעקליכען חלום אויפגעכאַפט,
 האָט ער אָנגעהויבען שרייען ווילד :

— ברענגט שוין אַ היים די קעניגען ! שוין ! די מינוט
 ברענגט די קעניגען ! רשעים ! לויפט ! פליהט ! אויב איהר
 ווילט לעבען, ברענגט די קעניגען !

ער האָט געשריגען אזוי הויך און אזוי יאָמערליך האַרצ-
 רייסענד, אז זיין קראַנקע מוטער איז פון בעט ארויסגע-
 שפרונגען און געקומען צולויפען אין גרויס שרעק. שלומית
 איז אויך געקומען צולויפען. זי איז געווען טויט-בלאַס, האָט
 געקוקט אויף'ן טויטען קנעכט און איהרע ביזע אויגען האָ-
 בען געברענט מיט אַ גרין פייער, ווי אַ ביזע חיה קוקט אויף
 איהר פערצוקטען קרבן.

בלייזשנעל האָבען די קעניגליכע לויפער זיך ארויפגע-
 כאַפט אויף פערד און ווי פיל פון בויגען געפלויען צו דער
 נאַלאַטא, געשפרונגען אויף קעפ און זיך געיאָגט צו ברענ-
 גען די קעניגען.

אז זיי זיינען צוגעקומען צו דער נאַלאַטא, האָבען זיי
 געזעהן ווי אַ רוימישער סאָלדאַט האַלט אין דער הויך מרים'ס
 קאָפּ. די גינגאַלדענע האָר פערפלאַכטען און בלוט רינט
 אַראָפּ... דאָס גאַנצע פּאַלק שטעהט אויף די קניעהן און געהט
 אויס אין געוויין. די פרויען ליגען פער'חלש'ט און די גוי'שע
 סאָלדאַטען קניעהן מיט'ן פנים צום קלאַץ, וואו מרים'ס
 קערפער אין וויסען געהילט ליגט אויסגעצויגען...

די וואונדערליכע, העלדישע מרים האָט זיך נישט גע-
 לאָזט בינדען די הענד און נישט די פיס. זיכער און פעסט,
 שטאַלץ און רוהיג איז זי ארויף אויפ'ן קלאַץ און מוטיג
 געגאַנגען צום טויט. דער הענקער איז געשטאַנען אין גרויס
 שרעק. ער האָט מורא'דיג געציטערט און שיער אומגעפאַלען,
 האָט זי איהם געהייסען אוועקגעהן און מיט אַ רוהיג פעסט
 קול זיך געווענדעט צו די סאָלדאַטען און געבעטען :

— קלייבט אויס אַ שטאַרקען מאַן, אַ העלד, וואָס וועט
 מיך טויטען מיט איין קלאַפּ... איך זאָל נישט האָבען אַ סך
 יסורים...

א ריזיגער רוימישער סאָלדאַט איז צוגעקומען צו איהר
און די וואונדערליכע העלדישע מלכה, די פרומע מרים, האָט
אלליין גלייך אויסגעצויגען איהר האַלז אויפ'ן קלאָץ...
אַזוי איז געשטאַרבען די גוטע, עהרליכע, פרומע מרים.
די וואונדער־שעהנע, איידעלע אידישע קעניגען. א סך צרות
און פיין האָט זי געליטען אין איהר קורצען לעבען. זי האָט
מעהר נישט געקענט ליידען. האָט זי אויסגעקליבען צו
שטאַרבען.

אן עהרליכע פרומע אידישע טאָכטער איז מרים געווען
איהר גאַנץ לעבען און אַ העלדישע חשמונאית ביים טויט.

הורדוס איז געוואָרען ווילד פון אומגעדולד. ער האָט
נישט געקענט זיך איינהאַלטען אין פאַלאַץ און געלאָפען צום
טויער. ער האָט נישט געקענט שטעהן רוהיג. ווי פערשלאָלטען
איז ער פער'סמ'ט געלאָפען אויף און אָב. ביז די רייטער
זענען צוריקגעקומען. דערשלאָגען, טרויריג מיט געזונקענע
קעפּ זענען זיי שטום פערבייגעריטען פאר איהם און הורדוס
האָט פערשטאַנען, אַז מרים איז שוין טויט. זי איז אַוועק
אויף אַזאַ וועלט, וואו זיין האַנד קען זי מעהר נישט גרייכען.
ער וועט זי מעהר נישט קענען פייניגען און מעהר נישט
ליעב האָבען. ער וועט זי קיינמאָל מעהר נישט זעהן.

— אוי, הימלען! — האָט הורדוס אויסגעבראַכען אין
א ווילדען, ביטערן יאָמער — מרים איז טויט! וואו זאָל
איך מיך אַהינטאָן? ! געטרייע קנעכט, טייערע פריינד!
האָט רחמנות! דערבאַרמט אייך! גיט מיר צוריק מיין
אונגליקליכע מרים! מיין עהרליכע, גוטע פרוי! מיין מרים,
די בעסטע און עהרליכסטע פון אלע פרויען! קערט מיר
אום מיין מרים! נאָט אייך מיין קרוין! נעמט צו מיין
טראָהן, אַז איך האָב נישט מעהר מיין שעהנע קרוין! אוי,
וועה געשריגען! — האָט ער געברומט ווי א פערוואונדעטער
לייב — מיין קרוין איז געפאַלען! אויסגעלאָשען! מיר איז
פינסטער, פינסטער איז מיין לעבען!

— מרים! מרים! קום צוריק צו מיר! איך וועל זיך
אומקערען צו דיר! — איז ער משוגע געלאָפען אין מרים'ס
צימערן און געשריגען און צוריסען זיינע קליידער און זיך

גשריסען די האָר פון קאָפּ — קום צוריק, קער זיך אום, מיין ליכטיגער שטערען. האָב נישט מורא, שרעק זיך נישט, איך, דיין קעניג, קום צו דיר. איך וועל זיין דיין פוסען-בענקעל, וועל קושען דינע טריט, קום צוריק, מרים, קום צוריק!

ער איז ארויסגעלאָפּען פון איהרע צימערן, אריין אין גרויסען גארטען, געלאָפּען אין וואַלד ארום פּאַלאַץ, ווילד געלאָפּען אויף אלע וועגען און שטעגען, געזוכט און גערופּען און געשריגען ביטער:

— מרים! מרים! מרים! וואו ביזטו מרים! מרים!

מרים!

אומזיסט איז געווען זיין שרייען און וויינען. ארויסגע-וואָרפען זיין געבעט. כחנם זיין זוכען און רופּען. קיינער האט איהם נישט געהערט און נישט געענטפּערט. מרים האָט זיך אַרויסגעריסען פון זיינע בלוטיגע הענד. זוי א פּויגעל פון נעץ, איז זי ארויסגעפּלויגען פון זיינע הענד. זי איז אוועק אין איהר רוח, איהרע ליידען האָבען זיך געענדיגט. אויס-געלאָזט איהרע ברענענדיגע יסורים. ער איז געבליבען מיט זיינע צרות און ליידען, מיט זיינע אייטערדיגע וואונדען און זיין טיפען וועהטאָג, וואָס האָט נישט געקענט ווערען אויס-געהיילט.

”ווייל דו האָסט דערטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען” — האָט ער שטיל פאר זיך איבערגעזאָגט הלל'ס ווער-טער. ער האָט זיך דערמאָנט וואָס פאר א שטראף עס וואָרט אויף איהם פון גאָט'ס האַנד. די ווערטער האָבען זיך איינגעשניטען אין זיין האַרץ ווי גיפטיגע פּיילען און פּער'ס'ט זיין גרויזאָם האַרץ ווי דער גיפּט וואָס האָט אומגעבראַכט שומיץ און פּאַליוס'ען...

צומישט, אין טיפּער מרה שחורה און א שווערע מעלאַנכי-כאַליע האָט ער געטראָגען זיין גרויסען טרויער און וועהטאָג גאָך מרים'ען. דאָס געוויסען האָט געפּרעסען זיין האַרץ ווי מיט שאַרפע צייהן. די חרטה האָט איהם ווילד געפּייניגט. זיין גאַנצע פּאַמיליע, די הויפּלייט און אלע קנעכט האָבען אין גרויס זאָרג געזוכט א רפואה פאר איהם, א דערלייכ-טערונג און א פּערנרינגערונג פאר זיינע מורא'דיגע פּיין. זיי זענען אָבער געווען הילפּלאַז. עס איז נישט געווען

סיין שום עצה. אונמעגליך געווען אומצוקערען איהם צום קלאָרען זינען און איהם ברענגען אַ ביסעל פרייד. ער איז אויסגעגאנגען נאָך מרים'ען. איז געוואָרען וואַהנזיניג, פער-לויצען דעם פערשטאָנד. און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער זעהט מרים'ען. האָט ער כסדר אויסגעשטעלט די אויגען און מיט פערצהרענדער בענקשאַפט געקוקט אַהין, וואו עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז ער זעהט זי...

ער איז פריהער נישט געגאנגען צום טיש ביז מען האָט נישט אוועקגעשטעלט אַ שטוהל לעבען איהם פאר מרים'ען... ער האָט זיך נישט צוגעריהרט צום עסען ביז מען האָט נישט אוועקגעשטעלט עסען פאר איהר... ער האָט זיך געצויגען צו איהר, ארומגענומען דעם שאַטען, געגלעט און געלאַשמעט, גערעדט צו איהר מיט גרויס לעבע און מיט ברענענדיגע ליי-פען געקושט איהר שטוהל...

אזוי האָט ער זיך געפייניגט אין די גרעסטע יסורים ביז ער איז געוואָרען געפעהרליך קראַנק. עס איז איהם באַפאַלען אַ שרעקליכער פיבער און נישט אָבגעלאָזט אַ צייט לאַנג. די דאָקטורים האָבען געהייסען מען זאָל איהם צונעמען פון דער הויפּטשטאָרט און אוועקפיהרען אין זיין זומער-פאַלאַץ אין שומרון.

צומאָרגענס נאָך מרים'ס טויט האָט הורדוס בעפרייט אלכסנדרה'ן און זי האָט זיך אומגעקערט אין השמונאים-פאַלאַץ. דאָרט האָט זי אונגליקליכע מוטער געיאָמערט אויף איהר גרויסען בראָך. טאָג און נאַכט אָהן אויפהער האָט זי בעוויינט דעם טויט פון איהר געטרייע און לעבע טאָכטער. אין איהר איינזאַמקייט האָט זי בעקלאַנט די אלע אונגליקען, וואָס די אַדום-פאַמיליע האָט געבראַכט אויף איהר הויז.

נאכמעהר האָט זי געקלאַנט אויף דעם גורל פון איהרע אייניקלעך, מרים'ס צוויי קינדער. איהר האַרץ האָט זיך שטאַרק געשראַקען פאר זיי. די אייניקלעך, די לעצטע אי-בערבלייבונג פון איהר פאַמיליע, זענען געווען אין די הענר פון דער ווילדער שלאַנג, די גרויזאַמע שלומית. ווער ווייס וואָס די ביזע שלאַנג וועט טאָן מיט זיי ? גאָט ווייס וואָס ס'וועט זיין זייער סוף ?

די שרעק פאר'ן לעבען פון איהרע אייניקלעך האָט זי

נישט געלאָזט רוהען. אַ ווילדער צאָרן האָט זיך אויפּסניי צופלאַקערט אין איהר. זי האָט געזוכט נקמה פאר אלעם בייזען, וואָס הוררוס און זיין משפּחה האָבען געמאָן צו איהר. דאָס פּאָלק איז געווען שטאַרק פּערביטערט אויף הוררוס'ען. זיין לאַנגע קראַנקייט האָט זיי צוגעגעבען מומה און אלכסנדרה האָט זיי גערופּען צו אַן אויפשטאַנד געגען הוררוס'ען.

א גרויסע ארמעע פון אומצופריעדענע און פּערביטערטע האָט זיך פּערזאמעלט ארום אלכסנדרה'ן און זיי האָבען געמאַכט אַן אָפּענעם אויפשטאַנד. זענען בעפאלען הוררוס'עם שמעל־פּערטרעטער, זיין ברודער פרארעס מיט זיין ארמעע און זיי שטאַרק צושלאָגען. און האָבען בעלאַגערט דעם קעניגליכען פּאַלאַץ. און אין נאָמען פון דער פרייהעריגער קעניגין אלכסנדרה געפאָדערט מען זאָל זיי אַרויסגעבען איהרע אייניקלעך, וואָס וועלען ירשן'ען די קרוין.

אין ירושלים האָט זיך געגאַסען בלוט און דער קראַנקער בלוטיגער הוררוס, וואָס איז געלעגען אין שומרון האָט דער־שמעקט דעם ריח פון בלוט און ער האָט פּלוצלונג אויפ־געלעבט... זיין קראַנקהייט איז פּערשוואונדען. ער איז אַראָב־געשפּרונגען פון בעט און ווי אַ פּערדארבענדע חיה זיך אויפ־געכאַפּט און געלאָפּען נאָך ירושלים. ווי אַן אונגליק־שטורם האָט ער זיך געטראָגען איבער דער הייליגער שטאָדט און אויסגעקוילעט די גאַנצע רעוואָלוציאָנערע ארמעע. ער האָט דערמאָרדעט אלע אנהענגער פון די חשמונאים און נישט אי־בערגעלאָזען איינעם לעבעדיג. צו־לעצט האָט ער געפאָנגען אלכסנדרה'ן און זי אומגעבראַכט מיט אַ שרעקליכען גרוי־זאַמען טויט.

נישט קיין גאַנצע צוויי מאָנאַטען זענען אריבער פון דעם טאָג וואָס די ערד פון גאַלאַטא האָט זיך אנגעטרונקען מיט מרים'ס בלוט און ווידער האָט די זעלבע ערד זיך גע־זעטיגט מיט דעם בלוט פון איהר מוטער אלכסנדרה. אלכסנדרה איז דערמאָרדעט געוואָרען אויפ־ן זעלבען ארט וואָס איהר טאָכטער מרים.

אזוי איז פּערטיליגט געוואָרען די חשמונאים פּאַמיליע. עס זענען נאָר געבליבען מרים'ס צוויי קינדער. די קינדער

זענען אָבער שוין נישט געווען פון ריינעם בלוט. אין זייערע אָדערן האָט געפלאָסען געמישט בלוט. גוט-בלוט און בייד-בלוט. בלוט פון רחמנות און פון גרויזאַמקייט. קעניגליך בלוט און קנעכטיש. די מאַמע — א חשמונאית. דער פאָטער — הורדוס, א קנעכט, א פרעמדער, פון לאַנד אדום. דעמאָלט האָבען די חכמים געזאָגט אז יעדער וואָס זאָגט אז ער קומט ארויס פון די חשמונאים, זאָל מען וויסען אז ער איז א קנעכט...

מנחם דער עסעיער און זיינע תלמידים זענען אוועק פון קעניגליכען פאלאַץ. זיי זענען מעהר נישט געקומען צום סנהדרין. מען האָט זיי אויך נישט געזעהן מעהר אין שטאָדט און אומגעגענד. זיי האָבען געציטערט פאר'ן צאָרן פון פאָלק. זיי האָבען דאָך מרים'ען פער'משפט צום טויט, האָבען זיי מורא געהאַט דאָס פאָלק וועט זיי בעפאלען און צורייסען אויף שטיקער. הורדוס האָט זיי אויך מורא'דיג געהאַסט, וואָס זיי האָבען אזוי גיך אויסגעפיהרט זיין פערלאַנג און פער'משפט מרים'ען צום טויט. זענען זיי פערשוואונדען און מען האָט נישט געוואוסט, וואו זייער געביין איז אהינגע-קומען.

אויף מנחם'ס אָרט אלס "אב בית דין" פון סנהדרין איז פון די חכמים אויסגעקליבען געוואָרען שמאי הזקן, אן אויס-געצייכענטער חבר צו הלל'ן דעם נשיא. ער איז געווען זעהר פרום און מוטיג. ער האָט געהאַט א בעשטימטע צייט צום לערנען און די גרעסטע שטרויכלונגען האָבען איהם נישט געשטערט צום לערנען. ער האָט מעהר געטאָן ווי גערעדט. ער האָט אויך, ווי הלל, ליעב געהאַט מענשען. ער האָט תמיד געלערענט זיינע תלמידים: "גוט אויפצונעמען מענשען".

נאָר זיין גרויס אייפער פאר נאָט און זיין פאָלק האָט זיין האַרץ געמאַכט פעסט ווי א פעלז און ער האָט פאר קיינעם זיך נישט געשראַקען און קיינעם נישט נושא-פנים געווען. ער האָט געזעהן וואָס די "אדומ'ישע קנעכט", הורדוס און זיין פאמיליע, האָבען געטאָן מיט די חשמונאים, איז ער גע-ווען זעהר פאָרזיכטיג און שטרענג ביים אויפנעמען גרים. און ווען א גוי איז געקומען צו איהם און זיך געוואָלט מגיר

זיין און ווערען א איד, האָט ער איהם געמאכט גרויסע שוועריגקייטען און אָפּט ארויסגעטריבען מיט א שטעקען .

— מיר האָבען גענוג געליטען פון די אלטע גרים ! —
האָט שמאי געזאָגט — וואָס דארפֿען מיר נייע גרים מיט נייע צרות ? ...

די צוויי גרויסע ליכט הלל און שמאי האָבען בעשיינט דאָס פּאָלק מיט אַ ניי גרויס ליכט, מיט דעם געמליכען ליכט פון דער תורה. דאָס איז געווען דאָס איינציגע גוטס אין דער שרעקליכער צייט. ווען די אידישע הערשאַפֿט איז געפאלען, דער אידישער שטאַלץ איז געוואָרען דערנידריגט. אַ פּרעמד דער, אַ קנעכט איז געווען דער מלך פון אידישען לאַנד, איז אָבער דאָס פּאָלק געוואָרען גרויס און דערהויבען אין גלוי־בען פון זיין גאָט. זיינע לעהרער, די תנאים און חכמים האָבן בען פּערגרעסערט און פּערשטאַרקט די תורה אין ייִדישען לאַנד.

די ערצעהלונג "דאָס קדושין פינגעריל" האָט אָנגעשריבן בען שבנא, הלל הנשיא'ס איידים, וואָס איז געווען דער לענד רער און ערציהער פון מרים און איהר ברודער אריסטובל. ער האָט די מגלה איבערגעלאָזט פאר זיין זוהן ראובן און צוגעשריבען די פּאָלגענדע ווערטער :

— ראובן, מיין טייערער זוהן !

איך שרייב דאָס ווען דו ביזט נאָך אַ קינד. דו, יונג קינד מיינס, קענסט נאָך נישט זעהן און נישט פּערשטעהן דאָס לעבען מיט זיינע ליידען, דעם צער פון די מענשען אין זייער האָרעווען און טומלען. פרייד און טרויער געהן געמישט אין מענשענ'ס לעבען. לייצען, מיין קינד, מיינע רייד, וואָס איך האָב פאר דיר אָנגעשריבען, און דו וועסט זעהן דעם ביי־טערן סוף פון די חשמונאים. פון דער פריהעריגער מגלה, פון "צאָפּ" וועסטו געוואָהר ווערען דעם גליקליכען אָנהויב פון די דישמונאים.

אפשר וועסטו, ראובן, מיין קינד, דערלעבען צו זעהן דעם סוף פון דער אדומ־פּאַמיליע, וואָס איך האָב געזעהן איהר בלוטיגען אָנפאנג. זאָל גאָט געבען און עס זאָל נישט קומען דאָס אונגליק. וואָס מרים האָט אונז פּאַראויסגעזאָגט,

ווען זי האָט זיך געזעגענט מיט אונז פאר איהר טויט!
 זאָל גאָט געבען און די רוימישע שווערד וואָס האָט אָבד
 געשניטען דאָס לעבען פון דער אידישער מלכה מרים, זאָל
 זיך נישט אַראָפּלאָזען אויפ'ן אידישען פּאָלק און זאָל עס
 נישט פּערטיליגען.

צוזאַמען מיט דער מגלה "דאס קדושין פינגעריל", לאָז
 איך דיר איבער, מיין קינד, דאס קדושין פינגעריל וואָס
 מרים האָט מיר געגעבען צום אנדענקען פאר איהר טויט.

זאָל דאס קדושין רינגעלע זיין אַן אייביגער סימן פאר
 אונז. אזוי ווי דאס גאָלד פון פינגערל איז ריין און לויטער
 אזוי ריין און לויטער איז געווען דאס האַרץ און די נשמה
 פון דער פרוי, וואס האָט דאס פינגעריל געטראָגען.

דאס קדושין פינגעריל איז הייליג פאר מיר. אַן דעם
 פינגעריל זיינען פּערבונדען מיינע טייערסטע עראינערונגען.
 דאס אנדענקען פון צוויי טייערע, האַרציגע, ליעבע נשמות,
 די לויטערע נשמות פון אַ ברודער מיט זיין שוועסטער -
 אונזער מלכה מרים און איהר ברודער דער כהן ידול
 אריסתובל.

איך בין געווען זייער לעהרער און ערציהער פון זייער
 קינדהייט אָן. איך האָב זיי אוועקגעגעבען די בעסטע יאָהרען
 פון מיין לעבען.

דאס קדושין פינגעריל איז הייליג פאר מיר. זאָל עס אויך
 זיין הייליג פאר דיר און דינע קינדער און קינדס קינדער.
 דיין פאטער

שבגא בן מתן, דער זוהן פון אליאב, זון אור-
 אייניקעל פון עמיהוד פון מלכות בית דוד.